

LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMÂNĂ

**Grigore
BRÂNCUȘ**

**Manuela
SARAMANDU**

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

MORFOLOGIA

Editura ATOS

LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMÂNĂ

Grigore Brâncuș

Manuela Saramandu

GRAMATICA LIMBII ROMÂNÊ

Volumul I

MORFOLOGIA

Pentru Mișana,
Cu afecțiune și sinceră
prietenie

Manuela Saramandu

Editura ATOS
București

Tehnoredactare: Gabriel N. COLȚA

Consilier editorial: Stancu ILIN

Coperta: Gabriel N. COLȚA

© Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
Editurii ATOS

ISBN 973-98382-4-3

CUVÂNT ÎNAINTE

Această carte este primul din cele două volume de gramatică a limbii române contemporane, pe care le-am conceput în spiritul exigențelor învățământului nostru preuniversitar. Am făcut aici o descriere amănunțită a structurii morfologice, volumul următor fiind consacrat, în întregime, sintaxei. Trebuie precizat însă că am descris părțile de vorbire și, în general, categoriile morfologice, ținând seama nu numai de aspectele formale, ci și de conexiunile pe care le implică vecinătatea cuvintelor în lanțul vorbirii, altfel spus, de funcțiile formelor. Rezultă de aici că materia propriu-zisă a cărții noastre aparține, de fapt, domeniului mai întins al morfosintaxei. Prin această metodologie integratoare, în deplin acord cu viziunea actuală asupra cercetării morfologiei și sintaxei, sunt puse în lumină legăturile indisolubile dintre cele două mari compartimente ale gramaticii, în esență, unitatea acesteia. Se înțelege de la sine că nu am urmărit prezentarea exhaustivă a situațiilor și a funcțiilor sintactice; am reținut numai pe cele fundamentale, impuse de concepția generală a cărții, de scopul imediat, acela de a asigura tratarea completă a elementelor morfologice.

*Lucrarea noastră are caracter normativ, adică am analizat structurile gramaticale proprii limbii culte, fără să ignorăm însă, în multe cazuri, abaterile de la norme sau unele elemente corespunzătoare din varianta populară a limbii. Așadar, se poate spune că **Limba română** este și o carte de cultivare a formelor și întrebuințărilor corecte.*

Din caracterul ei normativ derivă, în mod firesc, cel didactic, fiind adresată mai cu seamă elevilor și profesorilor de liceu. Materialul tratat de noi aici este în concordanță cu cerințele programelor analitice în vigoare astăzi. Chestiunile teoretice propriu-zise sunt însoțite de numeroase exemple de limbă concretă, de explicații suficiente și de modele de analiză morfosintactică utile în procesul didactic.

Adăugăm că aspectele teoretice expuse în cartea noastră se întemeiază pe cercetările valoroase ale domeniului. În cazul problemelor controversate de gramatică, am reținut interpretările pe care le-am considerat mai bine motivate; nu de puține ori am intervenit cu soluții proprii. Toate explicațiile sunt date într-o formă accesibilă, specifică stilului didactic. Am evitat cu bună știință acele aplicații metodologice moderne neverificate încă de practica didactică.

Autorii

INTRODUCERE

Gramatica este un ansamblu de reguli referitoare la modificarea formei cuvintelor în relațiile pe care le contractează între ele în procesul comunicării. Gramatica este alcătuită din două părți: morfologia și sintaxa.

Morfologia are ca obiect structura cuvintelor și modificările formale ale acestora, iar **sintaxa**, regulile privind îmbinarea cuvintelor în propoziții și fraze. Între cele două componente este o legătură foarte strânsă deoarece structura cuvintelor se modifică în funcție de combinațiile sintactice în care acestea apar în enunț.

Cuvintele se grupează în clase lexico-gramaticale numite **părți de vorbire**: substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția. Ele își modifică forma în funcție de anumite *categorii gramaticale*: genul, numărul, cazul, determinarea, comparația, persoana, modul, timpul, diateza. Modificările formale ale cuvintelor poartă numele de *flexiune*.

Se disting următoarele tipuri de flexiune: *flexiunea nominală* (privește substantivul, adjectivul, numeralul și are categoriile gramaticale de gen, număr, caz), *flexiunea pronominală* (este reprezentată prin pronume și are categoriile de gen, număr, caz, persoană), *flexiunea verbală* (constituită de verb și are categoriile de mod, timp, diateză, număr, persoană). Flexiunea nominală se mai numește *declinare*, iar flexiunea verbală – *conjugare*. Flexiunea pronominală este foarte apropiată de flexiunea nominală prin unele categorii comune.

Între categoriile gramaticale un loc aparte ocupă *categoria determinării*, care este realizată prin articolul hotărât și articolul nehotărât și este specifică substantivului, și *categoria comparației*, specifică adjectivului și adverbului.

Părțile de vorbire se definesc pe baza a trei criterii: morfologic, sintactic și semantic.

Criteriul morfologic se referă la modificarea structurii cuvintelor, adică la flexiune. El este precumpănitor, întrucât româna este o limbă flexionară. Inventarul de forme al fiecărui cuvânt alcătuiește *paradigma* acestuia. Pe baza acestui criteriu se deosebesc: *părți de vorbire flexibile*

(substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul) și *părți de vorbire neflexibile* (adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția). Părțile de vorbire flexibile își modifică forma în cursul flexiunii după diferite categorii gramaticale, în timp ce părțile de vorbire neflexibile sunt invariabile.

Adverbul este o parte de vorbire neflexibilă, care are totuși o posibilitate de flexiune prin intermediul gradelor de comparație. Această flexiune este însă slabă, deoarece se exprimă analitic (prin combinații cu foste adverbe și locuțiuni adverbiale gramaticalizate); de asemenea, nu toate adverbele au categoria comparației.

Criteriul sintactic are în vedere funcțiile sintactice îndeplinite de părțile de vorbire în propoziție. Se disting astfel: părțile de vorbire care pot avea o funcție sintactică proprie (acestea sunt părțile de vorbire flexibile) și cele care nu au un rol sintactic (părțile de vorbire neflexibile).

Criteriul sintactic este definitoriu pentru prepoziție și conjuncție, care reprezintă elemente de relație în propoziție și în frază.

Interjecțiile de obicei nu reprezintă unități sintactice, dar uneori pot funcționa ca predicat sau ca altă parte de propoziție.

Adverbele în mod obișnuit formează o parte de propoziție, cu excepția unei clase restrânse (*semiadverbele*).

Criteriul semantic privește semnificația generală a unei clase de cuvinte, care nu se suprapune sensului lexical al acestora. Se disting astfel: *cuvinte autosemantice* (care exprimă noțiuni, obiecte, circumstanțe: substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul) și *cuvinte asemantice* care exprimă raporturi gramaticale (instrumentele gramaticale: prepoziția și conjuncția), redau stări afectiv-volitiv (interjecțiile propriu-zise) sau reproduc sunete din natură (interjecțiile onomatopice). Părțile de vorbire autosemantice pot îndeplini funcții sintactice în propoziție datorită sensului pe care îl posedă.

Criteriul semantic este un criteriu secundar, un auxiliar în descrierea modernă a părților de vorbire. Totuși, *numeralul* este singura parte de vorbire care se justifică numai din perspectivă semantică (exprimă o cantitate numerică definită). În rest, el se caracterizează printr-o flexiune eterogenă și prin lipsă de specificitate sintactică.

Din asocierea celor trei criterii rezultă părțile de vorbire menționate, cu precizarea că *articolul* nu reprezintă o parte de vorbire, așa cum apare în gramaticile tradiționale. Articolul hotărât și articolul nehotărât sunt elemente gramaticalizate (*morfeme*), cu un rol similar desinențelor, exprimând determinarea, iar „articolul genitival-posesiv” și „articolul adjectival-demonstrativ” au roluri complexe, așa cum vom arăta în capitolele corespunzătoare.

SUBSTANTIVUL

Substantivul denumește obiecte, ființe, noțiuni. El are gen (masculin, feminin, neutru) și poate flexiona după număr și după caz.

Substantivul poate fi determinat de un adjectiv (ex: *casă frumoasă*) și substituit printr-un pronume (ex: *învață lecția* → *o învață*).

GENUL

Substantivele se organizează în trei genuri (masculin, feminin, neutru), grupate după terminația de la singular.

Masculinele și neutrele au la singular aceleași terminații:

- consoană (*băiat, pom*); (*creion*)
- -u silabic (*metru, socru*); (*teatru, itinerariu*)
- -u nesilabic (*fiu, leu*); (*muzeu, tablou*)
- -i nesilabic (*ardei, pui*); (*condei, tramvai*)
- -i silabic (*taxi*)
- -e (*frate, perete*); (*nume, spate*)

Femininele au terminațiile următoare:

- -ă (*casă, fată, mașină*)
- -e (*floare, muncitoare, alee, baie, familie*)
- -ă, -eă (*pijama, macara, șosea, stea*)
- -i silabic (*zi*)

Genul substantivelor este fix (substantivele nu flexionează după gen).

Există însă substantive care au variante paralele de același gen: *berbec* (*berbec*), *fluture* (*flutur*), *oaspete* (*oaspe*), *pieptene* (*piepten*), *șoarece* (*șoarec*)—masculine; *sandală* (*sanda*), *sarma* (*sarmală*)—feminine; *itinerar* (*itinerariu*), *glonț* (*glonte*), *serviciu* (*servici*), *taxi* (*taxiu*)—neutre. Sau de genuri diferite: *fruct*, neutru (*fructă*, feminin), *bască*, feminin (*basc*, neutru), *grăunte*, masculin, *grăunță*, feminin.

Genul neutru este mai omogen decât celelalte genuri, deoarece conține aproape numai substantive inanimate, în timp ce masculinul și femininul conțin atât substantive animate cât și substantie inanimate.

SUBSTANTIVE HETERONIME

Sunt cuvinte diferite (unul masculin, altul feminin) care redau cele două sexe corespunzătoare: *bărbat*—*femeie*, *moș*—*babă*, *frate*—*soră*, *unchi*—*mătușă*, *ginere*—*noră*, *cocoș*—*găină*.

SUBSTANTIVE MOBILE

Sunt substantive care redau cele două sexe prin derivare cu *sufixe moționale*.

De cele mai multe ori, prin moțione se formează feminine de la masculine: *elev*—*elevă*, *nepot*—*nepoată* (suf.—*ă*), *doctor*—*doctoriță*, *pictor*—*pictoriță* (suf.—*ită*), *muntean*—*munteancă*, *sătean*—*săteancă* (suf.—*că*), *urs*—*ursoaică*, *ungur*—*unguroaică* (suf.—*oaică*), *bucătar*—*bucătăreasă* (suf.—*asă*).

Mai rar se formează substantive masculine de la cele feminine: *broască*—*brosc*, *cioară*—*cior*, *rață*—*răț* (suf.—*oi*), *curcă*—*curcan*, *gâscă*—*gâscan* (suf.—*an*).

Menționăm că atât cuvântul de bază cât și derivatul său intră în categoria substantivelor mobile.

SUBSTANTIVE EPICENE

Sunt substantive (nume de viețuitoare) care, indiferent de genul gramatical, desemnează ambele sexe: *elefant*, *fluture*, *papagal*,

șarpe, țânțar (masculine); cămilă, girafă, lăcustă, muscă, veveriță (feminine). În limbajul afectiv, pot apărea și în acest caz derivate moționale: *muscoi, papagaliță, șerpoaică*.

*

Deși repartizarea substantivului pe genuri pornește de la realitatea naturală (ființe de sex masculin, de sex feminin, inanimat), în cursul evoluției sale genul gramatical s-a abstractizat, îndepărtându-se de cel natural.

Concordanțele dintre genul gramatical și cel natural se manifestă la substantivele heteronime și la cele mobile. Neconcordanțele sunt mai numeroase: dubletele morfologice (formele paralele de genuri diferite ale aceluiași substantiv, v. exemplele date mai sus), substantivele epicene, exemplele care contrazic genul natural (*calfă, călăuză, cătană, ordonanță, santinelă*), situații în care formele diferite ca gen redau diferențe semantice (*copil/copilă, fecior/fecioară, păr/pară, vișin/vișină*) sau expresive (*băboi, fătoi*). Chiar tendința limbii actuale de a generaliza în adresare denumirea masculină a profesiei se înscrie pe aceeași linie a ruperii de genul natural (ex: *doamnă doctor/decan/director/ministru*).

SUBGENURILE

Genul comun

Este reprezentat de un număr redus de substantive care pot funcționa atât ca masculine, cât și ca feminine: *complice, gazdă, găgâlice, slugă*. Ex.: *Melinte a intrat slugă la boier, iar nevastă-sa, slugă la cucoana boierului*.

Fac parte din acest grup în special derivate sau compuse cu valoare expresivă precum: *găgăuță, mofturilă, mogâldeată, mutulică, nătăfleată, somnorilă, gură-cască, gură-spartă, papă-lapte, pierde-vară, zgârie-brânză*.

Ex. *Și el e un pierde-vară și ea e o pierde-vară*.

Se mai adaugă câteva nume de persoană hipocoristice: *Adi, Didi, Gabi, Miki, Ștefi, Vali*.

Arhigenul

Se referă la unele substantive defective care nu au genul precizat prin nici o marcă gramaticală.

Astfel, unele substantive defective de plural pot fi interpretate atât ca masculine cât și ca neutre, deci se suprapun peste aceste două genuri: *aur, lapte, orez, unt* etc. Ele formează *primul arhigen*, în cadrul singularului. Alte substantive, defective de singular, se suprapun la plural peste feminin și neutru, formând *al doilea arhigen*, în cadrul pluralului: *bale, icre, tărate* etc.

Și unele nume de localități (toponime) se încadrează în cele două arhigenuri: *Brașov, Cluj, Videle* etc.

NUMĂRUL

Substantivele pot apărea la singular sau la plural. Desinențele de plural grupate după genuri sunt:

Masculinele: -i (cai, copii, frați, lei, pomi, socri)

Femininele: -e (case, fete)

-i (cărți, femei, fotografii, idei, străzi)

Substantivele feminine terminate la singular în vocală accentuată (*-ă, eă, -i*) au la plural desinența *-le*: *basma-basmale, măsea-măsele, zi-zile*.

Neutrelle: -e (creioane, muzee, scaune, teatre, tramvaie)

-uri (lucruri, schiuri, tablouri, trenuri)

Substantivele neutre terminate la singular în *-iu* au la plural desinența *-i*: *exercițiu-exerciții, fotoliu-fotolii, prezidiu-prezidii, serviciu-servicii, studiu-studii*.

Unele substantive au forme duble de plural. La *feminin* desinențele *-e* și *-i* sunt uneori în concurență, variantele cu *-e* fiind mai vechi la cuvintele populare: *boale, fântâne, grădine, roate, școale* (generale astăzi: *boli, fântâni, grădini, roți, școli*).

La *neutre* desinențele *-e* și *-uri* pot crea forme paralele de plural: *albușe-albușuri, chibrite-chibrituri, hotele-hoteluri, nivele-niveluri*. Neologismele preferă varianta cu *-e*: *ghișee, nivele, refrene*.

O trăsătură specifică a limbii române este utilizarea, pe lângă desinente, a *alternanțelor fonetice* (vocalice și consonantice), pentru marcarea suplimentară a opoziției de număr. Pentru exemplificare:

- alternanțe vocalice: *fată/fete, văr/veri, măr/mere, covor/covoare, noapte/nopti, seară/seri, cuvânt/cuvinte, sămânță/semințe, vânăță/vinete.*
- alternanțe consonantice: *medic/medici, fiică/fiice, coleg/colegi, dungă/dungi, bărbat/bărbați, pas/pași, brad/brazi, artist/artiști, veste/vești, broască/broaște, sihastru/sihaștri.*
- alternanțe vocalice și consonantice: *carte/cărți, stradă/străzi, poartă/porti.*

SUBSTANTIVE DEFECTIVE DE NUMĂR

Unele substantive au formă numai pentru singular (*singularia tantum*), fiind *defective de plural*. Este vorba de nume de materie (*aur, făină, mătase, miere, sânge, unt, vată, zahăr*) și de însușiri psihice sau stări fiziologice (*bunătate, cinste, curaj, lene, foame, sete*).

Alte substantive au numai formă de plural (*pluralia tantum*), fiind *defective de singular*: *bale, blugi, câlți, ghilimele, icre, ițari, măruntaie, moaște, moațe, nuri, șale, tărâțe, zori.*

Substantivele defectives au tendința de a generaliza flexiunea după număr, adică de a-și regulariza forma. În acest fel se explică forme de singular de tipul: *bretea, foarfec(ă), ochelar, pantalon.*

Unele forme de plural în *-uri* ale numelor de materii reprezintă substantive colective, care exprimă sorturi, feluri: *blănuri, cer-neluri, mătășuri, mâncăruri, treburi, verdețuri, vinuri.*

Numele proprii au sau numai formă de singular (*Alexandru, Veronica, Ionescu, Argeș, Brașov, Ceahlău, Bistrița, Moldova, Oradea*), sau numai formă de plural (*Bucegi, București, Carpați, Iași, Onești, Pitești*). Deoarece forma de plural nu corespunde unei semnificații de plural (o mulțime de obiecte de același fel), a fost

posibilă refacerea unui singular la unele nume topice: *Bucureștiul*, *Piteștiul*, *Iasiul* etc. Rezultă că la numele proprii nu există o flexiune de număr, ci numai o *formă* de număr (de singular sau de plural).

SUBSTANTIVE COLECTIVE

Substantivele colective sunt acelea care desemnează un grup de elemente de același fel, o colectivitate: *armată*, *cârd*, *clasă*, *grup*, *mulțime*, *oaste*, *pădure*, *popor*, *turmă*. Acest specific semantic nu afectează însă flexiunea de număr, substantivele având și formă de plural: *armate*, *cârduri*, *clase* etc.

CAZUL

În limba română există cinci cazuri, definite în funcție de relațiile dintre cuvinte în cadrul propoziției, adică după rolul sintactic: *nominativ*, *acuzativ*, *genitiv*, *dativ*, *vocativ*. Cazurile oblice (genitivul, dativul, acuzativul) pot fi caracterizate și prin însoțirea cu anumite prepoziții specializate.

În flexiunea substantivelor, nominativul este întotdeauna omonim cu acuzativul, iar genitivul cu dativul.

Substantivele masculine și cele neutre au câte o unică formă cazuală la singular (ex: *frate*, *scaun*). Substantivele feminine prezintă o situație specială: ele au o formă la nominativ-acuzativ (ex: *casă*) și alta la genitiv-dativ (*case*), omonimă, la rândul ei, cu forma de plural (*case*). La plural, substantivele aparținând celor trei genuri au câte o singură formă cazuală (*frați*, *scaune*, *case*).

Nominativul

Este un caz independent, deoarece în acest caz stau substantivele independente din punct de vedere sintactic, adică substantivele cu rol de subiect și de nume predicativ. De altfel, funcția de subiect este specifică nominativului. Ex.: **Gimnastica** dezvoltă organismul uman (subiect), *Fratele ei a fost campion la înot* (nume predicativ).

Tot în nominativ apare și apozitia neacordată. Această caracteristică sintactică este generală în limba actuală și constă în folosirea la nominativ a substantivului, indiferent de cazul substantivului determinat. Ex: *Am discutat cu Mircea, fratele tău.*

(acuzativ) (nominativ)

I-am arătat un album Mariei, colega ta.

(dativ) (nominativ)

În limba veche se folosea apozitia acordată, exprimată printr-un substantiv în același caz cu substantivul determinat. Ex: *Domnitorul l-a învins pe Sinan, pe vizirul cel mare.*

(acuzativ) (acuzativ)

Genitivul

Funcția sa specifică este de atribut pe lângă un substantiv articulat, exprimând posesia sau apartenența (ex: *mașina vecinului; un membru al familiei*).

Genitivul denumirii este exprimat prin nume proprii și formează sintactic un atribut substantival genitival. (Ex: *M-am plimbat pe cheiul Dâmboviței*). Dacă acest genitiv intră în structura unui substantiv compus, el nu mai este independent sintactic (nu mai formează singur o parte de propoziție), de ex: *Am vizitat Cheile Bicazului* (complement direct).

Genitivul superlativ apare în îmbinări care presupun repetarea la genitiv a substantivului determinat, având sens superlativ. Ex: *voinicul voinicilor, minunea minunilor*. Folosit inițial ca un atribut substantival genitival, el a devenit o sintagmă similară substantivelor compuse.

Genitivul prepozițional apare după prepozițiile specifice (*asupra, contra*) și după prepozițiile și locuțiunile prepoziționale de origine adverbială: (*împotriva, înaintea, îndărătul, în fața, în spatele, în dreptul, în jurul, în mijlocul*). Substantivul în genitiv formează, de obicei, un complement împreună cu prepoziția care îl precedă. Ex: *El luptă contra dușmanilor* (complement indirect); *A lăsat mașina în fața casei* (complement circumstanțial de loc).

Dacă construcția genitivală determină un substantiv, ea are funcția de atribut. Ex: *mașina din fața casei* (atribut substantival prepozițional).

Dativul

Funcția specifică a substantivului în dativ este cea de complement indirect, determinând un verb, un adjectiv sau o interjecție. Ex: *Scriu prietenilor* (regent verbal); *credincios țării, timp favorabil agriculturii* (regent adjectival); *bravo câștigătorilor* (regent interjecțional).

Dativul locativ apare într-un număr limitat de expresii populare și este reprezentat de un substantiv în dativ, pe lângă verbe de mișcare sau de stare. Sintactic, el formează un complement circumstanțial de loc. Ex: *Stai locului; Se așterne drumului; Ducă-se pustiului*. Și în expresia *sărac lipit pământului* distingem un dativ locativ.

Dativul adnominal reprezintă o situație care nu este caracteristică acestui caz. Cele două cazuri omonime, genitivul și dativul, se disting tocmai prin contextul diferit în care apar, și anume: genitivul are o subordonare nominală (determină un substantiv), iar dativul are o subordonare verbală (determină un verb). Dativul adnominal presupune însă ca regent un substantiv și apare atât în limba veche cât și în cea actuală în anumite tipare de exprimare. Construcția veche (păstrată și azi în vorbirea populară) e limitată semantic la sfera rudeniei și a funcțiilor sociale. Ea constă în folosirea unui substantiv în dativ determinând un substantiv *nearticulat* și formând un atribut substantival în dativ. Ex: *nepot cumnatei mele; preot deșteptării noastre; domn Țării Moldovei*. În limba actuală tiparul este altul: substantivul în dativ determină un infinitiv lung (substantiv abstract de origine verbală – *abstract verbal*), de care este despărțit printr-un determinant prepozițional. El formează, de asemenea, un atribut substantival în dativ. Ex: *înmânarea de medalii câștigătorilor; acordarea de burse studenților*.

Dativul prepozițional apare după câteva prepoziții specifice, sinonime între ele (*datorită, grație, mulțumită*), împreună cu care formează un complement circumstanțial instrumental. În limba actuală se extinde tot mai mult folosirea improprie a acestei construcții, cu sens cauzal (Ex: *A murit datorită bolii* în loc de *A murit din cauza bolii*). Împreună cu celelalte prepoziții specifice (*potrivit, conform, contrar*) dativul formează un complement circumstanțial de mod (*A procedat conform instrucțiunilor*).

Acuzativul

Este cazul complementului direct cerut de un verb tranzitiv. În această calitate, substantivul apare fără prepoziție sau precedat de un element gramaticalizat *pe*, specific numelor de persoane cunoscute, folosit cu rolul de a le individualiza. Se construiesc cu *pe* numele proprii și numele comune asimilate prin conținut cu cele proprii: *bunic, vecin, primar* etc. Ex: *Citesc cartea; Îl cunosc pe vecinul tău; Îl aștept pe Victor; L-am văzut pe primar(ul)*.

Într-o singură situație, acuzativul fără prepoziție poate forma un complement circumstanțial, și anume când substantivele redau unități de măsură pentru spațiu sau timp. Ex: *A parcurs pe jos kilometri* (complement circumstanțial de loc); *Ai de așteptat ore* (complement circumstanțial de timp).

Acuzativul prepozițional exprimă diverse raporturi circumstanțiale. Ex: *S-a așezat lângă foc* (complement circumstanțial de loc); *A murit de bătrânețe* (complement circumstanțial de cauză).

Evident că dacă regentul este un substantiv, construcția în acuzativ formează un atribut substantival prepozițional. Ex: *scaunul de lângă foc*.

În limbă vorbită, acuzativul precedat de prepoziția *la* s-a specializat pentru a reda un complement indirect, echivalând cu cel exprimat prin substantiv în dativ. Ex: *Dă mâncare la găini (=găinilor)*.

Vocativul

Este cazul adresării, folosit numai la substantivele care indică o persoană (în mod real sau figurat). Substantivul în vocativ poate apărea independent și atunci el formează o propoziție independentă, neanalizabilă. Ex: **Mămico !**

Vocativul poate apărea și în cazul unui enunț, fără însă a se încadra în structura sintactică a acestuia (nu formează o parte de propoziție). El are numai rolul de a atrage atenția asupra unei părți de propoziție. Ex: **Prieteni**, *dați-mi sprijinul vostru!* (Vocativul, fără funcție sintactică, atrage atenția asupra subiectului inclus în structura verbului la imperativ).

Substantivele la vocativ au desinențe specifice: **-e, -ule** (pentru masculin singular: *băiete, prietene, unchiule, băiatule*), **-o** (pentru feminin singular: *fetișo, mămico*), **-lor** (pentru plural: *domnilor, fetelor*).

Există și un vocativ omonim cu nominativul, la numele proprii de persoană sau la cele comune asimilate prin conținut cu numele proprii (*Ștefan! Radu! Lucia! doamnă! prieteni!*). Se distinge de nominativ prin intonație, iar în scris este izolat prin punctuație (virgulă sau semnul exclamării).

Substantivele în vocativ pot apărea însoțite de determinanți proprii: **dragi prieteni! prieteni de departe!**

*

Cazul general

În anumite expresii, substantivele sunt folosite adverbial și, ca urmare, nu mai pot fi înlocuite printr-un pronume personal. Ex: *S-a supărat foc; S-a îndrăgostit lulea*. În această situație, substantivele sunt la un „caz general”; de fapt, ele au căpătat regim adverbial.

La fel se poate spune și despre substantivele care denumesc părțile zilei, zilele săptămânii sau anotimpurile, când apar într-un context temporal [când]. Ex: *Seara mă culc devreme; Sâmbăta suntem liberi; Vara de obicei pleacă la mare*.

Dacă însă aceste substantive sunt la plural sau însoțite de un determinant, au valoare de substantive propriu-zise, nu de adverbe. Ex: *Noaptea asta n-am dormit*. De aceea ele pot fi reluate prin pronume: *Serile le petrecem cu părinții*.

CLASIFICAREA SUBSTANTIVELOR

Clasificarea substantivelor se poate face din mai multe puncte de vedere.

1. Ținând seama de *tipurile paradigmatică* distingem trei categorii de substantive:

a) *Substantive cu două forme flexionare*. Aici intră majoritatea substantivelor, repartizate pe genuri în felul următor:

- Masculinele și neutrele au o formă la singular (la toate cazurile) și altă formă la plural (la toate cazurile). Ex: *băiat-băieți, tablou-tablouri*;
- Femininele au cele două forme distribuite astfel: una la nominativ-acuzativ singular (*fată*) și alta la genitiv-dativ singular și la toate cazurile pluralului (*fete*).

b) *Substantive cu trei forme flexionare*. Aceasta este o categorie care cuprinde un număr limitat de substantive cu pluralul în *-uri*, exprimând, de regulă, colectivități: *blănuri, cerneluri, lipsuri, treburi, verdețuri, vremuri*. Așa se explică apariția desinenței *-uri*, specifică neutrelor, la substantivele feminine. Aceste substantive prezintă o formă la nominativ-acuzativ singular (ex: *blană*), altă formă la genitiv-dativ singular (*blăni*) și altă formă la plural (*blănuri*).

c) *Substantive cu o singură formă flexionară (invariabile)*. Este o categorie de asemenea limitată numeric:

- (masculine) *arici, crai, genunchi, ochi, pui, unchi*.
- (feminine) substantive terminate în *-toare* (ex: *muncitoare*) și aproape toate zilele săptămânii (*luni, marți, miercuri, joi, vineri*).
- (neutre) *codice, nume, pânțe, prenume, pronume*.

2. După structură distingem: substantive *simple, compuse* și *locuțiuni substantive*.

Substantivele compuse rezultă din combinarea a două substantive (aflate în diverse raporturi) sau din combinarea unui substantiv cu un adjectiv sau cu un verb. Ex: *vagon-cisternă, radiojurnal, floarea-soarelui, apă de colonie, drum de fier, untdelemn, coate-goale, proces-verbal, apă-grea, bunăstare, gură-cască, linge-blide*.

Nu trebuie să neglijăm faptul că și substantivele proprii pot avea compuse, formate după aceleași tipare; sunt incluse aici: nume de localități și alte toponimice, nume de state, de persoane, de evenimente istorice, de organizații, instituții, titluri de opere,

ca de pildă: *Târgu-Jiu, Vatra Dornei, Curtea de Argeș, Târgu-Frumos, Câmpulung, Statele Unite ale Americii, George Coșbuc, Unirea Principatelor, Ministerul Culturii, Facultatea de Litere, O scrisoare pierdută* etc.

Locuțiunile substantivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar și comportament morfologic de substantive. Spre deosebire de substantivele compuse, substantivele alcătuitoare ale locuțiunii își pierd individualitatea semantică. Ex: *foc de paie, aprindere de plămâni, rău de mare, orbul găinilor, nod în papură*.

Majoritatea locuțiunilor substantivale sunt corelate cu locuțiuni verbale: *aducere-aminte, luare-aminte, ținere de minte, băgare de seamă, dare de seamă, părere de rău, punere la cale, purtare de grijă* (cf. *a-și aduce aminte, a băga de seamă, a-(i) părea rău, a pune la cale* etc.)

Numeroase locuțiuni provin din calchierea unor sintagme de origine latino-romanică sau internațională: *punct de vedere, lovitură de stat, tur de scrutin*.

Unele sintagme nu sunt total gramaticalizate, reprezentând mai degrabă niște **expresii substantivale**: *campanie electorală, conferință de presă, criză guvernamentală, exces de zel, apă minerală, satelit artificial, o nimica toată, soare cu dinți*.

3. După conținutul exprimat, substantivele se clasifică în: **comune și proprii**.

Substantivele comune integrează un obiect într-o categorie de obiecte asemănătoare, în timp ce substantivele proprii individualizează un obiect față de categoria în care acesta este cuprins. Cele două categorii se deosebesc și prin comportamentul flexionar. Astfel, substantivele proprii prezintă următoarele caracteristici:

- Nu flexionează după număr. Ele au formă de singular sau de plural, care însă nu corespunde nici unei semnificații adecvate.
- Nu permit o articulare reală. Unele sunt întotdeauna articulate (ex: *Maria, Alexandru, Timișoara*), altele sunt numai nearticulate (*Ștefan, Ion, Cluj, Buzău*), iar toponimele care au

forme paralele (*Braşov–Braşovul, Ploieşti–Ploieştiul...*) se pot utiliza în acelaşi context, deci cele două forme nu corespund unei diferenţe de individualizare. Ex: **Braşov / Braşovul este un oraş frumos.**

- Nu tolerează alternanţele fonetice. Ex: *sotul Floarei* (nu **Florii*), *familia Sandei* (nu **Sănzii*) (compară cu: *clanta porţii, curăţenia străzii*).
- Folosesc articolul definit proclitic la genitiv–dativ singular. Ex: *familia lui Ion* (dar: *familia vecinului*); *Îi scriu lui Carmen* (dar: *Îi scriu fetei*).

Fiecare dintre aceste categorii conţine subcategorii diferite după conţinutul exprimat. Substantivele comune se subîmpart în: *apelative* (cuvinte care denumesc noţiuni, de ex: *carte, om, zi* etc.), *colective* (*grup, popor*), *materii* (*apă, fier*). Substantivele proprii se subdivid în: *onomastice* (*antroponime*, adică nume de persoane şi *toponime*, nume de locuri), nume de ţări, de instituţii, de opere literare etc.

FLEXIUNEA SUBSTANTIVELOR

Structura unui substantiv conţine: *radical+desinenţă+articol hotărât*.

Radicalul este, de regulă, accentuat; accentul este fix (cade pe aceeaşi silabă în cursul flexiunii). Sunt puţine substantive care se abat de la această normă: *sóră–suróri, nóră–nuróri*. La neologismele terminate în *-o* neaccentuat, accentul se mută pe *-o* în forma articulată sau în cea de plural (*moto, radio, zero, verso*): *rádio–radióul, radióuri*.

Câteva substantive au un radical neregulat, care se explică istoric: *om–oameni, noră–nurori, soră–surori, cap–capete, răs–râsete*. Flexiunea lor este normală.

În afara desinenţelor de plural (v. *Numărul substantivelor*, p.10) există şi câteva desinenţe cazuale: *–e, –i* pentru substantivele feminine la genitiv şi dativ singular (*casei, lămpii*) şi cele specifice vocativului (*–e, –ule, –o, –lor*).

Flexiunea realizată prin desinenţe este dublată de cea realizată prin articol (v. *Articolul*, p.23).

Substantivele abstracte feminine terminate în *-e* (*cinste, foame, sete*), defective de plural, au la genitiv și dativ aceeași formă cu cea de nominativ și acuzativ, deci au o singură formă la toate cazurile (ex: *puternicei sete, recunoașterea cinstei sale*). Inițial s-au conformat acestei reguli și neologismele non-animale ca *amploare, favoare, teroare* (având forma de genitiv-dativ, *amploarei, favoarei, teroarei*). Ulterior ele s-au impus în limba literară cu formele *amplorii, favorii, terorii*, pentru a se distinge de femininele animate: *aviatoarei, dresoarei, prezentatoarei, regizoarei* etc. (al căror genitiv și dativ evită omonimia supărătoare cu corespondentele lor masculine **unei dresori*).

Există substantive cu paradigme paralele care se interferează uneori în folosire. Ex: *rândunea-rândunele, rândunică-rândunici*. Sau: *seminariu* (învechit) avea pluralul *seminarii*; forma ulterioară *seminar* a apărut datorită tendinței limbii de a suprima finala *-iu* (vezi și forma populară *servici*, față de cea literară *serviciu*) și are pluralul normal *seminare*. Astfel, pentru forma actuală de singular *seminar* se folosesc două plurale, ambele admise de normă: *seminarii* și *seminare*.

FUNCTIILE SINTACTICE ALE SUBSTANTIVULUI

Substantivul poate îndeplini orice funcție sintactică în propoziție (cu excepția celei de predicat): subiect, nume predicativ, atribut, complement necircumstanțial, complement circumstanțial, element predicativ suplimentar (vezi exemple la fiecare parte de propoziție, în volumul de *Sintaxă*).

Trebuie menționat faptul că substantivul poate forma orice tip de atribut substantival (genitival, în dativ, prepozițional, apozitional) și de complement (circumstanțial sau necircumstanțial).

MODEL DE ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Pentru o analiză organizată este bine să se pornească de la clasificarea acelei părți de vorbire; apoi să se urmărească flexiunea și, la sfârșit, să fie menționată funcția sintactică.

Pentru substantiv rezultă următorul model: comun/propriu, simplu/compus/locuțiune, numărul de forme; genul (cu menționarea eventualelor categorii de *epicen* sau *mobil*), numărul (eventual și *defectiv* sau *colectiv*), cazul (cu precizarea prepoziției care impune acest caz), articularea (hotărâtă sau nehotărâtă) sau nearticularea, (eventual neregulat), funcția sintactică.

Din perspectivă morfologică nu sunt importante elementele alcătuitoare ale *substantivului compus*, ci faptul că acesta se comportă flexionar ca un substantiv simplu, adică are gen, număr, caz, articulare. Sintactic, el formează o singură parte de propoziție.

De asemenea, este nerecomandabilă precizarea componentelor unei *locuțiuni substantivale*, deoarece orice locuțiune are, prin definiție, unitate semantică și gramaticală; locuțiunea substantivală se comportă, deci, ca un substantiv și se analizează după modelul menționat mai sus.

Precizarea *caracterului defectiv de număr* nu atrage omiterea numărului în analiza substantivului. Astfel, *făină* este la singular și este defectiv de plural; *icre* este la plural și este defectiv de singular.

Substantivele *invariabile* se deosebesc de substantivele defective. Cele invariabile au aceeași formă la singular și la plural (*un unchi*–*doi unchi*), în timp ce substantivele defective au fie numai singular, fie numai plural și își păstrează tipul paradigmatic. De exemplu, *făină* are două forme flexionare, ca și *casă*, iar *câlți* are două forme flexionare, ca și *băieți*.

Substantivele proprii redau în mod real un singular, chiar atunci când au formă de plural. Ex: *Vlădeni* – substantiv propriu, simplu, singular, cu formă de plural...; *Bicaz* – substantiv propriu, simplu, singular, defectiv de plural...

Substantivele *provenite din adjective* nu pot fi considerate mobile (ex: *tânăr*, *tânără*), deoarece nu s-a produs o derivare în cadrul substantivului, ci substantivul redă flexiunea adjectivului.

Copil și *fecior* nu sunt mobile, pentru că substantivul masculin prezintă deosebiri semantice față de corespondentul său feminin.

Sufixul motional -ă (*elev-elevă, nepot-nepoată, inginer-ingineră...*) este un sufix lexical (derivativ), dar, în același timp, în plan gramatical, este o desinență pentru feminin singular.

Dativul locativ apare pe lângă verbe de mișcare sau de stare (Ex: *Ducă-se pustiei!*); în alte combinații, situația se schimbă (Ex: *Dă-l pustiei*, complement indirect).

Singura situație când *substantivul în vocativ* îndeplinește o funcție sintactică este atunci când el reprezintă un atribut substantival apozitional pe lângă alt substantiv în vocativ: *Ioane, prietene, te cunosc de-o viață*. Se impune precizarea că, atât primul substantiv în vocativ, cât și atributul său, nu reprezintă unități ale propoziției. Nici celelalte determinări ale substantivului în vocativ nu se încadrează în propoziție. Ex: **Dragi colegi, vă felicit!** (atribut adjectival al substantivului în vocativ, dar nu intră în structura propoziției).

În *sintagme apelative* (*bade Gheorghe, părinte Ghermănuță, domnule Vasilescu*) e mai adecvat să considerăm al doilea substantiv la nominativ (nu la vocativ), prin compararea cu exemple precum: *bade Ioane, nene Iancule, moș Martine*.

ARTICOLUL

Articolul este o particulă gramaticalizată (*morfem*) care exprimă individualizarea obiectului denumit. Gradul de individualizare diferă după tipul de articol: *articolul hotărât* exprimă o individualizare deplină (desemnează un obiect cunoscut), iar *articolul nehotărât* exprimă o determinare vagă (restrânge sfera de referință).

Ex: Am discutat cu **colegii** despre *părerea lor*; În acest roman sunt multe *personaje*. **Personajele** sunt alese din medii foarte diferite.

Ex: *Am citit o carte interesantă; Pe stradă trece un om.*

Articolul flexionează după gen, număr și caz, comportându-se, fie ca o desinență (*articolul hotărât*), fie ca un determinant (*articolul nehotărât*).

Ex: fratele, fratelui, lucrul, lucrului
(desinență de singular+articol hotărât)

prietenei

(desinență de genitiv-dativ feminin+ articol hotărât)

pomii, pomilor, membrii, membrilor

fetele, fetelor, creioanele, creioanelor

(desinență de plural+ articol hotărât)

Ex: **un** domn, **unui** domn; **o** mașină, **unei** mașini (compară cu: **acest** domn, **simpaticului** domn; **care** mașină, **noii** mașini).

Prin flexiunea sa articolul rezolvă omonimiile dintre cazuri:

De exemplu: N-A sg. *elev/ul* **un creion**

G-D sg. *elev/ului* **unui** *creion*

N-A pl. *elevi/i prietene/le niște creioane niște prietene*

G-D pl. *elevi*/lor *prietene*/lor *unor creioane* *unor prietene*

G-D sg. *profesoare/i* **unei străzi**

N-A pl. *profesoare* **le** niște *străzi*

G-D pl. *profesoarelor* unor străzi

La substantivele invariabile flexiunea articolului reprezintă singura posibilitate de a distinge a cazurilor și a numărului.

De exemplu:

N-A sg. *unchi/ul* **un** *unchi*

G-D sg. *unchi/ului* **unui** *unchi*

N-A pl. *unchi/i* **niste** *unchi*

G-D pl. *unchi*/lor unor *unchi*

N-A sg. învățătoare/a nume/le

G-D sg. învățătoare/î nume/ai

N-A pl.	învățătoare/le	nume/le
G-D pl.	învățătoare/lor	nume/lor

ARTICOLUL HOTĂRÂT

Articolul hotărât este enclitic și are următoarele forme:

	Singular		Plural	
	masculin/neutru	feminin	masculin	feminin/neutru
N-A	-l, le	-a	-i	-le
G-D	-lui	-i	-lor	

Articolul hotărât se atașează, în general, direct la substantive: *socru-l, lucru-l, munte-le, nume-le, case-le*.

Aplicarea sa produce de obicei schimbarea calității fonetice a desinenței:

- *pomi* (pomⁱ)–*pomi* (pomⁱ) – *i* nesilabic devine *i* plenison
- *floare*–*floarea* [floare^a] – vocala *e* devine semivocală
- *leu* [leu]–*leul*, *chei* [chei]–*cheile* – semivocalele u, i devin vocale plenisone

Alteori apare un sunet în plus:

- *om*–*omul*, *omului* – se reactualizează vechea desinență moștenită din latină și cunoscută în limba veche (la articolul hotărât *-l, -lui*)
- *zi*–*ziua* [zi^ua], *manta*–*mantaua* [mantau^a] – apare u ca vocală de legătură pentru evitarea hiatului.

În alte situații, articolul determină dispariția desinenței: *masă*–*masa*, *familie*–*familia*.

Deoarece articolul *-l* nu se mai pronunță în vorbirea contemporană, rolul său a fost preluat de vocala precedentă (**u**): *omu*, *tablou*, *socru*. La numele proprii simple este admisă și scrierea fără *-l* (*Rarău*, *Răcățau*, *Malu*); dacă însă apare un determinant, scrierea articolului este obligatorie (*Podișul Transilvaniei*).

Articolul masculin de genitiv–dativ a devenit *proclitic* pentru numele de persoană: **lui** *Mircea*, **lui** *Gheorghe* (în limba veche era și enclitic: *Dumitrașcului*, *Bălcescului*). Articolul proclitic se

folosește, firește, și la numele proprii de persoană feminină cu aspect masculin (*lui Carmen, lui Zizi, lui Jeni, lui Irinel*). Folosirea articolului proclitic se extinde, în vorbirea neliterară, și la numele proprii feminine cu formă obișnuită (*lui Magda, lui Ioana*) sau chiar la unele substantive nume de ființă, apropiate prin înțeles de numele de persoană (*lui vecinul, lui mama, lui soră-mea*), *lui* devenind astfel o trăsătură a flexiunii substantivelor nume de persoană la genitiv și dativ, o marcă a acestor cazuri.

La substantivele feminine cu hiatul **i-e**, articolul pentru genitiv-dativ se atașează la forma de nominativ-acuzativ, nu la cea de genitiv-dativ: *familie+ -i = familiei* (în limba vorbită întâlnim pronunțări precum *familiei*).

Formele de vocativ în **-ule** sau **-lor** (*unchiule, fraților, fetelor*) reprezentau inițial substantive articulate la vocativ, dar articolele au devenit desinențe de vocativ, nemaie exprimând individualizarea. Dovada în acest sens o constituie formele paralele echivalente semantic (deosebite numai stilistic): *băiete-băiatule, poete-poetule, frați-fraților*.

Numele proprii feminine pot apărea la vocativ cu o formă nearticulată (*Marie ! Ioană !*) creată după modelul numelor comune din limba vorbită (*mamă ! mămucă ! fată ! țăță ! cuscră !*). Această formă reprezintă a treia posibilitate de exprimare a vocativului (pe lângă cea cu desinențe: *Mario ! Ioano !* sau cea omonimă cu nominativul: *Maria ! Ioana !*).

*

Articularea este specifică substantivului și de aceea aplicarea sa la alte părți de vorbire are ca rezultat substantivizarea acestora: *frumosul, tânărul, binele, aproapele, eul, sinea, oful*.

La numele proprii, articularea, atunci când apare, este formală, fiind neutralizată de individualizarea realizată semantic, prin calitatea de nume proprii.

Adjectivul antepus preia formal articolul substantivului. Într-o exprimare ca „Am vizitat *frumosul* oraș”, individualizarea se raportează la substantiv, nu la adjectiv.

ARTICULAREA SUBSTANTIVELOR

Individualizarea (calitatea de obiect cunoscut) decurge din mai multe situații:

- Obiectul este general cunoscut (deseori fiind unic) sau este familiar vorbitorului (Sunt cuprinse aici nume generice, nume de rudenie, părțile corpului, persoane din sfera comună de cunoștințe etc.) Ex: **Pământul** e rotund; **Peștele** respiră prin branhii; A venit **mama**; **Îl** doare **capul**; Am vorbit cu **profesorul** [cu care învățăm matematica].
- Este reluat un substantiv amintit anterior. Ex: A scris o poezie. **Poezia** a fost lăudată de colegi.
- Substantivul este însoțit de un determinant. Ex: **Clădirea aceea** a fost construită în secolul trecut; A pus florile în **vaza de pe masă**.

Articularea substantivului diferă în funcție de caz, de rolul sintactic, de felul prepoziției care îl precedă, de context.

- Substantivul în genitiv și dativ este întotdeauna articulat; substantivul în nominativ și acuzativ apare mai frecvent cu forma articulată, dar este posibilă și forma nearticulată.

Ex: **Mașina vecinului** este nouă (genitiv); **I-au dat prietenei mele adresa** (dativ).

Acuzativul nearticulat apare mai ales la plural (Ex: **Caută dicționare bilingve**/Și-a găsit **umbrela**) dar e posibil și la singular (Și-a cumpărat **mașină**).

Nominativul cu funcție de subiect este articulat, iar cel cu funcție de nume predicativ este în mod frecvent nearticulat (Ex: **Cartea** va fi lansată peste o săptămână; **Alexandru** s-a făcut **arheolog**).

Vocativul, caz independent aparținând planului expresiv al limbii, prezintă o situație specială. De aceea a și fost posibilă transformarea unor articole în desinențe de vocativ (–ule, –lor). Echivalența dintre cele două desinențe de masculin singular (–e, –ule) confirmă pierderea calității de articol pentru –ule (constituit la origine din articolul –l și desinența –e): *băiete–băiatule, nepoate–nepotule*.

- Prepozițiile cu genitivul și dativul impun articularea substantivului (ex: **în fața casei**; **datorită inteligenței**), spre

deosebire de prepozițiile cu acuzativul care impun un regim de nearticulare (**pe stradă, în dulap, la școală, pentru țară**). Prepoziția **cu** are un comportament aparte, admitând atât articularea (*bea cu paharul, vine cu mama, lucrează cu ziua, cu iarna vine și frigul*), cât și nearticularea (*pâine cu unt, merge cu benzină, desface cu grijă*).

- Contextul (vecinătatea unor cuvinte) impune uneori articularea, alteori nearticularea.

Numeralele (cardinale și ordinale) și unele adjective (pronominale: **care, fiecare, oricare, ce, orice, cât, alt, același, atât, vreun** sau invariabile: **asemenea, așa, atare**) impun substantivului forma nedeterminată. Ex: **care film, alt exemplar, același element, asemenea comportare**.

Adjectivul posesiv și cel de întărire, raportându-se la un obiect cunoscut, impun forma determinată a substantivului. Ex: *familia mea, însuși președintele, președintele însuși*.

Adjectivele demonstrative (**acest, acel, celălalt**) presupun articularea sau nearticularea substantivului în funcție de topică: **acest copil–copilul acesta, acele zile–zilele acelea, ceilalți elevi–elevii ceilalți**.

Adjectivul nehotărât **tot** și numeralele colective vechi (**amândoi, tustrei...**) impun forma articulată: **toată țara amândouă fetele, tustrei frații**. Face excepție numeralul colectiv neologic **ambii (ambele sisteme)**, care presupune o formă nearticulată a substantivului.

Construcția cu adjectivul **întreg** permite articularea, sau a substantivului, sau a adjectivului (**întregul oraș, întreg orașul, orașul întreg**).

În general, limba română are tendința de a extinde forma articulată a substantivului.

Construcțiile care permit articularea definită permit și articularea nedefinită. Rezultă că opoziția se stabilește între articulare și nearticulare. Tipul de articulare (definită sau nedefinită) este dat de gradul de determinare exprimat.

PSEUDOARTICULAREA

Unele părți de vorbire conțin un element omonim cu articolul hotărât, având însă alte funcții decât cea de individualizare, deși la origine el a fost articol definit propriu-zis.

- **Dânsul (dânsa, dânșii, dânsele), ambii (ambele), al doilea (a doua...)** conțin în structura lor un element identic cu articolul hotărât, dar o formă „nearticulată” nu există.
- **Unul, altul** ca pronume nehotărâte se disting de adjectivele pronominale corespunzătoare (*un, alt*) prin „articulare”.
- **Înainte, în fața, în mijlocul, în spatele, în jurul** sunt prepoziții cu genitivul provenite din articularea formală a unor adverbe (*înainte, în față, în mijloc, în spate, în jur*).
- Formele articulate ale substantivelor ce denumesc părțile zilei, zilele săptămânii sau anotimpurile (*noaptea, vinerea, iarna* etc.) atestă, prin această articulare aparentă, adverbializarea substantivelor.

ARTICOLUL NEHOTĂRÂT

Este întotdeauna proclitic, având forme distincte după gen, număr și caz; la plural formele nu sunt diferențiate după gen.

	Singular		Plural		
	masculin/ neutru	feminin	masculin	feminin	neutru
N-A	un	o	niște		
G-D	unui	unei	unor		

Articolul nehotărât exprimă limitarea conștientă sau inconștientă a definirii unui substantiv, având rolul numai de a prezenta obiectul desemnat de substantiv. Ex: *Vă așteaptă o persoană* [pe care nu o știu sau pe care nu vreau să o menționez]; *Am citit un studiu interesant. Studiul se referea la istoria antică.*

Forma de plural **niște** are un sens partitiv, astfel încât opoziția se stabilește între substantivul articulat nehotărât la singular și cel nearticulat la plural. Ex: *Am cumpărat o carte/Am cumpărat cărți*. Acest sens se accentuează când *niște* apare pe lângă

substantivele feminine nume de materie, defective de plural (*niște zahăr; niște făină*), *niște* păstrând și în aceste situații valoarea inițială de adjectiv nehotărât.

Forma de singular **un, o** este omonimă atât cu numeralul cardinal, cât și cu adjectivul nehotărât (corespunzător pronomelui nehotărât *unul*). Numeralul exprimă clar ideea de număr (Ex: *Am numai un exemplar din această revistă*), intrând, de obicei, în opoziție cu alt numeral (*Eu am o mașină, iar Mariana are două*). Adjectivul nehotărât este corelat, de regulă, cu pronumele sau cu adjectivul nehotărât *alt(ul)*: *Elvira are doi frați: un frate e inginer, altul e doctor*.

Articolul nehotărât permite intercalarea unui adjectiv între el și substantiv: *o frumoasă privesc*.

Articolul nehotărât, ca și cel hotărât, este specific substantivului. Folosit pe lângă alte părți de vorbire, acestea devin substantive: *un bătrân, un bine, un nimeni, un oarecare, un nimic, un ăla, o aia, un of*.

Substantivele masculine cu formă feminină (*popă, papă, pașă, tată, vlădică*) prezintă două tipuri de articulare: hotărâtă feminină (*popa, pașa*) și nehotărâtă masculină (**un popă, un pașă**). În cazul lui *tată* există două forme articulate: *tata* și *tatăl*, ultima formă explicându-se prin contopirea articolului genitival cu forma nearticulată: *tată al copilului* devenind *tatăl copilului*.

Substantivul *piele* are neregularități în sistemul articulării: genitiv-dativul singular nehotărât (*unei piei*) se încadrează în sistem (cu omonimia între genitiv-dativul singular și forma de plural), dar articolul hotărât se atașează pentru genitiv-dativ singular la forma de nominativ-acuzativ singular (*pielea, pielei*).

ALTE ARTICOLE

În grupul nominal (substantiv+determinanți) apar unele elemente (*al, cel*) care, fără să exprime determinarea, funcționează ca echivalente ale articolului hotărât. Este important de distins aceste elemente (articolul genitival-posesiv *al* și articolul demonstrativ-adjectival *cel*) de pronumele omonime.

ARTICOLUL GENITIVAL-POSESIV

Are forme numai pentru nominativ-acuzativ, distincte după gen și număr:

Singular		Plural	
masculin/neutru	feminin	masculin	feminin/neutru
al	a	ai	ale

Apare în structuri în care este urmat de un substantiv (pronume) în genitiv sau de un posesiv.

O analiză mai riguroasă poate distinge *articolul genitival* de *articolul posesiv*.

1. Articolul genitival

Are rolul de a exprima cazul genitiv al substantivelor sau al pronumelor. Și articolul hotărât exprimă flexiunea de genitiv și de dativ, dar elementul care distinge genitivul de dativ îl constituie articolul genitival. În grupul nominal în care apare, *al* se acordă cu substantivul regent, nu cu cel în genitiv: *un exemplar al cărții; câteva păreri ale acestuia*.

Structurile cu articol genitival sunt următoarele:

a) Regentul este exprimat printr-un substantiv nearticulat hotărât: *un/acest/alt nepot al bunicii*. De fapt, construcția echivalează cu o formulare care conține substantivul articulat hotărât: *un nepot al bunicii – nepotul bunicii*.

b) Determinantul poate preceda regentul: *al buncii nepot*.

c) Substantivul articulat hotărât, ca regent, este despărțit de determinantul său în genitiv printr-un alt determinant: *nepotul tânăr al bunicii*.

d) Regentul poate fi și un adjectiv derivat de la un verb tranzitiv: *formația câștigătoare a concursului*.

2. Articolul posesiv

Apare în structuri paralele cu articolul genitival, fiind urmat de adjectivul posesiv:

a) *un/acest/alt nepot al său*.

b) **al său nepot**

c) **nepotul tânăr al său**

Articolul posesiv intră în structura adjectivului posesiv.

În limba vorbită neliterară există tendința de a folosi articolul genitival-posesiv invariabil, în forma **a** (fără să se acorde cu elementul regent): *rudele astea a mele, copiii mici a vecinului*.

3. **Al** apare și în structura numeralului ordinal, fiind un formant al acestuia (*al doilea, a patra* etc.). În această situație el poate fi numit **articol ordinal**.

ARTICOLUL DEMONSTRATIV-ADJECTIVAL

În grupul nominal, articolul demonstrativ-adjectival are rolul de a lega un substantiv articulat hotărât de determinantul său, reprezentat de: un adjectiv, un numeral (cardinal sau ordinal), un grup prepozițional (*prepoziție+substantiv* sau *prepoziție+adverb*). Ex: *fata cea frumoasă, fetele cele două* (frecvent: *cele două fete*), *fata cea de a doua, fata cea din poveste, fata cea de acolo*.

Formele articolului demonstrativ-adjectival sunt următoarele:

	Singular		Plural	
	masculin/neutru	feminin	masculin	feminin/neutru
N-A	cel	cea	cei	cele
G-D	celui	celeii	celor	

Articolul are rolul de a exprima cazul adjectivului (ex: *fetei celei frumoase*).

În limba actuală este preferată construcția cu adjectivul raportat direct la substantiv, fără articol demonstrativ-adjectival, ca urmare a slăbirii sensului demonstrativ al articolului: *fata frumoasă* (*fata cea frumoasă* este o construcție învechită). Numai când se interpune un alt determinant se folosește articolul *cel*, pentru a dezambigua exprimarea. Ex: *fata mamei cea frumoasă* [=fata este frumoasă, nu mama].

Limba vorbită are tendința de a suprima flexiunea cazuală a articolului. Astfel, în locul construcției corecte *fratelui celui mare* apare descori *fratelui cel mare*.

Articolul demonstrativ–adjectival reprezintă singura modalitate de articulare a numeralului cardinal și ordinal; în plus, la genitiv și dativ are rolul de a exprima flexiunea cazuală a acestor numere. Ex: **cei doi copii** (N–A), **celor doi copii** (G–D). La numeralul ordinal articolul demonstrativ–adjectival este facultativ la nominativ–acuzativ și obligatoriu la genitiv–dativ. Ex: *premiantul (cel de) al doilea*=(*cel de*) *al doilea premiant* (N–A); *premiantului celui de al doilea*=*celui de al doilea premiant* (G–D).

Articolul demonstrativ–adjectival apare și în structura superlativului relativ, ca formant al acestuia (ex: *cel mai bine*). Când superlativul relativ este al unui adjectiv, *cel* își păstrează și calitatea de articol: *fata cea mai frumoasă*=*cea mai frumoasă fată* (compară cu: *fata frumoasă*=*frumoasa fată*).

RECOMANDĂRI PENTRU ANALIZA GRAMATICALĂ

Articolul hotărât și cel nehotărât, nereprezentând părți de vorbire independente, nu se analizează separat, ci se includ în analiza substantivului.

La *numele proprii* nu există o articulare reală, deoarece nu este posibilă o opoziție *nearticulat/articulat*, ca la substantivele comune. Orice substantiv propriu este individualizat, echivalând cu un substantiv articulat. Articularea cu articol hotărât, când apare, este numai formală, dovadă în acest sens fiind posibilitatea folosirii paralele a celor două forme la nominativ și acuzativ (Ex: **Cluj (Clujul)** *este un oraș frumos*). La genitiv și dativ articolul apare cu rol flexionar, de exprimare a cazului, nu cu rol individualizator (Ex: *Clădirile Brașovului sunt vechi*). De aceea se va menționa în analiză numai „formă articulată”, acolo unde acesta apare, și nu se va menționa lipsa articolului.

La *adjectivul antepus* care preia formal articularea substantivului se va menționa acest comportament specific. Rezultă că

nu putem considera substantivul nearticulat. De asemenea, este neadecvat să precizăm articularea sau nearticularea adjectivului.

Articolul genitival nu realizează articularea, ci numai introduce cazul genitiv. Articularea se realizează prin articolul hotărât. Ex: (*un frate*) **al colegei** – substantiv articulat cu articolul hotărât *-i* și precedat de articolul genitival *al* (care se acordă cu substantivul *frate*); (*un frate*) **al acesteia** – pronume în genitiv precedat de articolul genitival *al* (care se acordă cu substantivul *frate*).

Articolul posesiv se acordă în gen și număr cu substantivul determinat, chiar dacă articolul posesiv nu are flexiune cazuală. Ex: *unei surori* **a mele** (genitiv/dativ).

Articolul demonstrativ-adjectival se include în analiza adjectivului sau a numeralului datorită rolului său de a exprima cazul acestor determinanți. Ex: *surorii* **celei mari** (adjectiv precedat de articolul *cel*); **celui de-al treilea** *volum* (numeral ordinal precedat de articolul *cel*).

Articolul demonstrativ-adjectival intră în structura *adjectivului* sau a *adverbului la superlativ*: **cei mai buni, cel mai bine**.

ADJECTIVUL

Adjectivul este partea de vorbire flexibilă care exprimă însușirea unui obiect. El este subordonat substantivului, cu care se acordă în gen, număr și caz; de asemenea, are grade de comparație.

La adjectiv *genul* reprezintă un criteriu de flexiune, spre deosebire de substantiv, unde genul este fix. Astfel, adjectivul *frumos* devine la feminin *frumoasă*, în timp ce *elev*, *elevă* sunt

două substantive distincte. Genul neutru, specific substantivului ca gen al inanimatelor, nu se justifică la adjectiv (acesta este masculin la singular și feminin la plural).

Adjectivul poate fi formal articulat, când este antepus substantivului, dar articolul este, de fapt, al substantivului (*vasta cultură, noul model*).

CLASIFICAREA ADJECTIVELOR

A. În funcție de *conținutul* exprimat, adjectivele se clasifică în: **calificative (descriptive)** și **pronominale (determinative)**.

1. **Adjectivele calificative** exprimă calități ale obiectelor (*bun, frumos, galben, înalt, verde* etc.).

Sunt cuprinse aici și adjectivele de origine verbală derivate cu sufixele *-tor* și *-înd* (variante *-ind*, sufix al gerunziului), care exprimă acțiuni în desfășurare (*asurzitor, gânditor; fumegând, suferind*).

O categorie aparte alcătuiesc **adjectivele participiale** (provenite de la participiul verbelor). Ele pot apărea pe lângă un substantiv, determinându-l: *teren cultivat, scrisoare primită, bani cheltuiți, bilete vândute* etc. Flexionar, ele se comportă ca un adjectiv calificativ (se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat), dar datorează originii lor verbale capacitatea de a se combina cu determinanții verbului corespunzător. Ex: **Am să vopsesc gardul bine cu bidineaua – Gardul vopsit bine cu bidineaua arată ca nou.**

2. **Adjectivele pronominale** provin din pronumele care apar în calitate de determinant al unui substantiv: **acest exemplu, fiecare școală, alt oraș, vreun interes, orice om** etc. Ele exprimă raporturi și se caracterizează prin anumite trăsături specifice care le deosebesc de adjectivele calificative: nu pot fi diminutivate, nu pot primi articol hotărât, nu permit aplicarea gradelor de comparație.

B. După *formă*, adjectivele calificative se clasifică în: **simple, compuse și locuțiuni adjectivale**.

1. **Adjectivele simple** reprezintă marea majoritate a adjectivelor calificative: *albastru, cinstit, mic, norocos, serios* etc.

2. Adjectivele compuse se grupează în două categorii;

a) Adjective compuse dintr-un adjectiv și un adverb, aflate în grade diferite de sudură: *nou-născut, nou-venit, sus-citat, sus-menționat, sus-numit, liber-cugetător, liber-profesionist, drept-credincios, mic-burghez*. Altele s-au contopit: *atotbiruitor, atotcuprinzător, atotputernic, atotștiutor, binefăcător, binevoitor, răufăcător, răuvoitor, clarvăzător*. În aceste combinații flexionează numai adjectivul (*nou-venită, nou-veniți, clarvăzătoare, clarvăzători*).

b) Adjective compuse din două adjective care redau interferența de culori, senzații sau domenii: *alb-argintiu, gri-bleu, roșu-portocaliu, galben-auriu, albastru-deschis, roșu-aprins, galben-pal, verde-crud, social-politic, instructiv-educativ, tehnico-științific, științifico-fantastic*. În general, numai al doilea adjectiv flexionează, primul rămânând invariabil (ex: *metodă instructiv-educativă*). Câteva combinații de acest fel presupun modificări morfologice și lexicale la ambele adjective: *dulce-acrișor, dulce-amărui, gol-goluf, nou-nouț, singur-singurel*. (Ex: *S-a descurcat în viață singură-singurică*). Acest fel de compuse se întâlnește mai des în limbajul afectiv.

3. **Locuțiunile adjectivale** sunt grupuri de cuvinte cu înțeles unic, care echivalează cu un adjectiv. Cel mai frecvent tip de locuțiune adjectivală este alcătuit din *prepoziție+substantiv*: *cu credință* („credincios“), *cu judecată* („înțelept“), *de căpetenie* („principal, important“), *de folos* („folositor“), *de frunte* („fruntaș, de primă calitate“), *de ispravă* („serios“), *de nădejde* („serios, de bază“), *de seamă* („important“), *de treabă* („cumsecade“), *din topor* („grosolan“), *fără minte* („nehibzuit“), *fel de fel* („diferite“).

Unele locuțiuni sunt structurate pe baza unui pronume: *de nimic* („neimportant“; „josnic“), *tot unul și unul* („ales, de cea mai bună calitate“), *câte și mai câte* („diverse“).

Trebuie subliniat faptul că locuțiunile adjectivale nu conțin, de obicei, în structura lor un adjectiv. De aceea, ele sunt invariabile și formează sintactic un atribut substantival sau pronominal, nu un atribut adjectival: *om de seamă, întâmplare de seamă*. Unele

dintre ele pot comporta grade de comparație: *cel mai de folos, foarte de treabă*.

Există și unele *expresii adjectivale*, eterogene ca structură, caracterizate prin expresivitate, ca de pildă: *cu stea în frunte* („însemnat“), *cu scaun la cap* („înțelept“), *la locul lui/ei* („modest(ă), cuviincios(oasă)“), *ca vai de capul lui/ei* („nenorocit(ă)“), *numai piele și os* („foarte slab“), *cusut cu ață albă* („neverosimil“), *ca scos din cutie* („elegant, dichisit“), *de seama lui/ei* („de aceeași vârstă“), *cât toate zilele* („foarte mare“), *al dracului* („nesuferit, rău“).

Câteva locuțiuni au o structură aparte, simetrică cu numeroase locuțiuni adverbiale (*grozav de, nespus de, teribil de* etc.), fiind terminate în prepoziția *de*: *ce de, altfel de, astfel de* (*ce de* apare în propoziții exclamative). Ex: **Ce de flori !; N-am mai văzut astfel de oameni; Dă-mi altfel de exemple !**

C. Având în vedere *flexiunea* completă (la singular și la plural) a tuturor *adjectivelor calificative*, acestea se pot grupa după **numărul de forme flexionare** în: adjective cu patru forme, adjective cu trei forme, adjective cu două forme, adjective cu o formă.

Adjectivele pronominale nu se pot încadra în aceste clase, întrucât în întreaga flexiune ele au uneori mai mult de patru forme (ex: *alt, altă, alți, alte, altui, altei, altor* – 7 forme) și, mai ales, deoarece gruparea lor după numărul de forme ar reuni categorii foarte diferite (de ex: *care* și *fiecare* ar fi grupate împreună, sau *acest* cu *alt*).

1. Adjective cu patru forme

Acestea constituie o clasă numeroasă, cuprinzând majoritatea adjectivelor: *bun–bună–buni–bune, frumos–frumoasă–frumoși–frumoase, negru–neagră–negri–negre, continuu–continuă–continui–continue, destul–destulă–destui–destule* etc.

Tot aici sunt incluse și adjectivele participiale: *cunoscut–cunoscută–cunoscuți–cunoscute, trimis–trimisă–trimiși–trimise* etc.

Desinențele caracteristice acestei clase sunt: – ϕ sau –*u* (masculin singular), –*ă* (feminin singular), –*i* (masculin plural), –*e* (feminin plural).

2. Adjective cu trei forme

a) Adjective care au la plural o singură formă:

- Adjective terminate în **-esc**: *românesc, prietenesc, țărănesc* (ex: *dans românesc, melodie românească, bani românești, cuvinte românești*). A fost preferată omonimia dintre masculin plural și feminin plural în locul celei care ar fi apărut între femininul plural și adverbul corespunzător (ex: *prieteneste*).
- Adjective terminate în diftongul **iu** (descendent **-iu** sau ascendent **-iu**): *argintiu, castaniu, cenușiu, grijuliu, propriu, viu* (ex: *teren pustiu, casă pustie, munți pustii, pământuri pustii*).
- Unele adjective terminate în **-c, -g**: *adânc, mic, sec, drag, întreg, larg, lung* (ex: *drum lung, haină lungă, pantaloni lungi, zile lungi*).

Deoarece aceste adjective au o singură formă la plural, formele corecte pentru feminin, la genitiv-dativ singular și la plural, sunt: *dragi, lungi* etc., și nu *drage, lunge* (ex: **dragile** mele surori; *I-am scris dragii* mele mătuși). Este necesar să precizăm că alte adjective terminate în **-c, -g** se încadrează, totuși, în clasa celor cu patru forme: *practic, sărac, voinic, nătâng, pribeag, vitreg* (ex: *băiat sărac, fată săracă, oameni săraci, femei sărace*).

b) Adjective a căror formă de feminin singular e identică cu cea de feminin plural:

- Adjective terminate în **-tor**: *roditor, silitor, uimitor, visător*. De fapt, aceste adjective prezintă aceeași omonimie cu substantivele feminine nume de ființe terminate în **-toare**: *fată silitoare-fete silitoare*, la fel cu *(o) muncitoare-(niște) muncitoare*.
- Adjectivele populare *lălâu* și *molâu*: *lălâu, lălâie, lălâi, lălâie*.

3. Adjective cu două forme

a) O clasă numeroasă de adjective o formează cele terminate în **-e** la singular care au desinența **-i** la plural: *dulce, limpede, mare, moale, subțire, tare, verde* (ex: *munte mare, suprafață mare, pantofi mari, străzi mari*).

b) Adjective cu forme repartizate pe genuri, indiferent de număr: o formă la masculin, altă formă la feminin.

- Adjective terminate în **-aci**: *dibaci, stângaci* (ex: *băiat stângaci, mișcare stângace, băieți stângaci, mișcări stângace*).
- Adjective terminate în diftongii **-ai, -oi, -ei**: *bălai, greoi, vioi, rotofei* (ex: *copil vioi, privire vioaie, copii vioi, priviri vioaie*).

c) Adjective cu toate formele identice, cu excepția celei de feminin singular.

- Adjective terminate în **-ui**: *căprui, gălbui, verzui*;
- Adjectivul *vechi*.

(Ex: *perete gălbui, stofă gălbuie, pereți gălbui, stofe gălbui; ban vechi, carte veche, bani vechi, cărți vechi*)

d) Adjective cu toate formele identice, cu excepția celei de masculin plural; intră aici câteva adjective neologice terminate în **-ce** care la masculin plural au desinența **-i**: *rapace, sagace, tenace* (au tendința să se încadreze aici și adjectivele invariabile *atroce, feroce, perspicace, precoce*).

4. Adjective cu o formă (invariabile)

Acestea au o unică formă pentru singular și plural. Se pot distinge anumite categorii, după origine și utilizare:

- Adjective provenite din adverbe: *aievea, anume, asemenea, așa, atare, bine, deopotrivă, gata* (ex: (un) *asemenea exemplar, un titlu anume*).
- Adjective neologice (*cloș, forte, pane, șic, uni*), dintre care foarte multe se termină în **-ce** (*eficace, locvace, motrice, propice, vivace*). Numeroase adjective neologice redau nume de culori: *banan, bej, bleu, bleumarin, bordo, corai, crem, gri, havan, kaki, lila, maro, mov, oliv, roz, vernil*. Unele dintre acestea se folosesc cu câte o formă flexionată, nerecomandabilă: *roză, roze, movă, ecoseză, pepită, kakie, bleumarini* (ex: *bluză roză, pantofi bleumarini*).
- Adjective populare, multe cu origine necunoscută: (*coș*)*co-gea(mite), dita(ma)i, otova, sadea*.
- Adjectivul compus *cumsecade*, provenit din sudarea unei locuțiuni de origine verbală: *cum se cade*.

- Recent a apărut adjectivul invariabil *extra*, desprins din derivatele moderne cu prefixul corespunzător (de felul *extrafin* etc.), utilizat frecvent în sintagme de tipul: *mălai extra*, *stofă extra*, *calitate extra* etc.
- *Ferice* ca adjectiv invariabil este învechit (ex: **ferice timp**, **ferice ființă**, **ferice vremuri**). În limba actuală se folosește numai ca adverb: **Ferice de tine** (similar cu: *Bine de tine*).
- Adjectivul *călare* era variabil în limba veche (*călare-călări*). În limba actuală este rar, folosit ca adjectiv invariabil (*Ei sunt călare*), dar se întâlnește frecvent ca adverb (*Trece râul călare*).
- Adjectivul *atare*, variabil în limba veche (pl. *atari*), a devenit invariabil în limba actuală (*atare situație*, *atare exemple*). Se mai întâlnește în locuțiunea adverbială *ca atare* (*A procedat ca atare*).

FLEXIUNEA ADJECTIVELOR

Adjectivul prezintă aceleași omonimii cazuale cu ale substantivului: la masculin singular există o singură formă pentru toate cazurile (*un prieten bun-unui prieten bun*), iar la feminin singular apar două forme cazuale: una la nominativ-acuzativ (*o prietenă bună*) și alta la genitiv-dativ (*unei prietene bune*).

Adjectivul prezintă în radical numeroase **alternanțe fonetice** (vocalice și consonantice) care apar, ca și la substantiv, pentru a marca mai clar distincția de gen, număr sau caz. **Alternanțele vocalice** se produc în partea medială a radicalului, mai ales în silaba accentuată: *des/deasă*, *deșert/deșartă*, *gros/groasă*, *moale/moi*, *tânăr/tineri*, *geamăn/gemeni*. Alternanțele vocalice sunt mai puțin numeroase la adjectiv în comparație cu substantivul. Astfel, alternanța *a/ă* de la substantiv (*mare/mări*, *carte/cărți*) nu apare la adjectiv (*mare-mari*, *tare-tari*), deși vocala e accentuată. **Alternanțele consonantice** se realizează la finala radicalului și sunt determinate de desinența de plural *-i*: *bogat/bogați*, *des/deși*, *blând/blânzi*, *treaz/treji*, *mic/mici*, *lung/lungi*. La câteva adjective *-l* alternează cu *-ø* (*destul/destui*, *sătul/sătui*, *gol/goi*, *moale/moi*); la acestea se adaugă adjectivele formate cu sufixul diminutival *-el*: *mitite/mititei*, *frumuse/frumusei* etc.

Desori alternanțele vocalice se combină cu cele consonantice: *viteaz/viteji*, *proaspăt/proaspeți*, *vână/vineți*.

La adjectivele neologice din limba actuală nu se mai produc alternanțele fonetice: *grotesc-grotescă*, *integru-integră*, *livresc-livrescă*, *secret-secretă*, *blond-blondă*, *ipohondru-ipohondră*, *major-majoră*, *monoton-monotonă*, *sobru-sobră*, *confuz-confuzi*, *francez-francezi*, *obez-obezi*. Fac excepție câteva adjective care s-au impus cu alternanțe vocalice: *analog-analoagă*, *omolog-omoloagă*, *snob-snoabă*, *pitoresc-pitorească*.

Desinențele adjectivului sunt în general comune cu ale substantivului (face excepție desinența *-uri*, care apare numai la substantiv).

Și desinențele de vocativ sunt comune (*iubite prietene*, *bunule stăpân*, *bătrânilor codri*), cu precizarea că desinența *-o* de la feminin singular presupune substantivizarea adjectivului (*iubito=iubită fată*; nu e posibil **iubito fată*).

În limba literară, sunt preferate, ca și la substantiv, formele de vocativ identice cu nominativul: *prieten scump*, *dragul meu coleg*, *iubită soră*.

Adjectivul **drag** are la vocativ și forma *dragă* care apare și în antepoziția și în postpoziția substantivului, dar presupune pentru substantivul comun masculin forma de vocativ cu desinență: *dragă prietene*, *prietene dragă*, *dragă tăticule*, *băiete dragă*.

Adjectivele terminate în *x* [cs] (*fix*, *mixt*), când sunt urmate de desinența de plural *-i*, se scriu cu consoana descompusă: *fișci*, *micști* (dar *fixe*, *mixte*).

Adjectivele neregulate sunt adjectivele care conțin desinențe combinate în mod singular în flexiune sau rezultate prin analogie cu alte forme.

Unele adjective au ajuns, prin evoluție istorică, să aibă în limba actuală un comportament singular. Astfel, **roșu** în limba veche avea forme regulate: *roșiu*, *roșie*, *roșii*; forma ulterioară de masculin *roșu* tulbură echilibrul paradigmei. **Nou** avea omonimie între femininul singular și femininul plural (*carte nouă*, *cărți nouă*). Această omonimie era incomodă, întâlnindu-se și cu

omonimia cu numeralul cardinal și cu pronumele personal în dativ. De aceea s-a extins forma de masculin plural și asupra femininului plural (*pantofi noi, haine noi*).

Adjectivele **greu** și **rău** au la feminin, ca și adjectivele posesive (*meu, tău, său*), forme impuse de tiparul substantival *stea–stele: grea–grele, rea–rele (mea–mele)*.

Adjectivul **june**, structurat pe tiparul de patru forme (*june, jună, juni, june*), are la masculin singular desinența *–e*, ca și adjectivele cu două forme (*mare, mari*).

Adjectivul învechit **mișel** presupune la masculin plural dispariția lui *–l* din cauza desinenței *–i* (*mișel, mișei*), iar la feminin se apropie de tipul de flexiune substantivală (*mișea, mișele, ca stea, stele*).

Unele adjective prezintă o **flexiune combinată**. Astfel, adjectivele diminutive terminate în *–el* (*frumușel, mititel, singurel, tinerel, ușurel*) erau inițial regulate (*mititel, mititea, mititei, mititele*). Datorită influenței unei clase restrânse de substantive (*vițel, vițică; rândunică*) se impune femininul singular în *–ică* (*mititică*), afectând regularitatea tipului flexionar.

Au **flexiune incompletă** anumite adjective, în special neologice, utilizate în limbaje specializate. Paradigma lor apare ca defectivă, deoarece ele figurează în sintagme fixe, specifice limbajului tehnico-științific. Ex: *adipos* (*țesut adipos, țesuturi adipoase, celulă adipoasă*, dar nu și masculin *adipoși*), *clorhidric* (*acid clorhidric, acizi clorhidrici*, dar nu și feminin *clorhidrică, clorhidrice*), *balnear* (*stațiune balneară, stațiuni balneare, tratament balnear*, dar nu și masculin *balneari*) etc.

La fel, adjectivul *căprui*, referindu-se la ochi, are numai formă de masculin.

Adjectivele care arată cantitatea nedefinită (*mulți, puțini, destui, toți, numeroși, diferiți, diverși*) au o **flexiune dublă**: sintetică (cu desinențe), ca orice adjectiv (ex: *părerile multor colegi*), și analitică (cu prepoziții), ca numeralul (ex: *părerile a mulți colegi*). Combinarea celor două tipuri duce la exprimări incorecte (ex: *părerile a multor colegi*).

GRADELE DE COMPARAȚIE

Însușirea exprimată de adjectivul calificativ poate avea grade diferite de intensitate și poate fi apreciată comparativ (se compară existența acelei însușiri la obiecte diferite sau la același obiect în împrejurări diferite). Rezultă trei grade de comparație: pozitivul, comparativul, superlativul. Comparativul și superlativul se exprimă în mod analitic, cu ajutorul unor adverbe sau locuțiuni adverbiale care, gramaticalizându-se, deven morfeme ale gradelor de comparație.

1. **Gradul pozitiv** exprimă o însușire a unui obiect în mod absolut (fără stabilirea vreunui raport de comparație): *pâine proaspătă, costum nou*. El reprezintă baza la care se raportează gradele de comparație propriu-zise. Deși nu exprimă o comparație, pozitivul permite uneori raportarea unei comparații la el. Ex: *bună ca pâinea caldă, ușor ca fulgul*.

2. **Gradul comparativ** raportează calitatea unui termen fa alt termen, comparația stabilind astfel un raport de egalitate sau de inegalitate. Există trei forme ale comparativului: comparativul de egalitate, comparativul de superioritate, comparativul de inferioritate.

Comparativul de egalitate se formează cu morfemele: *la fel de, tot așa de, tot atât de, deopotrivă de* așezate în fața adjectivului: *Mama ta e la fel de tânără ca a lui*.

Comparativul de superioritate se formează cu morfemul *mai* precedând adjectivul: *Ion e mai înalt decât Victor*.

Comparativul de inferioritate se formează cu morfemul *mai puțin* precedând adjectivul: *Valiza asta e mai puțin încăpătoare decât aceea*. Comparativul de inferioritate este rar folosit, fiind preferat comparativul de superioritate al adjectivului antonim. Ex: *Camera de la etaj e mai întunecoasă decât asta* (în loc de *mai puțin luminoasă*).

Comparația presupune și un al doilea termen, exprimat prin substantiv (sau pronume) și introdus de prepozițiile *ca, cât* (pentru egalitate), *decât* (pentru inegalitate). Acesta formează sintactic

un complement de mod de comparație. Ex: *la fel de dulce ca zahărul; tot atât de înalt cât gardul; mai rezistent decât lemnul.*

Prepoziția *cât* apare îndeosebi când adjectivul are un sens cantitativ (*mulți cât frunza și iarba*). În limba vorbită există tendința, nerecomandabilă, ca prepoziția *ca* să se extindă și pentru comparativul de inegalitate. Ex: *Fierul e mai rezistent ca lemnul.* În limba actuală al doilea termen al comparației e deseori precedat de locuțiunile prepoziționale *față de, în comparație cu, în raport cu*. Ex: *Dimineata a fost (mai) răcoroasă în comparație cu seara.*

Comparativul poate fi folosit *absolut* când al doilea termen al comparației nu este exprimat, ci numai dedus din context. Ex: *Înghetata e gustoasă, dar și prăjitura e la fel de gustoasă* [ca înghetata]; *Și-a cumpărat o mașină sport, dar are nevoie de o mașină mai bună* [decât aceasta].

3. **Gradul superlativ** exprimă o însușire aflată la un grad extrem.

a. Dacă însușirea se raportează la alte obiecte sau la alte împrejurări, superlativul este relativ. **Superlativul relativ** este: **de superioritate și de inferioritate**. El se formează de la comparativul de inegalitate (*mai ~, mai puțin ~*), precedat de articolul demonstrativ (*cel*) acordat în gen, număr și caz cu substantivul determinat; rezultă morfelele acestui grad de comparație.

Superlativul relativ de superioritate exprimă cel mai înalt grad al însușirii. Se formează cu *cel* (*cea, cei, cele*) + *mai* situate înaintea adjectivului: **cele mai însoțite zile; numărul cel mai bun.**

Superlativul relativ de inferioritate exprimă cel mai scăzut grad al însușirii. Se formează cu *cel* (*cea, cei, cele*) + *mai puțin* plasate în fața adjectivului (*puțin* rămâne invariabil, fiind la origine adverb): **piesa cea mai puțin folosită; cei mai puțin cunoscuți actori.**

Adjectivul la superlativul relativ poate apărea în două construcții echivalente ca individualizare: în antepoziția unui substantiv nearticulat (**cea mai frumoasă poezie**) sau în postpoziția unui substantiv articulat (**poezia cea mai frumoasă**). Când este antepus, adjectivul preia formal articularea prin intermediul

articolului demonstrativ (compară: **cea mai frumoasă poezie** – **frumoasa poezie**).

Când sunt coordonate mai multe adjective este obligatorie repetarea construcției *mai (puțin)* în fața fiecărui adjectiv: *fata cea mai frumoasă și (cea) mai harnică; cel mai puțin clar și (cel) mai puțin convingător exemplu*.

Al doilea termen al comparației se exprimă printr-un substantiv (pronume) precedat de prepoziția *din* (+ singular), *dintre* (+ plural): *Radu e cel mai bun din clasă; A discutat cu cea mai silitoare dintre eleve*.

Superlativul relativ poate apărea *absolut*, adică fără exprimarea celui de-al doilea termen al comparației: **Cea mai mare cameră are 30 de metri pătrați; Acesta e cel mai bun dicționar**.

b. Dacă însușirea nu se raportează la alte obiecte sau împrejurări superlativul este absolut. **Superlativul absolut** este: **de superioritate sau de inferioritate**.

Superlativul absolut de superioritate se exprimă cu ajutorul unor adverbe gramaticalizate (devenite morfeme): *foarte* (general utilizat), *tare* (popular și familiar), *prea* (învechit și popular), *mult* (vechi și regional): *procedeu foarte cunoscut; stofă foarte scumpă; mâncare tare bună; cal tare nărăvaș; „o prea frumoasă fată”* (Eminescu); *„Mult bogat ai fost odată, mult rămas-ai tu sărac”* (Eminescu).

În cazul unor adjective coordonate *foarte* trebuie să fie repetat, ca să se evite confuzia cu pozitivul: *Mihai e foarte rapid și foarte perspicace*.

Prea are un sens cantitativ (*prea dulce, prea cald*); în construcțiile negative componenta cantitativă anihilează sensul superlativ (ex: *nu e prea bătrân = nu e așa de bătrân*).

Superlativul absolut de inferioritate se exprimă cu ajutorul aceluiași elemente, precedate de adverbul *puțin*: *foarte puțin, tare puțin, prea puțin* + adjectiv (ex: *o soluție foarte puțin probabilă; un loc prea puțin cunoscut*).

În limba vorbită și în stilul beletristic se folosește adesea un **superlativ expresiv**, realizat cu ajutorul unui număr mare de adverbe

cu sens intensiv (majoritatea provin de la adjective cu sens superlativ): *colosal, deosebit, excesiv, extraordinar, extrem, fantastic, formidabil, grozav, îngrozitor, neînchipuit, nemaipoment, nespus, strașnic, teribil, uimitor* etc. Numai câteva dintre acestea au pătruns în stilul științific (*deosebit, extraordinar, extrem*). Aceste adverbe se caracterizează prin faptul că se leagă de adjectivul determinat prin prepoziția *de* (ex: *studiu deosebit de important*), alcătuind, de fapt, împreună cu acesta o locuțiune adverbială cu o structură aparte. Locuțiunile acestea nu s-au gramaticalizat deplin, rămânând deosebit de expresive. De aceea, în ciuda faptului că realizează superlativul aceluiași adjectiv, ele își păstrează calitatea de parte de vorbire independentă (locuțiune adverbială), cu funcție sintactică proprie (complement circumstanțial de mod al adjectivului).

În cazul unei construcții coordonate adverbele nu se repetă, dar prepoziția se reia: *grozav de gustoasă și de aspectuoasă*.

În același tipar putem încadra exemple de felul: *putred de bogat* (adverbul este folosit cu un sens intensiv, pierzându-și componenta semantică negativă) sau *foc de harnic* (se produce adverbializarea substantivului *foc*, transformarea sa într-un adverb cu sens intensiv).

Deoarece procedeele generale de formare a acestui grad de comparație (*foarte, tare*) au suferit un proces de gramaticalizare care a dus la tocirea sensului, se recurge, în special în vorbirea populară, la numeroase alte procedee expresive de redare a superlativului absolut.

- Utilizarea unor locuțiuni adverbiale populare: *de tot, cu totul, peste măsură, din cale-afară, nevoie mare, mai mare mila, mai mare rușinea, (de) mai mare dragul, de mama focului* (Ex: *frumos de tot, din cale-afară de bun, bun din cale-afară, deștept nevoie mare, peste măsură de cald* etc.). Evident că și în această situație locuțiunile adverbiale au o dublă funcție: formează superlativul absolut al adjectivului, dar reprezintă, în același timp, un complement de mod al acestor adjective.
- În anumite expresii populare apar unele substantive adverbializate cu sens superlativ, funcționând ca modalitate de

realizare a superlativului absolut al adjectivului și ca circumstanțial de mod al acestuia: *gol pușcă, plin ochi, slab scândură, sărat ocnă, singur cuc, supărat foc, îndrăgostit lulea*. În exemple de tipul *frumoasă rău* se produce o inversare a sensului adverbului, adică se reține numai sensul intensiv care, din depreciativ, devine laudativ (o mutație similară s-a petrecut și în exprimări de tipul: *îngrozitor de bun, grozav de frumos, strașnic de priceput, putred de bogat*).

- Procedee fonetice: lungirea vocalelor și dublarea sau repetarea unor consoane. ex: *pământ buun, cale luungă, un șarpe maare, câine rrău, batic gallben*.
- Procedee sintactice: repetarea adjectivului (ex: *era frumoasă, frumoasă*) sau diverse construcții exclamative echivalente semantic cu superlativul (ex: *Ce tânără e mama ta! Bună mai e cafeaua asta! Așa de harnică s-a făcut!*). Precizăm că în construcții neexclamative adverbele *asa, atât* nu mai exprimă superlativul, ci cantitatea (Ex: *Era așa/atât de harnică încât ne-a uimit pe toți*). Locuțiunile adverbiale rezultate (*asa de, atât de*) sunt plasate între cele cu sens superlativ (*deosebit de, extraordinar de etc.*) și cele cantitative (*destul de, suficient de, insuficient de*), dar mai apropiate de ultimele.
- Procedee lexico-gramaticale: prin derivarea adjectivelor cu anumite afixe lexicale (prefixe sau sufixe) rezultă un sens superlativ al adjectivului. Spre deosebire de modalitățile anterioare de exprimare a superlativului absolut, aceste procedee lexicale cu efect gramatical apar predilect în aspectul cultivat al limbii. E vorba de prefixele neologice: *arhi—, extra—, hiper—, super—, supra—, ultra—*, sau de sufixul neologic *—isim*, frecvent în secolul trecut, dar rar astăzi. Ex: *arhicunoscut, extrafin, hiperacid, superdotat, suprasaturat, ultrasensibil, rarisim, simplisim*. Se mai adaugă la acestea câteva prefixe vechi: *prea—, răș—, stră—*. Ex: *preacuvioasă, preafrumoasă, răscunoscut, străvechi*.

ADJECTIVELE FĂRĂ GRADE DE COMPARAȚIE

Mai multe categorii de adjective calificative nu permit aplicarea gradelor de comparație, din considerente preponderent semantice:

- Adjective cu sens absolut, de necomparat: *absolut, complet, definitiv, desăvârșit, etern, final, general, infinit, inițial, întreg, mort, muncitoresc, oral, perfect, pozitiv, principal, rotund, strămoșesc, total, unic, vast, veșnic, viu*. Aici se includ și numele de culori.
- Adjective din stilul științific: *adipos, bazic, clorhidric, juridic, metabolic, pulmonar, vizual* etc.
- Adjective cu formă de pozitiv dar cu sens superlativ (*admirabil, colosal, culminant, excelent, extraordinar, fantastic, grozav, splendid, strașnic, superb, teribil, uriaș*) sau comparativ (*comparabil, egal, identic, similar*).
- Adjective neologice (latino-romanice) care reprezintă comparative sau superlative neregulate în latină. Ele au intrat deci în română cu acest sens comparativ (*exterior, interior, superior, inferior, anterior, posterior, ulterior, major, minor*) sau superlativ (*optim, minim, maxim, suprem, proxim, ultim, infim, extrem*).

Din dorința de expresivitate unele dintre adjectivele aparținând acestor categorii apar totuși, inadecvat, la un grad de comparație. Ex: *problemă mai principală, lista cea mai completă, procedee foarte generale*. Și mai supărătoare este folosirea adjectivelor cu sens superlativ sau comparativ la un grad de comparație. Ex: *mai superior, cel mai superior, mai optim, cel mai optim*.

TOPICA ADJECTIVULUI

Comparând cele două mari categorii de adjective, observăm că cele calificative apar în mod normal în postpoziția substantivului (*fată frumoasă, munte înalt*), iar adjectivele pronominale în antepoziția substantivului (*același spațiu, alt exemplu, atâtea zile, fiecare om, toate situațiile, vreun procedeu* etc.). Face excepție adjectivul *biet, biată* care e numai antepus: *o biată femeie*.

Adjectivele calificative pot apărea în fața substantivului cu valori expresive: **grea viață**, **lungă suferință**, **superbă priveliște**, **viteaz domnitor**.

Adjectivele invariabile provenite din adverbe au preferință pentru topica în antepoziția substantivului: **într-o anume măsură**, **asemenea întâmplare**, **așa exemplar**, **atare situație**.

Câteva adjective au un sens diferit în funcție de topică: **o adevărată întâmplare** („chiar“) – **o întâmplare adevărată** („reală“); **anumite persoane** („unele, oarecare“) – **persoane anumite** („desemnate, speciale“); **o bună parte** („mare“) – **o parte bună** („de calitate, care nu e rea“); **un mândru flăcău** („frumos, falnic“) – **flăcău mândru** („orgolios“); **un nou produs** („altul“) – **un produs nou** („recent“); **pură coincidență** („numai, doar“, „simplă“) – **soluție pură** („curată, neamestecată, nealterată“); **săracul om** („bietul“) – **om sărac** („lipsit de avere“); **sărmana fată** („biata“) – **fată sărmană** („săracă“); **simplă presupunere** („numai, doar“) – **presupunere simplă** („ușoară, necomplicată“).

FUNCȚIILE SINTACTICE ALE ADJECTIVULUI

În mod obișnuit adjectivul funcționează ca atribut adjectival (**grădină înflorită**, **suprafață mare**, **ceas modern**), nume predicativ (**El e obosit**) sau element predicativ suplimentar (**Am găsit-o bolnavă**).

Mai rar, el poate forma anumite tipuri de complemente:

- complement indirect: **Din slab a devenit obez**.
- complement de mod de comparație: **E mai mult simpatic decât frumos**.
- complement circumstanțial de timp: **De mic cânta frumos**.
- complement circumstanțial de cauză: **A pierdut averea de leneș ce e**.
- complement circumstanțial de relație: **De bună, e bună, dar e prea scumpă**.

ADVERBIALIZAREA ADJECTIVULUI

Numeroase adjective calificative au particularitatea de a se folosi ca adverbe pe lângă un verb: *cântă încet*, *scrie frumos*, *privește liniștit*. Alte limbi recurg la derivarea adverbului de la adjectivul corespunzător (în franceză: *lente* (adj.) – *lentement* (adv.); în engleză: *hard* (adj.) – *hardly* (adv.), în timp ce româna folosește un adverb omonim cu adjectivul la masculin singular.

Singurul adjectiv cu formă distinctă de cea a adverbului este: *bun* (adjectiv) – *bine* (adverb).

Adjectivul *singur* nu se supune procesului de adverbializare, păstrându-și întotdeauna flexiunea. Ex: *el/ea lucrează atent* – *el lucrează singur*, *ea lucrează singură*. De aceea, el nu poate funcționa niciodată ca un complement de mod, ci formează întotdeauna un element predicativ suplimentar.

Nu devin adverbe adjectivele din stilul științific (*hepatic*, *legislativ*, *salicilic*, *triumghiular*) și cele ce redau nume de popoare, de însușiri fizice, de culori (*ardelean*, *chior*, *lung*, *negru*, *român*, *rus*, *scund*). Acestea din urmă se pot substantiviza, trecând în onomastică (*Rusu*, *Chioru*, *Lungu* etc.)

MODEL DE ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Adjectivul calificativ: simplu/compus, număr de forme, gen, număr, caz, grad de comparație, funcție sintactică.

Locuțiunea adjectivală: invariabilă (deci nu se precizează genul, numărul, cazul); gradul de comparație, funcția sintactică. În cazul locuțiunilor centrate în jurul unui adjectiv participial se face acordul în gen, număr și caz cu substantivul determinat: *scoasă din cutie*, *cusute cu ață albă*; sintactic, le putem încadra în categoria atributelor adjectivale. Există și locuțiuni eterogene, la care este greu de precizat tipul de atribut, de ex. *la locul lui/ei*, *ca*

vai de capul lui/ei. Locuțiunile *ce de*, *altfel de*, *astfel de*, conținând un adverb (*ce* „cât”, *altfel*, *astfel*), formează un atribut adverbial.

Clasificarea adjectivelor din manualele școlare distinge „adjectivele propriu-zise” de cele pronominale. Denumirea de *propriu-zise* este neadecvată, fiind ambiguă, și ocolește denumirea reală de *adjective calificative*.

În ce privește *gradele de comparație*, este necesar să se distingă două situații:

- Când gradele de comparație sunt exprimate prin procedee gramaticalizate apar morfeme ale acestor grade care intră în structura adjectivului (*la fel de bun*, *tot așa de bun*, *tot atât de bun*, *mai bun*, *mai puțin bun*, *cel mai bun*, *cel mai puțin bun*, *foarte bun*, *tare bun*, *prea bun*, *mult dorit*).
- În toate celelalte situații, când se folosesc adverbe sau locuțiuni adverbiale cu sens superlativ, acestea, deși realizează un grad de comparație, rămân părți de vorbire distincte, cu rol sintactic de complement de mod. Ex: **grozav de frumos**, **din cale-afară de bun**, **supărat foc** etc.

Adjectivele fără grade de comparație pot fi considerate *defective de grade de comparație*, din motivele menționate.

De asemenea, trebuie să detașăm situațiile în care sensul superlativ se degajă din context, dar în plan gramatical nu apare un adjectiv, ci un substantiv. Or, analiza gramaticală este în primul rând o analiză formală. Ex: **o groază de bani**, **o frumusețe de fată**, **o bunătate de om**, **o mulțime de flori** (substantiv+determinant prepozițional).

Într-o exprimare plastică, neliterară, apar substantive cu sens de calificare precedate de elemente specifice gradelor de comparație: **mi-e foarte foame**, **i-e teribil de rușine**, **acum mi-e mai sete decât dimineață** etc. Nu putem considera, însă, că substantivele respective sunt la un grad de comparație.

Alternanța *l/ø* din radicalul unor adjective masculine (*sătul*, *mititel* etc.) se explică astfel: la plural *-l+i* (forma veche: *sătuli*) se moaie la *l'* și devine apoi *i*, suprapunându-se peste desinența de plural. Ex: *sătul-ø* (masculin singular), *sātuø-i* (masculin plural).

Leoarcă nu este adjectiv, așa cum este considerat în unele gramatici, ci adverb, deoarece are ca regent un adjectiv (*ud leoarcă*) sau un verb (*s-a udat leoarcă*).

Subsemnatul este la origine un adjectiv compus care, însă, nu se folosește decât substantivizat (**Subsemnatul** *Ion Dumitrescu...*)

NUMERALUL

Numeralul este o parte de vorbire eterogenă, atât în ce privește structura diferitelor categorii componente, cât și în ce privește comportamentul morfologic și sintactic.

Din punct de vedere *morfologic* numeralul se încadrează între părțile de vorbire flexibile, dar are foarte multe puncte ale flexiunii caracterizate prin invariabilitate. Flexiunea sa se realizează în funcție de gen și caz. El nu flexionează însă după număr (nu sunt posibile forme ca: **doi(ul)*—**doi(i)*, *al doilea*—**ai doilea*), ci numai impune prin acord un număr substantivului sau verbului din acel context: *doi copii*, *trei au venit*.

Din punct de vedere *sintactic* numeralul este lipsit de specificitate, în sensul că nu există o funcție caracteristică acestei părți de vorbire; el apare în contextul unui adjectiv, al unui substantiv sau al unui adverb, îndeplinind, deci, funcțiile sintactice ale acestor părți de vorbire.

Numeralul este omogen numai din perspectivă *semantică*: exprimă un număr definit (nuanțat în direcția cantității sau a ordinii).

Toate categoriile de numeral se formează de la numeralul cardinal, având însă structuri foarte diferite, ceea ce reprezintă, de asemenea, o dovadă a caracterului eterogen al acestei părți de vorbire.

NUMERALUL CARDINAL

Exprimă un număr precis, încadrându-se în contextul [**câți, câte**], de exemplu: **Câți au venit ? Trei (copii).**

După structură se recunosc două feluri de numeral: **simple** – de la *unu* la *zece*, **compuse** – grupate în trei tipare:

- numeralul *zece* legat de alt numeral prin prepoziția *spre* (11-19): *unsprezece, doisprezece...*
- două numere legate prin conjuncția *și* (21–29, 31–39...), de ex.: *douăzeci și șase, patruzeci și doi.*
- numerele care redau numele zecilor (20, 30... 90), unde *zece* este tratat ca un substantiv feminin precedat de celelalte numere cardinale simple, de exemplu: *douăzeci, șaptezeci* etc.

Numeralul poate să apară în grupări complexe (de numere simple și compuse) care formează o singură unitate sintactică (parte de propoziție): 257, 1563, 10.894 etc.

Flexiune de *gen* au numai *unu (una)*, *doi (două)* și compusele lor: *doisprezece – douăsprezece, douăzeci și unu – douăzeci și una, douăzeci și doi – douăzeci și două* etc. Face excepție *unsprezece* (ex: *unsprezece băieți, unsprezece fete*).

Flexiune de *caz* (forme distincte de genitiv–dativ) are numai *unu*, și anume o flexiune identică cu cea a pronumelui nehotărât *unul*: *unuia, uneia*. Celelalte numere exprimă cazul în mod analitic (cu ajutorul prepozițiilor folosite în fața formelor de acuzativ): prepoziția **a** pentru genitiv (ex: *mama a doi copii*), prepoziția **la** pentru dativ (ex: *M-am adresat la trei specialiști*). Când sensul este definit, flexiunea cazuală se realizează cu ajutorul articolului demonstrativ (ex: *mama celor doi copii; M-am adresat celor trei specialiști*).

O categorie aparte o formează numerele simple cu flexiune de substantiv: **sută, mie** (feminine), **milion, miliard, bilion, trilion** (neutre). Ca orice substantiv, ele flexionează după gen, număr, caz, articulare. Ex: **o sută, unei sute, suta asta, sutele acelea. Zero** este un numeral cardinal negativ cu flexiune de substantiv neutru (ex: *două zerouri*). Când are rol de adjectiv, el impune substantivului forme de plural (ex: *zero grade*).

Numeralul cardinal când apare singur se comportă ca un substantiv (sau pronume), îndeplinind, ca și acesta, diferite funcții sintactice. Ex: **Cinci** au plecat (subiect); *Mă gândeam la **trei** dintre ele* (complement indirect prepozițional). Foarte frecvent numeralul cardinal apare pe lângă un substantiv în calitate de adjectiv, formând un atribut adjectival. Ex: *Am vizitat **trei** muzee*; *Sunt necesare opiniile a **doi** profesori*. El poate determina ca adjectiv și pronumele *cel*: *Cei **patru** sunt specialiștii de care aveți nevoie*. În funcție de aceste folosiri, numeralul *unu* are următoarele forme: ca numeral –*unu* (masculin), *una* (feminin), ca adjectiv –*un* (masculin), *o* (feminin). În limbajul administrativ apare femininul adjectival *una*: ***una** sută lei, **una** cutie vopsea, **una** bucată pânză*. Rareori numeralul este substantivizat, când redă un număr abstract (cifrele în matematică, notele școlare): ***Trei plus doi fac cinci***; *A luat **șapte** la matematică*.

De la 20 în sus, numeralul cardinal se construiește cu prepoziția **de**, ceea ce atrage o contradicție între forma și sensul său. Astfel, în „Am cumpărat **20** de ilustrate“, numeralul cardinal formează complementul direct, iar *de ilustrate* reprezintă un atribut substantival prepozițional, deși ca sens ar trebui ca **20** să fie determinantul (ca în „Am cumpărat **19** ilustrate“, unde **19** este atributul adjectival, iar *ilustrate* este complementul direct).

Când este redată aproximația numerică se vorbește despre **numeralul aproximativ**. Pentru exprimarea sa se folosesc: numerele alăturate (ex: *Se adaugă **două-trei** ouă*), repetate (ex: *S-au adunat **mii și mii** de oameni*) sau legate prin prepoziția *de* (ex: *Biblioteca are **zeci de mii** de cărți*). Se mai folosesc determinanți cantitativi de aproximație de origine adverbială sau prepozițională (*aproape, aproximativ, cam, circa, vreo; între, la, peste, spre, sub, ca la, până la*) sau cu structura unei locuțiuni (*în jur de, mai bine de, mai mult de, și ceva, și mai bine, și mai mult*). Ex: *A întârziat **cam douăzeci** de minute*; *Are **spre optzeci** de ani*; *A scris **între 20 și 30** de pagini*; *A cheltuit **la 40 de mii** de lei*; *Lipsește **30 de zile și mai bine***.

Când redă unități de măsură (de timp, de lungime, de greutate, de finanțe), numeralul cardinal apare în cadrul unor *construcții perifrastice* legate prin *și* sau *fără*, care formează o singură unitate sintactică. Ex: *trei minute și cinci secunde, cinci și zece (minute), (ora) unu și jumătate, (ora) patru fără un sfert, un metru și 20 de centimetri, 3 kilograme și 100 de grame, 3259 de lei și 50 de bani.*

Merită a fi subliniat că *pereche, duzină, cuplu*, în ciuda sensului avut (redau o cifră precisă), sunt totuși, morfologic, substantive.

Numeralul *unu (una)* intră în componența unor locuțiuni adverbiale (*până la unul* „cu toții, fără excepție“, *una, două* „mereu“, *cu una, cu două* „ușor, repede“, *nici una, nici două* „pe neașteptate“), adjectivale (*tot unul și unul* „aleși“, *tot una și una* „alese, de primă calitate“, *de unul singur* „singur“), verbale (*a o ține una și bună* „a insista, a persevera“).

NUMERALUL ORDINAL

Exprimă prin numărare eșalonarea unor elemente ale unei serii. Se încadrează în contextul [**al câtelea, a câta**].

Formanții săi sunt: **al...lea** (masculin), **a...a** (feminin): *al doilea, a doua, al treilea, a treia...*

Numeralul ordinal poate apărea singur, în aceleași contexte cu substantivul (sau cu pronumele), de ex: **Al treilea e elev.**

Când determină un substantiv, el se comportă sintactic ca un adjectiv, de ex: **Al doilea frate e student.** În această calitate, numeralul ordinal apare, sau în antepoziția unui substantiv nearticulat (**a doua zi**), sau în postpoziția unui substantiv artikulat hotărât (*ziua a doua*). Numeralul ordinal cu rol de adjectiv poate fi precedat de articolul demonstrativ-adjectival *cel* care este întotdeauna însoțit de particula *de*, de origine prepozițională: *cea de-a doua nevastă, nevasta cea de-a doua*. Exprimările cu articol și cele fără articol sunt echivalente: *a doua nevastă=cea de-a doua nevastă; nevasta a doua=nevasta cea de-a doua*. În limba vorbită sunt atestate și exprimări de tipul: *nevasta de-a doua, bărbatul de-al doilea*.

Numeralul ordinal mai poate determina ca adjectiv și pronumele *cel* (ex: **Cel de-al patrulea e la grădiniță**) și atunci apare întotdeauna precedat de particula *de*.

Pentru a exprima genitivul și dativul, numeralul ordinal este obligatoriu precedat de gruparea *cel de*, indiferent de contextul în care apare numeralul (substantival sau adjectival). Ex: *Copertile celui de-al treilea (volum) sunt negre; I-am trimis celui de-al doilea (fiu) bani pentru excursie.*

Primul membru al seriei de numere ordinale este **întâiul**; el are structura și flexiunea unui adjectiv, modificându-se după gen, număr, caz.

	Singular		Plural	
	masculin/neutru	feminin	masculin	feminin/neutru
N-A	întâiul	întâia	întâii	întâile
G-D	întâiului	întâii	întâilor	

Această formă de numeral „articulată enclitic” apare singură sau în antepoziția substantivului. Ex: **Întâiul** (*exemplar*) *est* clar. În postpoziția substantivului, *întâi* este „nearticulat”, deci este invariabil: *anul întâi, clasa întâi, pașii întâi, zilele întâi*. Deși aproape generală, este nerecomandabilă folosirea acordată a acestui numeral, în postpoziția substantivului la singular: *clasa întâia, linia întâia* (la plural acordul nu mai apare, nu sunt atestate exprimări ca * *liniile întâile*).

Forma populară **dintâi** a rezultat din contopirea prepoziției *de* cu *întâi* și e folosită ca adjectiv invariabil postpus substantivului: *tatăl dintâi, mama dintâi, frații dintâi, surorile dintâi*. El poate determina și pronumele *cel*. Ex: *Am plantat doi pomi; cel dintâi s-a uscat*. Ca adjectiv în grupul nominal, *dintâi* este precedat de articolul demonstrativ variabil *cel* și apare atât în antepoziția substantivului nearticulat, cât și în postpoziția substantivului articulat hotărât: *cea dintâi grijă, grija cea dintâi*.

Întâi devine adverb când e corelat explicit sau implicit cu *apoi* (*pe urmă, după aceea* etc.). Ex.: *Întâi citesc textul (apoi îl traduc)*. Precedat de *mai*, *întâi* formează o locuțiune adverbială sinonimă cu adverbul simplu. Ex: *(mai) întâi citesc textul, apoi îl traduc*. În vorbirea populară, și alte numere ordinale

pot fi folosite adverbial. Ex: *grâu prăsit de-al doilea* (complement circumstanțial de timp); *nevastă de-al doilea* (atribut adverbial).

Ca sinonim cu *întâiul* se folosește numeralul ordinal neologic **primul**, care are, de asemenea, flexiune de adjectiv:

	Singular		Plural	
	masculin/neutru	feminin	masculin	feminin/neutru
N-A	primul	prima	primii	primele
G-D	primului	primei	primilor	primelor

Acesta apare singur (în context substantival) sau în antepoziția unui substantiv nearticulat, ca adjectiv. Ex: **Primul** *n-a știut formula*; *La primul examen a luat notă mare*. Rareori este precedat de articolul nehotărât și e „nearticulat” enclitic: **un prim paragraf**, **o primă soluție**.

Alte numere ordinale neologice, livrești, folosite mai rar, sunt: **secund** „al doilea”, **terț** „al treilea”. Ex: *factor secund*, *o terță persoană*. **Bis** are sensul „al doilea” când indică repetarea unui număr (de pagină, de casă, de ex: *numărul 2 bis*), devenind numeral ordinal.

Menționăm că *ultimul* nu este numeral, pentru că nu exprimă un număr (el este un adjectiv antonim cu numerele *întâiul*, *primul*).

NUMERALUL COLECTIV

Exprimă o grupare determinată de obiecte, realizată prin însoțirea lor.

În limba literară, numeralul colectiv are forme numai pentru gruparea de două elemente: **numeralele simple**: *amândoi* (vechi, moștenit din latină) și *ambii* (neologic, latino-roman, folosit în special în limbajul științific și în cel oficial).

	masculin	feminin
N-A	amândoi	amândouă
G-D	amânduror(a)	

	masculin	feminin
N-A	ambii	ambele
G-D	ambilor	ambelor

Amândoi are forme distincte de gen numai la nominativ și acuzativ. La genitiv și dativ formele nu sunt distincte după gen (numeralul este invariabil), ci după comportamentul sintactic și după topică: are particula deictică *-a* numeralul folosit singur sau ca adjectiv postpus substantivului (Ex: *mama amândurora*; *Le-am explicat amândurora*; *mama copiilor amândurora*; *Le-am explicat fraților amândurora*); nu are particulă deictică numeralul adjectiv antepus substantivului (Ex: *mama amânduror copiilor*; *Le-am explicat amânduror fraților*). Ca adjectiv, numeralul presupune articularea hotărâtă a substantivului. El apare mai ales înaintea substantivului (**amândoi frații**), dar poate apărea și după substantiv (**frații amândoi**). Paralel cu forma etimologică *amânduror* există în limba vorbită și o variantă *amândoror* (acomodată după *doi*, *două*).

Ambii are la toate cazurile forme distincte de gen. Ca adjectiv, precedă obligatoriu substantivul și, deoarece dă impresia de articulare, presupune folosirea nearticulată a substantivului (ex: **ambele exemplare**).

Pentru grupurile de obiecte conținând de la trei elemente în sus se folosește în limba literară o **locuțiune** formată din *toți/toate + numeral cardinal*, având valoare de numeral colectiv. Ex: *Au venit toți trei (prieteni)*; *Am scris toate cinci scrisorile*; *Le-am tradus pe toate cinci*.

În vorbirea populară, din sudarea acestei locuțiuni a rezultat un **numeral colectiv compus**: **tustrei** (masculin), **tustrele** (feminin), **tuspatru**, **tuscinci**... Tot în vorbirea populară, prin sudarea lui *câte(și) + numeralul cardinal* a rezultat numeralul compus **câte(și)trei** (masculin), **câte(și)trele** (feminin), **câte(și)patru**... Aceste forme compuse sunt mai frecvente la primele numere și mai rare la numerele mari. Ele au forme distincte de gen pentru compusele pe baza lui *trei*.

Reproducând tiparul lui *amândoi*, în limba vorbită se folosesc numerele colective *amântrei*, *amânpatru*...

Numerele colective compuse și locuțiunile numerele colective nu au forme de genitiv-dativ, suplinind lipsa acestor cazuri cu ajutorul prepozițiilor echivalente (*a* și *la*). Ele presupun articularea hotărâtă a substantivelor pe care le preced, ex: *tustrei frații*, *câteșipatru fetele*.

Numeralul colectiv apare în contextul substantivului (pronumelui) când este folosit singur și atunci îndeplinește aceleași funcții sintactice cu substantivul (sau pronumele). El mai apare în contextul unui adjectiv (determinând un substantiv) și atunci formează un atribut adjectival.

NUMERALUL FRAȚIONAR (PARTITIV)

Exprimă o parte, o fracțiune dintr-un întreg sau dintr-un grup unitar de obiecte. Reprezintă niște derivate substantive formate de la numeralul cardinal, cu sufixul *-ime*: **doime**, **treime**, **pătrime**...

Morfologic, fiind substantive, ele au gen, număr, caz, articulare.

Numeralul fracționar este livresc, folosindu-se în aspectele specializate ale limbii (muzică, matematică, sport). Ex: *Tema trioului e scrisă în valori de șaisprezecimi*; **Optimile** viorilor prime sunt reluate de viorile secunde; *A depășit scorul vechi numai cu câteva zecimi de secundă*; **O cincime plus trei cincimi fac patru cincimi**. În matematică și în sport acest numeral apare deseori însoțit de un numeral cardinal, în calitate de determinant. Deoarece cantitatea rezultă semantic din întreaga sintagmă, putem considera că toată construcția (ex: **două treimi, patru treimi**) formează o unitate sintactică.

Numeralul fracționar se leagă de determinant prin prepozițiile *de*, *din* (ex: *o optime de secundă*; *o treime din pământ*).

În matematică mai apar două structuri specializate pentru redarea fracțiilor, care pot fi încadrate în categoria acestui numeral:

- două numere cardinale legate prin prepoziția *pe* sau *supra*: *trei pe patru, trei supra patru*.
- numeralul cardinal (feminin) urmat de numeralul ordinal feminin: *una a patra, două a cincea, trei a șaptea*.

În limbajul administrativ există formule statistice care redau procentele, alcătuite dintr-un numeral cardinal + expresia *la sută* (ex: 20%), extinsă mai departe pentru *mie*: *la mie* (ex: 7‰).

În limba comună substantivele *jumătate* și *sfert* și în limba populară *litra* au sensul unor numere fracționare („doime“, „pătrime“). Acestea pot intra în structura unor construcții perifrastice cu valoare de numeral (ex: *(ora) trei și un sfert, doi metri și jumătate, patru căldări și jumătate*). De asemenea, ele intră în structura unor locuțiuni adjectivale (cu sens superlativ): *și jumătate* (ex: *un om și jumătate*), adverbiale: *pe sfert, pe jumătate* (ex: *N-a lucrat nici pe sfert din cât a trebuit; A achitat numai pe jumătate*). Cu sens echivalent unor numere fracționare apar construcții analizabile, formate din substantivul *parte* precedat de un numeral ordinal. Ex: *Am repetat a treia parte din materie*.

NUMERALUL MULTIPLICATIV

Arată creșterea prin înmulțire a unei cantități numerice. Reprezintă un derivat parasintetic, format de la numeralul cardinal cu prefixul *în-* (*îm-*) și sufixul *-it*. Derivatele se formează numai de la numerele cardinale simple, cu excepția lui *unu* care nu permite un sens multiplicativ. Practic, sunt folosite curent numai câteva: *îndoit, întreit, înzecit, însutit, înmiit* (formele celelalte sunt rare: *împătrit, încincit, înșesit, înșeptit*).

Aceste numere seamănă ca formă cu adjectivele participiale și se comportă, de fapt, ca acestea, acordându-se cu substantivul determinat în gen, număr și caz (ex: *eforturi îndoite, profit înzecit*). Ca orice adjectiv calificativ, și numerele multiplicative devin adverbe, când determină un verb. Ex: *A câștigat întreit luna aceasta*.

Numerele multiplicative neologice sinonime sunt: **dublu, triplu**, mai rar **cvadruplu, cvintuplu, sextuplu**.

Numeralul multiplicativ cu valoare de adverb este sinonim cu numeralul adverbial iterativ, de ex. *îndoit = de două ori* (mai mult).

NUMERALUL DISTRIBUTIV

Exprimă repartizarea obiectelor în grupuri egale numeric. Acest numeral are structura unei locuțiuni formate din *câte* + *numeral cardinal* (eventual repetat): **doi (câte) doi...**

Flexiunea este cea a numeralului cardinal inclus în structura numeralului distributiv. Singura deosebire față de numeralul cardinal o constituie extinderea prepoziției *a* ca echivalent al genitivului și pentru numeralul distributiv format de la *unu* (ex: *timida încercare a câte unuia*).

Numeralul distributiv apare în context sintactic adjectival (cu regent substantival), combinat uneori cu cel adverbial (cu regent verbal). Când regentul este un substantiv, numeralul distributiv funcționează ca o locuțiune adjectivală, având rolul unui atribut adjectival (Ex: *A dat câte un exemplu din fiecare categorie*). Când regentul este un verb, el presupune obligatoriu și o raportare, directă sau indirectă, la un element nominal. Astfel, se interferează valoarea de adjectiv cu cea de adverb, numeralul formând sintactic un element predicativ suplimentar (Ex: *Candidații s-au grupat câte doi*) (=împreună/singuri). Alteori, numeralul determină un substantiv, ambele fiind subordonate unui verb; rezultă o construcție care formează un complement de mod de măsură (Ex: *Să intre câte două persoane*).

Elementul *câte* s-a desprins din structura acestui numeral, fiind folosit pe lângă numerale fracționare (*câte o cincime*), substantive cu sens fracționar (*câte o jumătate, câte un sfert*), numerale adverbiale (*de câte două ori*) sau unele pronume nehotărâte (*câte unii, câte ceva, câte cineva*) în calitate de determinant invariabil, cu sens distributiv și fără funcție sintactică.

NUMERALUL ADVERBIAL

Are structura unor locuțiuni adverbiale formate din combinația dintre un numeral cardinal sau ordinal și substantivele *dată* și

oară. El apare în context adverbial, determinând un verb, un adjectiv sau un adverb. Este de două feluri:

a. **Numeralul adverbial iterativ (de repetiție).** Arată cantitatea repetării unei acțiuni sau gradul de superioritate (sau de inferioritate) al unei însușiri. Se formează pe baza numeralului cardinal, având formele: *o dată, de două ori, de trei ori* etc. Determină un verb, un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ, formând sintactic un complement de mod de cantitate. Ex: *Am vizitat muzeul acesta numai o dată; Camera asta e de trei ori mai mare decât aceea; Alexandru rezolvă problemele de două ori mai repede decât Elena.*

După modelul acestui numeral s-au format locuțiunile adverbiale: *de câte ori, de câteva ori, de multe ori, de puține ori, de atâtea ori.*

– Neologismul internațional **bis** folosit pentru indicarea repetării unui pasaj (literar sau muzical) are valoare adverbială, semnificând „încă o dată”.

b. **Numeralul adverbial ordinal (ordonator)** Arată eșalonarea în timp a unei acțiuni. Se formează pe baza numeralului ordinal, având formele: *întâia (prima) oară, întâia (prima) dată, a doua oară, a treia oară...* Determină un verb, având funcția de complement circumstanțial de timp. Ex: *Am înțeles textul abia când l-am citit a doua oară.* Numeralul adverbial poate apărea precedat de prepozițiile *de, pentru*, realizând locuțiuni adverbiale: *de prima oară, pentru întâia oară, pentru a doua oară* etc.

O structură recentă de numeral adverbial ordinal este reprezentată de o locuțiune formată din combinarea numeralului ordinal cu substantivul *rând*: *în primul rând, în al doilea rând...*

FUNCȚIILE SINTACTICE ALE NUMERALULUI

1. Se detașează numerele care pot apărea în mod obișnuit în același context cu substantivul: *numeralul cardinal, numeralul ordinal, numeralul colectiv*. Ele pot îndeplini aceleași funcții sintactice cu substantivul, deci au o utilizare sintactică foarte largă:

- subiect: *Zece sunt străini; Al doilea s-a însurat; Amândoi locuiesc în provincie.*
- nume predicativ: *Toți sunt zece; El a rămas al treilea.*
- atribut: *Se referă la colaborarea cu două dintre ele; Camera amândurora este la etaj; A dat destule exemple, adică douăzeci.*
- element predicativ suplimentar: *Au plecat și s-au întors amândoi.*
- complement direct: *Am tradus patru; Alege-l pe al doilea; Le iau pe toate cinci.*
- complement indirect: *Se referă la două dintre posibilități; Se teme de al doilea.*
- complement de agent: *A fost ajutat de ambii.*

Complemente circumstanțiale:

- complement circumstanțial de loc: *În două dintre camere nu locuiește nimeni; Coborâm la a doua.*
- complement circumstanțial de timp: *Suntem în 1998; În primul an recolta a fost bogată, în al doilea s-a uscat.*
- complement circumstanțial de mod: *A muncit cât zece; A procedat mai bine decât toți trei.*
- complement circumstanțial de cauză: *A pierdut trenul pentru 20 de minute întârziere; Din cauza primului dintre puncte l-a greșit și pe al doilea.*
- complement circumstanțial concesiv: *Chiar zece și tot nu-i ajung; Nici al doilea, tot nu e mulțumit.*
- complement circumstanțial instrumental: *Se descurcă cu o sută de ajutoare; A reușit datorită amândurora; A acționat prin al treilea.*
- complement circumstanțial sociativ: *Colaborăm cu 15.*
- complement circumstanțial de relație: *S-a contrazis referitor la a doua; M-am lămurit în privința a trei dintre ei.*
- complement circumstanțial de excepție: *Știu toți cu excepția a doi din familie; În afară de cinci mai cumpăr trei exemplare.*
- complement circumstanțial opozițional: *În loc de primul îl folosesc pe al doilea.*

Complementul circumstanțial condițional e rar folosit (ex: **În locul amândurora** *m-aș fi mutat*), circumstanțialul de scop se interferează cu complementul indirect (ex: *Se sacrifică pentru doi dintre frați*), iar complement circumstanțial consecutiv nu e posibil din cauza sensului numeralului.

2. Aceleași numerele (*cardinal, ordinal, colectiv*) când însoțesc un substantiv au valoare adjectivală, formând un atribut adjectival. Ex: *A născut doisprezece copii; Al doilea fecior s-a însurat de curând; Le-am spus amânduror surorilor că le-ai chemat.*

3. Numeralul fracționar având valoare substantivală îndeplinește, în principiu, aceleași funcții sintactice cu acesta. Sensul fracționar impune însă folosirea sa în construcții partitive. Această limitare semantică atrage restrângerea posibilităților sintactice. Mai frecvente sunt următoarele părți de propoziție:

- subiect: *I-a rămas o treime din câștig.*
- nume predicativ: *Aceasta este o doime din întreaga cantitate.*
- complement direct: *Am redactat o pătrime din referat.*
- complement indirect prepozițional: *Se referă la două cincimi din suprafață.*
- complement circumstanțial de mod: *Cheltuiește mai mult de o doime din venit.*
- complement circumstanțial instrumental: *Se descurcă cu două treimi din efectiv.*
- complement circumstanțial de relație: *Se contrazic referitor la o șesime din teren.*
- complement circumstanțial opozițional: *În loc de o treime îți dau o pătrime din cantitate.*
- complement circumstanțial de excepție: *În afară de o treime din coriști, ceilalți cântăreți n-au venit.*
- complement circumstanțial cumulativ: *Pe lângă o cincime din pădure, a mai vândut și moara.*

4. Numeralul multiplicativ are funcții sintactice reduse.

În calitate de adjectiv poate îndeplini rolul de:

- atribut adjectival: *Bea lapte îndoit cu apă; A făcut un efort dublu, adică îndoit.*

- nume predicativ: *Investițiile au fost întreprinse.*

Ca adverb funcționează ca:

- complement circumstanțial de mod: *A muncit îndoit.*
- complement circumstanțial concesiv: **Chiar întreprins nu e de ajuns.**

5. *Numeralul distributiv* are un comportament mai special:

a. Când funcționează ca adjectiv el poate fi atribut adjectival sau element predicativ suplimentar (v.p.60).

b. *Numeralul distributiv* preia rolul sintactic al substantivului, deoarece acesta a fost exprimat anterior în context sau pentru că construcția cu prepoziția *de* (a numeralelor începând cu 20) inversează raporturile sintactice:

- complement direct: *Nu poate verifica toate aparatele; le examinează pe câte două.*
- complement indirect: *Ca să vadă bine toți elevii planșele, o să le arăt la câte doi, pe rând.*
- complement circumstanțial de timp: *Lucrează câte 20 de zile, apoi face pauză.*
- complement circumstanțial de mod comparativ: *Prefer să-mi dai câte o casetă decât câte două.*
- complement circumstanțial sociativ: *Are o echipă mare de muzicieni. Cântă cu câte șase la diferite instrumente.*
- complement circumstanțial concesiv: *Vrei să-mi dai câte trei exemplare? Nici câte zece nu-mi ajung.*

c. Frecvent apare în structura unui complement de mod de măsură (v.p.60).

6. *Numeralul adverbial* realizează funcțiile sintactice menționate anterior (v.p.61): complement circumstanțial de mod cantitativ (*numeralul adverbial iterativ*) și complement circumstanțial de timp (*numeralul adverbial ordinal*).

Dacă regentul este un substantiv, numeralul adverbial formează un atribut adverbial: *repetarea de două ori; descifrarea prima oară a textului.*

Numeralul adverbial iterativ mai apare în construcții limitate semantic, ca nume predicativ: *În fiecare zi înseamnă de șapte ori.*

ASPECTE ALE FOLOSIRII NUMERALULUI

Cele mai multe probleme de folosire le ridică numeralele frecvent utilizate, adică în special cardinalul și ordinalul.

1. Numeralul cardinal

Numeralele se scriu cu cifre în limbajul științific și în cel administrativ. În celelalte aspecte ale limbii literare se recomandă scrierea cu cifre numai pentru redarea anilor sau pentru numeralele compuse (cele simple se scriu cu litere). Ex: *Am cumpărat cinci caiete; Au venit 27 de elevi.*

Numeralul *unu* se distinge în scris de pronumele nehotărât *unul*. Totuși, prin tradiție, se scrie cu *-l*, deși este numeral, în îmbinări, precum: *eu unul, până la unul, de unul singur, tot unul și unul.*

Sunt corecte formele *paisprezece, șaisprezece, șaizeci*, deoarece au același număr de silabe cu numeralele învecinate (nu sunt indicate formele *patrusprezece, șasesprezece, șasezeci*). Varianta literară este *optsprezece* (celelalte variante nu sunt admise: *optusprezece, optisprezece, optîsprezece, opsprezece*). Pentru *cincisprezece* și *cincizeci* sunt permise pronunțările [činsprezece] și [činzeci]. În limba vorbită există tendința de contragere a formei numeralelor compuse prin suprimarea lui *zeci* (ex: *douășunu, patrușdoi, șapteșpatru*) sau comprimarea celei de-a doua părți a compusului: *spre+zece* (ex: *unșpe, doișpe...; unspce, doișpce...*).

O tendință recentă și foarte puternică este aceea de a se generaliza forma de masculin chiar atunci când determinantul este un substantiv feminin. Ex: *ora doisprezece, linia doi, grupa doi, sala doi, treizeci și doi de grade*. Exprimările de acest fel se explică prin faptul că se subînțelege substantivul determinat – *număr* (ex: „sala cu numărul doi”). Întrucât rezultă un dezacord, norma limbii literare nu admite astfel de formulări.

Exprimarea datei se face conform normelor limbii literare astfel: utilizarea numeralului ordinal pentru prima zi a lunii (*întâi iunie*) și a numeralului cardinal pentru celelalte zile (*trei iunie...*). Numeralesle cardinale compuse se folosesc cu forma masculină

unu și cu forma feminină *două*: **douăsprezece** iulie, *douăzeci* și **unu** aprilie, *douăzeci* și **două** februarie, *treizeci* și **unu** octombrie. Forma masculină s-a extins însă și în cadrul datei, impunându-se deja, în ciuda normei literare. Pe de altă parte, devine tot mai frecventă folosirea numeralului cardinal și pentru prima zi a lunii: **unu** mai.

Prepozițiile. Prepoziția *de* care apare de la 20 în sus este omisă în limbajul administrativ, pentru concentrarea exprimării (ex: 59 exemplare, 20 sortimente). În acest limbaj este omis și *de* cu sens partitiv (ex: 17 capete bovine în loc de 17 capete de bovine). Același *de* partitiv este tolerat, fără să fie necesar, pentru citarea unor elemente aflate în număr mai mic de 20, de ex: doi (de) 5, trei (de) i.

După prepozițiile care cer dativul se admite ca echivalentă cu dativul construcția cu prepoziția *a*, de ex: datorită a două persoane.

Acordul. Pentru substantivele neutre acordul este cel așteptat: singularul este masculin (*douăzeci* și **unu** de creioane), iar pluralul e feminin (*douăzeci* și **două** de creioane).

Demonstrativul care precedă un numeral cu flexiune de substantiv se poate acorda în gen, fie cu acesta, fie cu substantivul la care se referă numeralul. Ex: **cei** două sute de lei, **cele** două sute de lei.

În limba vorbită apare deseori acordul prin atracție: predicatul, în loc să se acorde cu numeralul – substantiv la singular cu funcție de subiect, se acordă cu substantivul la plural cu funcție de atribut. Ex: O mie de **turiști au** venit, în loc de **O mie de turiști a** venit. Acest acord s-a impus, fiind acceptate ambele posibilități.

2. Numeralul ordinal

Numeralele ordinale se scriu cu litere sau cu cifre romane: *al doilea* sau *al II-lea*. Pentru cifrele mari se pot folosi cifre arabe: *a 30-a reprezentatie*.

Prepoziția *de* poate fi scrisă cu sau fără cratimă: *cel de al doilea* sau *cel de-al doilea*.

Sunt literare formele: *al patrulea*, *al cincilea*, *a cincea*, *al optulea*, *al nouălea*, *al zecelea*, *a zecea*, *al douăzecilea*, *a*

douăzecea (în limba vorbită apar variante neliterare precum: *al patrălea, al cincelea, a cincia, al optălea, al optilea, al noulea* etc.).

Numeralele ordinale formate de la *sută* și *mie* presupun folosirea obligatorie a lui *o* la forma de masculin (*al o sutălea, al o mielea*), dar facultativă la cea de feminin (*a (o) suta parte, a (o) mia parte*).

Limba literară vorbită se detașează de cea scrisă prin tendința de înlocuire a numeralului ordinal prin cel cardinal, care asigură o exprimare mai rapidă, mai economică. De ex: *volumul cinci, pagina cincizeci, paragraful trei, etajul șapte, rândul doi, actul trei, felul doi, secolul nouăsprezece* (în limba literară scrisă formele corecte sunt, însă: *volumul al cincilea, secolul al XIX-lea* etc.).

La forma feminină, în limba vorbită, se suprimă elementul constitutiv *a* al numeralului ordinal: *clasa treia*, în loc de exprimarea literară *clasa a treia*. Printr-un fenomen de hipercorectitudine se introduce acest element pe lângă numeralul întâi: *clasa a întâia* (corect: *clasa întâi*).

În limba vorbită este folosită supărător prepoziția *la* pentru a reda echivalența cu cazul genitiv (*fiul la al doilea*) sau dativ (*am dat la al doilea*).

3. Alte numere

Numeralul adverbial **o dată** („o singură dată”) se distinge de adverbul *odată* („odinioară”) prin ortografierea sa în două cuvinte: *încă o dată, o dată în plus, o dată ce, dintr-o dată* (Ex: **O dată publicată, n-o mai puteți modifica**) față de: *deodată, totodată, odată pentru totdeauna*.

Numeralul fracționar când este la singular îndeplinind funcția de subiect și are un determinant la plural, se acordă cu verbul după formă sau după sens (verbul se pune sau la singular, sau la plural). Ex: **O doime din sportivi a fost premiată/O doime din sportivi au fost premiați** (cu acord după înțeles). Când însă subiectul este *jumătate* și are un determinant la plural, acordul se face după sens (la plural), chiar dacă determinantul este numai subînțeles: *Jumătate (dintre aceștia) au fost promovați*.

Exprimări ca: „un procent de zece la sută“ sunt pleonastice, întrucât *procent* provine de la *centum* „sută“. Exprimări precum „zece procente la mie“ sunt total greșite.

MODEL DE ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Nu se poate da un model de analiză unitar pentru întreaga clasă a numeralului, din cauza caracterului eterogen al acestei părți de vorbire. Punctul important îl constituie rolul sintactic, dat fiind comportamentul sintactic nespecific, analog altor părți de vorbire. La flexiune: genul (când există forme distincte), cazul; la sfârșit – funcția sintactică îndeplinită. Pentru *numeralul adjectiv* se poate preciza și genul (prin acord cu substantivul determinat), indiferent dacă formele sale sunt sau nu variabile.

Numeralul cardinal

- Numeral în context de substantiv. Ex: *Eu am cumpărat numai două* (numeral cardinal simplu, feminin, acuzativ, complement direct); *Tu de ce ai cumpărat trei?* (numeral cardinal simplu, acuzativ, complement direct).
- Numeral adjectiv. Ex: *El are doi frați* (numeral cardinal simplu cu rol de adjectiv, masculin, acuzativ, atribut adjectival); *Ea are patru surori* (numeral cardinal simplu cu rol de adjectiv (feminin prin acord cu substantivul), atribut adjectival).
- Numeral precedat de *cel*.

În grupul nominal (în sintagme de trei termeni) numeralul este precedat de articolul demonstrativ–adjectival *cel*. Ex: *Cele trei fete s-au măritat* (numeral cardinal simplu cu rol de adjectiv, precedat de articolul *cel*, feminin, nominativ, atribut adjectival).

În sintagme de doi termeni numeralul reprezintă atributul pronumelui demonstrativ–adjectival. Ex: *Cele trei s-au măritat* (numeral cardinal simplu cu rol de adjectiv, feminin, nominativ; atribut adjectival).

- Numeralesle cu flexiune de substantiv se analizează ca substantive. Ex: *A făcut sute de schițe* (numeral cardinal simplu cu flexiune de substantiv, feminin, plural, acuzativ, nearticulat,

complement direct). Ca attribute, ele formează attribute substantivale. Ex: *note de zece*.

- Gruparea de numere (simple și compuse) redând o cifră (ex: 257, 1432, 10.791 etc.) formează o singură parte de propoziție.
- Construcția care conține un numeral și exprimă o dată calendaristică formează o unitate sintactică. Ex: *Unirea Principatelor s-a făcut la 24 ianuarie 1859* (complement circumstanțial de timp)
- În exemple precum: *la ora 8 fix*; *A întârziat fix 10 minute (10 minute fix)*, considerăm că *fix* este un determinant cantitativ de origine adverbială care nu are funcție sintactică, fiind folosit similar celor cu sens aproximativ.
- Gramaticile tradiționale precizează că sintagma care conține un numeral și arată o cantitate formează un complement circumstanțial de măsură (Ex: *A cheltuit 1468 de lei*). Dacă însă cantitatea este în sfera timpului sau a spațiului, se detașează complementul circumstanțial de loc sau de timp de numeralul cu rol de atribut. Ex: *A mers 5 km* (*km* – complement circumstanțial de loc; 5 – atribut adjectival); *A așteptat 2 ore* (*ore* – complement circumstanțial de timp; 2 – atribut adjectival). De asemenea, când verbul este tranzitiv se detașează complementul direct de numeralul cu rol de atribut. Ex: *A scris 3 exemple* (*exemple* – complement direct; 3 – atribut adjectival). Interpretarea este discutabilă, mai ales dacă admitem categoria unui *complement al cantității*, distinct de alte complemente circumstanțiale (vezi volumul de *Sintaxă*).
- Construcțiile care conțin prepoziția *a* pentru a reda genitivul trebuie să fie interpretate ca attribute prepoziționale (și nu genitivale), deoarece prepoziția *a* impune acuzativul, chiar dacă sensul construcției este echivalent cu genitivul. Ex: *propunerea a trei specialiști* (pentru o argumentare mai largă, vezi volumul de *Sintaxă*).
- În raționamentele matematice de tipul *5 plus 2 fac 7* sau *5 minus 2 fac 3* considerăm că *plus 2*, respectiv *minus 2*

reprezintă complemente sociative în aspectul pozitiv sau negativ.

- Numeralul *un, o* se distinge de formele omonime ale articolului hotărât prin prezența în context a altor numere (Ex: *El are un apartament și soția lui are încă două*) sau datorită unor contexte care conțin repere semantice pentru ideea de număr (Ex: *Am un singur televizor; A așteptat un an întreg*).

Numeralul ordinal

- În contextul substantivului. Ex: *Al treilea s-a înscris la facultate* (numeral ordinal, masculin, nominativ, subiect).
- În contextul adjectivului. Ex: *O să dirijeze al doilea concert* (numeral ordinal cu rol de adjectiv, masculin, acuzativ, atribut adjectival).
- Numeral precedat de *cel*. Calitatea lui *cel* diferă după context.

În grupul nominal (în sintagme de trei termeni) *cel* este articol demonstrativ-adjectival. Ex: *L-am ascultat pe cel de-al doilea laureat* (numeral ordinal cu rol de adjectiv, precedat de articolul *cel*, masculin, acuzativ, atribut adjectival).

În sintagme de doi termeni *cel* este pronume demonstrativ-adjectival, regent al numeralului ordinal. Ex: *Pe cel de-al treilea nu l-am găsit* (numeral ordinal cu rol de adjectiv, masculin, acuzativ, atribut adjectival).

- Numeralul ordinal cu flexiune de adjectiv: *întâiul, primul*.

În context de substantiv. Ex: *Primul s-a născut în 1970* (numeral ordinal cu flexiune de adjectiv, masculin, singular, nominativ, subiect); *Am discutat cu întâiul din grupă* (numeral ordinal cu flexiune de adjectiv, masculin, singular, acuzativ, complement indirect).

În context de adjectiv. Ex: *Primul copil s-a născut în 1970* (numeral ordinal cu flexiune și rol de adjectiv, masculin, singular, nominativ, atribut adjectival); *Clasa întâi am făcut-o la țară* (numeral ordinal cu flexiune și rol de adjectiv, feminin, singular, acuzativ, atribut adjectival).

Numeral colectiv

- În contextul substantivului. Ex: **Amândoi** lucrează în agricultură (numeral colectiv, masculin, nominativ, subiect); *Le-am spus amândurora să mă caute* (numeral colectiv, fără forme distincte de gen, dativ, complement indirect); *Am discutat cu toți cinci* (locuțiune numerală colectivă, masculin, complement indirect).
- În contextul adjectivului. Ex: *O să ascult ambele emisiuni* (numeral colectiv cu rol de adjectiv, feminin, acuzativ, atribut adjectival); *Am discutat cu toți cinci referenții* (locuțiune numerală colectivă cu rol de adjectiv, masculin, atribut adjectival).

Numeralul fracționar

- Cu valoare de substantiv. Ex: *Am scris melodia în valori de optimi* (numeral fracționar, feminin, plural, acuzativ, nearticulat, atribut substantival prepozițional).
- În structuri specifice limbajului matematic. Ex: *Adaugă două pătrimi !* (structură de numeral fracționar, acuzativ, complement direct).
- Sintagme analizabile cu sens fracționar. Ex: *Am verificat numai a doua parte* (*parte* – substantiv cu funcție de complement direct; *a doua* – numeral ordinal cu funcție de atribut adjectival); sintagma are sensul unui numeral fracționar.

Numeralul multiplicativ

- Cu valoare adjectivală. Ex: *Are un câștig întreit* (numeral multiplicativ cu valoare de adjectiv, masculin, singular, acuzativ, atribut adjectival).
- Cu valoare adverbială. Ex: *A câștigat întreit* (numeral multiplicativ cu valoare de adverb, complement circumstanțial de mod).

Numeralul distributiv

- Cu valoare adjectivală. Ex: *Au ales câte trei exemplare din fiecare* (numeral distributiv cu rol de adjectiv, feminin, acuzativ, atribut adjectival); *Stolurile au plecat câte două* (numeral distributiv cu rol de adjectiv, feminin, nominativ, element predicativ suplimentar).

- În context substantival. Ex: *Le spăl pe câte două* (numeral distributiv, feminin, acuzativ, complement direct).

Numeralul adverbial

Ex: *Am transcris formula de două ori* (numeral adverbial iterativ, complement circumstanțial de mod).

Ex: *Prima oară s-a adresat în germană* (numeral adverbial ordinal, complement circumstanțial de timp).

PRONUMELE

Este o parte de vorbire cu un sens foarte abstract: reprezintă indicatorul unui obiect (sau al unei persoane). Specificul său constă în faptul că poate substitui orice substantiv, deoarece apare în aceleași contexte cu acesta. Pronumele devine astfel echivalentul sintactic al substantivului.

Pronumele flexionează după *gen*, *număr*, *caz* și *persoană*. În cadrul acestei flexiuni este obligatoriu acordul numai în gen cu substantivul substituit. Ex: *Am întâlnit-o ieri pe Margareta. Ei i-am dat caietul tău; Am ascultat câteva melodii; una mi-a plăcut foarte mult.*

Categoria persoanei apare numai la unele tipuri de pronume. Există trei forme personale care exprimă raportul dintre locutor, interlocutor și autorul acțiunii. Persoana I arată coincidența dintre locutor și autorul acțiunii (Ex: *Eu am deschis fereastra*). Persoana a II-a arată coincidența dintre interlocutor și autorul acțiunii (Ex: *Ți-ai cumpărat dicționarul ?*). Persoana a III-a prezintă ca autor al acțiunii o persoană care nu participă la discuție (Ex: *El a sunat adineaori*).

Flexiunea pronumelui este foarte neomogenă, nu numai în funcție de diversele clase de pronume, ci și de la un pronume la altul; există în flexiune invariabilități parțiale (datorate anumitor forme omonime) sau totale, puncte cu paradigmă defectivă, forme supletive, forme accentuate și neaccentuate, diferențe între forma pronumelui și cea a adjectivului corespunzător. La acestea se adaugă anumite trăsături sintactice (de topică și de context) sau chiar specializări semantice.

Felurile pronumelor sunt următoarele: pronumele personal, pronumele personal de politețe, pronumele reflexiv, pronumele de întărire (aceste pronume au și categoria persoanei), pronumele genitival-posesiv (**al**), pronumele demonstrativ, pronumele interogativ, pronumele relativ, pronumele nehotărât, pronumele negativ (aceste pronume nu au flexiune după persoană).

Majoritatea pronumelor pot apărea în calitate de adjectiv pe lângă un substantiv, determinându-l și acordându-se cu acesta în gen, număr și caz; ele formează clasa **adjectivelor pronominale**, cu o formă identică sau foarte asemănătoare cu a pronumelor corespunzătoare. Clasele de adjective pronominale sunt următoarele: adjectivul de întărire, adjectivul posesiv, adjectivul demonstrativ, adjectivul interogativ, adjectivul relativ, adjectivul nehotărât, adjectivul negativ.

PRONUMELE PERSONAL

Desemnează diferite persoane: persoana I singular (1°) arată persoana care vorbește (*locutorul*), persoana a II-a singular (2°) arată persoana căreia i se adresează vorbitorul (*interlocutorul*), persoana a III-a singular (3°) arată persoana (sau obiectul) despre care se vorbește, persoana I plural (4°) arată un grup care include și pe locutor (*noi* = *eu* + *voi* + *alții*), persoana a II-a plural (5°) arată un grup care include și pe interlocutor (*voi* = *tu* + *alții*), persoana a III-a plural (6°) arată persoanele (sau obiectele)

despre care se vorbește. Rezultă că pluralele primelor două persoane sunt deosebite, deoarece arată o asociere, o includere, în timp ce pluralul persoanei a III-a este un plural obișnuit care exprimă o sumă, o mulțime de elemente similare (*ei = el+el+el...*, *ele = ea+ea+ea...*).

Așadar, cu referire strictă la persoane sunt numai pronumele de persoana I și a II-a; pronumele de persoana a III-a se referă nu numai la persoane, ci și la obiecte.

Singular		Persoana 1 ^o	Persoana 2 ^o	Persoana 3 ^o	
				m	f
N		eu	tu	el	ea
G		–	–	lui	ei
D	acc.	mie	ție	lui	ei
	neacc.	îmi, mi, (-) mi(-)	îți, ți, (-)ți(-)	îi, (-)i(-)	
A	acc.	mine	tine	el	ea
	neacc.	mă, -mă, m-	te, (-)te(-)	îl, (-)l(-)	o, -o
V		–	tu	–	–

Plural		Persoana 4 ^o	Persoana 5 ^o	Persoana 6 ^o	
				m	f
N		noi	voi	ei	ele
G		–	–	lor	
D	acc.	nouă	vouă	lor	
	neacc.	ne, (-)ne(-), ni, (-)ni(-)	vă, -vă, v-, vi, (-)vi(-)	le, (-)le(-), li, (-)li(-)	
A	acc.	noi	voi	ei	ele
	neacc.	ne, (-)ne(-)	vă, -vă, v-	îi, (-)i(-)	le, (-)le(-)
V		–	voi	–	–

Dacă nu ținem seamă de cratimă, putem reda simplificat inventarul de forme:

Singular		Persoana 1 ⁰	Persoana 2 ⁰	Persoana 3 ⁰	
				m	f
N		eu	tu	el	ea
G		–	–	lui	ei
D	acc.	mie	ție	lui	ei
	neacc.	îmi, mi	îți, ți	îi, i	
A	acc.	mine	tine	el	ea
	neacc.	mă, m	te	îl, l	o
V		–	tu	–	–

Plural		Persoana 4 ⁰	Persoana 5 ⁰	Persoana 6 ⁰	
				m	f
N		noi	voi	ei	ele
G		–	–	lor	
D	acc.	nouă	vouă	lor	
	neacc.	ne, ni	vă, v, vi	le, li	
A	acc.	noi	voi	ei	ele
	neacc.	ne	vă, v	îi, i	le
V		–	voi	–	–

Pronumele personal se caracterizează prin existența unor *forme omonime*. Acestea apar în special la persoana a III-a. Trebuie remarcat că formele accentuate prezintă același tip de omonimii cu substantivele și cu pronumele care nu au flexiune de persoană (demonstrativ, relativ etc.), adică între nominativ și acuzativ, pe de o parte, între genitiv și dativ, pe de altă parte.

Formele neaccentuate au variante diferite: independente, conjuncte (legate prin cratimă), cu *î* protetic (*î* adăugat în fața formei pronominale).

Forme independente: *mi, ți, ne, le, ni, vi, li, te, ne, le, mă, o, vă* (de ex: **mi** se spune, **ți** l-am dat, **ne** obosea, **le** oferise, **ni** se prezintă, **te** așteaptă, **mă** va chema, **o** întâlnești, **vă** spusese); fonetic acestea formează singure o silabă.

Forme conjuncte: (-)mi(-), (-)ți(-), (-)ne(-), (-)le(-), (-)ni(-), (-)vi(-), (-)li(-), (-)te(-), (-)ne(-), (-)le(-) (de ex: dându-**mi**, arătându-**ți**-l, le-a dat, **vi**-i cerea, **li**-l dau, **ne**-a văzut, **le**-ar desena); fonetic,

formează o silabă cu cuvântul următor sau cu finala cuvântului precedent. Unele variante apar numai legate prin cratimă: *m-*, *v-* (de ex: *m-a așteptat*, *v-am spus*, *v-am văzut*), *(-)l(-)*, *(-)i(-)* (de ex: *văzându-l*, *i-am așteptat*, *dându-i*, *i-am dat*, *dându-i-l*).

Formele cu *î* protetic au apărut mai târziu și se folosesc numai independent: *îmi*, *îți*, *îi*, *îl*. În combinație cu *nu* și *să* se recomandă formele conjuncte (*nu-l*, *nu-i*, *să-mi*, *să-l* etc.), nu cele independente (*nu îl*, *nu îi*, *să îmi*, *să îl*).

Flexiunea pronumelui personal este complicată și neregulată din diverse motive: există multe forme supletive (cu radicalul total diferit de la un caz la altul, de la singular la plural, de la o persoană la alta, de ex: *eu-mie-mine-mă*, *eu-noi*, *eu-tu* etc.), apar forme paralele accentuate și neaccentuate la dativ și acuzativ, iar cele neaccentuate au diferite variante, pronumele personal este singurul pronume care are patru forme cazuale (fiecare caz are, deci, forme distincte), comportamentul flexionar al persoanelor I și a II-a se detașează de cel al persoanei a III-a. Primele două persoane nu flexionează după gen, în timp ce persoana a III-a are flexiune de gen (cu precizarea că în anumite puncte ale paradigmei cele două genuri au forme omonime: la dativ *îi*, *le*, la genitiv și dativ *lor*). Primele două persoane nu au forme de genitiv (au paradigma defectivă de genitiv), spre deosebire de persoana a III-a care are paradigmă cazuală completă.

O trăsătură specifică flexiunii cazuale a pronumelui personal este prezența la dativ și la acuzativ a unor forme paralele – *accentuate* și *neaccentuate*. Formele neaccentuate pot apărea singure (*îi spun*, *mă cunoaște*). Formele accentuate apar, sau asociate cu formele neaccentuate (*îi spun lui*, *pe mine mă cunoaște*), sau cu prepoziții (*datorită lui*, *despre tine*, *cu voi*, *lângă el*). Existența acestor forme paralele permite exprimarea dublă a complementului direct sau indirect (reluarea sau anticiparea complementului direct sau a complementului indirect prin formele neaccentuate ale pronumelui personal). Ex: *Îl întâlnește pe el* (complement direct anticipat prin *îl*); *Pe el îl întâlnește* (complement direct reluat prin *îl*); *I-am spus ei*

(complement indirect anticipat prin *i*). *Ei i-am spus* (complement indirect reluat prin *i*). Este vorba de o exprimare pleonastică, prin care se urmărește o accentuare stilistică, o subliniere. În exprimarea oficială, din cauza caracterului general, depersonalizat al comunicării, s-au impus construcții fără anticiparea complementului (direct sau indirect). Ex: *A audiat pe martori* (dar: *I-a ascultat pe prietenii*); *A raportat superiorilor* (dar: *Le-a spus colegilor*).

Tot o exprimare pleonastică realizată în scopuri stilistice apare și la persoanele I și a II-a, când pronumele în nominativ este exprimat pentru a se insista asupra valorii de subiect. Ex: *Noi plecăm în excursie, nu ei*. Altfel, într-o exprimare neutră, fără insistențe stilistice, pronumele personal la nominativ (ca subiect) nu se folosește, deoarece la aceste persoane subiectul nu poate fi decât pronumele personal, care rezultă din desinența verbului (desinențele sunt diferențiate după persoane), este inclus în desinența verbală. Ex: *Plecăm imediat* [=noi]; *Când mănânci* [=tu] În alte limbi (ca franceza, germana, engleza etc.), folosirea pronumelui personal cu valoare de subiect este obligatorie.

Variantele paralele impun reguli speciale de folosire. Astfel, variantele de dativ *ni*, *vi*, *li* se folosesc când sunt urmate de pronumele personal conjunct în acuzativ sau de pronumele reflexiv în acuzativ: *dându-ni-l*, *ni-l dă*, *dându-ni-se*, *ni se dă* (compară cu *dându-ne*, *vă dă* etc.). Excepție face pronumele *o* care cere variantele *ne*, *v-*, *le*: *ne-o dă*, *dându-le-o*. Existența diferitelor variante atrage numeroase greșeli în folosirea lor: *ni*, *vi*, *li* în loc de *ne*, *v-*, *le* (ex: *ni-a spus*, *vi-o aduc*, *dă-li-o*); apariția unor forme inexistente (**me-*, **țe*: *me-a spus*, *țe-au trimis*) sau a unor variante populare (*mia*, *ția* pentru *mie*, *ție*); suprimarea verbului copulativ *e* când succedă pronumelor *vă*, *le* (ex: *nu vă sete*, *nu le frică*, *nu vă rușine*).

VALORI PRONOMINALE SPECIFICE

Este vorba de valori ale pronumelui personal specifice din punctul de vedere al cazului, al persoanei sau al numărului.

1. **Dativul posesiv** este o valoare cazuală (de dativ) a formelor neaccentuate de pronume personal care capătă un sens posesiv. Se întâlnește în trei situații:

a. *Dativ posesiv adnominal*. Pronumele apare în encliza unui substantiv (având deci o formă conjunctă) și exprimă un atribut pronominal în dativ. Ex: *inima-mi, sufletu-i* (= inima mea, sufletul său). Este o exprimare învechită care se folosește în limba actuală mai ales în poezie: „din liră-*mi* am să cânt” (M. Eminescu).

Pronumele conjunct mai poate apărea cu această valoare în encliza unui adjectiv antepus substantivului, într-o exprimare de asemenea plastică (ex: *frumosu-i păr*). El se raportează tot la substantiv, reprezentând un atribut pronominal al acestuia.

b. *Dativ posesiv adverbial*. Pronumele apare pe lângă un verb dar se referă tot la substantiv printr-un sens posesiv, formând, de asemenea, un atribut pronominal în dativ. Ex: *Ți-am luat creionul* (=am luat creionul tău); *Îmi repară mașina* (=repară mașina mea). Construcția este specifică limbii române și e general folosită în limba literară vorbită, unde, practic, aproape a înlocuit construcția cu posesivul. Astfel în loc de „Au venit rudele *sale*” se preferă „*I-au venit rudele*” sau în loc de „Am luat culorile *tale*” – „*Ți-am luat culorile*”.

În această situație se pune problema distingerii atributului pronominal de complementul indirect. Ex: *Ți-am cumpărat o servietă* (=Am cumpărat *pentru tine* o servietă) – complement indirect; *Dacă vrei să vinzi servieta ți-o cumpăr eu* (= Cumpăr eu servieta *ta*) – atribut pronominal. Semantic, complementul indirect arată atribuirea (=pentru...), pe când atributul pronominal arată posesia. În lanțul sintagmatic complementul indirect este (sau poate fi) repetat prin forma accentuată a pronumelui personal (Ex: (*Ție*) *ți-am cumpărat o servietă*), iar atributul pronominal determină un substantiv articulat hotărât (vezi: *servieta*).

c. *Dativul posesiv adprepozițional*. Pronumele neaccentuat în dativ apare cu prepoziții specifice cazului genitiv, formând de obicei un complement. Ex: *S-a repezit asupra-i* (complement indirect); *S-au adunat în juru-mi* (complement circumstanțial de

loc). Combinația dintre o prepoziție care impune genitivul și un pronume în dativ se explică numai istoric, plecând de la situații în care apărea valoarea posesivă a pronumelui pe lângă un substantiv care nu intrase încă în componența locuțiunii prepoziționale (ex: *în fața-i* = în fața sa).

2. **Dativul etic** reprezintă o valoare cazuală devenită procedeu stilistic popular. Se referă la pronumele personal de persoana I singular (asociat uneori cu cel de persoana a II-a singular sau a III-a singular) folosit în literatura populară pentru a exprima participarea afectivă a povestitorului și a ascultătorului la cele relatate. Pronumele își pierde astfel funcția sintactică, devenind fapt de stil. Ex: „*Vai, sărmanul voinicel/Sărăcuț, amar de el/Că pe loc mi-l judecară/ În lanțuri mi-l încărcară/ Și-n ocnă mi-l aruncară*” (Jianul); „*Până Toma se gătește/ Murgul coama-și netezește/ Și din gură mi-ți grăiește*” (Toma Alimoș); „*Miu se trezea/ Și ce mi-i zicea?*” (Miu Zglobiul).

3. **Valoarea neutră** se referă la unele forme ale pronumelui de persoana a III-a: *o, le* (la acuzativ), *(î)i* (la dativ). În aceste situații, pronumele nu mai substituie un substantiv (ca în ex: *Citesc cartea* → *o citesc*), ci are o sferă de referință mai generală, nedefinită, rezumând o întreagă idee. Ex: *Zi-i mai departe; Am pățit-o; Ți-o fac eu* („mă răzbun”); *Le vede bine la matematică*. Uneori se ajunge la pierderea funcției sintactice a acestor pronume (Ex: *O zbughește, Zi-i mai departe; Îi trage cu pipa*), ceea ce se vede clar în locuțiuni (Ex: *Am făcut-o lată; O ia la fugă*).

4. **Valoarea generală** are în vedere folosirea persoanei a II-a singular cu referire la orice persoană și este frecventă în maxime populare. Ex: *Tu cu munca, și altul cu folosul; Nici tu casă, nici tu masă; Nu-i frumos ce-i frumos, ci-i frumos ce-ți place ție*.

5. **Valori stilistice de plural**. Pronumele de persoana I plural este folosit în locul pronumelui de persoana I singular, pentru a reda: pluralul autorului (Ex: *Noi ne-am propus să demonstrăm teoria...*), pluralul autorității (Ex: *Noi, primarul comunei..., am hotărât...*), pluralul modestiei (Ex: *Ca secretar, facem și noi ce putem pentru această instituție*).

FUNCȚIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI PERSONAL

În calitate de substitut sintactic al substantivului, pronumele personal poate îndeplini, ca și substantivul, orice parte de propoziție: subiect, nume predicativ, atribut, complement (necircumstanțial și circumstanțial), element predicativ suplimentar (pentru exemple, vezi fiecare parte de propoziție, în volumul de sintaxă).

Alte pronume personale

ÎNSUL

Este un pronume general în limba veche, concurându-l pe *el* și având formele: *însul*, *însa*, *înșii*, *însele*. Se folosea atât singur, cât și precedat de numeroase prepoziții specifice acuzativului. În limba actuală apare numai după prepozițiile *întru*, *dintru*, *printru* (cu eliziunea lui *-u*). Ex: *M-au ajutat specialiștii. Printr-înșii am ajuns la documentele originale* (complement circumstanțial instrumental); *Am scos dintr-însul toate piesele vechi* (complement circumstanțial de loc). Această folosire duce la o limitare a funcțiilor sale sintactice.

DÂNSUL

Reprezintă un compus rezultat din prepoziția *de*+ pronumele personal *însul*. La început se folosea numai la acuzativ, fiind precedat de numeroase prepoziții specifice acestui caz. Treptat, își formează o flexiune cazuală completă și începe să se refere exclusiv la persoane. Mai mult, în Muntenia, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, capătă un sens de reverență. În limba actuală are următoarele forme, diferite ca gen, număr și caz.

	Singular		Plural	
	masculin	feminin	masculin	feminin
N, A	dânsul	dânsa	dânșii	dânsele
G, D	dânsului	dânsei	dânșilor	dânselor

Formele de genitiv-dativ sunt neliterare și mai rar folosite. De aceea, deși în principiu pronumele poate îndeplini orice funcție

sintactică, frecvent folosite sunt formele legate de cazurile nominativ și acuzativ, conținând prin semantica lor valoarea „personal”: subiect, nume predicativ, complement direct, complement indirect prepozițional, complement de agent, complement circumstanțial (mai ales de loc, de timp, sociativ, instrumental, de relație).

Este supărătoare tendința de a se folosi pentru feminin singular la genitiv și dativ forma *dânșii* (ex: *fratele dânșii*; *I-am comunicat dânșii*); forma corectă este *dânsei*, știut fiind că în limba română femininul singular este la genitiv și dativ omonim cu pluralul (*dânsei, dânsale*).

PRONUMELE DE POLITETE (DE REVERENȚĂ)

Are forme numai pentru persoana a II-a și a III-a, singular și plural.

Persoana a II-a singular: **dumneata, dumneavoastră.**

Persoana a II-a plural: **dumneavoastră.**

N, A	dumneata	N, A, G, D	dumneavoastră
G, D	dumitale		

La persoana a II-a, pronumele de politețe nu are flexiune de gen. *Dumneata* are flexiune de caz. *Dumneavoastră* este invariabil. În virtutea sensului de politețe, *dumneavoastră* impune verbului forma de plural, indiferent dacă se referă la singular sau la plural. Ex: *Dumneavoastră sunteți un mare actor*; *Dumneavoastră sunteți actori cunoscuți*.

La persoana a III-a, pronumele are forme diferențiate după gen și număr.

Persoana a III-a singular: **dumnealui, dumneaei, dumneasa.**

Persoana a III-a plural: **dumnealor.**

Singular masculin	
N, A, G, D	dumnea- lui

Singular feminin	
N, A, G, D	du- mneaei

Singular masculin, feminin	
N, A, G, D	dumneasa dumisale

Singular	
masculin, feminin	
N,A,G,D	dumnealor

Dumnealui este forma de masculin, *dumneaei* este forma de feminin, ambele fiind invariabile după caz. *Dumneasa* este invariabil după gen, dar are flexiune cazuală. *Dumneator* este invariabil (atât după gen, cât și după caz).

De la pronumele *dumneata* s-a format în limba vorbită, mai ales în Moldova, pronumele *mata*, cu o nuanță stilistică de apropiere, de familiaritate. Ex: *Să-mi spui mata(le) cine a spart vaza; Matale nu-ți dau nimic.*

N,A	mata(le)
G,D	matale

Forma de genitiv-dativ poate fi utilizată și la nominativ-acuzativ.

Pronumele de persoana a II-a este mai frecvent decât cel de persoana a III-a. Pronumele de persoana a II-a singular are două grade de politețe: *dumneata–dumneavoastră*. Prin atragerea pronumelui *dânsul* în sistemul pronomelor de politețe apar și la persoana a III-a singular două grade de politețe: *dânsul (dânsa) – dumnealui (dumneaei, dumneasa)*.

Pronumele de politețe sunt la origine substantive compuse (pe baza substantivului *domnie*). Ex: **Domnia Ta a făcut o judecată dreaptă.** Ele au devenit pronume atunci când s-au combinat cu verbul la persoana a II-a (Ex: **Domnia Ta ai învins în bătălia asta**). În limba actuală există tendința de revenire la formula etimologică pentru a se exprima o politețe mai accentuată. Noile forme reprezintă **locuțiuni pronominale de politețe**, de ex: *domnia-ta, domnia-sa, domnia-voastră*. Alte locuțiuni pronominale de politețe reprezintă diverse perifraze protocolare: *Majestatea ta, Măria Sa, Alteța Sa, Excelența Sa, Preasfinția voastră, Eminența sa* etc.

FUNCTIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI DE POLITETE

Fiind o formă de pronume personal, pronumele de politețe poate exprima orice parte de propoziție (cu excepția celei de predicat verbal): subiect, nume predicativ, atribut, complement, element predicativ suplimentar. Locuțiunile pronominale de politețe cu funcție atributivă formează un atribut substantival prepozițional.

ASPECTE ORTOGRAFICE ȘI NORMATIVE

Este permisă ortografierea prescurtată a pronumelor de politețe: *d-ta, d-tale, dv., dvs., d-voastră, d-sa, d-sale, d-lui, d-ei*.

Locuțiunile pronominale de politețe se scriu cu majusculă obligatorie la substantiv și facultativă la determinant, ex: *Preasfinția ta, Preasfinția Ta*.

Acordul locuțiunilor pronominale de politețe se face atât cu verbul la persoana a II-a singular (ex: *Majestatea ta semnezi documentul*), cât și cu persoana a III-a singular, pentru o reverență mai accentuată (ex: *Majestatea ta semnează documentul*).

PRONUMELE REFLEXIV

Exprimă identitatea dintre subiectul verbului și complementul (direct sau indirect). Ex: *El spală mașina* → *El o spală* → *El se spală* (pe sine însuși); *El cumpără colegului o carte* → *El îi cumpără o carte* → *El își cumpără* (lui însuși) o carte.

Are numai cazurile dativ și acuzativ și forme proprii numai la persoana a III-a; la persoana I și a II-a formele sale sunt omonime cu ale pronumelui personal. Ca și pronumele personal, are forme accentuate și neaccentuate.

Singular		Persoana 1 ^o	Persoana 2 ^o	Persoana 3 ^o
D	acc.	mie	ție	SIE
	neacc.	îmi, mi	îți, ți	ÎȘI, (-)ȘI(-)
A	acc.	mine	tine	SINE
	neacc.	mă, m-	te	(-)SE, S-

Plural		Persoana 4 ⁰	Persoana 5 ⁰	Persoana 6 ⁰
D	acc.	nouă	vouă	—
	neacc.	ne	vă	ÎȘI, (-)ȘI(-)
A	acc.	noi	voi	—
	neacc.	ne	vă, v-	(-)SE(-), S-

La persoana a III-a pronumele reflexiv nu are flexiune de gen și de număr. El se poate raporta la un număr prin acord (ex: *el se adăpostește*; *ei se adăpostesc*). Formele accentuate sunt folosite rar și numai pentru singular. *Sine* apare numai cu o prepoziție (*lauda de sine*; *lucrează pentru sine*); articulat hotărât și urmat de un adjectiv posesiv devine substantiv (*în sinea mea*). Există și variante învechite precum: *sieși*, *sineși*.

La persoana I și a II-a pronumele reflexiv se distinge de pronumele personal prin identitatea dintre persoana pronumelui și a verbului (la pronumele personal nu există această identitate). Ex: **Mă** (pers. 1⁰) *laud* (pers. 1⁰) singular (pronume reflexiv); **Mă** (pers. 1⁰) *laudă* (pers. 3⁰) *el* (pronume personal); **Îți** ((pers. 2⁰) *pregătești* (pers. 2⁰) o cafea (pronume reflexiv); **Îți** (pers. 2⁰) *pregătesc* (pers. 1⁰) o cafea (pronume personal).

Pronumele reflexiv este un pronume dependent, deoarece nu se folosește singur, ci numai pe lângă un verb. Se disting două situații:

a. El rămâne pronume, cu funcție sintactică de complement direct sau indirect pe lângă verbe la diateza activă. Ex: *se îmbracă*, *mă cunosc singur*, *te înțelegi pe tine*, *îmi rezerv un loc*, *își face un sandviș*. Tot aici se încadrează și verbele care exprimă o acțiune reciprocă: *a se saluta* [unul pe altul], *a se bate*, *a se certa*; *a-și telefona* [unul altuia] etc.

b. Pronumele s-a gramaticalizat, devenind marcă a diatezei reflexive, deci intră în structura verbului la diateza reflexivă. Ex: *se teme*, *mă rog*, *te gândești*, *ne bucurăm*, *vă așezați*, *își amintește*, *îți închipui*, *ne plimbăm*, *mă uit*, *se află*, *te apuci* (de lucru), *se duce*, *te exprimi* („vorbești”) etc. Tot aici se încadrează verbele reflexiv impersonale: *se cade*, *se pare*, *se poate*, *se mănâncă* (bine

la restaurant), *se călătorește* (comod cu avionul) etc. și cele reflexiv pasive (*se zice, se aude, se construiește* etc.).

Cele două situații se disting prin posibilitatea repetării complementului în primele exemple (*mă cunosc pe mine, își face lui un sandviș*) și prin imposibilitatea repetării în celelalte exemple (**te așezi pe tine, *își amintește lui*).

Trebuie precizat că verbele din a doua categorie coexistă cu verbe active, având fie același sens lexical (ex: *a plimba, a mira, a bucura, a aminti*), fie sens lexical diferit (*a ruga, a uita, a afla, a apuca, a duce, a exprima, a pomeni*). Alteori, verbele reflexive nu au și un corespondent activ și, în acest caz, legătura dintre marca diatezei (fostul pronume reflexiv) și verb este și mai strânsă (*se ivește, mă străduiesc, te sfiești, își bate joc*). Câteva verbe au două forme paralele, una activă și alta reflexivă, având același sens lexical și aceeași valoare gramaticală: *a (se) folosi, a (se) hotărî, a (se) urca, a (se) coborî*. Ele se deosebesc stilistic (forma reflexivă pare mai populară; ex: *Mă urc în pod; Știința a urcat la cele mai înalte trepte de dezvoltare*) sau diferă ca regim sintactic: *a folosi* și *a hotărî* sunt tranzitive, *a se folosi, a se hotărî* sunt intransitive.

VALORI PRONOMINALE SPECIFICE

Sunt, în general, paralele cu ale pronumelui personal.

1. **Dativul posesiv** este în limba actuală frecvent plasat pe lângă verb. Ex: *Și-a pierdut ceasul* (= a pierdut ceasul său); *Îmi repar mașina* (= repar mașina mea). Construcțiile cu pronumele reflexiv aflat în encliza substantivului sunt învechite, păstrate popular: „*Dar pe când se învârtea/ Ochi-și negri d-arunca/ Zid d-a curmeziș îmi sta*” (Corbea).

Pronumele reflexiv cu valoare de dativ posesiv formează un atribut pronominal în dativ și se distinge de pronumele reflexiv cu rol de complement indirect în mod similar pronumelui personal. Ex: *Și-a cumpărat un televizor* (= a cumpărat pentru el un televizor) → complement indirect; *Și-a vândut televizorul* (= a vândut televizorul său) → atribut pronominal.

2. **Dativul etic** apare frecvent în limba literaturii populare, ca și pronumele personal cu această valoare. El se folosește la persoana a III-a, deseori asociat cu forma *mi* a pronumelui personal, în exemple unde este clar că nu se poate vorbi de un verb reflexiv. Ex: „*Iacă, măre, se-ntâmpla/ Că și baba mi-și trecea/ ... Când baba dacă-și vedea/ Milă-că i se făcea/... Dar Corbea ce mi-și făcea ?*” (Corbea).

3. **Valoarea generală**. Persoana a II-a singular apare frecvent în maxime, cu referire general valabilă, adică la orice persoană. Ex: *Cum îți așterni, așa dormi.*

FUNȚIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI REFLEXIV

Sunt mai limitate decât cele ale pronumelui personal:

- Atribut pronominal în dativ: *Și-a vândut casa.*
- Atribut pronominal prepozițional: *Are o prea bună părere despre sine.*
- Complement direct: *Pe mine însumi mă înțeleg cel mai bine; În rolul acela actorul s-a întrecut pe sine.*
- Complement indirect: *Ție ți-ai rezervat un loc la hotel ?; Și-a cumpărat un tablou.*
- Complement indirect prepozițional: *Are grijă numai de sine.*
- Complement circumstanțial de loc: *Valurile veneau spre sine; Când nu-i convenea ceva se retrăgea în sine.*

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

Are rolul de a sublinia persoana la care se referă. De aceea el apare în mod obișnuit pe lângă un pronume personal, mai rar pe lângă alte pronume (ex: *tu însuși, lui însuși, pe sine însuși, dumneata însăși, aceștia înșiși*). De asemenea, apare pe lângă un substantiv, în antepoziția sau în postpoziția acestuia (*doctorul însuși, însuși doctorul*).

Este compus din pronumele personal vechi *însu* + formele de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv.

	Pers. 1 ^o	Pers. 2 ^o	Pers. 3 ^o	Pers. 4 ^o	Pers. 5 ^o	Pers. 6 ^o
masc.	însuși	însuși	însuși	însine	însivă	însiși
fem.	însăși	însăși	însăși	însene	înevă	îneseși înese

Flexiunea sa se realizează în funcție de persoană, număr și gen, dar este complicată, deoarece fiecare element component este variabil în mod diferit: *însu* variază după gen și număr (*însu*–, *însă*–, *însi*–, *însene*–), iar pronumele în dativ variază după persoană și număr (*–mi*, *–ți*, *–și*, *–ne*, *–vă*, *–le*). În limba vorbită e folosit rar; se recurge mai des la perifraze echivalente semantice cu acest pronume: *el însuși* → *chiar el*, *el singur*, *el personal*. De asemenea, există tendința neliterară de simplificarea flexiunii, generalizându-se formele de singular ale persoanei a III-a (*însuși*, *însăși*), ceea ce duce la exprimări caracterizate prin dezacord: *tu însuși*, *ei însuși*, *exemplele însăși* etc.

În limba veche se folosea curent ca pronume, având un sens restrictiv (ex: **Însuși** [= el singur] *i-a înfruntat pe dușmani*). În limba actuală funcționează ca adjectiv pronominal (cu funcția sintactică de atribut adjectival). Folosirea sa independentă este neliterară, limitată la cazul nominativ și neclară funcțional (are valoare hibridă, plasată între pronume și adjectiv, formând mai degrabă un element predicativ suplimentar decât un subiect, de ex: **Însuși** *s-a descurcat în viață*). De asemenea neliterară este folosirea adverbială, ca echivalent al lui „chiar”: **însuși** *aici*; **însuși** *din cuprinsul cărții* etc.

PRONUMELE NEPERSONALE

Sunt pronume care nu mai flexionează după persoană. Ele apar în contextul persoanei a III-a (ca și substantivul, de altfel), dar nu au forme opozabile în funcție de categoria gramaticală a persoanei.

PRONUMELE GENITIVAL-POSESIV (AL)

Se folosește pentru a substitui un substantiv, deseori evitându-se repetarea acestuia. Pronumele genitival-posesiv nu apare singur,

ci numai însoțit de un determinant exprimat printr-un substantiv sau pronume în genitiv sau printr-un adjectiv posesiv; de aceea îl putem considera *pronume-regent*. Ex: *Ceasul acela merge bine. Al Silviei (al său) a rămas în urmă* [= ceasul]; *Ai casei au plecat la țară* [= locatarii]; *Mircea locuiește cu ai săi* [= părinții]; *Frații mei sunt mici, ai lui sunt mari* [= frații].

Deseori substituția substantivului prin *al* apare în cadrul unui raport de coordonare. Ex: *Începe vacanța elevilor și a studenților (a noastră)*.

Pronumele substituie un substantiv și în structurile comparative: *un tablou la fel de bun ca al pictorului* [= ca tabloul pictorului]; *un referat mai bun decât al colegului* [= decât referatul colegului].

Substituția se mai realizează după un verb copulativ. Ex: *Mașina este a vecinului (a mea)* [= mașina este mașina vecinului].

Pronumele are și o formă de genitiv-dativ plural *alor*, care însă nu poate fi urmată decât de un adjectiv posesiv: *alor mei*, nu și de un substantiv în genitiv (**alor colegilor*).

	Singular		Plural	
	măsculin/neutru	feminin	măsculin	feminin/neutru
N, A	al	a	ai	ale
G, D	–	–	alor	

Pronumele posesiv-genitival folosit cu sens partitiv (precedat de prepoziția *de*) trebuie să fie la plural (ex: *un văr de-ai mei; o rudă de-ale mele*), deoarece partitivul presupune selecția acelui exemplar dintr-o pluralitate de obiecte asemănătoare. Folosirea singularului este, deci, greșită (*un văr de-al meu, o rudă de-a mea*).

Acceptând, motivat, acest pronume, trebuie să precizăm că „pronumele posesiv” semnalat de gramaticile tradiționale nu se mai justifică (*al meu, a mea, ai mei, ale mele, al tău..., al său..., al nostru..., al vostru...*). Într-adevăr, acesta este alcătuit din două

elemente, având fiecare o flexiune proprie; apoi fiecare element component poate fi înlocuit prin cuvinte diferite: *al său* → *copilul vecinului*.

ADJECTIVUL POSESIV

Are forme distincte după persoană, gen și număr. Referirea la persoană constituie o situație neobișnuită pentru un adjectiv.

Gen și număr \ Persoană și număr	Articol posesiv	1 ^o	2 ^o	3 ^o	4 ^o	5 ^o	6 ^o
m.sg.	(al)	meu	tău	său	nostru	vostru	-
f. sg.	(a)	mea	ta	sa	noastră	voastră	-
m. pl.	(ai)	mei	tăi	săi	noștri	voștri	-
f. pl.	(ale)	mele	tale	sale	noastre	voastre	-

Adjectivul posesiv se raportează din punctul de vedere al numărului atât la posesor, cât și la obiectul posedat. De exemplu, formele *meu*, *mea*, *mei*, *mele* reprezintă adjective posesive de persoana I singular; prin acord cu substantivul determinat, ele apar la singular (*meu*, *mea*) sau la plural (*mei*, *mele*).

Adjectivul posesiv apare ca determinant al pronumelui genitiv-posesiv *al*: *Părinții tăi sunt tineri, ai mei sunt bătrâni; Biletul ăsta este al său*.

Când apare în cadrul grupului nominal, adjectivul posesiv poate include în structura sa articolul posesiv, în următoarele situații:

- când substantivul determinat este nearticulat hotărât (ex: *un/fiecare/ vreun... tablou al său*).
- când adjectivul posesiv precedă substantivul determinat (ex: *al său tablou*);
- când substantivul (articulat sau nearticulat) este despărțit de adjectivul posesiv prin alt determinant (ex: *tabloul nou al său; fiecare tablou nou al său*).

Acordul adjectivului posesiv

- Când adjectivul posesiv se raportează la mai multe substantive, acordul se face cu substantivul cel mai apropiat. Ex: *fratele și sora mea; sora și fratele meu*.

- Adjectivul posesiv la genitiv feminin singular, când este postpus și când include articolul în structura sa, are forme corecte de tipul: *a mele* (ex: *acestei prietene a mele*) și nu: *ale mele* sau *a mea*; se păstrează astfel specificul flexiunii celor două elemente (*a* nu are formă de genitiv, dar posesivul are această formă).
- Adjectivul posesiv precedat de o prepoziție care, de regulă, cere genitivul, se folosește la acuzativ (*înainte mea*, *în jurul său*), deoarece aceste prepoziții, fiind formal articulate, ocupă în sintagmă o poziție analoagă substantivului (compară cu: *casa mea*, *tabloul său*).

FUNCȚIILE SINTACTICE

1. *Pronumele genitival-posesiv al* are la singular funcții sintactice limitate la cele exprimate prin cazurile nominativ și acuzativ. Având în vedere pluralul, unde pronumele are cele patru cazuri, putem spune că și acest pronume, ca oricare altul, poate îndeplini orice funcție sintactică:

- subiect: *Ai casei sunt plecați în provincie.*
- nume predicativ: *Mașina este a vecinului.*
- atribut pronominal: *În grădina alor mei sunt mulți trandafiri; Unul dintre ai tăi e profesor.*
- complement direct: *Nu-l cunosc pe al vostru.*
- complement indirect: *Le-am trimis alor mei o vedere.*
- complement circumstanțial: *S-a mutat lângă ai lui* (complement circumstanțial de loc).

2. *Adjectivul posesiv* formează, normal, un atribut adjectival.

EXPRIMAREA POSESIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

1. În general, exprimarea posesiei se face în limba română prin adjectivul posesiv (v. *supra*).

2. La persoana a III-a plural, adjectivul posesiv are paradigma defectivă în limba actuală, adică nu există forme speciale de adjectiv posesiv. Se folosește genitivul plural al pronumelui personal: *lor*. De asemenea, la persoana a III-a singular, paralel cu adjectivul posesiv (*său*, *sa*, *săi*, *sale*), se

folosește genitivul pronumelui personal: *lui* (masculin), *ei* (feminin). Această utilizare e posibilă datorită sensului posesiv al cazului genitiv. Construcțiile acestea, deși echivalente semantic, se disting atât gramatical, cât și stilistic. Adjectivul posesiv se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat, formând un atribut adjectival (ex: *Familia sa e numeroasă*: adjectiv posesiv, feminin, singular, nominativ), în timp ce pronumele personal în genitiv substituie pe posesor, formând un atribut pronominal genitival (ex: **El** are un coleg. *Colegul lui e tânăr*; **Ea** are un coleg. *Colegul ei e tânăr*; **Ei (ele)** au un coleg. *Colegul lor e tânăr*); *lui, ei, lor* sunt pronume personale în cazul genitiv. Adjectivul posesiv apare cu predilecție în exprimarea livrescă (ex: *contribuția sa, posibilitățile sale*), în timp ce pronumele personal în genitiv e folosit mai ales în limba vorbită cotidiană (ex: *haina lui, mâncarea ei*).

3. *Dativul posesiv* al pronumelui personal sau reflexiv de orice persoană are, de asemenea, un sens posesiv și formează sintactic un atribut pronominal în dativ. Ex: **Ți-au** sosit colegii (= au sosit colegii tăi); **Mi-am** pierdut ceasul (= am pierdut ceasul meu).

PRONUMELE DEMONSTRATIV

Înlocuiește numele unui obiect, arătând, în același timp, plasarea acestuia în spațiu sau timp. De aceea, el se clasifică în două mari categorii: pronumele demonstrativ de apropiere (*acesta*) și pronumele demonstrativ de depărtare (*acela*). Sensul demonstrativului se mai nuanțează uneori prin adăugarea unor note suplimentare: identitatea unui obiect cu altul (depărtat) menționat anterior (*același*) sau diferențierea unui obiect față de altul asemănător (*celălalt, cestălalt*).

Pronumele demonstrativ cuprinde elemente eterogene, distingându-se prin câteva trăsături:

- specificul realizării flexiunii de gen, număr și caz, având în vedere și apariția particulei deictice *-a*;
- raportul dintre pronumele demonstrativ și adjectivul demonstrativ corespunzător;

- topica adjectivului demonstrativ față de substantivul determinat;
- articularea substantivului regent.

PRONUMELE DEMONSTRATIV DE APROPIERE

Acesta

Poate apărea singur (ca pronume) sau determinând un substantiv (ca adjectiv). Are flexiune de gen, număr și caz; la genitiv-dativ plural nu are forme distincte de gen. Particula deictică *-a* apare la toate formele pronumelui și ale adjectivului postpus.

Pronume (Substantiv+) Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	acesta	aceasta	aceștia	acestea
G, D	acestuia	acesteia	acestora	

Adjectiv (+Substantiv)	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	acest	această	acești	aceste
G, D	acestui	acestei	acestor	

Adjectivul postpus impune și articularea substantivului (*capitolul acesta*), spre deosebire de adjectivul antepus, care nu are nici particulă deictică și nu presupune nici articularea substantivului (*acest capitol*).

Pronumele demonstrativ *acesta* cunoaște variante populare (*ăsta*, (*a*)*ista*, *cesta*) întrebuințate mai ales la nominativ și acuzativ; dintre acestea, forma de feminin *asta* e foarte frecventă, pătrunzând chiar în limba literară vorbită (însă fără referire la persoane). În consecință, în limba actuală *acesta* tinde să fie folosit mai mult în exprimarea livrescă sau oficială. Din punctul de vedere al limbii culte, variantele populare *ăsta*, *asta* sunt peiorative dacă se referă la persoane. *Ăsta* se folosește, de asemenea, ca pronume sau ca adjectiv.

Pronume (Substantiv+) Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	ăsta	asta	ăștia	astea
G, D	ăstuia	ăsteia	ăștora	

Adjectiv (+Substantiv)	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	ăst	astă	ăști	aste
G, D	ăstui	ăstei	ăștor	

În vorbirea populară se înregistrează pentru feminin singular la genitiv și dativ forma *ăștiia* în loc de *ăsteia*.

PRONUMELE DEMONSTRATIV DE DEPĂRTARE

Acela

Are aceeași flexiune și apare în contexte perfect simetrice cu ale lui *acesta* (Ex: **Acela** este un institut nou. Institutul **acela** este nou). Se observă însă anumite preferințe în ce privește topica sa ca adjectiv: la nominativ-acuzativ în exprimarea generală e preferat adjectivul postpus (*calul acela, clădirea aceea*), cel antepus având un sens evocator (ex: *în acele vremuri*), sau reprezentând o normă oficială (*acea situație, pentru acel moment*); la genitiv-dativ însă, este aproape generală antepoziția adjectivului (*acelui cal, acelei clădiri*) (exemplele precum: *calului aceluia, clădirii aceleia* sunt evitate ca greoaie și uneori neclare).

Pronume (Substantiv+) Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	acela	aceea	aceia	acelea
G, D	aceluia	aceleia	acelora	

Adjectiv (+Substantiv)	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	acel	acea	acei	acele
G, D	acelui	acelei	acelor	

Și demonstrativul de depărtare are variante populare (*ăla*, *cela*), dar *ăla* (spre deosebire de *ăsta*) a rămas popular, căpătând în plus o nuanță semantică depreciativă (ex: *Îți pierzi timpul să discuți cu ăla* ?)

Pronume (Substantiv+) Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	ăla	aia	ăia	alea
G, D	ăluia	ăleia	ălor	

Adjectiv (+Substantiv)	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	ăl	a	ăi	ale
G, D	ălui	ălei	ălor	

PRONUMELE DEMONSTRATIV REGENT

Cel

Este un pronume demonstrativ omonim cu articolul demonstrativ-adjectival. Are flexiunea pronumelui demonstrativ de depărtare (*acel*), dar se deosebește de pronumele demonstrativ propriu-zis prin faptul că nu poate apărea singur, ci numai urmat de determinanți: adjectiv, numeral (cardinal sau ordinal), grup prepozițional (prepoziție + substantiv sau prepoziție + adverb), chiar și o propoziție atributivă; este, deci, un pronume demonstrativ regent. Ex: **cel** tânăr, **cele** trei, **cel** de-al doilea, **cel** din dulap, **cea** de jos, **cel** care..., **cel** ce....

În vorbirea populară, pronumele corespondent este: **ăl, a, ăi, ale (ăle)**, de ex: **ăl tânăr, a de jos, ale frumoase, ăle trei, ăi dintâi**.

Adjectivul demonstrativ corespunzător apare în vorbirea populară cu aspect învechit: **cel moș, în cele vremuri; ăl deal**.

PRONUMELE DEMONSTRATIV DE IDENTITATE

Același

Se formează de la pronumele demonstrativ *acela* (a cărei flexiune o păstrează) + elementul invariabil *-și*.

Adjectivul corespunzător are aceeași formă cu pronumele și apare numai în fața substantivului care este nearticulat (ex: **același volum**).

PRONUMELE DEMONSTRATIV DE DIFERENȚIERE

Este un pronume compus, organizat în două categorii: de depărtare și de apropiere.

Pronumele de depărtare: celălalt, cu varianta populară *ălălalt*.

Pronumele de apropiere: cestălalt, cu varianta populară *ăstălalt*.

Pronumele de depărtare este mai frecvent folosit, fiind literar (pronumele de apropiere apare numai în limba vorbită).

A rezultat din compunerea pronumelui demonstrativ cu adjectivul nehotărât *alt* și flexionează după gen, număr, caz. Cele două elemente componente variază diferit: primul element își schimbă forma după gen, număr, caz, ca și demonstrativul simplu (*acest, acel*); adjectivul nehotărât își schimbă forma după gen și număr, iar forma de feminin singular reproduce omonimia cazuală a substantivului și a adjectivelor calificative (între genitiv-dativ singular și unica formă cazuală la plural): *alte*, la fel cu *case, bune*.

	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	celălalt	cealaltă	ceilalți	celelalte
G, D	celuilalt	celeilalte	celorlalți	celorlalte

	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	cestălalt	ceastălaltă	ceștilalți	ceștelalte
G, D	ceștuilalt	ceșteilalte	ceștorlalți	ceștorlalte

Variantele populare păstrează comportamentul morfologic și sintactic al formelor literare.

	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	ălălalt	ailaltă	ăilalți	alelalte
G, D	ăluilalt	ăleilalte	ălorlalți	ălorlalte

	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	ăstălalt	astălaltă	ăștilalți	astelalte
G, D	ăștuilalt	ășteilalte	ăștorlalți	ăștorlalte

Pronumele are aceeași formă cu adjectivul (Ex: **Celălalt** *n-a venit*; **Celălalt** *băiat n-a venit*). Adjectivul apare atât în antepoziția substantivului (*celălalt băiat*), cât și în postpoziția sa (*băiatul celălalt*), având aceeași formă, cu deosebirea că adjectivul postpus presupune articularea hotărâtă a substantivului.

FUNȚIILE SINTACTICE

Pronumele demonstrativ, ca orice pronume, intră în contextele substantivului, deci formează orice parte de propoziție:

- subiect: **Aceasta** este echipa noastră; **Cel** de acolo e avocat.
- nume predicativ: Echipa noastră este **aceasta**.
- atribut pronominal: Fiica **celuilalt** s-a căsătorit; O să cumpăr și eu o bluză **ca asta**.
- complement direct: Nu-l cunosc **pe acela**; L-am cumpărat **pe cel** publicat recent.

- complement indirect: *I-am spus **aceluiași** să repare broasca ușii.*
- complement indirect prepozițional: *Se referă **la cealaltă**; Se îngrijește **de cea de-a doua**.*
- complement circumstanțial: *Pune-o **deasupra aceleia** !* (complement circumstanțial de loc); *Se asociază cu **cei cinci*** (complement circumstanțial sociativ).

Adjectivul demonstrativ are funcția unui atribut adjectival (ex: ***această** situație, **același** volum, **ceilalți** pantofi).*

ASPECTE ALE FOLOSIRII DEMONSTRATIVULUI

Norma *ortografică* recomandă scrierea *aceea* a formei de feminin singular a demonstrativului de depărtare, spre deosebire de *aceia* pentru masculin plural, deși pronunția este identică: [a^{ce}ia].

Formele de feminin singular ale pronumelui demonstrativ (*asta, aia*) se folosesc deseori cu valoare neutră (Ex: **Asta-i bună ! Aia s-o crezi tu ! Asta n-am făcut-o eu**). Ele apar cu această valoare și în numeroase locuțiuni adverbiale: *de aceea, de asta, pentru aceea, pentru asta, după aceea, după asta, (în) afară de aceasta, pe lângă aceasta, cu toate acestea*.

Demonstrativele apar în anumite îmbinări cu sensuri schimbate. Astfel, *astă* intră în structura unor adverbe compuse, cu sens temporal, însemnând „trecută”: *astă-vară, astă-iarnă, astă-primăvară, astă-toamnă*; sensul temporar este raportat la prezent în alte exemple de adverbe compuse: *astă-noapte, astă-seară* și chiar în adverbul *astăzi*. De asemenea, expresia *ca acela* are deseori sens superlativ (ex: *Avea niște ochi ca **aceia***).

Sunt importante aspectele legate de *acordul* acestui pronume. Când pronumele demonstrativ apare în construcții cu sens partitiv (precedat de prepoziția *dintre*), el trebuie să se pună la plural, deoarece prin singular nu se poate reda selecția. Ex: *un cadou dintr-**astea**, o cămașă dintr-**alea*** (și nu: *un cadou dintr-**ăsta**, o cămașă dintr-**aia***).

Adjectivul demonstrativ postpus când determină un substantiv la genitiv trebuie să apară la genitiv (deoarece se acordă, ca orice adjectiv, în gen, număr și caz cu substantivul determinat): *mama băiatului acestuia*; *I-am oferit un scaun doamnei aceleia* (sunt greșite exprimările care au în vedere numai acordul în gen și număr, neglijându-l pe cel de caz: *băiatului acesta*, *doamnei aceea*. Pe de altă parte, aceste exemple cu adjectiv demonstrativ în genitiv postpus se confundă uneori cu cele cu pronumele demonstrativ în genitiv. De ex: *mama băiatului acestuia* semnifică „mama băiatului unei persoane” sau „mama acestui băiat”. De aceea, este preferabilă exprimarea cu adjectivul demonstrativ în genitiv antepus (*mama acestui băiat*).

PRONUMELE INTEROGATIV

Este pronumele folosit în propozițiile interogative directe, deci este un pronume caracterizat prin trăsături sintactice. Inventarul este următorul: **cine, ce, care, câți, al câteleva**. Ex: **Cine a tradus piesa aceasta ? Ce pui în valiză ?** Propozițiile interogative directe sunt întotdeauna propoziții principale, deci pronumele interogativ se caracterizează prin aceea că apare în propoziții principale. Deoarece propozițiile exclamative sunt propoziții principale, considerăm că și în acele propoziții se folosește pronumele interogativ. Ex: *Vai, ce ai făcut ! Cu cine ți-ai găsit să stai de vorbă !*

Flexiunea acestor pronume este eterogenă, iar folosirea lor e dispersată. Astfel, *cine* este numai pronume (nu poate deveni adjectiv) și presupune un referent personal, spre deosebire de *ce*, folosit mai ales pe lângă un referent inanimat; *cât* la singular devine adverb (numai la plural e pronume), iar *al câteleva* este specializat pentru numeralul ordinal.

CINE

Este numai pronume și este specializat pentru persoane. Nu are flexiune de gen, are numai singular (fiind defectiv de plural) și are două forme cazuale supletive: *cine, cui*. Ex: **Pe cine ai întâlnit la teatru ? Cui i-ai trimis florile ? A cui este umbrela aceea ?**

Singular	
N, A	cine
G, D	cui

În exemple precum: – **Cine** a spart geamul ? – *Vântul*, pronumele este folosit corect, pentru că se aștepta un nume de persoană în răspuns, ca autor al acțiunii.

CE

Poate apărea ca pronume (**Ce** ai cumpărat ?) sau ca adjectiv interogativ, întotdeauna antepus substantivului (**Ce** carte ai cumpărat ?). Ca pronume, presupune un referent inanimat (este specializat pentru obiecte: **Ce** ai în servietă ?) sau are un sens general (**Ce** faci mâine seară ?). Ca adjectiv, nu este specializat semantic (**Ce** colegi înviți ? **Ce** carte citești ?).

Este invariabil (nu-și modifică forma după nici una dintre categoriile gramaticale specifice flexiunii nominale: gen, număr, caz). Are numai nominativ și acuzativ (nu are cazurile genitiv și dativ).

Singular	
N, A	ce
G, D	–

Deseori apare cu sensul „cât”, în propoziții exclamative, devenind adverb cu sens superlativ (**Ce-ai** mai muncit ! **Ce** frumoasă e ! **Ce** bine au explicat teorema !); cu același sens e folosit ca adverb relativ (*Merge ce merge și întâlnește o fântână; Își amintește ce frumoasă era regiunea aceea*).

Mai poate apărea în limba vorbită cu valoarea unui adjectiv cantitativ (**Ce** bani a putut să câștige !) sau în structura locuțiunii adjectivale cantitative *ce de* (**Ce de** flori ai primit !). De asemenea, intră în componența locuțiunii adjectivale interogative *ce fel de* (**Ce fel de** bilete ai găsit ?).

Precedat de unele prepoziții formează împreună cu acestea locuțiuni adverbiale cu sensuri circumstanțiale: *de ce* – sens cauzal, *pentru ce* – sens final (**De ce** ai lipsit de la școală ? **Pentru ce** înveți japoneza ?). Este inclus în locuțiunile adverbiale *din ce în ce* („treptat“), *numai ce* („deodată“).

CARE

Este pronume sau adjectiv și are flexiune de gen, număr și caz. Ca adjectiv este întotdeauna antepus substantivului (**Care** fereastră ? **Care** vecin ?).

		Singular.		Plural
		m/n	f	m, f, n
N, A		care		
G,D	pronume	căruia	căreia	căror
	adjectiv	cărui	cărei	căror

În limba veche a avut o flexiune mai bogată (*care(le)*, *care(a)*, *cari(i)*, *cari(le)*–*care(le)*), care însă s-a redus, astfel încât, în limba actuală, nu mai are forme distincte de gen și număr la nominativ–acuzativ (*care*); la genitiv–dativ plural nu are forme distincte de gen (*căror*). La genitiv–dativ, particula deictică –*a* distinge pronumele de adjectivul corespunzător (folosit fără –*a*). Ex: **Cărui** unchi i-ai trimis medicamentele ? (adjectiv); **Căruia** dintre ei i-ai trimis medicamentele ? (pronume).

Adjectivul interogativ la genitiv apare în construcții cu un verb copulativ și presupune un acord dublu: *care* se acordă în gen și număr cu substantivul determinat, iar *al* se acordă în gen, număr și caz cu substantivul subiect. Ex: **A căruui** *musafir* e umbrela aceea ?

De aceea, *care* este rar folosit în astfel de structuri, preferându-se o întrebare mai generală, cu *cine*: **A cui** este umbrela aceea ? Sau se folosește ca atribut pronominal în antepoziția substantivului: **Sora căruui** coleg ți-a telefonat ? **Pe diriginții căror** clase i-au convocat ? Exemplele cu adjectivul interogativ postpus sunt rare și greoaie: *Despre copilul căruia* ai vorbit ?

CÂT

Își schimbă forma după gen, număr și caz, dar flexiunea sa este neomogenă. La singular nu are cazurile genitiv și dativ, iar la genitiv-dativ plural nu are forme distincte de gen; la genitiv-dativ plural pronumele se distinge de adjectiv prin prezența particulei deictice *-a*.

		Singular		Plural	
		m/n	f	m	f/n
N, A		cât	câtă	câți	câte
G, D	pron.	–		câtoră	
	adj.	–		câtor	

La plural poate fi pronume (**Câți** *au întârziat la concurs* ?) sau adjectiv (**Câți** *elevi au întârziat la concurs* ?). La singular, însă, sensul său cantitativ îl subordonează verbului, determinând înlocuirea pronumelui prin adverb (**Cât** *au întârziat* ?); folosirea sa adjectivală rămâne posibilă (**Cât timp** *au întârziat* ? *De câtă* *făină ai nevoie* ?). Ca adjectiv pronominal apare întotdeauna în antepoziția substantivului. Rezultă că distingem: pronumele *câți* (*câte*), adjectivul *cât* (*câtă*, *câți*, *câte*) și adverbul *cât*.

Sunt interesante construcțiile în care *cât* invariabil apare pe lângă verbe tranzitive: **Cât ai dat** ?; **Cât din pământ ai vândut** ? De fapt, aici se suprapun două construcții paralele: una reprezentând un complement direct cu sens partitiv [*Ai dat ceva din...*; *A vândut o parte din...*] și alta, reprezentând un complement de mod de cantitate [*Ai dat atât*; *A vândut atât*]. Este preferabil să acordăm pondere componentei cantitative și să-l considerăm pe *cât* adverb (nu pronume), presupunând existența unui complement direct eliptic.

AL CÂTELEA

Este pronume (**Al câtelea** *a intrat pe scenă* ?) sau adjectiv interogativ (**Al câtelea** *exemplar s-a rătăcit* ?) apărut în contextul numeralelor ordinale și creat după acest model structural.

Flexiunea sa reproduce flexiunea numeralului ordinal, adică apare numai la singular (fiind defectiv de plural), unde are forme numai pentru nominativ-acuzativ, dar distincte ca gen: **al câtelea** (masculin), **a câta** (feminin).

Ca adjectiv apare numai în antepoziția substantivului.

FUNCTIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI INTEROGATIV

Îndeplinește aceleași funcții sintactice cu substantivul:

- subiect: **Cine a recitat poezia ?**
- nume predicativ: **Ce înseamnă asta ? Cine-i el și al cui e ?**
- atribut pronominal: **A cui vină e la mijloc ? Despre al cărui copil ai vorbit ?**
- complement direct: **Ce ai spus ? Pe cine ați întâlnit ?**
- complement indirect: **Cui i-ai dat cartea ? Despre cine ți-a amintit ?**
- complement circumstanțial: **Ai pus permisul în sertar ? În care ?** (complement circumstanțial de loc); **Cu ce se descurcă ?** (complement circumstanțial instrumental).

Adjectivul interogativ (*ce, care, cât, al câtelea*) formează un atribut adjectival.

ASPECTE ALE FOLOSIRII PRONUMELUI INTEROGATIV

Cine și *ce* au un sens general (presupun recunoașterea totală a referentului). *Care* are sens partitiv (presupune cunoașterea sferei de referință, dar neprecizarea exemplarului vizat). Ex: – **Cine e la telefon ?** – *O colegă de clasă.* – **Care (dintre ele) ?** În limba vorbită, din tendința spre concretețe și când lipsește certitudinea că verbul se referă la o persoană cunoscută apare *care* în locul lui *cine*: **Care bate la ușă ?**

Cine și *ce*, fiind defective de plural, presupun în calitate de subiect acordul cu verbul la singular. De aceea, sunt incorecte exprimări de tipul: *Cine au scris reclamația ? Ce-s cu astea ?*

Pronumele interogativ, neavând flexiune de persoană, apare în contextul substantivului, deci cu verbul la persoana a III-a. În limba

vorbită apar totuși exprimări de felul: *Cine ați strigat, voi ? Care ești acolo ? Care ați scris pe tablă ?* în care verbul stabilește prin acord o echivalență a pronumelui cu persoana a II-a.

Plecând de la enunțuri exclamative precum „Ce locuință ai mai găsit și tu !” se ajunge la exprimări incorecte, cu deplasarea adverbului *mai* în fața substantivului: „Ce *mai* locuință ai găsit și tu !”

PRONUMELE RELATIV

Pronumele *relative* stabilesc o *relație* între propozițiile subordonate și regentele lor. Ele au, deci, un rol asemănător conjuncțiilor subordonatoare. Spre deosebire de conjuncții, care sunt numai elemente de relație subordonatoare, pronumele relative au și funcție sintactică (formează o parte de propoziție în subordonata pe care o introduc). Ex: *Am văzut filmul/ pe care mi l-ai recomandat tu* (complement direct în subordonata atributivă). Astfel, pronumele relativ este un pronume care se definește sintactic (ca și pronumele interogativ), spre deosebire de celelalte categorii de pronume care se definesc semantic.

Distingem două grupe de pronume relative:

- a. pronume omonime cu pronumele interogative: *cine, ce, care, câți*.
- b. alte categorii de pronume relative.
 - (b₁) pronume relative nehotărâte: *oricine, orice, oricare, oricâți*
 - (b₂) pronumele relativ compus *ceea ce*
 - (b₃) pronumele popular *de*

a. Pronumele relative omonime cu pronumele interogative (**cine, ce, care, câți**) păstrează aceeași flexiune, dar se deosebesc fundamental de corespondentele lor interogative printr-o trăsătură sintactică: pronumelr interogative apar în propoziții principale (interogative directe), în timp ce pronumele relative apar în propoziții subordonate (interogative indirecte și alte subordonate). Ex: **Cine** a telefonat aseară ? (pronume interogativ); **Nu știi cine** a telefonat aseară (pronume relativ); **Am văzut o expoziție care** s-a deschis la Teatrul Național (pronume relativ).

Deoarece leagă două propoziții, pronumele relativ depinde sintactic de ambele propoziții, decurgând de aici situații speciale, precum:

- pronumele relativ cu funcție de subiect apare la un caz oblic, impus de un cuvânt regent din propoziția anterioară (de obicei, de regimul verbului din regentă). Ex: *O să povestesc întâmplarea/ cui mă ascultă; Îl anunț/ pe care vine primul; Să-mi povestești/ despre ceea ce s-a întâmplat; O să-ți dea și ție o parte/ din ce i-a revenit lui.*
- pronumele relativ cu funcție de complement direct apare totuși precedat de o prepoziție. Ex: *Mă refeream/ la ceea ce a spus el atunci; Ai dat fiecăruia ceva/ din ce ai tu.*

Desigur că și aici distingem: pronumele relativ *câți* (*câte*), adjectivul relativ *cât* (*câtă*, *câți*, *câte*) și adverbul *cât*. Ex: *Mă interesează câți au răspuns corect* (pronume relativ); *Nu știu câte zile voi lipsi din localitate* (adjectiv relativ); *A muncit întotdeauna cât a trebuit* (adverb relativ).

Flexiunea pronumelui relativ se realizează astfel: genul și numărul este dat de substantivul substituit, iar cazul – de funcția sintactică pe care o îndeplinește.

Pronumele *care*, având o flexiune mai complexă (la genitiv-dativ, unde intervine și modul de utilizare a particulei deictice), prezintă dificultăți în folosire. La dativ, particula deictică apare numai la pronume (ex: *Nu știu căruia i-am spus adresa nouă; Nu știu cărui coleg i-am spus adresa nouă*). La genitiv acordul este dublu și depășește limita propoziției în care apare pronumele: *care* se acordă în gen și număr cu substantivul substituit (din propoziția anterioară), iar *al* se acordă cu substantivul regent (pentru pronume). Ex: *Citește o poezie/ al cărei autor nu e cunoscut.*

Dacă în fața pronumelui *care* în genitiv apare și o prepoziție cu acuzativul, sunt posibile două moduri de exprimare, conținând în plus o diferență în folosirea particulei deictice. Ex: *Citește o poezie/ despre al cărei autor nu știe nimic/ despre autorul căreia nu știe nimic* (particula deictică apare numai în structura în care atributul pronominal în genitiv succedă substantivului determinat;

este, de altfel, singura situație când particula deictică poate apărea la *adjectivul pronominal care*).

Pronumele relativ *care* se deosebește de pronumele interogativ *care* prin aceea că se poate construi în propozițiile atributive și cu alte persoane în afară de persoana a III-a (ex: *tu care vezi de departe*). Și pronumele relativ *ce* se deosebește de pronumele interogativ corespunzător prin aceea că, tot în propozițiile atributive, se poate construi și cu pluralul (ex: *ideile ce se impun*) și cu alte persoane decât persoana a III-a (ex: *voi ce știți totul*).

Lipsa flexiunii de genitiv și de dativ a relativului *ce* se compensează prin folosirea prepoziției *a*. Ex: *realizarea a ce și-a propus; contrar a ce a afirmat*.

Adjectivele corespunzătoare (*care, ce, cât*) se acordă în gen, număr, caz cu substantivul determinat.

(b₁) Pronumele nehotărâte **oricine, orice, oricare, oricâți** pot apărea și ca pronume relative, formând astfel categoria **pronumelor relative nehotărâte**. Ex: *Să poftească oricine* (pronume nehotărât) → *Să poftească/ oricine dorește* (pronume relativ nehotărât); *Mănânc orice* (pronume nehotărât) → *Mănânc/ orice îmi dai* (pronume relativ nehotărât); *Mă înțeleg cu oricare* (pronume nehotărât) → *Mă înțeleg/ cu oricare dorește o colaborare* (pronume relativ nehotărât); *Intră în sală oricâți* (pronume nehotărât) → *Intră în sală/ oricâți încap* (pronume relativ nehotărât).

(b₂) Pronumele relative apar deseori asociate cu pronumele demonstrative: *cel care, cea care, acela care, cel ce, cea ce, acela ce*.

Pronumele relativ *ce* precedat de demonstrativul regent *cel* sau de demonstrativul propriu-zis *cela* ar fi trebuit să dea structurile:

N, A: *cel ce, cea ce, cei ce, cele ce*

G, D: *celui ce, celei ce, celor ce*

N, A: *cela ce, ceea ce, ceia ce, celea ce*

G, D: *celuia ce, celeia ce, celora ce*

Acestea însă s-au interferat în folosire, rezultând seria: *cel ce, ceea ce, cei ce, cele ce*. Ele tind să se sudeze într-un pronume relativ compus. Dovada în acest sens o constituie folosirea lor în construcții analitice (prepoziționale) cu valoare de genitiv (cu prepoziția *a*) sau de dativ (cu prepoziția *la*), unde gruparea pronominală este tratată ca o unitate. Ex: *Mă interesează soarta/ a cel ce luptă pentru dreptate; Ne-am supus/ la cei ce ne-au dat porunci*. Acest tip de flexiune este însă slab, fiind preferată exprimarea conținând declinarea demonstrativului: *Mă interesează soarta celui/ ce luptă pentru dreptate; Ne-am supus celor/ ce ne-au dat porunci*. Rezultă că demonstrativul își păstrează încă independența față de pronumele relativ *ce* (care introduce întotdeauna o atributivă).

Singura formă în care sudarea s-a definitivat este cea de feminin singular: *ceea ce*. Ex: *Mă gândesc/ la ceea ce mi-ai spus ieri*. Acest membru al seriei își realizează flexiunea numai cu ajutorul prepoziției *a* (pentru genitiv și dativ): *studierea a ceea ce e necesar; conform a ceea ce s-a recomandat*. Sudarea a fost favorizată de folosirea lui *ceea ce* întotdeauna cu valoare neutră, dovadă în acest sens fiind neacordarea sa, de ex: *ceea ce e permis, ceea ce era necesar*. Semantic, acest pronume este echivalentul lui *ce*, dar e folosit într-o exprimare livrescă. Pronumele *ceea ce* nu are corespondent adjectival.

(b₃) O poziție aparte ocupă pronumele relativ regional (ardelenesc) *de*, extins în ultima vreme în vorbirea populară. Este un pronume invariabil, corespunzând semantic lui *care* și introducând întotdeauna o atributivă. Ex: *Bătrâna, de-i ziceau toți Vrăjitoarea, era urâtă foc*.

În vorbirea populară este deseori corelat cu un demonstrativ în regentă. Ex: *Am vorbit cu Safta, a/ de-i bucătăreasă*. Acest tip de construcție s-a extins și în exprimarea literară prețioasă. Ex: *Cel/ de susține asta/ greșește*.

Nici acest pronume nu are corespondent adjectival.

Trebuie menționat faptul că rolul de elemente de relație subordonatoare îl îndeplinesc, pe lângă pronumele relative, și

adjectivele relative corespunzătoare (*ce, care, cât, orice, oricare, oricât*). Ele se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat. Ex: *Nu știu/ **care** om te poate înțelege; **Oricâte** exemple mi-ar da/ tot nu mă convinge.*

FUNCȚIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI RELATIV

Pronumele și adjectivele pronominale relative omonime cu cele interogative se folosesc în situații sintactice identice. Tot așa se comportă și cele formate cu *ori-* (*oricine, orice, oricare, oricât*).

Pronumele relative *ceea ce* și *de* au întrebuințări limitate. *De* apare mai ales ca subiect al unei propoziții atributive (ex: *Omul **de** a sunat e mecanicul blocului*) și, mai rar, ca un complement indirect (ex: *Cel **de**-i place băutura nu e fericit*).

Ceea ce formează câteva părți de propoziție:

- subiect: *Am aflat **ceea ce** s-a întâmplat.*
- complement direct: *M-am referit la **ceea ce** a povestit dumnealui.*
- complement indirect prepozițional: *S-a lovit în viață de **ceea ce** s-a temut mai mult.*

ASPECTE ALE FOLOSIRII PRONUMELOR RELATIVE

În folosirea lui *care* se observă tendința neliterară a extinderii invariabilității sale; astfel, la dativ apare forma *care*, în loc de *căruia, căreia, căroră* (ex: *Am vorbit cu fata **care** i-am dat flori, pentru căreia*), la acuzativul obiect direct se omite sistematic morfemul *pe* (ex: *Vecina **care** am cunoscut-o e foarte simpatică, în loc de **pe care***) sau chiar se omit prepozițiile care redau diverse raporturi circumstanțiale (ex: *Prietena **care** m-am întâlnit cu ea e moldoveancă, pentru cu **care** m-am întâlnit*).

Apare tendința uniformizării acordului dublu al pronumelui *care* la genitiv, în sensul că atât *al* cât și *care* se acordă cu substantivul următor, de ex: *Acesta este un caz a **cărei** rezolvare...* (corect: *a căruia*).

În sintaxa pronumelui *care* se observă că atributiva introdusă prin acesta poate determina un substantiv mai îndepărtat decât substantivul care o precedă (Ex: *A cules cireșele din livezile fermei care erau foarte coapte*). Din cauza invariabilității lui *care* la nominativ-acuzativ, exprimarea devine neclară, fiind necesară repetarea substantivului regent (*A cules cireșele din livezile fermei, care cireșe erau foarte coapte*) sau refacerea topicii (*Din livezile fermei a cules cireșele care erau foarte coapte*).

Din perspectivă stilistică, se creează o concurență între *ce* și *care*, când introduc o atributivă: *care* este preferat în limba vorbită, iar *ce* se extinde în locul lui *care* în exprimarea prețioasă, unde devine chiar o manieră (Ex: *A scris poezii ce au fost traduse în multe limbi*).

Această întrebuințare este nerecomandabilă, deoarece pronumele *ce*, fiind invariabil, conduce deseori la exprimări neclare. Este indicată folosirea lui *ce* numai pentru a se evita repetarea excesivă a lui *care*.

Pronumele *cine*, *ce*, *care* capătă deseori în vorbirea populară sensul unor pronume nehotărâte, fiind folosite ca pronume nehotărâte propriu-zise sau ca pronume relative nehotărâte. Astfel, *cine* are sensul „oricine, fiecare” iar *ce* sensul „orice”. Ex: *Facă cine ce-o vrea* (= *Facă oricine/ orice o vrea*); *cine* este pronume nehotărât, iar *ce*, pronume relativ nehotărât.

Care semnifică „fiecare”. Ex: *Să dea care/ ce are* (pronume nehotărât); *Veneau toți,/ care dincotro* (= *Veneau toți/ care* √verb *dincotro*), pronume relativ nehotărât. *Care* repetat capătă sensul „unii..., alții”. Ex: *Care strigau, care plângeau* (pronume nehotărât); *Oamenii au luat-o la fugă,/ care pe scări,/ care pe fereastră* (= *care*[fugeau] *pe scări*, *care* [fugeau] *pe fereastră*), pronume relativ nehotărât.

Pronumele relative intră în componența multor locuțiuni și expresii.

Ce face parte din structura unor locuțiuni adverbiale de felul: **din ce în ce** „treptat” (ex: *Floarea s-a ofilit din ce în ce, apoi s-a uscat de tot*), **numai ce** „deodată” (ex: *Pe la amiază numai ce s-a*

pornit o ploaie de nu se mai vedea în zare), **de ce** „cu atât”, în corelație cu locuțiunea conjuncțională *de ce* „cu cât” (ex: *De ce (= cu cât) creștea, de ce (= cu atât) se făcea mai frumoasă*).

Care intră în alcătuirea locuțiunii pronominale nehotărâte **care mai de care** „fiecare” (ex: *Se năpustea care mai de care la pomană*).

Cine, ce, care, cât în combinație cu anumite forme verbale (*nu știu, nu se știe, cine știe, te miri, te pomenești*) formează locuțiuni pronominale nehotărâte (cu corespondentele lor adjectivale) sau locuțiuni adverbiale nehotărâte. Ex: *A venit nu știu care (= cineva) și mi-a spus...* (locuțiune pronominală); *A venit nu știu care persoană...* (locuțiune adjectivală); *A văzut te miri ce (= ceva) și s-a speriat* (locuțiune pronominală); *A văzut te miri ce jivină...* (locuțiune adjectivală); *Se descurcă te miri cum (= cumva)* (locuțiune adverbială); *O să vină cine știe când (= cândva)* (locuțiune adverbială).

PRONUMELE NEHOTĂRÂT (NEDEFINIT)

Se caracterizează printr-un sens nedefinit, nuanțat în diverse tonalități. Reprezintă o clasă bogată de pronume, dar eterogenă din toate punctele de vedere (structură, sens, flexiune).

Se disting, după formă, două mari categorii: pronume simple (neanalizabile) și pronume compuse (formate prin compunere).

1. **PRONUMELE SIMPLE:** *unul, altul, tot, mult, puțin, destul, atât(a), cutare, alde, niște*.

UNUL

Are flexiune de gen, număr, caz. La nominativ-acuzativ apare o particulă omonimă cu articolul hotărât căreia îi corespunde la genitiv-dativ particula deictică *-a*. La genitiv-dativ plural nu are forme distincte de gen.

Pronume	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	unul	una	unii	unele
G, D	unuia	uneia	unora	

Adjectivul corespunzător este întotdeauna antepus substantivului nearticulat (ex: *un stadion*). Se distinge de pronume prin lipsa atât a particulei omonime cu articolul hotărât, cât și a particulei deictice. Forma de feminin singular (*o*) a rezultat prin dispariția lui *n* din radical. Este neobișnuită omonimia dintre pronume și adjectiv: la nominativ-acuzativ (*unii, unele*). Ex: **Unii** (*colegi*) *au plecat*.

Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	un	o	unii	unele
G, D	unui	unei	unor	

ALTUL

Este în mod obișnuit corelat cu *unul* (Ex: **Unii** *pleacă*, **alții** *se întorc*). Flexiunea acestor pronume este, de altfel, paralelă.

Pronume	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	altul	alta	alții	altele
G, D	altuia	alteia	altora	

Flexiunea adjectivului *alt* este mai regulată decât a adjectivului *un*. Ea se caracterizează prin absența, la nominativ-acuzativ, a particulei omonime cu articolul (ceea ce dă impresia unui adjectiv nearticulat, cu patru forme) și a particulei deictice la genitiv-dativ. Adjectivul apare numai în antepoziție (ex: **alt** *element*) pe lângă un substantiv nearticulat.

Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	alt	altă	alți	alte
G, D	altui	altei	altor	

Formele de feminin singular *una, alta* apar și cu valoare neutră.
Ex: *Să-ti spun una bună; Una spune și alta face; Asta-i alta !*

TOT

Are un comportament aparte, dat, mai ales de sensul său cantitativ. Paradigma sa este defectivă de genitiv-dativ singular, iar la genitiv-dativ plural nu are forme distincte de gen.

Pronume	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N	tot (ul)	–	toți	toate
A	tot (ul)	toată		
G, D	–		tuturor (a)	

Ca pronume, la singular apare în contexte limitate. Cel mai des se folosește cu valoare neutră (masculin, „articulat“ sau urmat de un determinant propozițional): *Am citit tot(ul) despre acest scriitor; Știu tot ce s-a scris despre...* Tot cu valoare neutră apare la nominativ pe lângă verbe impersonale: *De la etaj se vede tot; Se știe totul despre...* Pentru a suplini lipsa genitivului se folosește prepoziția *a*, de ex: *inventarierea a tot ce ține de biblioteci...* Fără valoare neutră este utilizat numai la acuzativul precedat de *pe*: *L-a tradus pe tot; A mâncat-o pe toată.* La plural contextele sunt obișnuite: *Au sosit toți; Am discutat cu toate.* La genitiv-dativ plural are și o formă învechită, cu particula deictică *-a* (*tuturora*).

Ca adjectiv, este folosit în egală măsură la singular și la plural. Topica normală este în antepoziția substantivului, impunând articularea hotărâtă a acestuia: *Au băut tot vinul; O să citesc toate cărțile.* Apare postpus numai în vorbirea expresivă: *Orașul tot era în stradă; Cantitatea toată a fost consumată.*

Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	tot	toată	toți	toate
G, D	–		tuturor	

Tot poate apărea la singular pe lângă orice parte de vorbire, reprezentând un *adverb* fără funcție sintactică. Ex: **Tot el te-a căutat și ieri**; **Tot frumoasă ai rămas**; **Tot sportiv e și fratele lui**; **A tot venit pe aici**; **Tot atunci am plecat și eu**.

ATÂȚI, MULȚI, PUȚINI, DESTUI

Sunt pronume din seria celor care exprimă cantitatea, având un comportament asemănător cu *tot*; de aceea ele se apropie și de flexiunea pronumelui interogativ și relativ *câți*. Paradigma acestor pronume este defectivă de genitiv-dativ singular și nediferențiată după gen la genitiv-dativ plural. Ca pronume, ele apar numai la plural. Ex: **Au apărut atâtea**; **Vor veni mulți**; **Ai aflat destule**; **O să folosim puține**. La singular nu pot apărea ca pronume, deoarece sensul lor cantitativ le transformă în adverbe. Ex: **Am așteptat mult**; **Cheltuiește puțin**; **Adăugați atâta ! O să câștige destul**. Formele de genitiv-dativ plural (în special *destulora*) apar extrem de rar.

Pronume	Singular	Plural	
		m	f/n
N, A	–	mulți, puțini, destui	multe, puține, destule
G, D	–	multora, puținora (destulora)	

Ca adjective, apar, și la singular, și la plural, plasate mai ales în fața substantivului, ex: **N-are multă treabă**; **A spus puține cuvinte**; **A așteptat atâta timp**; **N-are destui bani**. Substantivul este întotdeauna nearticulat (*multă treabă*, *treabă multă*). La genitiv-dativ plural particula deictică distinge pronumele (cu *-a*) de adjectiv (fără *-a*).

Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	mult, puțin, destul	multă, puțină, destulă	mulți, puțini, destui	multe, puține, destule
G, D	–		multor, puținor (destulor)	

Atât(a) este singurul pronume la care particula deictică apare arbitrar: la adverb, la adjectivul masculin singular și la nominativ-acuzativul masculin plural al pronumelui și al adjectivului. Ex: *A așteptat atât(a) ! N-am atât(a) timp; Au tăiat atâți(a) dintre pomi, că...; A dat atâți(a) bani !*

Pronume	Singular	Plural	
		m	f/n
N, A	–	atâți(a)	atâtea
G, D	–	atâtora	

Adjectiv	Singular		Plural	
	m/n	f	m	f/n
N, A	atât(a)	atâta	atâți(a)	atâtea
G, D	–		atâtor	

O particularitate a flexiunii acestor pronume (și adjective) constituie faptul că la genitiv-dativ plural forma sintetică este rară, fiind net preferată cea analitică (cu prepoziția *a* pentru genitiv și *la* pentru dativ), extinsă de la numerale. Dacă *mulți* și *atâți* apar cu cele două forme de flexiune în paralel, *puțini* și *destui* se folosesc aproape numai cu formele analitice. Ex: *A citit referatele a mulți specialiști (= multor); A trimis la destui prieteni cadouri.*

Atât, ca adverb în regentă, este de obicei corelat în subordonată cu adverbul relativ *cât* (ex: *A muncit atât/ cât a trebuit*) sau cu conjuncția subordonatoare *încât* (*A muncit atât/ încât a obosit*).

O situație de excepție prezintă *mult* și *puțin* care pot avea grade de comparație (cu excepția comparativului de inferioritate), atât ca pronume, cât și ca adjective (*foarte mulți, mai puține, la fel de multe, cei mai puțini*); or, este știut că adjectivele pronominale se deosebesc de cele calificative și prin imposibilitatea folosirii lor la grade de comparație. Acest comportament special se explică prin sensul lor care le apropie de categoria adjectivelor calificative. De altfel, o situație similară apare și în exprimări improprii precum „Mi-e foarte foame“, „Mie mi-e mai sete decât ție“, unde sensul substantivului

(exprimă o calitate, ca adjectivele) permite precedarea lor de mărcile comparative ale adjectivului.

CUTARE

Desemnează un obiect al cărui nume nu-l știm sau nu vrem să-l spunem. Are flexiunea similară lui *care*: invariabil ca gen și număr la nominativ-acuzativ, iar la genitiv-dativ plural este invariabil ca gen.

		Singular		Plural
		m/n	f	m, f, n
N, A		cutare		
G, D	pron.	cutăruia	cutăreia	cutăror
	adj.	cutărui	cutărei	cutăror

Este pronume sau adjectiv. La genitiv-dativ, singular și plural, particula *-a* distinge pronumele de adjectiv (ex: **cutărui** *cunoscut* – **cutăruia**). Se folosește mai ales la singular.

ALDE

Este un adjectiv nehotărât popular. El apare, de regulă, în fața numelor proprii sau a numelor de rudenie, deci nu poate fi niciodată pronume (ex: **alde** *Gheorghe*, **alde** *văru-meu*). De aceea, apare numai la singular (fiind defectiv de plural), la nominativ sau acuzativ. Este invariabil și antepus substantivului.

NIȘTE

Când este folosit pe lângă substantive nume de materie este, de asemenea, adjectiv nehotărât, fără corespondent pronominal.

Este invariabil, are numai nominativ-acuzativ și este antepus substantivului (ex.: **niște** *aur*, **niște** *margarină*).

2. **PRONUMELE COMPUSE** sunt multe și variate ca structură.

a. Un grup numeros se formează pe baza pronomelor *care*, *cine*, *ce* prin compunere cu o particulă invariabilă de origine

verbală: *fie-*, *ori-* (popular *oare-*), *-va* (provenite de la verbele *a fi*, *a vrea*).

	care	cine	ce
<i>fie-</i>	FIECARE	FIECINE	FIECE
<i>ori-</i>	ORICARE	ORICINE	ORICE
<i>oare-</i>	OARECARE	OARECINE	OARECE
<i>-va</i>	CAREVA	CINEVA	CEVA

Dintre compusele cu *oare-* numai adjectivul *oarecare* este literar.

În general, ele păstrează caracteristicile pronumelui de la care s-au format. Astfel, pronumele formate pe baza lui *cine* au un referent personal, iar cele formate pe baza lui *ce* au un referent inanimat (ca pronume). Intervin însă și modificări semantice: *careva* este sinonim cu *cineva* (presupune un referent personal), iar *oricare* are un sens diferit față de *oarecare* (ex: *Merg cu oricare tren* [= orice, indiferent care]; *Trenul are oarecare întârziere* [= anumită]). La rândul său, *oarecare* ca adjectiv are nuanțe semantice ușor diferențiate, în funcție de topică (ex: *Are oarecare avere* [= anumită]; *Dă-mi un creion oarecare!* [indiferent care, orice]; *A descris un personaj oarecare din roman* [= neimportant]). *Ceva* ca adjectiv este folosit mai ales pe lângă substantive nume de materie (*ceva brânză*, *ceva pământ*).

În principiu, ele apar ca pronume sau ca adjective pronominale (ex: *fiecare*, *oricare*, *orice*, *ceva*). Unele dintre ele apar însă numai ca pronume: *fiecine*, *oricine*, *cineva*, *careva*. Altele sunt numai adjective pronominale: *fiece*, *oarece*. *Oarecine* este mai ales substantivat prin articulare nehotărâtă (Ex: *Nu-i un oarecine*).

Compusele pe baza lui *ce* sunt invariabile și defective de plural (*fiece*, *orice*, *oarece*, *ceva*). Pentru genitiv aceste pronume (și adjectivele corespunzătoare) folosesc o flexiune analitică (cu prepoziția *a*), de ex: *în ajutorul a orice asociație de...*; *în fața a fiecărei caz*; *în preajma a ceva*. Tot invariabile sunt și *careva*, *oarecare*.

Pronumele compuse pe baza lui *cine* (*fiecine, oricine, oarecine, cineva*) și *fiicare* sunt defective de plural (*fiicare*, spre deosebire de *care*, devine defectiv de plural, deoarece intră în opoziție semantică cu *toți*). *Fiicare* are numai flexiune de gen și caz (*fiecăruia, fiecăreia*). *Oricare* este singurul pronume cu flexiune de gen, caz și număr (*oricăruia, oricăreia, oricărora*).

Aceste pronume cunosc nenumărate variante populare. Astfel, aproape toate pronumele sunt amplificate cu un element invariabil *-și-* care întărește sensul lor generalizator: *fieșicare, fieșicine, fieșice, orișicare, orișicine, orișice, oareșicare, oareșicine, oareșice*. De asemenea, există și variante construite cu *fite-*, *fiește-*: *fitecine, fitece, fieștecăre, fieștecine* etc. Formele cu *ori-* apar în limba veche și cu variante cu *veri-*: *vericine, vericare*.

b. Prin compunerea pronumelui *câți* (*câte*) cu particulele invariabile *ori-* și *-va* rezultă pronumele nehotărâte: **oricâți** (**oricâte**), **câtiva** (**câteva**). Aceste pronume păstrează specificul flexionar al pronumelui de bază (paradigma defectivă la genitiv-dativ singular) și comportamentul sintactic al acestuia (la singular pronumele face loc adverbului). Deci, la singular apar ca adverbe sau ca adjective, iar la plural sunt pronume sau adjective.

c. Din combinarea pronumelor compuse *cineva, ceva, careva* cu adjectivul nehotărât *alt* rezultă niște pronume dublu compuse: *altcineva, altceva*, (pop.) *altcareva*. Acestea funcționează numai ca pronume și păstrează comportamentul pronumelor compuse de la care s-au format (*cineva, ceva, careva*).

d. De la verbul *a vrea* a mai rezultat un element invariabil *vre-*, care s-a combinat cu pronumele *unul* (*una*), formând pronumele nehotărât **vreunul** (**vreuna**) și adjectivul nehotărât **vreun** (**vreo**). Se păstrează flexiunea lui *unul*, cu deosebirea că formele de plural (*vreunii, vreunele*) sunt rar folosite. Sensul de bază este același, dar *vreunul* are o componentă semantică nedefinită, mai accentuată decât *unul*.

e. Pronumele *care* și *cine* combinate cu un element invariabil provenit din lat. *nescio* au dat naștere unor pronume nehotărâte

populare cu forme fluctuante: *nescare, niscare, niscareva, neștine*. Mai frecvent este *niscai(va)*, format de la *niscare(va)*; este numai adjectiv și este invariabil. Ex: **niscareva** avere; *orice i-ar zice neștine* („cineva”); **niscai** corăbii; **niscaiva** bani.

Adjectivele pronominale nehotărâte corespunzătoare pronumelor nehotărâte compuse se folosesc numai în antepoziția substantivului nearticulat. Ex: **fiecare** exemplar, **orice** om, **câțiva** pomi, **oricâte** bilete, **vreo** hârtie. Se grupează, ca și pronumele nehotărâte, în:

- Simple: *un, alt, tot, atât(a), mult, puțin, destul, cutare, alde, niște*.
- Compuse: *fiecare, oricare, oarecare, -fiece, orice, oarece, ceva, oricât, câteva, vreun, niscaiva*.

FUNȚIILE SINTACTICE ALE PRONUMELUI NEHOTĂRÂT

Sunt aceleași cu ale substantivului:

- subiect: **Unul** e inginer, **altul** e doctor.
- nume predicativ: *A devenit* **cineva**.
- atribut: *Ne interesează soarta* **fiecăruia** dintre ei.
- complement direct: *I-am cunoscut* **pe toți**.
- complement indirect: *Ai spus* **vreunuia** adevărul ?
- complement indirect prepozițional: *Se referă la* **câțiva** dintre aceștia.
- complement circumstanțial: *S-a asociat cu* **câțiva** dintre prieteni (complement circumstanțial sociativ).

Adjectivul nehotărât formează un atribut adjectival. Ex: *Discută despre* **orice** problemă de specialitate.

ASPECTE ALE FOLOSIRII PRONUMELOR ȘI ADJECTIVELOR NEHOTĂRÂTE

Recent, a început să apară în contexte de pronume nehotărât și adjectivul participial *diferit*. Ex: *Au sunat* **diferiți** și m-au întrebat...

Pentru pronumele *fiecare* s-a impus în limba literară un acord atât după formă (la persoana a III-a singular, de ex: *fiecare* **a știut**),

cât și după sens, prin atracție (la plural, dar numai la persoana I sau a II-a, de exemplu: *fiecare dintre noi am știut, fiecare dintre voi ați știut*).

Unele adjective care corespund unor pronume defective de plural pot apărea și pe lângă substantive la plural. Ex: *orice probleme, ceva bani, oarecare asemănări*.

Compusele cu *ori-* sunt uneori disociate în limba vorbită printr-o prepoziție; astfel încât *ori* devine un cuvânt independent (Ex: *ori la cine mă duc = la oricine; ori cu care am vorbit = cu oricare; ori la ce mă gândesc = la orice*). Este potențat astfel sensul nehotărât al pronumelui. Desigur că analiza gramaticală este posibilă numai dacă se reface construcția inițială. Acest tip de disociere s-a impus în limba literară pentru locuțiunea conjuncțională *ori de câte ori* (provenită de la locuțiunea inițială *de oricâte ori*).

După model romanic rezultă exprimări în care adjectivele nehotărâte *alt* și *oarecare* sunt precedate de articolul nehotărât, ceea ce duce la accentuarea sensului nedefinit al acestora. Ex: *un alt exemplu, o oarecare contribuție*.

Ceva este folosit deseori în limba vorbită ca un adverb cu sensul „puțin”. Ex: *Vorbește ceva mai tare! Mobila asta e ceva mai ieftină*. Tot în limba vorbită *ceva* apare precedat de morfemul comparativului *mai*, având valoare de adjectiv sau de adverb la un comparativ expresiv. Ex: *O să cumpăr o mașină mai ceva decât aceea* („mai bună, mai grozavă”); *Fratele ei dansează mai ceva decât ea* („mai bine, mai grozav”).

PRONUMELE NEGATIV

Înlocuiește numele unui obiect prezentat ca inexistent. De aceea apare în propoziții negative (construite cu un verb la forma negativă).

Pronumele negativ este **simplic** (*nimeni, nimic*) sau **compus** (*niciunul*). Pronumele negative simple sunt specializate semantic (*nimeni* – pentru persoane, *nicic* – pentru obiecte) și nu pot apărea ca adjective. Se remarcă paralelismul, în utilizare și în flexiune,

dintre negativul *nimeni* și interogativul/ relativul *cine*, precum și între negativul *nimic* și interogativul/ relativul *ce*.

	Singular
N, A	nimeni
G, D	nimănui

	Singular
N, A	nimic
G, D	–

NIMENI nu are flexiune de gen, apare numai la singular (fiind defectiv de plural), are două forme cazuale (*nimeni*, *nimănui*).
Ex: *Nu te-a căutat nimeni*; – *Cine vrea să cumpere tabloul acela?*
– **Nimeni**.

Variantele *nimenea* (G, D: *nimănuia*), *nime* sunt populare.

Mai rar se poate substantiva: *E un nimeni* („un om neimportant“).

NIMIC este invariabil, are numai singular (fiind defectiv de plural), are numai cazurile nominativ-acuzativ. Ex: – *Ce faci duminică?* – **Nimic**; *Nu cumpăr nimic*.

Apare cu variantele populare *nimica*, *nemică*.

Nimic intră în structura unor locuțiuni:

- adjectivală: *de nimic* „neimportant; josnic“ (Ex: *Se ocupă de lucruri de nimic*; *El e un om de nimic*);
- adverbială: *pe nimic* „aproape gratis“ (Ex: *A vândut pământul pe nimic*).

Folosit la plural (cu desinența *–uri*) devine substantiv cu sensul „lucruri lipsite de valoare“. Ex: *A dat bani numai pe nimicuri*. La singular este mai rar ca substantiv. Ex: „– *E un nimic, stimabile!*“

Pronumele **NICI UNUL** este alcătuit dintr-un element invariabil *nici* și pronumele *unul*, a cărui flexiune o păstrează, cu deosebirea că *nici unul* este nefolosit la plural, unde este înlocuit cu *nimeni*. Ex: – *Au venit toți?* – *Nu, n-a venit nimeni*. Deci, el își schimbă forma după gen și caz. Are un corespondent adjectival, întotdeauna antepus substantivului nearticulat (ex: *nici un exemplar*).

Pron.	Singular	
	m/n	f
N, A	nici unul	nici una
G, D	nici unuia	nici uneia

Adj.	Singular	
	m/n	f
N, A	nici un	nici o
G, D	nici unui	nici unei

Semantic, pronumele negativ compus se referă atât la persoane, cât și la obiecte (Ex: **Nici unul** *n-a luat premiul I*; *N-am nici una la mine*).

Ca și la pronumele nehotărâte compuse cu *ori-*, și la pronumele *nici unul* se produc dislocări printr-o prepoziție, în limba vorbită (Ex: *N-am discutat nici cu unul dintre vecini = cu nici unul*; *Nu m-am gândit nici la una = la nici una*). Acestea reprezintă utilizări expresive, neliterare, ale pronumelui. Așa se explică și apariția locuțiunii adverbiale *nici într-un caz*, din limba vorbită, prin modificarea celei literare în *nici un caz*.

În limba vorbită există tendința de a înlocui pronumele (sau adjectivele) negative prin pronume (adjective) nehotărâte: *nimeni* prin *cineva*, *nimic* prin *ceva*, *nici un(ul)* prin *vreun(ul)*. Ex: *N-are vreo dovadă despre furt*; *N-a spus ceva despre voi*. Aceste utilizări sunt admise numai în propoziții interogative: *N-a aflat vreunul dintre voi asta ? N-o să repare cineva instalația ?*

Funcțiile sintactice ale pronumelui sunt aceleași cu ale substantivului, iar adjectivul negativ, ca orice adjectiv, formează un atribut adjectival.

MODELE DE ANALIZĂ GRAMATICALĂ

1. **PRONUMELE PERSONALE** (care au categoria gramaticală a persoanei) sunt analizate după următoarele categorii gramaticale: persoana, numărul, genul, cazul; la sfârșit se precizează funcția sintactică.

Pronumele personal: persoana, numărul, genul (pentru persoana a III-a), cazul, forma (pentru dativ și acuzativ); funcția sintactică. Ex: *m-a întâlnit* (pronume personal, persoana I singu-

lar, fără flexiune de gen, acuzativ, forma neaccentuată; complement direct).

Precizarea *genului* este posibilă numai la persoana a III-a, pentru că numai acest pronume are flexiune de gen. Ex: *I-am întâlnit* (pronume personal, persoana III-a singular, masculin, acuzativ, forma neaccentuată; complement direct). În punctele paradigmei unde cele două genuri au forme omonime (ex: *îi dau, le spun*) se menționează faptul că aici pronumele nu are forme distincte de gen. Este greșit să se deducă genul din context (flexiunea nu rezultă din context, ci din opoziția formelor în cadrul paradigmei). Ex: *îi telefonez* (pronume personal, persoana III-a singular, fără forme distincte de gen, dativ, forma neaccentuată; complement indirect).

Precizarea *formelor* (accentuate sau neaccentuate) se face în legătură cu cazul, întrucât aceste forme apar numai la cazurile dativ și acuzativ. Pe de altă parte, este impropriu să considerăm că *el, ea* (la nominativ) sau *lui, ei, lor* (la genitiv) sunt forme accentuate, deoarece ele nu se opun altor forme neaccentuate.

Reluarea și anticiparea complementului direct sau indirect nu pot fi concomitente. Ex: **Pe el** [complement direct] *nu l-am văzut* [complement direct reluat] *încă* (Și nu: *Pe el* – complement direct anticipat, *l* – complement direct reluat).

Când pronumele are sens posesiv, dar este exprimat dublu, se neglijează sensul posesiv, acordându-se prioritate fenomenului de reluare sau anticipare a complementului indirect. Ex: *Ție ți-am pierdut umbrela* (complement indirect reluat).

În distingerea *formelor omonime* trebuie să se țină seama de elementul regent. Ex: *casa lui* (regent nominal pentru cazul genitiv); *i-am spus lui* (regent verbal pentru cazul dativ); *ne dă* (regent verbal cu regim de dativ); *ne cunoaște* (regent verbal cu regim de acuzativ).

Dacă pronumele personal cu valoare generală reprezintă un subiect, el formează un subiect nedeterminat. Ex: *Dacă tu nu te ajuți singur, nimeni nu te ajută*. Alteori, el își pierde funcția sintactică (Ex: *Nu tu frate, nu tu soră*).

Pronumele de politețe. Genul se poate preciza numai la pronumele care au forme opozabile. Cazul însă se poate stabili și când pronumele este invariabil după caz, orientându-ne după funcția sa sintactică.

dumneata – pronume de politețe de persoana a II-a singular, fără flexiune de gen, cazul; funcția sintactică.

dumneavoastră – pronume de politețe de persoana a II-a, invariabil (se raportează la singular/plural), cazul; funcția sintactică.

(Fără să aibă flexiune de număr, el se poate raporta la un număr, dar acesta nu rezultă întotdeauna din context).

dumnealui – pronume de politețe de persoana a III-a singular, masculin, invariabil, cazul; funcția sintactică.

dumneaei – pronume de politețe de persoana a III-a singular, feminin, invariabil, cazul; funcția sintactică.

dumneasa – pronume de politețe de persoana a III-a singular, fără forme distincte de gen, cazul; funcția sintactică.

dumnealor – pronume de politețe de persoana a III-a plural, invariabil, cazul; funcția sintactică.

dânsul – pronume personal cu o recentă valoare de politețe, de persoana a III-a, numărul, genul, cazul; funcția sintactică.

Pronumele de politețe, neputând deveni adjectiv, formează întotdeauna un atribut pronominal. Ex: *casa* (*casele, orașul*) **dumneavoastră** (atribut pronominal în genitiv); *casa voastră* (*casele voastre, orașul vostru*) (atribut adjectival).

Pronumele reflexiv. Formele de persoana I și a II-a, fiind omonime cu pronumele personal corespunzător, se analizează în același mod: persoana, numărul, cazul, forma; funcția sintactică.

La persoana a III-a, unde formele sunt specifice, se deosebesc cele accentuate de cele neaccentuate. Ex: *sie, sine* – pronume reflexiv de persoana a III-a, nu are flexiune de gen, singular, defectiv de plural, cazul, forma accentuată; funcția sintactică. Ex: *î(și), se* – pronume reflexiv de persoana a III-a, nu are flexiune de gen și număr, cazul, forma neaccentuată; funcția sintactică.

Pronumele devenit marcă a diatezei reflexive nu se mai analizează din perspectiva flexiunii pronominale, ci se include în structura verbului. Ex: *își amintește, se gândește* – verbe la diateza reflexivă.

Pronumele cu valoare de dativ posesiv face parte din grupul nominal, deci nu se poate vorbi de diateză reflexivă în această situație.

Pronumele de întărire (și adjectivul de întărire): persoana, numărul, genul, cazul; funcția sintactică.

2. PRONUMELE NEPERSONALE sunt cele care nu au categoria gramaticală a persoanei. Se precizează mai întâi felul pronumelui (categoria și subcategoria, de ex: pronume demonstrativ de diferențiere), apoi se specifică particularitățile flexiunii în funcție de următoarele categorii gramaticale: gen, număr, caz. Se menționează, de asemenea, specializările semantice, valoarea neutră, La sfârșit se precizează funcția sintactică.

Pentru *punctele de invariabilitate* ale flexiunii se formulează astfel: „nu are forme distincte de...” sau „este invariabil ca...”
Ex: *acestora, câtorva, unora, altora, tuturor, atâtor* – nu au forme distincte de gen la genitiv-dativ plural.

Ex: *care* – în limba actuală este invariabil ca gen și număr la nominativ-acuzativ.

Ex: *fiece, orice, oarece, ceva, careva, oarecare* – sunt invariabile.

Paradigmele defective se precizează, de asemenea.

Ex: *fiecine, oricine, oarecine, cineva* – au numai singular, fiind defective de plural.

Se specifică și dacă ele funcționează numai ca pronume sau numai ca adjectiv.

Pentru *pronumele relative* este necesară segmentarea sintactică a enunțului respectiv, pentru a nu confunda felul subordonatei introduse de pronumele relativ cu partea de propoziție pe care o formează. Ex: *Te referi/ la cine a scris articolul* (*cine* e subiect și introduce o propoziție completivă indirectă).

Pronumele relativ *care* și *cine* presupun o atenție mai mare în segmentarea frazei atunci când sunt la genitiv și formează atributul unui substantiv cu prepoziție.

Ex: *Privea prăpastia/pe a cărei margine stătea = pe marginea căreia; Nu știu/ din al cui buzunar se achită toate astea = din buzunarul cui.* Deoarece există două posibilități de topică, segmentarea se face în ambele situații în același punct (în fața prepoziției).

Dat fiind că *pronumele interogative/relative* și cele *nehotărâte* sunt categorii cu un comportament mai eterogen, vom exemplifica cu câteva dintre acestea:

cine – pronume interogativ/ relativ, specializat pentru persoane, fără flexiune de gen, singular, defectiv de plural, cazul; funcția sintactică.

ce – pronume interogativ/ relativ, specializat pentru obiecte, invariabil, singular, defectiv de plural, cazul; funcția sintactică.

al câtelea – pronume interogativ/ relativ, genul, singular, defectiv de plural, cazul; funcția sintactică.

cea ce – pronume relativ compus cu valoare neutră, feminin, singular, cazul; funcția sintactică.

de – pronume relativ popular, invariabil, cazul; funcția sintactică.

tot(ul) – pronume nehotărât cu valoare neutră, masculin, singular, cazul; funcția sintactică.

cutare – pronume nehotărât, invariabil ca gen și număr la nominativ-acuzativ, cazul (nominativ sau acuzativ); funcția sintactică.

cutăruia – pronume nehotărât, masculin, singular, cazul (genitiv sau dativ); funcția sintactică.

fiecare – pronume nehotărât compus, nu are forme distincte de gen la nominativ și acuzativ, singular, defectiv de plural, cazul (nominativ sau acuzativ); funcția sintactică.

Adjectivele pronominale de orice categorie preiau automat, prin acord cu substantivul determinat, genul, numărul și cazul

acestuia. Deci, la adjectivul pronominal nu mai este necesar să se precizeze specificul flexiunii acestui element, ci numai rezultatul acordului cu substantivul.

Ex.: **Care ți-a plăcut mai mult ?** (pronume interogativ, fără forme distincte de gen și număr la nominativ-acuzativ în limba actuală, nominativ; subiect).

Ex.: **Care capitol ți-a plăcut mai mult ?** (adjectiv interogativ, masculin, singular, nominativ; atribut adjectival).

Adjectivele nehotărâte *alde* și *niște*, neavând pronume corespunzător, pot fi caracterizate și prin referire la specificul flexiunilor:

alde – adjectiv nehotărât fără corespondent pronominal, invariabil (prin acord este de genul...), singular, defectiv de plural, cazul; funcție sintactică.

niște – adjectiv nehotărât fără corespondent pronominal, invariabil (prin acord este de genul...), singular, defectiv de plural, cazul; atribut adjectival.

Locuțiunea adjectivală interogativă *ce fel de* când introduce o propoziție subordonată devine locuțiune adjectivală relativă (*Nu știu ce fel de bilete o să găsim*).

3. **PRONUMELE REGENTE** ocupă o poziție specială. Ele apar în grupul nominal (substantiv+determinant), în sintagme de doi termeni. Se impune deosebirea lor de articolele omonime care apar în sintagme de trei termeni (substantiv+articol+ determinant).

Pronumele genitival posesiv apare în structuri în care înlocuiește un substantiv, evitând repetarea acestuia. Uneori aceste structuri conțin un raport de coordonare, o relație comparativă sau un verb copulativ (v. exemple la pag. 88). În analiză se urmăresc categoriile gramaticale ale pronomelor nepersonale: genul, numărul, cazul și funcția sintactică.

Ex.: *S-a certat cu ai lui* (pronume genitival-posesiv, masculin, plural, acuzativ; complement indirect).

Ex.: *Trimite niște flăcări de-ai dumitale!* (pronume genitival-posesiv, masculin, plural, acuzativ, atribut pronominal).

Ex.: *El are o familie mai numeroasă decât a ta* (pronume genitival-posesiv, feminin, singular, acuzativ; complement de mod comparativ).

Ex.: *Ea e prietena mea și a ta* (pronume genitival-posesiv, singular, nominativ; nume predicativ).

(Articolul posesiv apare în grupul nominal pentru a introduce cazul genitiv sau intră în structura adjectivului posesiv. Ex.: *o prietenă a Ioanei (a mea); prietena veche a Ioanei (a mea); a Ioanei (a mea) prietenă*).

Pronumele demonstrativ regent (*cel*, cu varianta populară *ăl*) se distinge de pronumele demonstrativ propriu-zis (*acela*, cu variantele populare *cela*, *ăla*) nu atât prin formă, cât mai ales prin calitatea sa de regent al unui determinant: adjectiv, numeral cardinal, numeral ordinal, grup prepozițional; el poate fi urmat și de un determinant propozițional (propoziție atributivă introdusă prin pronumele *ce* sau *care*); *cel/ce, cel/care*.

Este omonim cu articolul demonstrativ-adjectival (*cel*) care leagă același tip de determinanți de substantivul regent. De aceea pronumele apare în sintagme de doi termeni (*cel*+determinant), spre deosebire de articol, care apare în sintagme de trei termeni (substantiv+*cel*+determinant):

<i>raftul cel nou</i>	<i>cel nou</i>
<i>raftul cel de-al doilea</i>	<i>cel de-al doilea</i>
<i>cele două rafturi</i>	<i>cele două</i>
<i>raftul cel din dulap</i>	<i>cel din dulap</i>
<i>raftul cel de sus</i>	<i>cel de sus</i>
substantiv+articolul <i>cel</i> +determinant	pronumele <i>cel</i> +determinant

Se analizează la fel cu demonstrativul propriu-zis: gen, număr, caz; funcție sintactică.

Ex.: **Cel tânăr e necăsătorit** (pronume demonstrativ regent, masculin, singular, nominativ; subiect).

Ex.: **Le-am aranjat pe cele de sus** (pronume demonstrativ regent, feminin, plural, acuzativ; complement direct).

Într-o exprimare precum: *Se ocupă de toate cele*, considerăm că *toate* este adjectiv nehotărât și *cele* este pronume demonstrativ regent.

Adjectivul posesiv se analizează astfel: persoana și numărul (posesorului), genul, numărul și cazul (prin acord cu substantivul determinat); funcția sintactică. Ex.: *Și-a amintit de bunica noastră* (adjectiv posesiv de persoana a II-a plural, prin acord cu *bunica* este feminin, singular, acuzativ; atribut adjectival).

4. OBSERVAȚII GENERALE

Deși semantic și morfologic pronumele *cât* se comportă similar nehotărâtelor *atât*, *mult*, *puțin*, *destul*, el se distinge de acestea prin calitatea de pronume relativ.

Adjectivul nehotărât *vreo* (ex.: **vreo idee**) este omonim cu determinantul cantitativ cu sens aproximativ de la numeral (ex.: **vreo 15**).

Adjectivul negativ nu trebuie să fie confundat cu adverbul *nici* urmat de un substantiv articulat nehotărât. Ex.: *N-am cumpărat **nici o înghețată, nici o prăjitură, ci o plăcintă*** (adverb); *N-am mâncat **nici o prăjitură*** (adjectiv negativ). Să se evite, de asemenea, segmentările false în analiză, precum: *N-am scris **nici un exemplu*** (corect: **nici un exemplu**)

(Adverbul *nici* când se repetă capătă valoarea de conjuncție coordonatoare. Ex.: *N-are **nici frate, nici soră***).

Construcția *pe zi ce trece* „treptat” poate fi considerată o expresie adverbială cu rol de complement circumstanțial de timp. Ex.: **Pe zi ce trecea se făcea mai frumoasă**.

Deși pronumele se caracterizează prin lipsa posibilității de articulare, există totuși câteva excepții: *eul*, *sinea*, **un nimeni**, **un nimic**, **un cineva**, **un ceva**, **un oarecare**, **un ăla**, **o asta**, **o aia**.

Astfel se realizează substantivarea acestor pronume. De asemenea, în mod limitat, unele pronume permit adăugarea unui determinant adjectival care atrage substantivarea lor: **acest cineva**, **acest nimeni**, **acest nimic**, **orice nimic** (*Eul* și *sinea* presupun, concomitent cu articularea, și prezența unui determinant anumit: *eul propriu*, *eul poetic*, *sinea mea/ta/sa*).

VERBUL

Este partea de vorbire flexibilă care exprimă acțiuni sau stări. Flexiunea verbului se numește *conjugare* și se realizează în funcție de următoarele categorii gramaticale: diateza, modul, timpul, persoana, numărul. Diateza este o categorie sintactică, iar celelalte sunt categorii morfologice. Modul și timpul sunt specifice verbului, persoana există și la pronume, iar numărul apare la toate părțile de vorbire flexibile. Rezultă că verbul are o flexiune complexă, mai bogată decât a celorlalte părți de vorbire, care se exprimă prin sufixe și desinențe. Sufixele gramaticale apar numai în flexiunea verbală, iar desinențele verbale sunt specifice, diferite de cele întâlnite în flexiunea nominală (substantiv, adjectiv, numeral) sau pronominală. De asemenea, în radicalul verbelor apar numeroase alternanțe fonetice care reprezintă un mijloc suplimentar de a marca opozițiile de persoană și număr (*port/porți/poartă/purtăm/purtați/poartă*); uneori, prin ele se disting variantele radicalului la diferite moduri sau timpuri (*port/purtam/purtat*). Alternanțele fonetice apar și în flexiunea nominală și pronominală.

Sintactic, verbul se caracterizează prin aceea că poate forma predicatul unei propoziții, adică centrul ei.

CLASIFICAREA VERBELOR

Clasificarea verbelor se poate face din perspective variate: semantică, structură lexicală, morfologică (după flexiune), sintactică.

1. *Semantic*, se disting categorii de verbe foarte diferite: **de mișcare** (*a alerga, a pleca*), **de stare** (*a se afla, a sta*), **de devenire** (*a deveni, a se face, a ieși*), **incoative** (arată momentul de început al unei acțiuni: *a începe, a înfrunzi, a întineri, a porni*), **de declarație** (*a întreba, a spune*), **senzitive** (*a auzi, a vedea*), **afective** (*a iubi, a plânge*), **volitive** (*a dori, a vrea*).

Tot în plan semantic, după modul de realizare a acțiunii, se pot obține grupuri de verbe de felul: **momentane** (**perfective**: *a apărea, a deschide, a se naște*), **durative** (**imperfective**: *a aștepta, a munci, a trăi*), **iterative** (arată repetarea unei acțiuni: *a bătători, a gospodări, a repeta*), **eventive** (arată o modificare în structura fizică sau morală a subiectului sau a obiectului: *a se îmbogăți, a înfrumuseța, a înnegri, a se întrista*), **dinamice** (arată participarea intensă a subiectului la acțiune: *a se bucura, a insista, a se ruga*), **factitive** (arată că subiectul determină pe altcineva să facă acțiunea: *a se opera, a se tunde*).

2. Din punct de vedere *morfologic* se poate face o clasificare flexionară a verbelor în: **regulate** și **neregulate**, cu precizarea că unele verbe regulate pot fi **defective** (de mod, de timp, de persoană).

Tot după flexiune, verbele regulate se organizează și în **clase de conjugare**.

3. Din perspectivă *sintactică*, verbele se pot deosebi după posibilitatea de a funcționa ca predicat în: **verbe predicative** și **verbe nepredicative** (verbele auxiliare și verbele copulative).

După posibilitatea de a avea un complement direct, distingem: **verbe tranzitive** și **verbe intransitive**.

CLASIFICAREA VERBELOR ÎN CONJUGĂRI

Clasificarea verbelor după conjugare se realizează pe baza formelor verbale simple (timpurile și modurile compuse sunt alcătuite dintr-o formă simplă și un element auxiliar, deci se reduc la aceleași tipuri de paradigme ca cele simple).

Se observă că cele mai multe diferențe în flexiune apar la indicativul prezent și la participiu. Astfel, verbele în -A, -I și -Î pot avea la indicativ prezent un sufix secundar: -ez, -esc, -ăsc, iar verbele în -E pot avea la participiu unul dintre sufixele: -s, -t, -ut. Verbele cu sufix secundar (accentuat) realizează o *conjugare slabă* (ex: *lucrez, citesc, hotărăsc*), față de cele fără acest sufix (deci cu accentul pe radical), care realizează o *conjugare tare* (ex: *intru, vin, cobor*).

Se remarcă, de asemenea, că verbele în -A (toate) și cele în -Î (fără sufixul -ăsc) au la indicativul prezent omonimia între persoanele 3° și 6°, în timp ce verbele în -EA, -E și cele în -I și în -Î cu sufix au omonimia între persoanele 1° și 6°. Verbele în -I cu prezent tare se împart în două grupe după omonimia de la indicativul prezent: majoritatea au omonime persoanele 1° și 6° (*a veni*), iar altele au omonime persoanele 3° și 6° (*a sui, a oferi*).

Pornind de la forma de infinitiv, dar ținând seamă și de particularitățile flexiunii în totalitatea formelor verbale, rezultă următoarea clasificare:

Conjugarea I tare – verbe în -A, fără -ez: *a cânta, a intra, a apropia...*

Conjugarea I slabă – verbe în -A, cu -ez: *a lucra, a vizita, a sublinia, a veghea...*

Conjugarea a II-a – verbe în -EA: *a dura, a părea, a putea, a tăcea, a vedea...*

Conjugarea a III-a – verbe în -E, cu comportament diferențiat:

- *verbe sigmatice* (cu sufixul de perfect -se- și cu sufixul de participiu -s): *a se duce, a merge, a rămâne, a spune...*
- *verbe semisigmatice* (cu sufixul de perfect -se-, dar cu sufixul de participiu -t, puține ca număr): *a coace, a fierbe, a frige, a frânge, a înfige, a rupe, a sparge, a suge.*
- *verbe asigmatice* (cu sufixul de perfect -u- și cu sufixele de participiu -u-t), de exemplu: *a cere, a crește, a face, a începe...*

Conjugarea a IV-a – verbe în -I și în -Î. Acestea se grupează într-o singură conjugare mare, deoarece verbele în -Î provin din

verbe terminate în *-i* care s-a închis la *-î* din cauză că radicalul lor se termină în *-r*, consoană care avea odinioară un timbru dur. Este necesar să distingem trei clase în cadrul acestei conjugări:

- *Verbe de conjugare slabă* (cu sufix), în *-I* și în *-Î*: *a găsi*, *a isprăvi*, *a hotărî*... Verbele în *Î* sunt puțin numeroase: *a amărî*, *a chiorî*, *a hotărî*, *a se mohorî*, *a ocărî*, *a se posomorî*, *a tăbărî*, *a târî*, *a urî*, *a zăvorî*.
- *Verbe de conjugare tare* (fără sufix), în *-I*, având omonimia firească pentru această categorie de verbe la indicativ prezent (persoana $1^0=6^0$): *a fugi*, *a sări*, *a veni*...
- *Verbe de conjugare tare* (fără sufix), în *-I* sau *-Î*, având omonimia la indicativ prezent: persoana $3^0=6^0$. Este vorba de o clasă limitată de verbe: în *-i*, majoritatea cu radicalul în *-u-* și unele în *-r-* (*a bubui*, *a chiui*, *a sui*...; *a acoperi*, *a oferi*, *a suferi*) și câteva verbe în *-î*: *a coborî*, *a doborî*, *a omorî*, *a vârî*.

Toate verbele au accentul pe sufix, cu excepția celor în *-E*, care au accentul pe radical.

Verbele în *EA* (*a cădea*, *a încăpea*, *a părea*, *a plăcea*, *a tăcea*, *a zăcea*) au, în limba actuală, tendința de a trece în categoria celor în *-E* (*a pare*, *a place*, *a tace*...). Tendința e și mai puternică la verbele derivate: *a apare*, *a se complăce*, *a decădea*, *a dispărea*, *a displăcea*, *a prevedea*. Nu se poate accepta acest transfer, mai ales că se creează o neconcordanță privitoare la accent între infinitivul scurt și infinitivul lung corespunzător: *a păre-părére*, *a plăce-plăcére*, *a tăce-tăcére* etc. Deci, sunt considerate literare formele în *-EA*: *a cădea*, *a decădea*, *a încăpea*, *a părea*, *a apărea*, *a dispărea*, *a plăcea*, *a complăcea*, *a displăcea*, *a prevedea*, *a tăcea*, *a zăcea*. De aceea și substantivele *prevedere*, *întrevedere* au forma literară cu accentul pe sufix (*prevedére*, *întrevedére*), nu pe radical (*apare* frecvent accentuat incorect în special substantivul: *prevédere*).

VERBE PREDICATIVE ȘI VERBE NEPREDICATIVE

Verbele predicative au un sens de sine stătător și pot forma singure predicatul propoziției.

Verbele nepredicative au un sens abstractizat și nu pot forma singure predicatul. Ele se împart în două categorii: *verbe auxiliare* și *verbe copulative*. Trebuie să menționăm că și verbele predicative devin nepredicative când sunt folosite la moduri nepredicative (infinitiv, gerunziu, supin).

VERBELE AUXILIARE

Sunt instrumente morfologice care ajută la formarea unor timpuri compuse sau a unor moduri compuse. Ele sunt puține: *a fi*, *a avea*, *a vrea*.

A fi ca auxiliar apare în structura viitorului anterior (*voi fi terminat*), a conjunctivului perfect (*să fi terminat*), a condițional-optativului perfect (*aș fi terminat*), a prezumtivului perfect (*o fi știut*, *ar fi știut*, *să fi știut*) și a infinitivului perfect (*a fi existat*). De asemenea, *a fi* intră în structura diatezei pasive.

A avea apare în formele de perfect compus (*am plecat*), de viitor (*am să plec*) și de condițional-optativ (*aș pleca*, *aș fi plecat*).

A vrea intră în alcătuirea viitorului (*voi pleca*) și a prezumtivului (*voi fi știind*, *voi fi știut*).

În comparație cu verbele predicative corespunzătoare, auxiliarele apar cu unele forme scurtate. De exemplu, *a avea* în perfectul compus: *el a citit*, *noi am citit*, *voi ați citit* (dar ca verb predicativ: *el are o carte*, *noi avem o carte*, *voi aveți o carte*); sau *a fi* în conjunctivul perfect: *să fi plecat* (dar: *să fiu aici*). Alteori forma lor e mult modificată, fiind mai greu de recunoscut (auxiliarul *a avea* în condiționalul-optativ: *aș*, *ai*, *ar*, *am*, *ați*).

VERBELE COPULATIVE

Sunt nepredicative, pentru că nu pot forma singure predicatul, ci numai împreună cu un nume predicativ. Ele sunt *verbe de relație* între subiect și numele predicativ, *copule* care și-au pierdut, total sau parțial, sensul lexical. Trăsătura specifică a acestor verbe o constituie faptul că ele presupun folosirea concomitentă a două nominative: unul reprezentat de subiect și altul de numele predicativ (exprimat printr-un substantiv sau adjectiv). Ex: **Ea e studentă**;

Ea e frumoasă. Menționăm că nu e posibilă exprimarea numelui predicativ în absența subiectului (în cadrul propoziției sau al frazei).
 Ex: *Tineretea e primăvara vieții, e viața însăși* (nume predicativ);
E primăvară (subiect al verbului predicativ *e*).

Verbele copulative se pot reduce la două sensuri: „a fi” și „a deveni”. A *deveni* este întotdeauna copulativ. Devin copulative și verbele *a se face*, *a ieși*, *a ajunge* când au sensul „a deveni”. Cu înțelesul „a fi” nuanțat în anumite tonalități apar: *a rămâne* („a fi în continuare”), *a părea* („a fi în optica celorlalți”), *a arăta* (cu sensul de „a părea”), *a însemna* („a semnifica, a fi din perspectiva cuiva”). Se adaugă la acestea *a veni* în exprimări limitate la raportarea prin rudenie (ex: *El îmi vine nepot de soră* [= este pentru mine]). Exemple: *Recolta s-a făcut bogată; A fost frumoasă și a rămas frumoasă; De ce pari obosit? Munca înseamnă satisfacție; A ajuns să cerșească.*

Verbele copulative *a ieși*, *a ajunge*, *a rămâne* se opun corespondentelor lor predicative prin sensul locativ al acestora din urmă (Ex: *Iese din cameră; A ajuns la Pitești; O să rămână în provincie*). *A ajunge* ca verb predicativ se mai poate construi cu un complement indirect introdus prin prepoziția *la* (Ex: *A ajuns la înțelegerea situației*) sau cu sensul „a-(i) fi suficient” (Ex: *Nu-i ajunge pensia*). Și *a ieși* predicativ are sensul modificat (Ex: *Mi-a ieșit rezultatul corect*).

Verbul *a părea* când are subiectul exprimat este întotdeauna copulativ (Ex: *El pare trist; El pare/ că plânge*), fiind urmat de un nume predicativ sau de o propoziție predicativă. Când nu are subiectul exprimat este impersonal predicativ și este urmat de o subiectivă (Ex: *Pare/ că se schimbă vremea*); cu această valoare apare numai la persoana a III-a.

Verbul copulativ *se face* a intrat în structura unor locuțiuni verbale (*se face ziuă, se face noapte, se face seară, se face frumos* etc.); pierzându-și caracterul copulativ (locuțiunile verbale formează un predicat verbal). Ca verb predicativ, *se face* apare, sau cu sensul schimbat: *Ea se face că plânge* („simulează”); *Cum se face că nu s-a supărat?* („e posibil”); *Ce s-a făcut cu documentul acela?*

(„s-a întâmplat“); **Se făcea** că eram în cosmos („părea” impersonal) sau este reflexiv-pasiv: **Cum se face** pâinea ? („este făcută”).

Verbul predicativ *a fi* se opune celui copulativ prin sensul „a exista, a se afla” (**E acolo** un muzeu). Trebuie însă să precizăm că verbul predicativ are diverse alte sensuri: „a proveni” (*Din ce regiune ești ?*), „a data, a dăinui” (*Haina e de anul trecut*), „a se întâmpla” (**Era prin anul 1900**), „a costa, a valora” (*Cât e kilogramul de mere ?*), „a se duce” (**Am fost la mare cu mașina**). Valoarea predicativă e pusă în evidență de prezența diferitelor complement circumstanțiale (de loc, de timp, de cantitate etc.). Astfel de circumstanțiale pot apărea și cu *a fi* copulativ (*Ionel era student atunci/ la Cluj*), dar aceasta presupune existența numelui predicativ (*student*) în același caz cu subiectul (*Ionel*).

Verbele *a forma, a reprezenta, a constitui* nu sunt copulative, pentru că se construiesc cu un acuzativ, de ex: **Predicatul formează (reprezintă, constituie) tema lecției de azi**, în care *tema* nu e în nominativ, ci în acuzativ (deci nu e nume predicativ), dovadă că se poate substitui sau relua printr-un pronume în acuzativ: **Tema lecției o reprezintă predicatul**.

Verbele copulative se învecinează cu verbele predicative construite cu un element predicativ suplimentar (care se află tot în nominativ). Spre deosebire de verbele copulative care se abstracționează semantic (devin asemantice, precum *a fi*, sau insuficiente semantic, cum sunt celelalte verbe menționate), verbele predicative construite cu un element predicativ suplimentar își păstrează sensul lexical (ex: *a se naște, a se numi* etc.). Ex: *Nichita Stănescu s-a născut poet; Ea se numește Maria Ștefănescu* (Desigur că în exemple precum *Ăsta se cheamă poet ?* verbul se reduce la sensul „este”, devenind copulativ). Având în vedere specificul lor semantic, verbele copulative insuficiente semantic sunt numite *semicopulative* sau *copule lexico-gramaticale*.

VERBELE IMPERSONALE

Verbele personale sunt cele care se combină cu un subiect în nominativ, acordându-se cu acesta în număr și persoană. Acest

subiect realizează referirea la persoană și redă pe autorul acțiunii. Verbele au o paradigmă completă pentru cele șase persoane.

Verbele impersonale se caracterizează printr-un sens impersonal care determină imposibilitatea combinării lor cu un substantiv în nominativ. Ca urmare, ele apar numai la persoana a III-a, fiind, deci, *verbe impersonale*. De aceea ele sunt definite ca verbe unipersonale după formă și impersonale prin conținut. Aceste verbe se împart în două mari categorii: *impersonale propriu-zise*, la care valoarea impersonală decurge din natura verbului, și *impersonale improprii*, la care valoarea impersonală rezultă din folosirea lor contextuală.

I. VERBE IMPERSONALE PROPRII (PROPRIU-ZISE)

Se grupează în două categorii diferite, eterogene semantic, dar mai ales din punct de vedere sintactic (al construcției sintactice pe care o impun).

1. Verbe (și locuțiuni verbale) cu subiect vid

Constituie o categorie omogenă semantic. Acesta este cazul verbelor meteorologice, care redau fenomene ale naturii: *burnitează, fulgeră, ninge, plouă, tună, viscolește, se înseninează, se înserează, se luminează, se face cald, se face frig, se face frumos, se face întuneric, se face noapte, se face rece, se face urât, se face ziuă*. Ele se caracterizează prin aceea că nu permit nici un fel de subiect. (Nu luăm în discuție aici contextele figurate din limba populară, cu subiect intern: *Neaua ninge/ Nu-l atinge* sau, tot figurate, contexte de felul: *Mi-a trăsniț o palmă, M-a fulgerat o durere la mână*; sau folosiri învechite, cu verbul personal, păstrate popular: *Omul a inserat la frate-său, unde a mas peste noapte*).

Unele dintre locuțiuni se pot raporta la o persoană printr-un pronume personal în dativ, cu rol de complement indirect: *mi se face cald, mi se face frig, mi se face urât*, după modelul altor locuțiuni verbale cu pronume în dativ (ex: *mi se face foame* etc.). Este vorba de câteva locuțiuni verbale referitoare la senzații și sentimente umane, bazate pe verbul *a se face* (copulativ la origine) și asociate

obligatoriu cu un pronume personal în dativ: *mi se face dor/ lehamite/ lene/ foame/ frică/ milă/ rușine/ sete/ silă/ somn/ teamă*.

2. Verbe (și locuțiuni verbale) cu regim de intransitivitate

Sunt verbe construite cu două obiecte indirecte: unul în dativ (exprimat printr-un pronume personal) și altul prepozițional: *îi arde de, îi pasă de, îi trece de, i s-a făcut de, i s-a urât cu, îi merge bine cu, îi pare bine/ rău de, îi șade bine/rău cu, îi vine bine/rău cu, îi vine rândul la, îi vine greu cu, i se face greață de, i se face lehamite de*.

Prin pronumele personal în dativ se face referirea la persoană (el reprezentând, de fapt, subiectul logic), iar obiectul indirect prepozițional se poate dezvolta într-o propoziție completivă indirectă. Ex: *Nu-i arde de glume* → *Nu-i arde/ să glumească*.

Aceste verbe formează singura categorie de verbe impersonale după care nu poate urma o propoziție subiectivă.

3. Verbe cu subiect nonpersonal

Specific verbelor impersonale este faptul că sunt urmate de o subiectivă, adică de un subiect nonpersonal. Distingem mai multe grupuri de verbe:

a. Verbe reflexiv impersonale

Sensul impersonal al acestor verbe nu este dat de forma lor reflexivă, dar impune prezența unei subiective introdusă prin *să* sau *că*: *se impune, se nimerește, se poate, (mi) se cade, (mi) se cuvine, (mi) se întâmplă, (mi) se pare*.

Cele mai multe dintre acestea se pot construi cu un pronume personal în dativ, prin care se realizează referirea la persoană. Ex: *mi se părea, ți se cade, li se cuvine, i s-a întâmplat*.

b. Formele impersonale ale unor verbe personale

Presupun folosirea impersonală a unor verbe personale: *ajunge (că), nu contează (că), decurge (că), nu face (să), folosește (să), nu merge (să), merită (să), rămâne (să), reiese (că), rezultă (că), nu strică (să), urmează (că)*. Ex: *El merită atenția profesorilor* (verb personal); *Merită să încercăm traseul ăsta* (verb impersonal) sau: *Stă să plouă (să ningă)*.

Unele dintre acestea se pot construi și cu un pronume personal în dativ: *îmi ajunge* (că), *îmi folosește* (să), *nu-ți merge* (să), *îmi rămâne* (să), *nu-ți strică* (să). Ex: **Îmi ajunge** că tu ești mulțumit; **Îmi rămâne** să citesc ambele cărți. Rareori asocierea cu pronumele în dativ e obligatorie: *Îmi vine* să plâng.

c. Expresiile verbale impersonale

Sunt alcătuite din verbul *a fi* impersonal copulativ și un adverb de mod ca nume predicativ. Ele formează un predicat nominal cu sens impersonal. Ex: *e adevărat, e bine, e greu, ar fi important, era necesar, a fost posibil, e sigur, era uimitor* etc.

În exemple ca *e păcat, ar fi culmea, noroc* (că), substantivul a devenit adverb. Ex: *Minciuna e un păcat* (substantiv); **E păcat** că n-a venit la timp (adverb).

Verbul copulativ poate fi subînțeles: *adevărat* (că), *bine* (că), *noroc* (că), *păcat* (că), *sigur* (că).

În locul adverbului poate apărea o locuțiune adverbială, tot cu valoare de nume predicativ: *e de folos, e de mirare, e de prisos, e cu putință*.

Uneori apare un supin folosit adverbial: *e de dorit, e de neînțeles, e de presupus, e de reținut, e de văzut*.

Expresiile verbale impersonale se construiesc cu o subiectivă (Ex: **E important/ să traduci textul**) sau cu echivalentele ei nepredicative: infinitivul, supinul sau un pronume cu valoare de perifrază (*asta, ce, ceva, nimic*). Ex: **E important a traduce/ de tradus textul; Asta e frumos; Ce e bine? Nimic nu e interesant.** Când numele predicativ e supin, combinația e posibilă numai cu subiectiva sau cu infinitivul. Ex: **E de dorit// să înțeleagă situația; E de dorit a înțelege situația.**

Mai rar, în locul lui *a fi* pot apărea, în asemenea contexte impersonale, verbele copulative *a deveni, a părea, a rămâne*. Ex: *a devenit greu* (să), *ar fi părut normal* (să), *rămâne necesar* (să).

Unele expresii verbale impersonale se pot asocia cu un pronume personal în dativ cu rol de complement indirect: *mi-e bine* (rău, greu, ușor, imposibil, urât, drag, cald, frig). Această asociere atrage limitarea posibilităților de construcție la o subiectivă (ex: *Mi-e*

greu/ să rezolv toate problemele) sau chiar excluderea oricăror combinații (*mi-e cald, mi-e frig*).

Cald și *frig* sunt adverbe, deoarece pot avea grade de comparație (*Mi-e tare cald; Ne e mai frig aici*) sau pot primi un determinant adverbial cantitativ (*l-e destul de cald*); subiectul este nedeterminat în aceste situații. Tot adverbe sunt și când apar fără pronume personal în dativ (*e cald, e frig*) din aceleași motive: *e mai cald (frig), e foarte cald (frig), e tare cald (frig), e cald rău (frig rău), e destul de cald (frig), e atât de cald! (frig)*; subiectul este, de asemenea, nedeterminat.

-d. Verbele posibilității și ale necesității: *A FI, A TREBUI*

Când exprimă posibilitatea (*a fi*) și necesitatea (*a trebui*), ele sunt verbe impersonale urmate de o subiectivă. Ex: **Trebuie** să vină toți colegii.

A fi când este impersonal are sensul modificat în direcția posibilității: „a fi pe punctul” (Ex: **Era** să cad), „a-(i) fi sortit” (Ex: *Dacă mi-a fost să scap, am scăpat*). Cele două situații se deosebesc și prin faptul că al doilea sens presupune obligatoriu asocierea cu pronumele personal în dativ (acesta reprezintă subiectul logic, redat în plan gramatical printr-un complement indirect).

În limba vorbită, aceste verbe au tendința să-și piardă caracterul impersonal. Astfel, *a trebui* tinde să se acorde cu subiectul verbului următor (Ex: **Ele trebuie** să înceapă antrenamentele). În analiza gramaticală este recomandabil să se refacă structura inițială (*Trebuie/(ca) ele să înceapă antrenamentul*). Alteori, ele își pierd total caracterul impersonal: **Eram** să cad. **Ele trebuiau** să plece. **Tu ai trebuit** să răspunzi. **Eu voi trebui** să încerc.

Norma limbii literare admite forma personală numai la persoana 6° (*ei erau să..., ele trebuiau să..., ei vor trebui să..., ele au trebuit să...*). În aceste situații propozițiile următoare nu mai sunt subiective; ci predicative suplimentare.

A trebui și alte verbe (mai ales cele impersonale) apar în construcții comprimate precum: *Recolta trebuie culeasă; Acest elev merită evidențiat; Se cuvin menționate aceste exemple*. Dacă analizăm structura pasivă de la care s-a pornit (*Trebuie/ ca recolta*

să fie culeasă; Merită/ ca acest elev să fie evidențiat; Se cuvine/ ca aceste exemple să fie menționate) distingem verbul impersonal urmat de o subiectivă. Dacă însă analizăm structura rezultată, detașăm: un subiect (de ex: *recolta*), un predicat (de ex: *trebuie*) și un element predicativ suplimentar (de ex: *culeasă*).

A fi ca verb impersonal poate apărea cu o subiectivă antepusă în două situații:

- ca verb predicativ, cu sensul „a se întâmpla” și urmat de o propoziție cauzală sau finală. Ex: *Dacă n-a venit la petrecere/ el/ pentru că a fost bolnav; Dacă a făcut economii/ el/ ca să-și cumpere mobilă.*
- ca verb copulativ, cu sensul „a semnifica”, urmat de o propoziție predicativă. Ex: *Ceea ce spunel el/ că nu știe soluția; Dacă plouă/ el/ ca și când ar cădea bogăție din cer.*

Aceste structuri se disting prin topică de situația generală, când subiectiva cerută de verbele impersonale apare în postpoziția regentei, după verbul impersonal.

Ca verb impersonal și copulativ apare în câteva exemple unde numele predicativ este un adverb sau o interjecție, construcția fiind urmată de un complement indirect prepozițional exprimat prin pronume personal: *(E) bine/ rău/ vai de mine/ tine...; Ferice/ halal de mine (tine...)* (cu verbul *a fi* subînțeles).

4. Verbe cu subiect gramatical

Sunt verbe și locuțiuni verbale impersonale construite cu un subiect gramatical nonanimat, exprimat printr-un substantiv în nominativ la singular sau la plural. Verbele apar la persoana a III-a, atât la singular, cât și la plural, ceea ce atrage o slăbire a caracterului lor impersonal. Se disting următoarele categorii:

a. Verbe pronominale cu pronume personal în dativ

Sunt verbe construite obligatoriu cu acest pronume care redă pe autorul acțiunii și reprezintă subiectul logic, iar din punct de vedere gramatical formează un complement indirect: *îmi ajung(e)* („este suficient”), *îmi convin(e)*, *îmi lipsește*, *îmi plac(e)*, *îmi prieste (priesc)*, *îmi rămân(e)*, *îmi repugnă*, *îmi revin(e)*, *îmi trebuie* („am nevoie”), *nu-mi strică*, *îmi tihnește (tihnesc)*, *îmi dă mâna*, *îmi*

fac(e) bine (rău), îmi fac(e) plăcere, îmi vin(e) bine (rău), îmi vin(e) în gând, îmi vin(e) la socoteală, îmi trec(e) prin minte (prin cap). Subiectul gramatical se poate dezvolta într-o propoziție subiectivă: *Îmi place muzica. Îmi plac cântecele → Îmi place/ să cânt.*

Câteva verbe (și locuțiuni) au formă reflexivă: *mi se cad(e), ți se cuvin(e), mi se întâmplă, vi s-a năzărit, mi se apleacă, i se suie la cap.* Ex: *Ți se cuvine o pedeapsă. Ți se cuvin laude. Ți s-ar cuveni/ să fii pedepsit; I s-a întâmplat o nenorocire. I s-au întâmplat multe. I s-a întâmplat/ să-și piardă slujba.*

b. *Verbe pronominale cu pronumele personal în acuzativ*

Sunt verbe construite obligatoriu cu acest pronume care redă pe autorul acțiunii (subiectul logic) și care reprezintă un complement direct: *mă afectează, mă avantajează, mă doare (dor), mă indispun(e), mă impresionează, mă interesează, mă întristează, mă miră, mă mâhnește (mâhnesc), mă privește (privesc), mă surprind(e).* Subiectul gramatical se poate dezvolta într-o propoziție subiectivă. Ex: *Mă miră întrebarea. Mă miră întrebările → Mă miră/ că mă întreb.*

c. *Verbul existențial A FI*

Cu sens existențial, *a fi* este predicativ, apărând în numeroase construcții specifice limbii române, cu un subiect gramatical în nominativ.

c₁. *Mi-e foame/ ciudă, dor, frică, greață, groază, lehamite, lene, milă, necaz, poftă, rușine, sete, silă, somn, teamă.* Construcțiile de felul acestora se interpretează astfel: *Mi-e foame* [= Există foame pentru mine]. Subiectul gramatical este un substantiv nonanimat și este postpus, iar subiectul logic este un pronume personal în dativ, care reprezintă un obiect indirect personal antepus verbului. Ele se pot continua cu un obiect indirect prepozițional (*Mi-e frică de întuneric*) care se poate dezvolta într-o propoziție completivă indirectă: *Mi-e frică/ să circule noaptea* (face excepție construcția *mi-e somn* care nu permite nici o continuare).

c₂. *E ger (dimineată, iarnă, răcoare, secetă, soare, umezeală, vineri...).* Au o structură identică cu cea anterioară, cu deosebirea

că nu mai apare pronumele personal în dativ. Independența substantivului (cu rol de subiect) se vede din faptul că poate fi articulat (nehotărât) și că poate primi un determinant: *e ger mare*, *e o dimineată senină*. Și *frig* este substantiv când este articulat nehotărât sau are un determinant adjectival: *E frig mare afară*; *E un frig de crapă pietrele*.

c_3 . *E nevoie de/ să*. Ex: *E nevoie de timp* → *E nevoie/ să ai timp*. Verbul *a fi* are un subiect gramatical (*nevoie*) și este urmat de un complement indirect prepozițional sau de o propoziție completivă indirectă. Independența substantivului reiese din posibilitatea articulării nehotărâte și a determinării sale prin adjective: *e (o) mare nevoie de...*, *e urgentă nevoie să...* Această independență îi conferă calitatea sintactică de subiect.

c_4 . În alte expresii, substantivul își pierde, parțial, independența. Este parțial independent în: *e vorba de/ să*, *e timpul de/ să*, *e cazul să* (Ex: *E vorba de muncă* → *E vorba/ să muncească*), deoarece este articulat, dar nu poate avea determinanți. Totuși, putem interpreta substantivul ca subiect, dat fiind că el nu suferă nici o alterare semantică.

c_5 . Alteori substantivul, deși nearticulat, își păstrează sensul de bază, deci, în ciuda unei forme flexionare fixe, care atestă pierderea independenței sale, poate fi totuși considerat subiect: *e voie să...*, *nu-i chip să...* Sensul existențial al lui *a fi* impune deseori un tipar de subiect exprimat prin substantiv nearticulat (ex: *e chestie de bani*, *nu-i loc de discuții*, *nu-i timp de glume*).

c_6 . Dacă intervine o mutație semantică, considerăm că sintagma respectivă alcătuiește o locuțiune verbală: *nu-i vorbă că...* („e sigur, se poate afirma“), *e rost de/ să...* („s-a ivit posibilitatea“).

În toate aceste situații (c_4 , c_5 , c_6) construcțiile sunt urmate de un complement indirect prepozițional sau de o propoziție corespunzătoare.

II. VERBE IMPERSONALE IMPROPRII

Sunt derivate de la verbele personale la diateza activă. Folosirea lor cu formă reflexivă determină dobândirea unui caracter impersonal.

1. **Verbe reflexiv-impersonale** provenite de la verbe intransitive la care pronumele reflexiv a preluat rolul unui subiect nedeterminat având sensul „oricine”: *se călătorește, se circulă, se merge, se muncește, se pleacă, se procedează, se speră*. Pronumele reflexiv devine astfel o marcă impersonală și de aceea nu mai poate urma o propoziție subiectivă. Ex: *Se insistă/ să se înceapă lucrările* (propoziție completivă indirectă); *Se pleacă/ unde s-a stabilit* (propoziție circumstanțială de loc); *S-a procedat/ cum au hotărât* (propoziție circumstanțială de mod).

Există tendința de a îmbogăți continuu această categorie de verbe: *se ajunge, se doarme, se intră, se insistă, se locuiește, se râde* etc.

Tendința este așa de puternică, încât alte verbe impersonale precum *merită, există* sunt incluse exagerat în această categorie (*se merită, nu se există*).

2. Verbe reflexiv-pasive cu sens impersonal

Provin de la verbe tranzitive: *se arată, se aude, se crede, se dorește, se mănâncă, se spune, se știe, se vede* (de la: *arată, aude* etc.). La aceste verbe *se* a devenit o marcă pasivă și impersonală în același timp. Ele se construiesc sau cu un subiect gramatical în nominativ, la singular sau la plural, sau cu o subiectivă. Ex: *Asta se spune; Se spun multe; Se spune/ că va pleca în străinătate*.

3. **Verbe impersonale pasive.** Formează o categorie limitată numeric: *e admis, e permis, e recunoscut, e stabilit, e știut, mi-e dat, mi-a fost hărăzit, mi-a fost scris, mi-e ursit*. Ele se construiesc cu o subiectivă. Ex: *E permis/ să se fumeze; E stabilit/ că plecăm luna viitoare; I-a fost scris/ să sufere în viață*.

Unele verbe permit construcții paralele: impersonal-pasivă și reflexiv-pasivă: *e știut=se știe, e stabilit=s-a stabilit*. Ex: *Se știe programul. Se știu subiectele. Se știe/ că se deschide stagiunea; E știut programul. Sunt știute subiectele. E știut/ că se deschide stagiunea*.

*

Specificul verbelor impersonale constă în imposibilitatea referirii la persoană prin subiect. Ele nu se referă la o persoană sau se referă la ea prin intermediul obiectului direct sau indirect. De aceea, nu au subiect deloc sau au un subiect nonanimat, reprezentat de o subiectivă postpusă regentei sau de un subiect gramatical (nonpersonal), distinct de cel logic (autorul acțiunii). În consecință, verbele impersonale sunt unipersonale (apar numai la persoana a III-a singular, uneori și la plural).

Trebuie să se distingă verbele impersonale de altă categorie de *verbe unipersonale*, care nu au și sens impersonal. E vorba de verbele care se referă la animale, provenind mai ales de la onomatopee (*ciripește, grohăie, miaună, zumzăie*) sau care redau procese fizice sau fiziologice (*răsună, ruginește, supurează, se cariază, se dezagregă*). Aceste verbe sunt personale (pot avea flexiune completă pentru cele șase persoane), dar se folosesc numai la persoana a III-a (singular și plural) din motive impuse de realitatea extralingvistică. Sunt, deci, verbe personale folosite unipersonal.

TRANZITIVITATEA

Este o trăsătură sintactică a verbelor, care constă în posibilitatea acestora de a se construi cu un complement direct. Sunt **tranzitive** verbele care au sau pot primi un complement direct (*a auzi, a bea, a cere, a citi, a da, a lua, a lucra, a mânca, a simți, a spune, a vedea*) și sunt **intransitive** verbele care nu pot avea un complement direct (*a deveni, a dormi, a exista, a fi, a fugi, a merge, a sta, a trebui, a veni*). Verbele tranzitive sunt mult mai numeroase decât cele intransitive.

Tranzitivitatea este **explicită** când complementul direct este exprimat (Ex: *Mănânc un măr*) și este **implicită** când complementul direct nu este exprimat (Ex: *Acum mănânc*).

Unele verbe sunt întotdeauna tranzitive (*a citi, a coase, a repara, a simți, a traduce*), altele sunt întotdeauna intransitive (verbele de mișcare, de stare, copulative, *a fi, a trebui*).

Deseori verbele își schimbă tranzitivitatea în funcție de context. Ex: *Timpul trece repede* (intransitiv); **A trecut notele în cata-**

log (tranzitiv); *Spectacolul începe la ora zece* (intranzitiv); *Am început traducerea textului* (tranzitiv).

Schimbarea tranzitivității unui verb presupune folosirea lui cu sensuri schimbate în diverse contexte.

Tranzitivitatea caracterizează numai verbele la diateza activă. La diateza pasivă complementul direct devine subiect (Ex: *Maria a pictat un tablou* → *Tabloul a fost pictat de Maria*). La diateza reflexivă pronumele reflexiv în acuzativ ocupă poziția sintactică a complementului direct (*Se plimbă* → *Plimbă copilul*). Rezultă că același verb, tranzitiv la diateza activă, se intranzitivizează când trece la diateza pasivă sau când are formă reflexivă. Ex: *Am dat un exemplu* (tranzitiv); *A fost dat un exemplu* (intranzitiv); *S-a dat un exemplu* (intranzitiv). Precizăm că verbul construit cu pronume reflexiv în dativ nu are tranzitivitatea afectată. Ex: *Și-a imaginat scena luptei* (tranzitiv).

Există verbe cu utilizări paralele – una tranzitivă și alta intranzitivă – fără ca să se producă vreo schimbare de sens. Ex: *Îmi amintesc satul natal* (tranzitiv), *Îmi amintesc de bunica mea* (intranzitiv); *I-a ajutat vecinului la bagaje* (intranzitiv), *L-a ajutat pe vecin la bagaje* (tranzitiv); *Privim meciul de box la televizor* (tranzitiv), *Privim la meciul de box* (intranzitiv); *Fetița o ascultă întotdeauna pe mama ei* (tranzitiv), *Fetița ascultă de mama sa* (intranzitiv); *Am discutat programul artistic* (tranzitiv), *Am discutat despre programul artistic* (intranzitiv).

Uneori se produc însă modificări de sens. Ex: *Îngrijește copiii* („are grijă de...”, tranzitiv), *Îngrijește de copii* („se ocupă cu îngrijirea”, intranzitiv); *Îi vede pe copii* (tranzitiv), *Vede de copii* („îngrijește”, tranzitiv); *A răspuns că nu vine* (tranzitiv), *Răspunde de sectorul acesta* („are în răspundere”, intranzitiv).

Verbele tranzitive presupun un obiect direct animat (*Îl aștept pe colegul meu*) sau nonanimat (*Aștept tramvaiul*). Obiectul nonanimat poate fi reprezentat și printr-o propoziție completivă directă (*Aștept/ să vină*). Câteva verbe sunt **bitranzitive** (**dublu tranzitive**), adică au concomitent două componente directe: unul al persoanei și altul al obiectului (*obiect secundar*): *a anunța, a*

asculta, a examina, a întreba, a învăța, a ruga, a sfătui (Ex: **M-a întrebat ceva; M-a învățat o poezie**). Complementul direct al lucrului se poate dezvolta într-o propoziție completivă directă (Ex: **M-a întrebat/ unde locuiesc; M-a învățat/ să citesc**). La diateza pasivă aceste verbe rămân monotranzitive (Ex: *Am fost întrebat/ unde locuiesc*).

În limba vorbită, unele verbe, deși intransitive, se construiesc cu un complement direct, devenind tranzitive. Complementul direct este exprimat printr-un substantiv având aceeași rădăcină cu verbul sau aparținând aceleiași sfere semantice. Ex: *A trăit un trai îmbelșugat. A trăit o viață grea; A dormit somn greu; A luptat luptă deșartă; A jucat hora miresei*. Acest tip de complement care determină verbe inițial intransitive se numește *complement intern*.

În selectarea complementului direct există la unele verbe anumite restricții semantice. De exemplu, există verbe care presupun un obiect direct animat (*a invita, a linguși, a nedreptăți*), altele care presupun un obiect direct inanimat (*a adnota, a amenaja, a anula*).

Verbul *a cunoaște* permite numai un obiect direct exprimat prin substantiv (*Cunosc orașul*), în timp ce sinonimul său *a ști* permite atât un obiect direct exprimat prin substantiv, cât și o propoziție completivă directă (*Știu lecțiile; Știu că vine*). Se remarcă o tendință recentă de a extinde construcția completivei directe și la verbul *a cunoaște*, rezultând exprimări supărătoare, precum: *Cunosc că a venit*.

Există tendința de a se schimba tranzitivitatea și sensul verbului *a cauza*. Acesta are sensul de „a produce” și se construiește cu un complement direct obligatoriu, de ex: *cauzează dureri, a cauzat daune* etc. Verbul începe să fie folosit, impropriu, ca un verb intransitiv, având înțelesul de „a face rău”: *Legumele fierte nu cauzează; Slănina îmi cauzează la inimă*.

DIATEZA

Este o categorie gramaticală specifică verbului care arată raportul dintre acțiune și subiectul gramatical. Diateza reprezintă

o modalitate de realizare a flexiunii verbului, dar are specificul că se exprimă prin procedee sintactice: combinația cu anumite elemente (auxiliarul *a fi* și morfemul omonim cu pronumele reflexiv).

Există trei diateze: activă, pasivă, reflexivă. Între diateza activă și cea pasivă se pot stabili corespondențe, în timp ce diateza reflexivă se detașează printr-o organizare aparte, neunitară.

1. DIATEZA ACTIVĂ

Arată coincidența dintre autorul acțiunii (subiectul logic) și subiectul gramatical (acțiunea este îndeplinită de subiectul gramatical). Ex: *Maria a scris o poezie.*

În mod convențional sunt incluse la diateza activă și verbele impersonale cu subiect vid, ca de pildă: *ninge, plouă, se întunecă* etc.

Tot aici sunt incluse și verbele active construite cu pronume reflexiv (*verbe pronominale*). Aceste verbe exprimă identitatea dintre subiect și obiect (subiectul face și suportă acțiunea): *a se apăra, a se lăuda, a se pieptăna, a se spăla, a-și cumpăra, a-și procura* etc. Ex: *Singur mă înțeleg cel mai bine; Pe mine mă analizez, nu pe tine; El se consideră un om muncitor.* Sunt **verbe obiective**, construite cu un pronume reflexiv în acuzativ sau dativ, având rolul de complement direct sau indirect. Calitatea de complement se recunoaște prin posibilitatea anticipării sau reluării sale. Ex: *Eu mă cunosc pe mine, iar tu te cunoști pe tine; Mie îmi rezerv un loc la rapid, iar ție îți rezerv un loc la accelerat.* Toate verbele cuprinse în această categorie sunt tranzitive.

O categorie specială o constituie verbele care exprimă o acțiune reciprocă. Sunt verbe tranzitive care redau acțiunea mai multor autori, fiecare autor fiind, în același timp, și obiectul acțiunii realizate de alt autor (sau de alții). De aceea verbele apar la plural: *se bat, se ceartă, se iubesc, își scriu, își zic...* Rolul de complement al pronumelui reflexiv iese în evidență în exprimări precum: *Ei se salută unul pe altul; Ele își trimit cadouri una alteia.*

Tot la diateza activă sunt incluse și verbele construite cu un pronume reflexiv în dativul posesiv; pronumele redă faptul că subiectul este posesorul obiectului verbului. Pronumele reflexiv ține, de fapt, de substantiv, nu de verb, deci nu se pune problema încadrării sale la diateza reflexivă: *Mi-am ascuțit creionul; Își face lecțiile.*

2. DIATEZA REFLEXIVĂ

Conține verbe eterogene, la care pronumele reflexiv (în acuzativ sau în dativ) s-a gramaticalizat și s-a transformat într-un morfem al acestei diateze, intrând deci în structura verbului: *a se gândi, a se plimba, a -și aminti, a-și închipui.*

Sunt mai multe categorii de reflexive:

- **Reflexivul dinamic** (participativ) conține verbe care exprimă participarea intensă a autorului la acțiune, realizată cu un interes special: *a se gândi, a se ruga, a se teme, a-și bate joc, a-și râde (de).*
- **Reflexivul eventiv** exprimă o modificare în starea (fizică sau morală) a subiectului: *a se dezgheța, a se îmbogăți, a se îmbolnăvi, a se îngrășa, a se însera, a se întrista, a se odihni.*

Deseori verbele la diateza reflexivă au un corespondent la diateza activă: *a-și aminti-a aminti, a se mira-a mira, a se plimba-a plimba, a se ruga (de)-a ruga (pe).* Uneori acest corespondent are un sens ușor modificat: *a se așeza-a așeza, a se folosi-a folosi, a se gândi-a gândi, a se îngălbeni-a îngălbeni, a se jeli-a jeli, a se numi-a numi, a-și râde (de)-a râde, a se teme-a teme.*

Alteori sensul lexical este mult diferit de la un verb la altul: *a afla-a se afla, a ajunge-a se ajunge, a alege-a se alege, a apuca-a se apuca, a arăta-a se arăta, a aștepta-a se aștepta, a chiorî-a se chiorî, a duce-a se duce, a exprima-a se exprima, a lăsa-a se lăsa, a ocupa-a se ocupa, a plânge-a se plânge, a pricepe-a se pricepe, a purta-a se purta, a stăpâni-a se stăpâni, a uita-a se uita.*

Un număr restrâns de verbe au paralel o formă activă și una reflexivă, deosebite numai stilistic (forma reflexivă este populară):

a boci-a se boci, a coborî-a se coborî, a hotărî-a se hotărî, a jura-a se jura, a oua-a se oua, a porni-a se porni, a uita-a-și uita (de), a urca-a se urca.

Reflexivul impersonal constituie o categorie distinctă de verbe conținând: *verbe reflexiv impersonale proprii* (*se cade, se cuvine, se întâmplă, se pare, se poate*) și *verbe reflexiv impersonale improprii* (derivate de la verbe intransitive): *se călătorește, se vorbește...*

Transformarea pronumelui reflexiv în morfem se vede din imposibilitatea exprimării duble a complementului direct sau indirect. Astfel, nu se zice: **îmi amintesc mie, * mă plimb pe mine, * mă rog pe mine* (Se recomandă ca modalitate de distincție a verbelor active pronominale de cele reflexive propriu-zise substituția pronumelui reflexiv prin pronume personal sau prin substantiv, în cazul verbelor active. Ex: *mă cunosc* → *îl cunosc, cunosc orașul*. Acest procedeu se aplică, însă, și unor verbe la diateza reflexivă: *mă plimb* → *îl plimb, plimb copilul; mă rog de el* → *îl rog*. Rezultă că acest procedeu nu reprezintă un criteriu edificator de distingere a celor două situații).

La verbele care apar întotdeauna ca reflexive, calitatea de formant al verbului este și mai evidentă: *a se alia, a se bâlbâi, a se bizui, a se căi, a se codi, a se dumiri, a se eschiva, a se făli, a se ivi, a se jelui, a se lăfăi, a se mândri, a se ofili, a se poticni, a se preta, a se pripi, a se ramoli, a se răsti, a se răzgândi, a-și reveni, a se sfii, a se strădui, a se zvârcoli*.

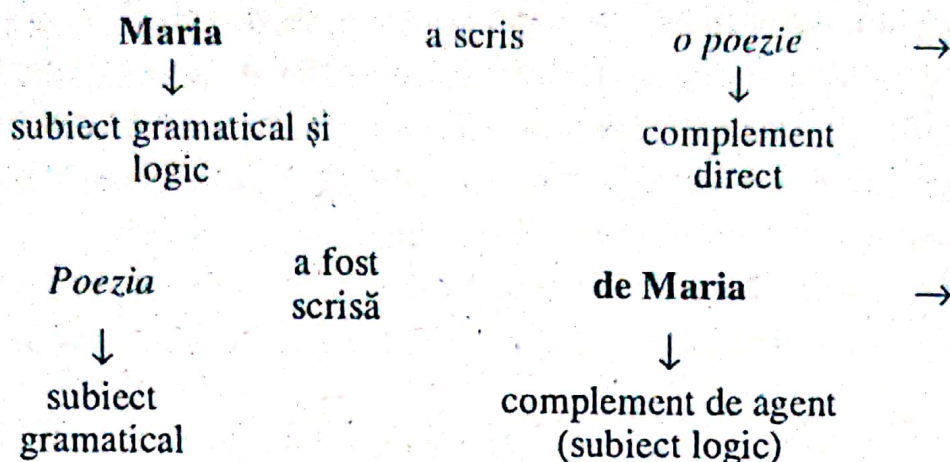
3. DIATEZA PASIVĂ

Arată că acțiunea (îndeplinită de un autor neprecizat sau redat printr-un complement de agent) este suferită de subiectul gramatical. Există, deci, o neconcordanță între subiectul logic și subiectul gramatical.

Diateza pasivă apare numai la verbele tranzitive și presupune o permutare de roluri: complementul direct (al verbului activ) devine subiect gramatical (în construcția pasivă), iar subiectul (logic și gramatical) de la diateza activă devine complement de

agent al verbului la diateza pasivă; astfel verbul la diateza pasivă își pierde tranzitivitatea.

Ex:

Diateza pasivă se realizează în două feluri: prin *pasivul perifrastic* (diatiza pasivă propriu-zisă) și prin *pasivul reflexiv*.

a. Diatiza pasivă perifrastică

Se formează cu verbul auxiliar *a fi* (care variază după mod, timp, persoană, număr) și participiul verbului de conjugat. Ex: **Am fost chemat de un coleg; Ea era lăudată de toată lumea.** Specificul participiului este că se comportă ca un adjectiv care se acordă cu subiectul în gen, număr și caz (nominativ). Verbul la diatiza pasivă formează un predicat verbal.

Verbele aparținând acestei diateze se construiesc cu un complement de agent care redă pe autorul acțiunii. Ex: *Expoziția a fost vizitată de mulți turiști.* De aceea, permutând construcția pasivă în construcție activă, complementul de agent devine subiect. Ex: *Mulți turiști au vizitat expoziția.* Complementul de agent se introduce prin prepoziția simplă **de** sau prin prepoziția compusă **de către**, specifică acestui complement. Ex: *Tabloul a fost cumpărat de (către) un om de afaceri.* Complementul de agent poate, mai rar, să nu fie exprimat. Ex: *Tabloul acesta e bine pictat.*

Se observă că la indicativul prezent construcția pasivă are, datorită participiului, un sens trecut. Ex: *Rochia e făcută de mama* [= *Mama a făcut rochia*].

b. Verbele reflexiv-pasive

Sunt verbe cu formă reflexivă și sens pasiv (subiectul gramatical suferă acțiunea efectuată de complementul de agent, care e autorul acțiunii). Ele sunt, deci, sinonime cu verbele pasive cu formă perifrastică. Ex: *Magazinul se deschide la ora opt* [= este deschis]; *Aici se repară numai televizoare color* [= sunt reparate]; *S-a luat hotărârea aceasta* [= a fost luată]. Verbele reflexiv-pasive provin din verbe tranzitive.

Spre deosebire de pasivul perifrastic, reflexivul-pasiv are deseori complementul de agent neexprimat. Ex: *Se construiește un hotel*.

Aceste verbe au un sens impersonal și de aceea se construiesc cu o subiectivă. Ex: *Se zice/că a câștigat concursul*. Verbele reflexiv-pasive se deosebesc însă de verbele reflexiv-impersonale mai ales prin faptul că pot avea un subiect în nominativ (nonanimat) și de aceea pot apărea și la persoana a III-a plural. Ex: *S-au adus materialele de construcție*. În mod excepțional câteva verbe reflexiv-pasive pot apărea și la alte persoane, de ex: *a se deochea, a se naște*, fiind deci personale.

Cele două forme ale diatezei pasive s-au specializat stilistic. Verbele reflexiv-pasive se folosesc în vorbirea populară din cauza sensului impersonal care le conferă generalitate; ele apar astfel frecvent în maxime (ex: *Ziua bună se vede de dimineață*). Verbele la diateza pasivă propriu-zisă sunt preferate în vorbirea literară, pentru precizia exprimării, realizată prin flexiunea la cele șase persoane.

Diateza pasivă perifrastică are formă identică cu predicatul nominal construit cu numele predicativ exprimat prin adjectiv participial. Cele două valori se disting greu în special la verbele care redau o acțiune momentană (*a deschide, a găsi, a porni, a sparge*). Distincția se face în primul rând semantic: diateza pasivă exprimă ideea de acțiune, în timp ce predicatul nominal exprimă o calitate. Ex: *Ușa e deschisă, poți intra* [= e liberă]; *La un semn deschisă-i calea* [= i se deschide]; *Pantofii sunt lustruiți și arată ca noi* [= sunt lucioși]; *Pantofii sunt lustruiți de mine* [= eu i-am

instruit]. În plan sintactic, diateza pasivă se distinge de predicatul nominal prin construcția cu un complement de agent și prin prezența diverselor complemente circumstanțiale în propoziție, care pun în evidență ideea de acțiune. Ex: *Mâncarea e începută de mine și terminată de mama; Lucrarea e bine scrisă, e terminată de curând.*

În ultimul timp se folosește tot mai mult o construcție cu pronumele reflexiv în acuzativ cu rol de complement direct pe lângă verbele *a vrea* și *a dori* urmate de un adjectiv cu rol de element predicativ suplimentar: *Se dorește democrat*; construcția comprimă, de fapt, o structură pasivă: *dorește să fie considerat democrat.*

MODUL ȘI TIMPUL

MODUL

Arată felul în care vorbitorul consideră acțiunea – reală sau posibilă.

Indicativul este singurul mod care exprimă o acțiune reală; celelalte moduri exprimă o acțiune posibilă, concepută în diferite tonalități: posibilitatea (*conjunctivul*), condiția (*condiționalul*), dorința (*optativul*), porunca sau îndemnul (*imperativul*), nesiguranța, presupunerea (*prezumtivul*). Valorile fundamentale ale modurilor apar deseori modificate, în funcție de context sau chiar de sensul verbului. Astfel, o propoziție introdusă prin *dacă* face ca indicativul prezent să capete semnificație de condiție (Ex: **Dacă** mă **chemi**, *vin imediat*). Un context care conține adverbe modale influențează sensul verbului (Ex: **Poate** *vine* (indicativul exprimă posibilitatea); **Oare** *s-a făcut bine?* (indicativul exprimă prezumția). *A vrea* arată dorința, independent de modul la care apare, iar *a putea* exprimă întotdeauna posibilitatea. Ca efect, se produc interferări între diferitele moduri și valorile exprimate, ajungându-se la situația ca un ordin

să se exprime atât prin imperativ, cât și prin conjunctiv, o condiție să se redea atât prin condițional, cât și prin imperfectul indicativ sau prin conjunctivul perfect.

Modurile nepredicative au alte semnificații: *infinitivul* arată o acțiune nelimitată în timp, *gerunziul* – o acțiune desfășurată paralel cu altă acțiune, *participiul* – o acțiune încheiată, *supinul* – o acțiune care reprezintă, între altele, scopul unei acțiuni anterioare.

Din punct de vedere *sintactic* (după posibilitatea de a forma un predicat) modurile sunt *predicative* și *nepredicative*.

Modurile predicative apar independent și formează predicatul unui enunț. Ele sunt: indicativul, conjunctivul, condițional-optativul, imperativul, prezumtivul.

Modurile nepredicative sunt dependente de un mod predicativ și de aceea nu pot constitui un predicat. Ele sunt: infinitivul, gerunziul, participiul, supinul.

Din punct de vedere *morfologic* (flexiunea după persoană și număr), modurile se clasifică în: *personale* și *nepersonale*.

Modurile personale au o flexiune completă pentru cele trei persoane și cele două numere. Sunt personale modurile predicative.

Modurile nepersonale nu au flexiune de persoană și număr. Sunt nepersonale modurile nepredicative. Ele îndeplinesc în propoziție orice rol sintactic, cu excepția celui de predicat.

TIMPUL

Exprimă momentul săvârșirii acțiunii prin raportare la momentul vorbirii.

Prezentul arată concomitența cu momentul vorbirii.

Timpurile trecute exprimă anterioritatea față de momentul vorbirii.

Timpurile viitoare redau posterioritatea față de momentul vorbirii.

Indicativul are cele mai multe timpuri, deoarece este singurul mod care exprimă o acțiune reală. Timpurile sale sunt: *prezent*, *imperfect*, *perfect simplu*, *mai mult ca perfect*, *perfect compus*, *viitor (viitorul I)*, *viitor anterior (viitorul al II-lea)*.

Timpurile trecute ale indicativului conțin și o componentă aspectuală, secundară față de cea temporală. Este vorba de imperfect care exprimă o acțiune neterminată, în opoziție cu celelalte timpuri trecute (perfectul simplu, perfectul compus, mai mult ca perfectul) care redau acțiuni terminate.

Conjunctivul, condițional-optativul și prezumtivul au numai timpurile: *prezent* și *perfect* (prezentul acestor moduri cumulează și valoarea de viitor).

Imperativul, prin sensul său de mod al recomandării, nu poate avea decât timpul prezent.

După felul raportării la momentul vorbirii, timpurile sunt: absolute și relative.

Timpurile absolute se raportează direct la momentul vorbirii. Ele reprezintă majoritatea.

Timpurile relative se raportează la momentul vorbirii prin intermediul altui timp: mai mult ca perfectul și viitorul anterior.

Timpurile și modurile sunt *simple (sintetice)* sau *compuse (analitice)*.

Timpuri simple: prezentul indicativ, imperfectul, perfectul simplu, mai mult ca perfectul.

Timpuri compuse: perfectul compus, viitorul I, viitorul anterior.

Moduri simple: imperativul, gerunziul, participiul.

Moduri compuse: conjunctivul (prezent și perfect), condițional-optativul (prezent și perfect), infinitivul (prezent și perfect), prezumtivul (prezent și perfect).

MODURILE PREDICATIVE

INDICATIVUL

Exprimă o acțiune reală și sigură. Apare atât în propoziții principale (Ex: **Am văzut** câteva filme noi), cât și în propoziții secundare (Ex: *Să spui la ce te gândești*).

Prezentul

Arată o acțiune care se desfășoară concomitent cu momentul vorbirii. Ex: **Scriu** o scrisoare prietenei mele. Cu această valoare, timpul prezent apare în propozițiile principale. În propozițiile secundare valoarea se modelează de obicei după valoarea verbului regent. Ex: *O să-ți comunic ce **afli** despre excursie* (valoare de viitor); *Am văzut că **citește** o scrisoare* (valoare de imperfect).

Prezentul este folosit cu numeroase valori stilistice:

1. *Prezentul etern (gnomic)* arată o acțiune general valabilă, neraportată la momentul vorbirii. Se folosește frecvent în proverbe, sentințe, maxime și în legi științifice. Ex: *Apa **trece**, pietrele **rămân**; Pământul se **învârtește** în jurul soarelui; Apa **fierbe** la 100°.*

O valoare derivată o constituie *prezentul atemporal (omnitemporal)*, folosit în rețete sau tehnologii populare. Ex: *Sosul se **leagă** cu făină; Pânza se **albește** la soare.*

2. *Prezentul iterativ* arată o acțiune periodică, repetată (acțiunea este raportată la momentul vorbirii). Periodicitatea este redată prin diferite determinări temporale pe lângă verb. Ex: *Filmul **rulează zilnic** între aceste ore; Diminetile se **plimbă** prin parc.*

3. *Prezentul istoric* este folosit în locul perfectului pentru a caracteriza o acțiune trecută. Ex: *Poetul **glorifică** vitejia ostașilor.*

O valoare derivată este *prezentul narativ (dramatic)*, folosit în stilul beletristic. Ex: *Mircea însuși **mână-n luptă** vijelia-ngrozitoare.*

4. Prezentul apare deosebit de frecvent în limba vorbită cu *valoare de viitor*, însoțit obligatoriu de determinări circumstanțiale temporale. Ex: *Măine **plec** la Brașov.*

Structura prezentului

Timpul prezent al indicativului este alcătuit din două tipuri de forme: *tari* (cu accentul pe radical, dar fără sufix pozitiv la persoanele 1°, 2°, 3°) și *slabe* (cu accentul pe sufix, care este pozitiv la toate persoanele: la persoanele 1°, 2°, 3° există sufixul secundar *-ez, -esc, -ăsc*).

Conjugarea tare conține sufixul *-φ-*, cu excepția persoanelor 4° și 5°, unde este realizat pozitiv și este, în general, omonim cu sufixul infinitivului.

Pers	-A	-Î	-I	-EA	-E
1 ^o	cânt-φ-φ	cobor-φ-φ	fug-φ-φ	văd-φ-φ	merg-φ-φ
2 ^o	cânt-φ-i	cobor-φ-i	fug-φ-i	vez-φ-i	merg-φ-i
3 ^o	cânt-φ-ă	coboar-φ-ă	fug-φ-e	ved-φ-e	merg-φ-e
4 ^o	cânt-ă-m	cobor-ă-m	fug-i-m	ved-é-m	mérg-e-m
5 ^o	cânt-ă-ți	cobor-ă-ți	fug-i-ți	ved-é-ți	mérg-e-ți
6 ^o	cânt-φ-ă	coboar-φ-ă	fug-φ-φ	văd-φ-φ	merg-φ-φ

Conjugarea slabă conține sufixul secundar -ez (la verbele în -A), -esc (la verbele în -I), ăsc (la verbele în -Î) în locul sufixului φ de la conjugarea tare.

Pers	-A	-I	-Î
1 ^o	lucr-éz-φ	cit-ésc-φ	hotăr-ăsc
2 ^o	lucr-éz-i	cit-ést-i	hotăr-ăşt-i
3 ^o	lucr-eáz-ă	cit-ést-e	hotăr-ăşt-e
4 ^o	lucr-ă-m	cit-i-m	hotăr-ă-m
5 ^o	lucr-ă-ți	cit-i-ți	hotăr-ă-ți
6 ^o	lucr-eáz-ă	cit-ésc-φ	hotăr-ăsc-φ

La persoanele 4° și 5° toate categoriile de verbe au accentul pe sufix (*cântăm, cântăți, vedem, vedeți, fugim, fugiți, coborâm, coborâți*), cu excepția celor în -E, care au accentul pe radical (*mérgem, méргеți*). În limba vorbită apar și accentuări uniformizatoare la verbele în -E: *mergém, vă ducéți, spuném, ceréți* etc. (influențate de celelalte clase de verbe).

Desinențele de prezent sunt: (1°)-φ, (2°)-i, (3°)-ă, sau -e, (4°)-m, (5°)-ți, iar la persoana 6° desinența depinde de omonimia formelor: verbele în -A și -Î au persoanele 6°=3° (*el/ ei cântă, el/ ei coboară*), verbele în -EA, -E, -I au persoanele 6°=1° (*eu/ ei văd, eu/ ei merg, eu/ ei fug*). La persoana 1° apare desinența -u la unele grupe de verbe cu radicalul terminat în *consoană + r sau l*, în vocala -u sau la verbe monosilabice: *aflu, dau, intru, scriu, știu, urlu, continuu*. La verbele în -E cu radicalul în -n (*a pune, a rămâne, a spune, a ține*) această consoană s-a muiat până la dispariție la persoana 2°: *pui, rămâi, spui, ții*. (La persoana 1°

în limba veche existau aceleași forme iotacizate, însă ulterior s-au refăcut formele în *-n*: *pun, rămân, spun, țin*).

Urmărind raportul dintre conjugarea tare și cea slabă, se observă că verbele neologice în *-A* preferă forme cu *-ez*: *copiază, debitează, încadrează, manevrează, vizitează* etc. În faza actuală a limbii apar variante fără sufix, *livrești: degajă* („răspândește, emană”), *se desfată, se dezagregă, ignoră*. La verbele în *-I* s-a impus în limba literară varianta cu sufixul *-esc*: *bănuiește, bombănește, cheltuieste, destăinuiește, se străduiește, târguiește*; mai rar devin literare formele fără sufix: *biruie, închipuie, stăruie*. Alteori variantele coexistă: *învârte-învârtește, (i) se năzare-(i) se năzărește, șovăie-șovăiește*. În această situație este neindicat amestecul paradigmelor, de ex: *cheltui* (1°), *cheltui* (2°), *cheltuieste* (3°). Singura excepție admisă este la *a trebui*, care la indicativul prezent are conjugare tare (*trebuie*), iar la conjunctiv prezent are conjugare slabă (*să trebuiască*). Deseori cele două variante s-au specializat semantic: **acordă** (*Profesorul acordă atenție tuturor elevilor*)–**acordează** (*Dacă acordezi pianul, o să fie ca nou*), **concură** (*Toți factorii concură pentru a demonstra...*)–**concurează** (*El concurează cu mulți candidați la Facultatea de Drept*), **contractă** (*Contractă mușchiul acesta, te rog !*)–**contractează** (*Dacă stă în mediu infestat, organismul contractează diverse boli*), **manifestă** (*De mic a manifestat interes pentru matematică*)–**manifestează** (*Salariații uzinei manifestează în centrul orașului cerând...*), **ordonă** (*Să nu-mi ordoni tu mie !*)–**ordonează** (*Ordonează-ți gândurile, apoi vorbește !*), **reflectă** (*Romanul reflectă lupta cu dușmanii țării*)–**reflectează** (*Filozofii reflectează asupra rolului omului în univers*), **absolvă** (*Îl absolvă de orice vină*)–**absolvește** (*Anul ăsta Mihai absolvește liceul*), **se îndoiaie** (*Metalul se îndoiaie la temperaturi înalte*)–**se îndoiește** (*El nu se îndoiește de noi*).

Ortografie. Verbele *a agreea, a crea, a procrea, a recrea* au radicalul în *-e*, ceea ce justifică scrierea cu *e* geminat: *creez, creezi, creează*; la plural se scriu cu sufixul *-ă, -a* specific conjugării I: *creăm, creați*.

Verbul *a așeza* nu are sufix secundar; în radical se produce alternanța *e/a*: *așez, așezi, așază*.

Imperfectul

Arată o acțiune care continuă în trecut. Ex: **Cântam și admiram peisajul.** La verbele momentane, valoarea durativă se realizează printr-un sens iterativ. Ex: **Revista apărea săptămânal.** Din cauza valorii sale durative, imperfectul este folosit mult în narațiuni.

În unele contexte este raportat la perfectul compus, comportându-se ca timp de relație. Ex: **Când ai intrat eu citeam.**

Valori modale sau temporale ale imperfectului.

Imperfectul se folosește deseori cu valoarea altor moduri (diferite de indicativ, în care se încadrează imperfectul) sau cu valorile altor timpuri ale indicativului.

În periodul condițional (o frază introdusă prin *dacă* sau prin conjunctiv perfect) apare valoarea de condițional perfect: **Dacă o anunțau venea și ea** (=ar fi anunțat, ar fi venit).

Imperfectul modestiei și al reverenței se folosește în locul prezentului: **Voiam să vă cer o carte, domnule profesor!**

Imperfectul ludic apare în limbajul copiilor, tot cu valoare de prezent (după modelul imperfectului din basme): **Eu eram zâna cea bună și tu erai zmeul.**

Imperfectul se folosește în poezia populară în locul perfectului, din necesități prozodice.

În vorbirea familiară poate exprima un trecut foarte recent (Ex: **Cine spuneai că a venit?**) care se extinde până în zona prezentului (Ex: **-Ce faci? -Tocmai scriam niște vederi.**)

Structura imperfectului

Imperfectul este alcătuit din: *radical+sufix+desinență*

Pers	-A	-Î	-EA	-E	-I
1 ^o	intr-a-m	cobor-a-m	ved-ea-m	cer-ea-m	ven-ea-m
2 ^o	intr-a-i	cobor-a-i	ved-ea-i	cer-ea-i	ven-ea-i
3 ^o	intr-a-φ	cobor-a-φ	ved-ea-φ	cer-ea-φ	ven-ea-φ
4 ^o	intr-a-m	cobor-a-m	ved-ea-m	cer-ea-m	ven-ea-m
5 ^o	intr-a-ți	cobor-a-ți	ved-ea-ți	cer-ea-ți	ven-ea-ți
6 ^o	intr-a-u	cobor-a-u	ved-ea-u	cer-ea-u	ven-ea-u

Sufixul imperfectului este: *-a* (pentru verbele în *-A*, *-Î*) și *-ea* (pentru verbele în *-EA*, *-E*, *-I*).

Desinențele sunt: (1°)*-m*, (2°)*-i*, (3°)*-φ*, (4°)*-m*, (5°)*-ți*, (6°)*-u*.

Perfectul simplu

Exprimă o acțiune încheiată în trecut. Apare în limba literară ca timp al narațiunii, folosit numai la persoana a III-a. Ca timp regional, în Oltenia și Banat, apare la toate persoanele și se diferențiază de perfectul compus prin faptul că exprimă acțiuni foarte apropiate de prezent, care se petrec „astăzi”, în raport cu prezentul. Ex: *Ieri nu l-am văzut pe Marin, dar îl văzui azi dimineată și acum o oră.*

Structura perfectului simplu

Este alcătuit din: *radical+sufix+desinență*. Verbele în *-A*, *-Î*, *-I* au sufixul de perfect omonim cu cel de infinitiv:

Pers	-A	-Î	-I
1 ^o	intr-a-i	cobor-â-i	ven-i-i
2 ^o	intr-a-și	cobor-â-și	ven-i-și
3 ^o	intr-ă-φ	cobor-â-φ	ven-i-φ
4 ^o	intr-a-ră-m	cobor-â-ră-m	ven-i-ră-m
5 ^o	intr-a-ră-ți	cobor-â-ră-ți	ven-i-ră-ți
6 ^o	intr-a-ră-φ	cobor-â-ră-φ	ven-i-ră

Verbele în *-EA* au sufixul *-u-*, iar cele în *-E* au sufixul *-se-* sau *-u-*, repartizate astfel: verbele sigmatice (*mersei...*) și semisigmatice (*rupsei...*) au *-se-*, iar cele asigmatice (*cerui...*) au *-u-*.

Pers	-EA	-E	
1 ^o	văz-u-i	mer-se-i	cer-u-i
2 ^o	văz-u-și	mer-se-și	cer-u-și
3 ^o	văz-u-φ	mer-se-φ	cer-u-φ
4 ^o	văz-u-ră-m	mer-se-ră-m	cer-u-ră-m
5 ^o	văz-u-ră-ți	mer-se-ră-ți	cer-u-ră-ți
6 ^o	văz-u-ră-φ	mer-se-ră-φ	cer-u-ră-φ

Verbele cu sufixul de perfect în *-se-* presupun deseori un radical ușor diferit de al prezentului și al imperfectului (**duc-dusei, trimit-trimisei, coc-copsei, frig-fripsei**).

Desinențele sunt: (1⁰)-*i*, (2⁰)-*și*, (3⁰)- ϕ , (4⁰)-*ră-m*, (5⁰)-*ră-ți*, (6⁰)-*ră- ϕ* .

Se observă apariția unei desinențe specializate pentru plural, *ră*, la care se atașează desinența obișnuită.

Toate verbele au accentul pe sufix, cu excepția verbelor sigmatice în *-E* care au accentul pe radical, iar la persoanele 1⁰ și 2⁰ au accentul pe sufix. Ex: *aduséi, aduséși, adúse, adúserăm, adúserăți, adúseră* (în limba vorbită se întâlnește și accentuarea: *adusérăm, adusérăți*).

Mai mult ca perfectul

Este un timp de relație care exprimă o acțiune trecută, anterioară altei acțiuni trecute. Cealaltă acțiune trecută este exprimată prin perfectul compus sau prin imperfect; relația în trecut se poate exprima și cu ajutorul unui circumstanțial de timp. Ex: *Stiam că locuise acolo; Am auzit că spusese totul mamei sale; Până atunci nu aflate nimic.*

Rareori apare ca timp absolut. Ex: *Se deprinsese cu sărăcia.*

Este un timp folosit rar în vorbire; relația pe care o implică se exprimă prin alte timpuri și moduri însoțite de adverbe și locuțiuni (*întâi, apoi, înainte de a, înainte să, după ce*). Ex: *Eu am plecat înainte să vii tu (= Când ai venit tu, eu plecasem).*

Structura mai mult ca perfectului

Este alcătuit din: *radical+sufix de perfect+sufix specific+desinență*.

Primul sufix este omonim cu sufixul de perfect (*-á-, -ă-, -í-, -ú-, -se-*), iar al doilea sufix (propriu mai mult ca perfectului) este întotdeauna *-se-*.

Desinențele sunt aceleași ca la perfectul simplu, cu excepția persoanei 1⁰: (1⁰)-*m*, (2⁰)-*și*, (3⁰)- ϕ , (4⁰)-*ră-m*, (5⁰)-*ră-ți*, (6⁰)-*ră- ϕ* . În limba vorbită, la persoana 2⁰ apare și desinența *-i* (*cerusei...*).

Și la mai mult ca perfect e cunoscută desinența *-ră*, extinsă de la perfectul simplu. Sunt cunoscute însă și formele fără *-ră* (considerate neliterare): *noi cerusem, voi ceruseți, ei ceruse*.

Pers	-A	-Î	-I
1 ^o	intr-a-se-m	cobor-â-se-m	ven-i-se-m
2 ^o	intr-a-se-și	cobor-â-se-și	ven-i-se-și
3 ^o	intr-a-se-φ	cobor-â-se-φ	ven-i-se-φ
4 ^o	intr-a-se-ră-m	cobor-â-se-ră-m	ven-i-se-ră-m
5 ^o	intr-a-se-ră-ți	cobor-â-se-ră-ți	ven-i-se-ră-ți
6 ^o	intr-a-se-ră-φ	cobor-â-se-ră-φ	ven-i-se-ră-φ

Pers	-EA	-E	
1 ^o	văz-u-se-m	mer-se-se-m	cer-u-se-m
2 ^o	văz-u-se-și	mer-se-se-și	cer-u-se-și
3 ^o	văz-u-se-φ	mer-se-se-φ	cer-u-se-φ
4 ^o	văz-u-se-ră-m	mer-se-se-ră-m	cer-u-se-ră-m
5 ^o	văz-u-se-ră-ți	mer-se-se-ră-ți	cer-u-se-ră-ți
6 ^o	văz-u-se-ră-φ	mer-se-se-ră-φ	cer-u-se-ră-φ

Perfectul compus

Este un timp compus, format din auxiliarul **a avea** și *participiul verbului de conjugat*.

Auxiliarul are unele forme scurtate: *am, ai, a, am, ați, au* (ca verb predicativ, *a avea* are forme lungi: *are, avem, aveți*); participiul este invariabil. Ex: (1°) *am văzut*, (2°) *ai văzut*, (3°) *a văzut*, (4°) *am văzut*, (5°) *ați văzut*, (6°) *au văzut*.

Când două verbe la perfectul compus sunt coordonate, auxiliarul trebuie să fie repetat: **am** *fost* și **am** *văzut*.

Viitorul I

Arată o acțiune care se petrece după momentul vorbirii.

Se folosește și cu alte valori, frecventă fiind *valoarea de imperativ*. Ex: **Ai să-ți iei** *imediat bagajele de aici!*

În vorbirea populară este obișnuit cu *valoare de prezumtiv*.
Ex: *Cine o fi ? O ști el cum să procedeze ? Mă întreb dacă o fi venit aseară.*

Valoarea de prezent al politeței: **O să vă rog să iscăliți aici.**

Viitorul în trecut apare în propoziții subordonate, pe lângă o regentă cu predicatul la un timp trecut și este însoțit de un circumstanțial temporal. Ex: *M-a anunțat că va veni peste două zile.* O valoare derivată este cea de *viitor al actualizării*, care apare în propozițiile principale, într-o exprimare prețioasă ori școlărească. Ex: *Bălcescu, după o suferință grea, va muri departe de țară; Ștefan cel Mare se va bate cu turcii la Războieni.*

Structura formelor de viitor

Există mai multe tipuri analitice de viitor, diferențiate stilistic:

1. Forma literară: auxiliarul **a vrea+infinitivul verbului de conjugat**. Formele auxiliarului variază după persoană și număr. Ex: (1°) *voi contribui*, (2°) *vei contribui*, (3°) *va contribui*, (4°) *vom contribui*, (5°) *veți contribui*, (6°) *vor contribui*.

2. Din prima structură, prin dispariția lui **v-** de la auxiliar, rezultă formele populare de viitor. Auxiliarul prezintă fluctuații formale. Ex: (1°) *oi pleca*, (2°) *ăi (oi, îi) pleca*, (3°) *a(o) pleca*, (4°) *om pleca*, (5°) *ăți (oți, îți) pleca*, (6°) *or pleca*. Cu aceste forme viitorul e folosit de obicei cu valoare de prezumtiv: *Cine o fi ăsta ? O ști el ceva ?*

3. În limba literară vorbită apare curent un tip de viitor alcătuit din auxiliarul invariabil **o+conjunctivul prezent al verbului de conjugat**. Ex: (1°) *o să aștept*, (2°) *o să aștepți*, (3°) *o să aștepte*, (4°) *o să așteptăm*, (5°) *o să așteptați*, (6°) *o să aștepte*.

4. În limba vorbită există și structura alcătuită din auxiliarul **a avea** în formă negramaticalizată (omonimă cu corespondentul său predicativ)+**conjunctivul verbului de conjugat**. Ex: (1°) *am să aștept*, (2°) *ai să aștepți*, (3°) *are să aștepte*, (4°) *avem să așteptăm*, (5°) *aveți să așteptați*, (6°) *au să aștepte*. Acest tip are uneori valoare de trecut, cu auxiliarul la imperfect: **Aveam să revin acolo peste 20 de ani.**

5. Alt tip este și cel alcătuit din **a avea** negramaticalizat + *infinitivul precedat de a*: (1°) *am a cosi*, (2°) *ai a cosi*, (3°) *are a cosi*, (4°) *avem a cosi*, (5°) *aveți a cosi*, (6°) *au a cosi*. Pe lângă ideea de viitor se exprimă și sensul de necesitate.

Viitorul anterior

Este un timp de relație care exprimă o acțiune încheiată după prezent, dar înaintea altei acțiuni viitoare. Este un timp mai puțin folosit în vorbirea generală, fiind înlocuit prin diferite perifraze (*înainte de a ..., după ce...*).

Structura viitorului anterior

Este compus din *forma de viitor a auxiliarului a fi* + *participiul verbului de conjugat*. Ex: (1°) *voi fi ajuns*, (2°) *vei fi ajuns*, (3°) *va fi ajuns*, (4°) *vom fi ajuns*, (5°) *veți fi ajuns*, (6°) *vor fi ajuns*. Ex: *Când vei pleca tu eu voi fi și ajuns la Pitești.*

CONJUNCTIVUL

Arată o acțiune posibilă, când apare în propoziții principale. Ex: **Să mai adaug puțin zahăr ?**

Deseori exprimă un ordin sau o urare (*conjunctivul cu valoare de imperativ*): **Să pleci imediat ! Să fiți fericiți !**

Mai frecvent se întâlnește însă în propoziții subordonate, depinzând de valoarea verbului regent. Ex: *Știu să traduc textul* (acțiune reală); *Aș fi vrut să mă fac actor* (acțiune ireală).

Are două timpuri: prezent și perfect.

Conjunctivul prezent

Când e folosit în propoziții independente are sens de prezent sau de viitor. Ex: *Voi să veniți acum, iar ei să vină mâine.*

Când e timp dependent se acomodează semnificației temporale a verbului regent. Ex: *Îți recomand să citești mai mult* (sens de prezent); *O să-ți recomand să citești mai mult* (sens de viitor); *Ti-a recomandat să citești mai mult* (sens de perfect).

Structura conjunctivului prezent

Este alcătuit din forme sintetice precedate de conjuncția *să* care s-a gramaticalizat, devenind element constitutiv al verbului.

Formele sintetice sunt omonime cu ale indicativului prezent la persoanele 1⁰, 2⁰, 4⁰, 5⁰: (1⁰) *plec-să plec*, (2⁰) *pleci-să pleci*, (4⁰) *plecăm-să plecăm*, (5⁰) *plecați-să plecați*. La persoana 3⁰ are aceleași desinențe cu persoana 3⁰ a indicativului prezent, dar inversate, după categoriile de verbe:

- verbele în -A, -Î: ind. prezent -ă → conj. prezent -e.
- verbele în -EA, -E, -I: ind. prezent -e → conj. prezent -ă.

(Ex: *cântă-să cânte*; *coboară-să coboare*; *vede-să vadă*; *spune-să spună*; *vine-să vină*).

Formele de persoana 3⁰ se mai disting de cele ale prezentului indicativ corespunzător și prin alternanțele fonetice din radical: *vede-să vadă*, *pleacă-să plece*, *trece-să treacă*.

O trăsătură specifică flexiunii acestui timp este omonimia dintre persoanele 3⁰ și 6⁰, la toate grupele de verbe: *el să cânte-ei să cânte*, *el să coboare-ei să coboare*, *el să vadă-ei să vadă*, *el să spună-ei să spună*, *el să vină-ei să vină*.

Verbele cu radicalul terminat în sunet palatal (-i-, -chi-) au desinența -e și la indicativ prezent și la conjunctiv: *taie-să taie*, *suie-să suie*, *știe-să știe*, *îngenunche-să îngenunche*.

La persoana 3⁰, unde desinențele conjunctivului sunt distincte de cele ale indicativului prezent, e posibil să apară conjunctivul fără *să* (Ex: **Trăiască libertatea ! Facă ce-o vrea ! Ducă-se unde-l cheamă ursita !**). În mod excepțional și persoana a II-a cu valoare de imperativ se poate folosi fără *să*, de ex: **Pleci imediat și te întorci peste două zile !**

După verbele care exprimă o interdicție (*a se abține*, *a se feri*, *a evita*, *a interzice*, *a împiedica*, *a opri*, *a se stăpâni...*) se recomandă folosirea conjunctivului pozitiv (*Mă abțin să vorbesc*; *I-a interzis să bea*), nu negativ, așa cum se aude uneori (*Mă abțin să nu vorbesc*).

Conjunctivul perfect

Este întotdeauna un timp dependent, de aceea își modelează semnificația temporală după verbul regent. Cel mai adesea redă o acțiune trecută, anterioară altei acțiuni (prezente sau trecute). Ex: *Mă mir să fi făcut el asta; Nu știam să fi publicat vreun volum în acel an.*

Structura conjunctivului perfect

Este alcătuit din: elementul specific **să+verbul fi invariabil+participiul verbului de conjugat** (În limba veche și cea populară *fi* este variabil după persoană și număr: *eu să fiu scris, tu să fii scris, el să fie scris...*). Este o formă verbală invariabilă ca persoană și număr. Omonimia formelor se rezolvă prin pronumele personal: *eu să fi scris, tu să fi scris* etc.

CONDIȚIONAL–OPTATIVUL

Acest mod întrunește două valori: de condiție și de dorință. Valoarea condițională apare în subordonate, iar cea optativă în special în propoziții principale. Ex: *Dacă aș avea bani, aș cumpăra tabloul* (valoare condițională); *Aș cere o prăjitură* (valoare optativă). Cele două valori sunt deseori asociate, de ex: *Ce bine ar fi dacă ar ploua* (valoare optativă+valoare condițională).

În propozițiile principale apare uneori cu valoare potențială (exprimă posibilitatea). Ex: **S-ar zice că e...**

Există și un optativ al politetei, al modestiei. Ex: **Aș propune să..., S-ar cuveni să...**

Are două timpuri: prezent și perfect.

Condițional–optativul prezent

Exprimă o acțiune realizabilă, în prezent sau în viitor. Ex: *Dacă aș avea timp, aș termina lucrarea acum; Dacă m-ai ajuta, aș învăța mai repede.*

Structura condițional–optativului prezent

Conține auxiliarul **a avea+infinitivul verbului de conjugat**, de ex: (1°) *aș călători*, (2°) *ai călători*, (3°) *ar călători*, (4°) *am*

călători, (5°) ați călători, (6°) ar călători. Se remarcă omonimia dintre persoanele 3° și 6°.

De asemenea, unele forme ale auxiliarului sunt omonime cu cele de la perfect compus: *ai, am, ați*.

Condițional-optativul perfect

Exprimă o acțiune nerealizată și nerealizabilă în trecut. Ex: ***Te-aș fi chemat dacă erai în țară.***

În subordonata condițională verbul la condițional-optativul perfect este sinonim cu conjunctivul perfect, a cărui marcă să este, la origine, o conjuncție condițională, sinonimă, deci, cu *dacă*. Ex: ***Dacă aș fi știut aș fi venit*** (= să fi știut). Ambele timpuri sunt însă concurate de imperfect. Ex: ***Dacă știam, veneam.***

Structura condițional-optativului perfect

Este format din auxiliarul ***a avea+verbul fi invariabil+participiul verbului de conjugat*** (adică din condițional-optativul prezent al auxiliarului *a fi*+participiul verbului de conjugat), de ex: (1°) *aș fi rămas*, (2°) *ai fi rămas*, (3°) *ar fi rămas*, (4°) *am fi rămas*, (5°) *ați fi rămas*, (6°) *ar fi rămas*.

IMPERATIVUL

Redă o acțiune posibilă, voită de vorbitor și care se realizează în nunațele de: ordin, îndemn, rugămintă. Este un mod care, din cauza semnificației, se folosește numai în propoziții principale.

Tot din cauza sensului său, imperativul are un singur timp și numai o persoană (a II-a singular și plural), dar are o formă pozitivă diferită de cea negativă.

Structura imperativului

Este eterogenă, explicabilă istoric. Sufixe sunt identice cu cele ale indicativului prezent, iar desinențele omonime cu ale indicativului prezent, dar altfel organizate.

Persoana a II-a singular, forma afirmativă (pozitivă).

Are forme omonime cu ale indicativului prezent la persoana 3° (majoritatea verbelor) sau la persoana 2°.

Verbele în -A, -Î, -I (cu -esc) sunt omonime la imperativ cu persoana 3° de la indicativul prezent: *intră ! lucrează ! coboară ! hotărăște ! citește !* Face excepție *a sta: stai !* (= p.2° ind. prezent). Câteva verbe au forme paralele: *coboară-cobori, scoală-scoli, zboară-zbori* (forma omonimă cu a persoanei 2° a indicativului prezent este neliterară).

Verbele în -E, -EA, -I (fără sufix) s-au organizat după tranzitivitate: verbele tranzitive au forme omonime cu a persoanei 3° a indicativului prezent (*culege ! închide ! scrie ! spune ! bea ! împarte !*), iar verbele intransitive realizează omonimia cu persoana 2° a indicativului prezent. Formele duble de imperativ se explică prin folosirea tranzitivă sau intransitivă a verbelor, de ex: *adormi-adoarme-i, minți-minte-le, plângi-plânge-o, treci-trece-l*.

Câteva verbe au forme neregulate, explicabile istoric: *a duce: du ! a aduce: adu ! adă ! a face: fă ! a fi: fii !* (de la conjunctiv); *a veni: vino !* (literar, cu -o influențat de vocativ), *vină !* (limbă vorbită); *a zice-zi !*

Persoana a III-a singular, forma negativă

Este alcătuită din: *nu+infinitivul verbului*, de ex: *nu cânta ! nu pleca ! nu spune !*

La verbele neregulate formele literare de imperativ negativ sunt: *nu duce ! nu aduce ! nu face ! nu fi ! nu veni ! nu zice !* În limba vorbită sunt frecvent folosite formele create prin analogie cu imperativul pozitiv (*nu du ! nu te du ! nu fă ! nu fii ! nu zii !* chiar și *nu ai !*), nerecomandabile.

Cu valoare de imperativ se folosesc și unele interjecții: *hai(de) ! ia ! na !*

Persoana a II-a plural, forma pozitivă și negativă

Este omonimă cu forma corespunzătoare de la indicativul prezent. Ex: **Plecați acum ? Plecați imediat ! Noi fumăm, dar voi nu fumați. Vă rog, nu fumați !**

Omonimia dintre imperativ și indicativul prezent se rezolvă printr-o intonație specială cu care se asociază imperativul.

Deși se folosește în adresarea directă, alături de vocativ, imperativul îndeplinește funcția sintactică de predicat, spre deosebire de vocativ, care nu are rol sintactic în propoziție.

În limba vorbită se întâlnește *imperativul dramatic (narrativ)*, cu rol stilistic, echivalent cu indicativul, fiind utilizat pentru a înviora acțiunea. Ex: *Apoi lasă-ți, băiete, satul și pasă de te du în loc străin.*

PREZUMTIVUL

Redă o acțiune posibilă, dar nesigură, presupusă. Este un mod folosit mai ales în limba populară.

Are o structură perifrastică, organizată în două timpuri: prezent și perfect. Ele sunt grupate în câte trei paradigme paralele la fiecare timp. Structurile se bazează pe tipare de viitor, condițional și conjunctiv, combinate cu gerunziul sau cu participiul.

Prezumtivul prezent: *voi (oi) fi știind; aș fi știind; să fi știind.*

Prezumtivul perfect: *voi (oi) fi știut; aș fi știut; să fi știut.*

Formele prezumtivului perfect sunt omonime cu cele de viitor anterior, condițional-optativ perfect, conjunctiv perfect.

Valoarea de prezumtiv decurge numai din context, prin sensul de îndoială, prezumție. Ex: *Când îi vei scrie, el va fi sosit din vacanță* (viitor anterior); *Nu știu dacă va (o) fi înțeles el atunci situația* (prezumtiv); *A zis că ar fi venit la voi, dar că n-a avut timp* (condițional-optativ perfect); *Se zice că ar fi venit în oraș, dar noi nu știm nimic* (prezumtiv); *Trebuia să fi spus adevărul* (conjunctiv perfect); *Nu știu să fi spus el ceva acolo* (prezumtiv). În plus, pentru distingerea de viitorul anterior intervine sensul de viitor, respectiv de trecut.

Structurile prezumtivului prezent bazate pe condițional-optativ și pe conjunctiv sunt rar folosite (se întâlnesc mai ales în Moldova, la persoana a III-a): *De ce ar fi având nevoie să se teamă ?; Nu credea să fi cunoscând el pe hatman.*

Structurile bazate pe viitor sunt frecvente și deseori apar cu afereza lui *v-* la auxiliar: *o fi dormind, o fi venit acasă.*

Prezumtivul apare frecvent în propoziții independente: *O fi învățând ceva ? Oare o fi găsit medicamentele ? Să fi zăcând în pat ? Să fi știut ea despre asta ?* Când apare în subordonate determină de obicei un verb de declarație: *Se zice că ar fi adunat*

avere mare. Propozițiile care conțin verbe la prezumtiv au o accentuare specială.

Din cauza structurii sale perifrastice, prezumtivul nu are diateza pasivă.

MODURILE NEPREDICATIVE

Reprezintă categorii hibride, conținând atât o componentă de natură verbală (trăsături ale verbului), cât și una nominală (trăsături care le apropie de substantiv sau de adjectiv). Cele două componente sunt organizate diferit de la un mod la altul, dând un caracter eterogen specific fiecărui mod. Singurul mod care nu are nici o trăsătură nominală este gerunziul.

Ca structură, ele sunt forme verbale simple (gerunziul, participiul, supinul) sau compuse (infinitivul).

INFINITIVUL

a. În limba veche exista numai **infinitivul lung**, cu rol de verb sau de substantiv, după context. Ex: *Numai Domnul să aibă a judecarea și a darea* (verb); *Judecarea Domnului fu aspră* (substantiv).

b. Ulterior apare **forma scurtă** (*a intra, a vedea, a face, a veni, a coborî*) care se specializează cu rol verbal, astfel încât infinitivul lung rămâne substantiv. În limba actuală orice infinitiv lung reprezintă din punct de vedere morfologic un substantiv feminin abstract terminat în *-e*, chiar dacă sensul său mai păstrează o componentă semantică de „acțiune”, de „proces” (ex: *asediere, cântare, socotire*).

Structura infinitivului

Conține: elementul auxiliar *a* (de origine prepozițională: lat. *ad*)+*radical*+*sufix* (variabil după conjugare).

*Sufixe*le sunt: *-a* (*a intra*), *-ea* (*a vedea*), *-e* (*a merge*), *-i* (*a veni*), *-î* (*a coborî*).

Pierderea calității de prepoziție a lui *a* se vede din faptul că infinitivul poate apărea precedat de diferite prepoziții: *pentru a spune, spre a dirija* etc.

Infinitivul intră în structura unor forme verbale compuse (viitorul I, condițional-optativul) fără a conține elementul auxiliar *a*.

Infinitivul apare și singur, având ca regent un verb, un substantiv sau un adjectiv. Ex: *Știe a spune adevărul* (complement direct); *Are calitatea de a înțelege* (atribut verbal); *Muncește pentru a se întreține* (complement circumstanțial de scop); *Problema este de a găsi metoda* (nume predicativ); *E gata de a începe* (complement indirect).

Când sunt coordonate două infinitive, elementul auxiliar trebuie să fie repetat (ex: *a începe și a termina*). După *a putea* infinitivul apare fără *a* din cauza calității de semiauxiliar a acestui verb (ex: *poate veni*). Tot fără *a* este infinitivul și în *construcțiile infinitivale relative*. Acestea sunt alcătuite dintr-un pronume relativ sau adverb relativ urmat de un infinitiv. Ele se folosesc în limba vorbită având ca regent verbele *a avea* sau *a fi* (ex: *am ce face*; *nu-i unde dormi*; *are cu cine vorbi*). Având în vedere că verbul conținut este la un mod nepredicativ, deși există un element de relație subordonator (pronumele sau adverbul relativ), considerăm că întreaga construcție are funcția de complement direct sau de subiect.

O trăsătură specifică infinitivului în limba română este echivalența sa cu conjunctivul, în toate tipurile de construcții. Ex: *știe a desena/ să deseneze*; *vorbește fără a explica/ fără să explice*; *e bine a aștepta/ să aștepți*; *posibilitatea de a pleca/ să plec*. Cele două modalități de exprimare s-au specializat stilistic: infinitivul e frecvent în aspectul modern, cult, al vorbirii, iar conjunctivul în limba populară. Construcția literară *înainte de a+infinitivul* este dublată în limba vorbită de o construcție cu conjunctivul: *înainte să+conjunctivul* (ex: *înainte de a termina/ înainte să termine*).

Izolată, infinitivul capătă valoare predicativă în construcții copiate după modele romanice: *A nu se fuma!* *A se păstra la rece!* El echivalează, de fapt, cu imperativul, dar este preferat pentru valoarea generală abstractă, dată de caracterul nepersonal al infinitivului.

Infinitivul se poate construi cu un subiect propriu, diferit de subiectul propoziției. Ex: *Vine vremea de a pricepe omul greșelile făcute.*

c. **Infinitivul perfect** a apărut târziu (în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea) și se folosește astăzi mai cu seamă în limba cultă. Ex: *A plecat fără a-și fi luat rămas bun* e înlocuit prin infinitivul scurt: *A plecat fără a-și lua rămas bun.*

În limba actuală se întâlnesc construcții inspirate de modele romanice, cu infinitivul scurt precedat de prepoziții: *constă în a analiza, se ocupă de a perfecționa, începe prin a efectua, a întârziat în a confirma* (în astfel de exprimări infinitivul lung este specific limbii române: *constă în analizarea* etc.).

Structura infinitivului perfect

Este alcătuit din: *infinitivul prezent al lui a fi* + *participiul verbului de conjugat*: *a fi plecat, a fi venit, a fi cerut* etc.

Forma negativă a infinitivului (prezent și perfect)

Se realizează prin antepunerea adverbului *nu*: *a nu spune, a nu fi spus*. Ca și la conjunctiv, *nu* separă morfemul independent *a* (la conjunctiv *să*) de forma verbală propriu-zisă.

Între cele două timpuri ale infinitivului (prezent și perfect) există o opoziție aspectuală, nu temporală: infinitivul prezent arată o acțiune nedesăvârșită (situată în prezent, în trecut sau în viitor, în funcție de verbul predicativ), iar infinitivul perfect arată o acțiune desăvârșită, anterioară momentului vorbirii.

Există și un *infinitiv atemporal*: în ordine și prescripții (**A nu se apleca în afară; A se folosi înainte de masă**), după verbe impersonale (*Se cade a respecta regulile jocului*), ca determinant al unui substantiv (*posibilitatea de a munci*).

GERUNZIUL

a. Exprimă acțiunea sub forma unui complement circumstanțial al verbului. Gerunziul echivalează cu o propoziție subordonată, ceea ce nu-i conferă însă valoare predicativă. Ex: **Vânzând casa, a rămas fără locuință** [= pentru că a vândut] (complement circumstanțial de cauză); **Ascultându-l, te vei convinge de adevăr**

[= dacă ascuți] (complement circumstanțial de condiție); **Povestind**, *plângea de emoție* [= în timp ce plângea] (complement circumstanțial de timp); **Explica desenând** [Cum explica ?] (complement circumstanțial de mod).

Structura gerunziului

Are o structură simplă: *radical+sufix*. Sufixul este: *-înd* (la verbele în *-A*, *-EA*, *-E*, *-Î*) și *-ind* (la verbele în *-I*) și este întotdeauna accentuat.

Când radicalul verbelor în *-A* se termină într-un sunet palatal, sufixul este *-ind* (*îngenunchind*, *tăind*, *veghind*). Sunt corecte formele în *-înd* ale verbelor *a crea*, *a agreea* (*creând*, *agreând*).

În combinație cu formele neaccentuate ale pronumelui (personal și reflexiv), sufixul se amplifică cu *-u-* (*dându-mi*, *așteptându-l*, *întorcându-se*, *amintindu-și*). Face excepție combinația cu pronumele *o*: *așteptând-o*.

Forma negativă se realizează cu prefixul *ne-*: *neștiind*, *nefăcând*. Între prefix și verb se poate intercala adverbul *mai*: *nemaifiind*, *nemaivăzând*.

Gerunziul poate avea un subiect distinct de subiectul verbului predicativ. Ex: *Plecând el*, *noi am continuat discuția*.

b. Gerunziul apare și ca determinant pe lângă un substantiv, formând un atribut verbal (*gerunziul neacordat*). Ex: *S-a întâlnit cu oameni trecând grăbiți spre casă* [= care treceau]. Această construcție cu gerunziul determinând un substantiv este frecventă în stilul științific. Ex: *Am citit un studiu referindu-se la Renaștere*.

c. În secolul trecut se folosea în mod obișnuit gerunziul *acordat* care se indentifică, de fapt, cu un adjectiv: *lebadă murindă*, *coșuri fumegânde*. E un tip de gerunziu care s-a păstrat în limba actuală numai în unele expresii: *ordine crescândă*, *femeie suferindă*. În această situație gerunziul capătă desinență de gen, număr și caz (*-ø*, *-ă*, *-i*, *-e*: *tremurând*, *tremurândă*, *tremurânzi*, *tremurânde*).

PARTICIPIUL

a. Este inclus în structura unor timpuri compuse și a unor moduri compuse (perfect compus, viitor anterior, conjunctiv perfect, condițional-optativ perfect). În această situație participiul (nu auxiliarul) dirijează determinanții formei verbale. Ex: *Am terminat lucrarea ieri seară.*

b. Participiul intră și în structura diatezei pasive, unde se comportă ca un adjectiv, flexionând după gen și număr, acordându-se astfel cu subiectul. Ex: *Biletele sunt vândute de ieri.*

c. Participiul se desprinde de verb, funcționând ca un adjectiv pe lângă substantive (le determină, acordându-se, în același timp, în gen, număr și caz): *pian cumpărat, farfurie spartă, pereți văruiți, fructe fierte* etc. Deși morfologic este adjectiv (*adjectiv participial*), el păstrează posibilitățile combinatorii ale verbului corespunzător. Ex: *Mi-a plăcut înghețata făcută de tine ieri din fructe proaspete.*

Structura participiului

Participiul cuprinde două tipuri structurale:

- Verbele în *-A*, *-Î*, *-I*, *-EA*, *-E* (cu sufixul de perfect simplu *-u-*) au structura: *radical+sufixul de perfect (-a-, -î-, -i-, -u-)+sufixul participial -t*. Ex: *arat, coborât, venit, văzut, cerut.*
- Verbele în *-E* (cu sufixul *-se-* la perfectul simplu) au structura: *radical+sufix de participiu (-t- sau -s)*. Sufixul *-s* apare la majoritatea verbelor (*adus, mers, rămas, spus* etc.), iar sufixul *-t* se utilizează la câteva verbe (*fiert, fript, înfipt, rupt, spart, supt* etc.).

La formele verbale compuse inverse, participiul urmat de un pronume neaccentuat (personal sau reflexiv) se amplifică cu *-u-*: *dusu-s-a, văzutu-l-ai.*

La forma negativă se folosește prefixul negativ *ne-* (*neștiut, nevăzut*) care permite numai intercalarea adverbului *mai* (*nemaiauzit, nemaipomenit*).

Participiul nu poate avea diateza reflexivă. Ex: *oamenii se laudă* → *oamenii lăudați, se imaginează o scenă* → *scenă imaginată, se petrec întâmplări* → *întâmplări petrecute.*

În *construcțiile participiale absolute*, în care participiul e echivalent cu un gerunziu la diateza pasivă, el poate avea un subiect propriu. Ex: Acestea zise, *s-a apucat de treabă*; *Odată terminată repetiția*, *actorii au plecat spre casă*.

SUPINUL

Există două tipuri de supin:

a. *Supinul substantiv* este un participiu substantivat, deci un substantiv de origine verbală (abstract verbal), folosit în special la singular: *fumatul*, *spălatul* etc.

b. *Supinul verb*, cu forma unui participiu precedat de prepoziții (*de*, *la*, *pentru*, *după*). Este un mod invariabil și întotdeauna dependent, elementul regent fiind un substantiv, un adjectiv sau un verb. Ex: *mașină de spălat* (atribut verbal); *greu de făcut* (complement circumstanțial de relație); *avem de învățat* (complement direct); *s-a apucat de fumat* (complement indirect); *e util de știut* (subiect); *era de înțeles* (nume predicativ); *s-a dus la pescuit* (complement circumstanțial de scop).

Accidental, supinul devine predicativ în prescripții conținând recomandări administrative, când înlocuiește un imperativ (Ex: **De rezolvat urgent!**).

Este neliterară folosirea supinului în construcții cu un verb impersonal, de felul: *trebuie de spus*, *merită de menționat* (în locul participiului: *trebuie spus*, *merită menționat*). Sunt corecte, însă, construcțiile cu o expresie verbală impersonală: *e important de știut*, *e necesar de adăugat*.

*

Modurile nepredicative se caracterizează prin paradigmă verbală. Fac excepție: infinitivul lung și supinul substantiv (devenite substantive), adjectivul participial și gerunziul acordat (adjective calificative).

Caracterul verbal al acestora este diferit de la un mod nepredicativ la altul. Cea mai pronunțată natură verbală are gerunziul, apoi infinitivul scurt, urmează participiul (din structura formelor verbale compuse) și supinul verbal.

Acest caracter se manifestă mai întâi prin aceea că modurile respective intră în componența formelor verbale compuse (gerunziul participă la constituirea prezumtivului prezent, infinitivul la a viitorului I și a condițional-optativului, participiul la a perfectului compus, a viitorului anterior, a conjunctivului perfect și a condițional-optativului perfect).

Aceste moduri păstrează regimul sintactic al verbului corespunzător (au aceleași posibilități combinatorii). Ex: **El învață lecția bine/ acum** → **a învăța lecția bine/ acum; învățând lecția bine/ acum; are de învățat lecția bine/ acum**. Dacă un verb copulativ este la un mod nepredicativ, el își păstrează caracterul de verb copulativ, formând o parte de propoziție împreună cu substantivul sau adjectivul care, analizate în detaliu, ar avea rol de nume predicativ (este, de fapt, un nume predicativ în stare latentă). Ex: **A fi profesor este o mare bucurie** (subiect); **Muncește pentru a deveni un specialist bun** (complement circumstanțial de scop); **S-a pus condiția de a fi tânăr** (atribut verbal); **Fiind bolnav n-a venit la școală** (complement circumstanțial de cauză).

În virtutea naturii lor verbale, gerunziul și infinitivul pot avea un subiect propriu, care reprezintă *un subiect secundar* în propoziție.

Gerunziul și infinitivul se referă indirect, prin intermediul verbului regent, atât la persoană, cât și la timpul desfășurării acțiunii. Ex: **Văzând că e bolnav, noi am hotărât să-l internăm în spital** (timpul perfect, persoana 4°); **El o să știe bine a se descurca în viață** (timpul viitor, persoana 3°). Persoana se mai poate deduce și din prezența pronumelui reflexiv (Ex: **Întorcându-se acasă, a găsit ușa deschisă** (persoana 3°)) sau a subiectului propriu, atunci când există subiect secundar (Ex: **Intrând ei mai întâi, am urmat și noi la scurt timp; Noi dorim a avea fiecare actele necesare**). Această referire este însă indirectă, căci nu se exprimă prin forme flexionare de timp și de persoană.

Chiar faptul că modurile nepredicative pot fi folosite cu valoarea unor moduri predicative demonstrează calitatea lor verbală (infinitivul echivalează cu conjunctivul, infinitivul și supinul pot avea valoare de imperativ).

Latura nominală a modurilor nepredicative este mai slab reprezentată. Astfel, infinitivul realizează dependența de elementul regent printr-o prepoziție, ceea ce îl apropie de substantiv. Mai mult, el se poate substitui printr-un substantiv: *Muncește pentru a se întreține* → *pentru întreținerea sa*. Supinul rezultă din combinația cu unele prepoziții.

Infinitivul și supinul pot îndeplini funcții sintactice specifice substantivului: subiect (infinitivul), complement direct (infinitivul și supinul). Ex: *A munci e o datorie* → *Munca e o datorie*; *Știe a dansa* → *Știe dansul*; *Are de făcut mâncare* → *Are treabă*.

STRUCTURA FORMELOR VERBALE

Modurile și timpurile sunt simple (sintetice) sau compuse (analitice).

Formele verbale simple

Sunt alcătuite din: *radical+sufix+desinență*. Sunt simple unele moduri (imperativul, gerunziul, participiul) și unele timpuri ale indicativului (prezentul, imperfectul, perfectul simplu, mai mult ca perfectul).

Sufixul exprimă concomitent modul și timpul, iar desinența redă persoana și numărul.

Mai mult ca perfectul și unele participii conțin două sufixe (celelalte forme verbale se caracterizează printr-un singur sufix). Ex: *cit-i-se-m*, *du-se-se-m*, *ar-a-t*, *văz-u-t*, *cer-u-t*, *sos-i-t*, *hotăr-â-t* (dar: *rup-t*, *prin-s*, *ved-ea-m*, *intr-a-și*). Sufixe secundare *-ez*, *-esc*, *-ăsc* apar la indicativul prezent, de unde trec la conjunctivul prezent și la imperativ, realizând *conjugarea slabă*.

Modurile nepersonale au numai radical și sufix; neavând flexiune de persoană și de număr, ele nu conțin desinențe.

Când în paradigma verbală sufixul sau desinența sunt realizate negativ considerăm că avem sufix zero sau *desinență zero*. Este impropriu să se spună că nu există afix (sufix sau desinență), deoarece *afixul zero* se opune unor afixe realizate pozitiv, adică are un rol distinctiv, diferențiator.

Radicalul poate avea variante realizate prin alternanțe fonetice (vocalice sau consonantice).

Alternanțele vocalice se produc de regulă în partea medială a radicalului, exprimându-se prin doi sau trei termeni: *arăt-arată*, *alerg-aleargă*, *dorm-doarme*, *tac-tăcem*, *cumpăr-cumperi*, *spăl-speli-spală*, *pot-poate-putem*. Rareori apar alternanțe vocalice cu mai mult de doi termeni în același radical: *sémăn-sémeni-seământă*; *spéli-spălă-spălăm*; *văd-véde-vedém-să vădă-văzând* (cu variații de accent).

Alternanțele consonantice sunt mai numeroase decât cele vocalice și se produc de obicei la finala radicalului. Acestea se exprimă prin doi, rareori trei, termeni: *cânt-cânți*, *cad-cazi*, *cos-coși*, *duc-duce*, *aleg-alegi*, *frig-frigi-fripse*. Pot alterna, de asemenea, unele grupuri consonantice: *gust-guști*, *mușc-muști*, *cresc-crești*.

Cele mai numeroase și mai diverse variații ale radicalului au verbele în *-E*.

Accentul în flexiunea verbală este mobil, spre deosebire de flexiunea nominală, unde e fix. El cade pe radical sau pe sufix, niciodată pe desinență. De cele mai multe ori sufixul este accentuat. Accentul variază după mod, timp, persoană și după clasa de conjugare. La imperfect, mai mult ca perfect și gerunziu sufixul e întotdeauna accentuat. La indicativul prezent, perfectul simplu, participiu și infinitiv, accentul e variabil (de ex: conjugarea slabă are sufixul accentuat, iar verbele în *-E* au radicalul accentuat la indicativul și conjunctivul prezent, precum și la infinitiv).

Formele verbale compuse

Conțin o formă sintetică precedată de un auxiliar, care este invariabil când provine dintr-o prepoziție (*a*) sau conjuncție (*să*) și e variabil când se redă printr-un verb auxiliar (*a fi*, *a avea*, *a vrea*). Aceste forme se întâlnesc la timpurile: perfectul compus și viitorul (de la indicativ), conjunctivul prezent, condițional-optativul prezent, infinitivul prezent.

La acestea se adaugă unele *forme supercompuse*, adică alcătuite din trei termeni: viitorul anterior, conjunctivul perfect, condițional-

optativul perfect, infinitivul perfect, prezumtivul prezent și perfect. Structura lor este destul de omogenă: elementul auxiliar (*voi, aș, să, a*)+elementul invariabil *fi*+participiul invariabil (cu excepția prezumtivului prezent, unde apare gerunziul).

Formele verbale compuse permit intercalarea unui număr limitat de adverbe fără funcție sintactică: *mai, cam, prea, tot, și*. Ex: *am mai sunat, n-a prea venit, ar tot mânca, va și cânta, ați cam întârziat*. Conjunctivul prezent și infinitivul prezent permit în plus intercalarea adverbului *nu* și a pronomelor neaccentuate (personal și reflexiv), de ex: *să nu-l mai văd; a-l și anunța; să nu ni-l mai tot povestească* (număr maxim de elemente intercalate).

De asemenea, ele pot avea topica inversată, rezultând *formele verbale inverse*, frecvente în limba veche și păstrate astăzi în unele graiuri. Ex: *văzut-am, cânta-voi*. Aceste forme permit intercalarea pronumelui neaccentuat: *dusu-l-am, duce-m-oi, cânta-le-vei*. Condițional-optativul cu forme inversate conține infinitivul lung: *închinare-aș*; dacă însă se intercalează un pronume neaccentuat, re apare infinitivul scurt: *arde-l-ar*.

Formele supercompuse nu permit inversarea topicii, dar admit intercalarea elementelor menționate mai sus, organizate similar, în sensul că infinitivul și conjunctivul permit intercalarea combinată a mai multor elemente, de ex: *să nu-l mai fi știut, a nu-i tot certa*. Elementul *fi* nu permite disocierea de participiu. Rezultă că structurile corecte sunt: *voi mai fi spus, aș mai fi citit, să mai fi venit* (în limba vorbită se folosesc și cu topica: *vor fi mai spus, aș fi mai citit, să fi mai venit*). Este incorectă așezarea adverbului la începutul construcției verbale: *mai voi fi spus, mai aș fi citit, mai să fi venit* sau: *mă mai doare*.

VERBELE NEREGULATE

Sunt verbe care au o structură izolată în cadrul sistemului verbal, neputând fi integrate complet în nici una dintre clasele existente. Neregularitățile se produc în puncte diferite ale formei verbale (în radical sau la afixe); de asemenea, gradul de neregularitate este diferit. Sunt neregulate, în diverse puncte ale flexiunii, următoarele

verbe: *a fi*, *a avea*, *a vrea*, *a lua*, *a da*, *a sta*, *a bea*, *a ști*, *a mânca*, *a usca*. *A fi* are cel mai ridicat grad de neregularitate.

a. **Radicalul** poate avea variații care merg până la modificarea sa totală (rezultând *formele supletive*). Au radical supletiv: **a fi** (*f-*, *fi-*, *fos-*, *est-*, *est-*, *sunt-*, *er-*) și **a lua** (*ia-*/*ie-*, *lu-*). Prezintă variante ale radicalului: **a avea** (ex: *ar-*, *av-*, *aib-*), **a vrea** (ex: *vr-*, *vre-*, *vor-*), **a da** și **a sta** (ex: *dea-*, *dăd-*, *d-*; *stea-*, *stăt-*, *st-*), **a mânca** și **a usca** (ex: *mânc-*, *mănânc-*; *usc-*, *usuc-*), **a bea** (ex: *be-*, *bă-*, *b-*).

b. Alteori neregularitățile se produc în structura sau în selectarea *afixelor*.

Sufixe nespecifice clasei respective de verbe apar în special la *a fi*: *-e-* la indicativ prezent: *suntem*, *sunteți* (în locul lui *-i-*), *-u-* la perfect: *fui...* (în locul lui *-i-*), *-a-* la imperfect: *eram...* (în locul lui *-ea-*).

A ști are sufixul *-u-* la perfect și participiu (în loc de *-i-*): *știui...*, *știut* etc.

Desinențe neașteptate, neîntâlnite la celelalte categorii de verbe. Aproape toate verbele neregulate au la persoana 1° a indicativului prezent desinența *-u*, fără ca ea să fie motivată de structura fonetică a radicalului: *dau*, *stau*, *beau*, *iau*, *știiu*, *vreau*. *A avea* are la indicativ prezent, persoana 1° desinența *-m* (*am*) și *-u* la persoana 6° (*au*). *A fi* are desinența *-u* la persoana 1° a conjunctivului prezent (*să fiu*).

c. Caracterul neregulat se manifestă și în modul de realizare a *omonimiilor flexionare*. *A da*, *a sta*, *a lua*, deși aparțin clasei de verbe în *-A*, au omonime persoanele 1° și 6° la indicativul prezent (ca verbele în *-E*, *-EA*, *-I*). *A lua* și *a vrea* au omonimă persoana 3° a indicativului prezent cu cea a conjunctivului prezent, deși flexiunea verbală se caracterizează tocmai prin deosebirea acestora (*ia-să ia*, *vrea-să vrea*). Imperativul lui *a fi* (*fii*) este omonim cu conjunctivul prezent. *A fi* este singurul verb care nu prezintă omonimia generală între indicativul prezent și conjunctivul prezent la persoanele 1°, 2°, 4°, 5° (*sunt-să fiu*, *ești-să fii*, *suntem-să fim*, *sunteți-să fiți*).

d. Numeroase verbe au *paradigme* sau *forme paralele* la diverse timpuri. *A avea, a vrea, a fi* au forme duble la perfectul simplu (*avui-avusei, vrui-vrusei, fui-fusei*) care s-au extins și la mai mult ca perfect (*avusem-avusesem, vrusem-vrusesem, fusem-fusesem*). Prima formă este etimologică, a doua este analogică, creată ulterior și impusă în limba literară.

A da și *a sta* au la imperfect o formă învechită etimologică (*dam, stam*) și alta nouă, considerată literară (*dădeam, stăteam*).

Paradigma lui *a vrea* (lat. *voleŕe*) se interferează cu cea a sinonimului său *a voi* (slv. *voliti*). În limba actuală ele s-au repartizat în folosire astfel: *a voi* este utilizat numai la imperfect (*voiam, voiai...*), în timp ce *a vrea* se impune la toate celelalte moduri și timpuri. Pe de altă parte apar forme hibride, nerecomandabile: *vroiesc, vroit, vroisem, vroiam* (singura formă admisă de limba literară este cea de imperfect).

A avea are două forme la imperativ: una literară (*ai*) și alta, învechită, creată după modelul conjunctivului (*aibi*).

A fi are la indicativ persoana a III-a, plural și singular, mai multe forme. La persoana 3° forma *este* are și o variantă scurtă *e* care devine în poziție conjunctă *-i* (*Care-i acolo ?*) și care își creează mai departe o variantă independentă *îi* (*El îi cuminte*). La persoana 6° în limba vorbită există forma conjunctă *-s* (*Unde-s ei ?*) care are o variantă independentă, de asemenea populară, *îs* (*Cum îs astea ?*). Conjunctivul latinesc *sint* a dat în română forma *sînt* pentru persoana 6°, care s-a extins și la persoana 1°. Pe cale cultă s-a impus forma *sunt* luată direct de la indicativul prezent latinesc *sunt*; această formă însă s-a răspândit numai în mediul cultivat, în vorbirea generală continuând să fie folosită forma normală, moștenită, *sînt*. *A fi* are, de asemenea, două variante accentuate la persoana 4° și 5° a indicativului prezent: una pe radical (*súntem, súnteți*), alta pe sufix (*suntém, suntéți*); este literară varianta accentuată pe sufix, ca la verbele de conjugarea a IV-a.

Trebuie menționat că toate neregularitățile din flexiunea acestor verbe își au explicația în evoluția formelor latinești corespunzătoare.

VERBELE DEFECTIVE

Sunt verbe caracterizate prin paradigmă incompletă. Caracterul defectiv se manifestă în diverse puncte ale flexiunii și are grade diferite de extindere. Se pot stabili, astfel, categorii de verbe defective de mod, de timp, de persoană și de număr.

1. Având în vedere organizarea flexiunii verbale, constatăm că *imperativul* este, prin natura conținutului său, un mod defectiv de timpul trecut sau viitor și de persoanele 1°, 3°, 4°, 6°.

Verbele unipersonale de orice tip, apărând numai la persoana a III-a, sunt defective de celelalte persoane.

2. Destul de numeroase sunt verbe defective considerate individual.

a. Mai importante sunt verbe general folosite în limba literară.

A voi și *a vrea*, completându-se în folosire, devin defective: *a vrea* este defectiv la imperfect, iar *a voi* este defectiv la celelalte moduri și timpuri.

A vrea, *a putea*, *a trebui*, *a plăcea*, *a ști*, *a zăcea* sunt defective de imperativ, din considerente semantice.

Haidem, *haideți* sunt unicele forme ale unui verb provenit de la interjecția *haide* (forme de persoanele 4° și 5° ale indicativului prezent, folosit cu valoare de imperativ).

b Câteva verbe vechi și populare au un puternic caracter defectiv:

A la, *a mânea* sunt folosite sporadic în limba actuală (ex: *se lă, s-a lăut, o să se laie; va mânea, am mas, să mâie*).

A rage nu are participiu.

A păsa apare numai la imperativul pozitiv singular, în sintagme în care e urmat de alt verb: *pasă de atinge tu...* („încearcă, îndrăznește“).

Va „a merge“ atinge un grad maxim al caracterului defectiv, deoarece se întâlnește numai în expresia neanalizabilă *mai va* „mai e timp, mai durează“.

c. Destul de multe verbe neologice, în procesul de încadrare în limba română, manifestă preferințe pentru unele moduri și timpuri și restricții pentru altele.

Nu au indicativ prezent și conjunctiv prezent: *a radiofica, a eradica*.

Nu au participiu: *a concede, a converge, a desfide, a divide, a rezida*.

Au numai infinitiv și participiu: *a aboli, a consterna, a deferi, a se detraca, a prefabrica*. Unele verbe sunt unipersonale, deci defective de persoană: *a deferi, a repurta*.

LOCUȚIUNILE VERBALE

Sunt construcții perifrastice idiomatice gramaticalizate. Adică sunt sintagme cristalizate în limbă, caracterizate prin unitate semantică și gramaticală.

Unitatea semantică nu presupune suma sensurilor componente, ci constă în apariția unui sens nou, distinct de acestea. Decurge de aici caracterul idiomatice, intraductibil al locuțiunilor. Ex: *a da bir cu fugiții, a o face lată, a găsi cu cale, a ține piept, a lăsa baltă, a bate câmpii, a-și lua zilele, a o pune de mămăligă, a trage la măsea*.

Unitatea gramaticală determină comportamentul verbal al întregului grup de cuvinte. Regăsim, deci, categoriile gramaticale ale verbului: diateză, tranzitivitate, mod, timp, persoană, număr.

Există locuțiuni la diateza reflexivă: *a se da de gol, a se face foc, a se face de râs, a-și da seama, a-și lua rămas bun, a-și da aere*. Locuțiunile tranzitive pot trece la diateza pasivă: *a fi băgat în seamă, a fi tras la răspundere*.

Puține locuțiuni sunt impersonale: *a se face ziuă, a-i părea bine, a-i sta bine, a-i veni bine, a nu avea rost, a-i fi de bine, a-l lua cu frig* etc.

Tranzitivitatea locuțiunii nu depinde, nici de tranzitivitatea verbului conținut, nici de cea a verbului sinonim. Ex: locuțiunea *a ține piept* este intransitivă, deși verbul *a ține* este tranzitiv; locuțiunea *a face rost* este intransitivă, dar verbul sinonim *a procura* este tranzitiv.

Sintactic, locuțiunea verbală formează un predicat verbal. Determinanții săi sunt cei ai verbului: complemente sau propoziții

completive. Niciodată locuțiunea verbală nu se poate construi cu un atribut sau cu o atributivă.

Trăsăturile locuțiunilor verbale

Caracterul neanalizabil din punct de vedere sintactic. Gradul de sudură al locuțiunilor este diferit: cele mai vechi sunt mai bine cristalizate, cele mai noi sunt mai ușor de reconstituit ca organizare sintactică. Să se compare, de pildă: *a-i veni de hac*, *a-și bate joc*, *a merge la sigur*, *a o lua la fugă*, *a pune la cale*, *a se da pe brazdă* cu: *a da foc*, *a lua foc*, *a se face bine*, *a-l duce capul*. Indiferent de structura locuțiunii, este neindicată analiza elementelor constitutive, dat fiind că, prin definiție, locuțiunea reprezintă o unitate lexico-gramaticală.

Caracterul fix al sintagmei manifestat prin: topică fixă și imposibilitatea disocierii prin alte elemente. Rareori locuțiunile verbale (spre deosebire de alte locuțiuni) permit totuși inversarea topicii (*aminte să-mi aduc*). De asemenea, numai unele locuțiuni verbale admit intercalarea altor cuvinte: *i-a venit hoțului de hac*, *a luat-o repede la fugă*, *o să țină bine minte*.

Imobilitatea substantivului din locuțiune. Structura oricărei locuțiuni este: *verb+substantiv*. Verbul are rolul gramatical, realizând flexiunea, iar substantivul are rol semantic, dirijând sensul. Substantivul este întotdeauna invariabil morfologic (nu-și poate schimba numărul sau articularea) și este nedeterminabil sintactic (nu poate primi nici un determinant). De ex: *a da în gropi* (dar nu e posibil * *a da în groapă*), *a face praf* (dar nu și * *a face praful*), *a trage mâța de coadă*, *a intra la apă* (dar nu * *a trage mâța aceasta de coadă*, * *a intra la apă adâncă*) etc. Adăugarea unui determinant este posibilă numai în cazul unui substantiv independent, or în locuțiune substantivul își pierde independența morfologică. Substantivul își pierde și independența lexicală și de aceea nu poate fi înlocuit printr-un sinonim. Ex: *a se șterge pe bot* (dar nu * *a se șterge pe gură*), *a spăla putina* (dar nu * *a spăla butoiul*). Desigur există și locuțiuni create aproximativ concomitent, conținând elemente paralele (un sinonim sau un

echivalent): *a-și da sufletul/ duhul, a se duce pe gârlă/ copcă, a-i sări tandăra/ muștarul, a o lua/ rupe la fugă, a se linge/ șterge pe bot*. Este vorba, deci, de variantele unor locuțiuni.

Conservarea unor arhaisme (lexicale, morfologice sau sintactice). Deseori locuțiunile conservă cuvinte vechi care nu mai există independent în limba actuală: *a lua la rost* (rost „gură“), *a da sfară în țară* (sfară „fum înecăcios“), *a da ortul popii* (ort „monedă, ban“), *a se da în stambă* (stambă „tipar, tipografie“), *a da brânci* (brâncă „mână“), *a-și aduce aminte* (aminte < lat. *ad+mentem*); sau conțin cuvinte străine, din turcă, bulgară, slavă veche, care n-au circulat în mod independent în română: *a nu avea habar* (tc. *habar* „veste, informație“), *a veni de hac* (tc. *hak* „sumă datorată cuiva“), *a lua cu japca* (bg. *zabka* „laț, cursă“), *a da târcoale* (bg. *tărkol* „cerc, roabă“), *a o lua razna* (v. sl. *razino* „departe“), *a da ghes* (et. nec.), *a da iama* (tc. *yaman* „strașnic, teribil“).

Uneori se conservă pluralele vechi (*a-și lua câmpii, a băga în boale*) sau tipare sintactice învechite (*a avea de gând, a băga de seamă, a veni de hac*).

Întrucât categoria locuțiunilor este de multe ori destul de greu de apreciat, se impun câteva observații:

De cele mai multe ori locuțiunea are corespondent un verb simplu (*a-și aduce aminte*—*a-și aminti, a se da de-a rostogolul*—*a se rostogoli*), dar această corespondență nu reprezintă întotdeauna un criteriu de apreciere a locuțiunii. Ex: *a da poruncă*—*a porunci*, dar *a da poruncă* nu este locuțiune; *a-l lua gura pe dinainte* nu are un corespondent simplu. Unitatea semantică se verifică mai bine prin transpunerea în plan noțional (să fie redată o singură acțiune).

Aprecierea unei locuțiuni depinde uneori de context. Ex: **A dat dovadă/ că este inteligent** (locuțiune verbală+propoziție completivă indirectă); **A dat dovada/ că este inteligent** (verb+complement direct+propoziție atributivă). Sau: *a cădea la înțelegere* este o locuțiune verbală, iar în *a cădea la bună înțelegere* apariția determinantului provoacă desfacerea locuțiunii.

Multe locuțiuni se caracterizează prin expresivitate, de ex: *a-și lua lumea în cap*, *a-i lăsa gura apă*, *a i se aprinde călcâiele*, *a-și călca pe inimă*, *a pune bețe în roate*, *a se șterge pe bot*, *a da cu oiștea-n gard*, *a se spăla pe cap* („a se descurca“), *a se spăla pe mâini* („a se degaja de o răspundere“), *a prinde cu mâta-n sac*, *a fi cu un picior în groapă*, *a vinde castraveți la grădinar*, *a închide ochii* („a muri“), *a sta ca pe ghimpi*, *a-și pune pofta-n cui*, *a bate apa-n piuă*, *a-i crește inima*. Se observă însă că tocmai acestea sunt mai puțin gramaticalizate (relațiile sintactice dintre elemente se pot reconstitui), iar caracterul de locuțiune este dat de metafora care conferă unitate semantică. De aceea, mai adecvată ar fi denumirea de *expresii verbale*.

Locuțiunea presupune o *folosire generală*, deci se situează în planul limbii, nu în uzul individual.

Majoritatea locuțiunilor sunt vechi în limbă și se grupează în jurul câtorva verbe din fondul principal lexical: *a da* (ex: *a da de urmă*), *a lua* (ex: *a lua peste picior*), *a face* (ex: *a-și face de cap*), *a sta* (ex: *a sta pe gânduri*), *a avea* (ex: *a avea de gând*), *a pune* (ex: *a pune la cale*), *a băga* (ex: *a băga de seamă*), *a trage* (ex: *a trage cu urechea*). Deseori este inclus în structura locuțiunii pronumele personal cu valoare neutră *o* (*a o băga pe mânecă*, *a o lua de-a dreptul*, *a o duce bine*, *a o lua la goană*, *a o face lată*). Un număr mai redus de locuțiuni sunt romanice, împrumutate prin calc sintactic (traducerea elementelor componente): *a pune la punct*, *a avea în vedere*, *a atrage atenția*, *a lua loc*, *a lua contact*, *a face curte*, *a face față*, *a lua act*, *a lua în considerație*, *a cădea de acord*.

SEMIAUXILIARELE DE MOD

Câteva verbe care exprimă diferite nuanțe ale modalității au tendința de a se lega strâns de verbul următor (folosit la infinitiv, supin sau conjunctiv): *a putea*, *a trebui*, *a fi*, *a avea*. Ele se numesc *semiauxiliare de mod*.

Se produc anumite modificări semantice, sau la semiauxiliar, sau la verbul următor. Astfel, *a putea* și *a trebui* influențează sensul

verbului următor în direcția posibilității și a necesității. *A fi* și *a avea* își modifică propria semnificație când apar ca semiauxiliare, de exemplu: **Era să cad** („eram pe punctul...“); **Ce-i de făcut?** („trebuie, e necesar“); **Am de citit** („trebuie“); **Avem să plecăm** (= o să plecăm, vom pleca).

Mărcile gramaticale sunt puține și de aceea aceste verbe nu formează o categorie gramaticală bine conturată, nu sunt pe deplin gramaticalizate (sunt numai semigramaticalizate). *A putea* a suferit cea mai puternică gramaticalizare, care s-a produs la nivelul limbii literare: dispare *a* de la infinitivul verbului următor (Ex: **Putem pleca** [= a pleca]; **Problema asta poate fi rezolvată de către toți elevii** [= a fi rezolvată]; **Ei pot fi atenți** [= a fi atenți]), adverbul negativ *nu* se plasează în fața grupului celor două verbe, referindu-se la întreaga acțiune redată de cele două verbe (Ex: **Nu poate mânca**), într-un grup de două verbe pronumele neaccentuat – personal sau reflexiv care le precedă – depinde de al doilea verb din grup (**îl poate chema** [= poate a-l chema]; **el se poate duce** [= el poate a se duce]).

A fi și *a trebui*, impersonale în limba literară, au tendința de a-și pierde acest caracter în limba vorbită, acordându-se cu subiectul verbului al doilea. Ex: **Eram să greșesc**; **Ei trebuiau să lucreze**. *A avea* intră ca auxiliar în structura formei de viitor (ex: **avem să cântăm**). Auxiliarul însă nu-și scurtează forma, așa cum ar fi normal, și primește o nuanță semantică suplimentară de „necesitate“, ceea ce îi conferă caracterul de semi-auxiliar.

În ciuda tendinței acestor verbe de a se apropia de verbul următor, cele două verbe își păstrează totuși independența lexicală și gramaticală; nu se poate vorbi în această situație de un „predicat verbal compus“, fiecare verb având funcție sintactică proprie.

Când *a putea* este urmat de două verbe, este necesară repetarea sa. Ex: **putem să începem și putem să terminăm** (nu: **putem să începem și să terminăm**).

EXPRIMAREA ASPECTULUI

În limba română categoria aspectului nu e gramaticalizată, ca în alte limbi. De exemplu, în limbile slave există prefixe sau sufixe gramaticale specializate pentru a reda o acțiune momentană (aspectul perfectiv) sau durativă (aspectul imperfectiv).

Limba română, pentru a reda aceste valori, recurge la procedee semantice, gramaticale sau sintactice (combinații de cuvinte).

Astfel, sensul verbelor poate exprima durata (*a căuta, a merge, a trăi*) sau momentul (*a adormi, a găsi, a sparge*).

În categoria timpurilor trecute ale indicativului există o opoziție aspectuală între imperfect și celelalte timpuri trecute.

Verbele (la conjunctiv, infinitiv sau supin) capătă valoare aspectuală dacă sunt precedate de anumite verbe. Astfel, verbele care exprimă începutul unei acțiuni (*a începe, a se apuca, a porni* etc.) sau sfârșitul ei (*a termina, a înceta, a se opri* etc.) impun un sens perfectiv, iar cele care exprimă durata (*a continua, a urma* etc.), un sens imperfectiv. Ex: *S-a apucat să lucreze; Termină de mâncat; Va începe a aplica noua metodă* (sens perfectiv); *Continuă să facă exerciții; A continuat de săpat; Va continua a studia* (sens imperfectiv).

Prezența în context a unor adverbe orientează aspectul verbului. Ex: *Vorbește continuu* (aspect durativ); *A rezolvat imediat problema* (aspect momentan).

MODEL DE ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Verb predicativ (sau nepredicativ: copulativ sau verb la mod nepredicativ), personal (sau impersonal, sau la mod nepersonal), conjugarea, diateza, tranzitivitatea, modul, timpul, persoana, numărul; funcția sintactică.

Cealaltă categorie de verbe nepredicative – verbele auxiliare – nu apar menționate în analiza morfologică, deoarece aceste verbe intră în structura formelor verbale compuse, a timpurilor compuse, a modurilor compuse sau a diatezei pasive.

Verbele neregulate nu sunt cuprinse în clasificarea după conjugări.

Verbele asociate în folosire cu un pronume personal în dativ (ex: *îi place*) sau cele la diateza activă însoțite de un pronume reflexiv (ex: *se spală, își cumpără*) sunt *verbe pronominale*. Pronumele își păstrează independența sintactică, formând un complement indirect sau direct.

Tranzitivitatea

Tranzitivitatea verbelor care au complementul direct neexprimat se verifică completând sintagma cu un substantiv (Ex: *Scrie* → *Scrie o scrisoare*) sau cu un pronume personal (Ex: *O scrie*).

Deoarece verbele tranzitive devin intransitive când sunt la altă diateză decât cea activă, este bine să se diferențieze situațiile astfel: *a merge* – verb intransitiv; *este făcut* – verb intransitiv, deoarece este la diateza pasivă.

Reluarea sau anticiparea complementului direct nu reprezintă o dublă tranzitivitate (nu sunt două complemente directe diferite, ci același complement e exprimat de două ori). De asemenea, un complement direct multiplu ocupă o singură poziție sintactică (formează un singur complement direct).

Verbele monotranzitive se construiesc cu un complement direct animat sau inanimat, sau cu o propoziție completivă directă. Ex: *Așteptăm tramvaiul; Așteptăm profesorul; Așteptăm/să vină*. Dacă complementul direct este exprimat în propoziție, propoziția următoare nu mai poate fi completivă directă. Ex: *Așteptăm tramvaiul/să vină* (propoziție completivă indirectă).

Verbele *a privi, a-și aminti* (și locuțiunea verbală *a-și aduce aminte*) sunt de obicei intransitive (*Privesc la joaca copiilor; Îmi amintesc de învățătoarea mea*), dar pot fi folosite și tranzitiv (*Privesc o fotografie; Mi-am amintit adresa*). Acest comportament nu se mai poate distinge în planul frazei (*Privesc/cum se joacă copiii; Îmi amintesc/că mi-a înapoiat cartea*).

În exemple de tipul *Mă trece strada*, *strada* este complement circumstanțial de loc („peste stradă”), nu complement direct.

Verbele impersonale

Nu sunt verbe lipsite de categoria persoanei, ci au o unică persoană (a III-a, care trebuie să fie precizată în analiza gramaticală).

Verbele reflexiv impersonale sunt de două feluri: *proprii* (ex: *se cade, se cuvine, se întâmplă, se pare, se poate*) și *improprii* (ex: *se circulă, se doarme, se muncește*). În analiză nu este însă necesară distincția. Ex: *se cuvine* – verb predicativ, impersonal, conjugarea a IV-a, diateza reflexivă (verb reflexiv impersonal), intransitiv, indicativ, prezent, persoana a III-a, singular; predicat verbal.

Când verbul impersonal se asociază în folosire cu un pronume personal în dativ, acesta nu intră în structura predicatului, ci îndeplinește funcția de complement indirect (ex: *îi trebuie, îi pare bine*).

Verbul *a putea* când este la diateza reflexivă este întotdeauna impersonal: *se poate* (nu este posibil **mă pot, *te poți*). Ca verb activ, este personal (*pot, poți, poate...*). *Poate* urmat de *că* sau *să* este semiadverb: *Poate să plouă; Poate că a plecat*. Având în vedere și caracterul său de semiauxiliar de mod (tendința de a se lega strâns de verbul următor), se impune refacerea structurii inițiale în sintagme de tipul: *El se poate stabili în oraș* (= *El poate a se stabili în oraș* → verb predicativ+infinitiv, complement direct); *Se poate întâmpla orice* (= *Se poate a se întâmpla orice* → verb reflexiv impersonal – predicat+ verb reflexiv impersonal – subiect+pronume nehotărât – subiect al infinitivului).

Verbul *a fi* impersonal este predicativ sau copulativ.

Predicativ este în calitate de semiauxiliar de mod, cu două sensuri:

- „a fi pe punctul” – urmat de o subiectivă. Ex: **Era/** *să sparg paharul; Băiatul era să alunece pe gheață* (= **Era/** *băiatul să alunece...*).
- „a trebui” Ex: *Ce era de făcut ?* (*de făcut* – supin-subiect, *ce* – pronume interogativ-complement direct al supinului); *Ce era să fac ?* (= **Era/** *să fac ce ?* – propoziție subiectivă).

Tot predicativ este și în construcțiile cu sens existențial: *E iarnă; Mi-e sete*.

Sau când are sensul „a se întâmpla“ și este precedat de o subiectivă introdusă prin *dacă*. (v.p. 139).

Copulativ este în expresiile verbale impersonale sau când are sensul „a semnifica“, fiind construit concomitent cu o subiectivă și cu o predicativă. (v.p. 139).

O structură ambiguă, în care nu se poate distinge *a fi* impersonal predicativ de *a fi* impersonal copulativ, este următoarea: *Dacă nu vorbește/e/că nu știe răspunsul*; de aceea nu e clar dacă ultima propoziție e cauzală sau predicativă.

Sunt discutabile construcțiile cu *cald* și *frig*, din cauza calității lor morfologice, de substantiv sau de adverb. Considerăm că întotdeauna *cald* este adverb (*e cald, mi-e cald*), deoarece permite atât gradele de comparație, cât și un determinant adverbial cantitativ: *(mi)-e mai cald, (mi)-e foarte cald, (mi)-e așa de cald*. *Frig* este substantiv numai când e articulat sau are un determinant adjectival: *e (un) frig strașnic, e un frig de-ți îngheață suflarea*. În rest, e adverb (*e frig, mi-e frig*), apărând în aceleași construcții cu *cald*: *(mi)-e mai frig, (mi)-e foarte frig, (mi)-e așa de frig*.

Viitorul în trecut care conține semiauxiliarul *a avea* (ex: *Avea să plece peste o lună*) se poate interpreta în două feluri: viitor în trecut, deci predicat verbal, sau verb impersonal (*avea „urma“*) construit cu o subiectivă.

Verbe nepredicative

Auxiliarul *a vrea* provine din lat. *volere*, având forme specializate (*voi, vei, va...*) pentru viitor. Nu trebuie să se confunde cu verbul predicativ *a voi* de origine slavă (*voliti*), sinonim cu predicativul *a vrea* (care are același etimon ca și auxiliarul: lat. *volere*).

Verbele copulative se pot construi cu un subiect subînțeles (Ex: *L-am cunoscut pe Victor; [el] era un om inteligent*) sau eliptic (Ex: *[Acela] era un an secetos*).

Construcțiile infinitivale relative reprezintă niște propoziții virtuale care formează o parte de propoziție (subiect dezvoltat sau complement direct dezvoltat), deoarece verbul nu e predicativ. Morfologic, însă, ele se descompun în analiză, cu

atât mai mult cu cât pot apărea și determinanți ai infinitivului.
Ex: *N-am ce face acum cu harta* (are rol de complement direct dezvoltat; e alcătuită din pronumele relativ invariabil *ce* în acuzativ+infinitivul *a face*).

Diateza

Pentru a verifica diateza pasivă, se transformă construcția pasivă în activă și atunci complementul de agent devine subiect.

La diateza pasivă propriu-zisă conjugarea este dată de participiu, nu de auxiliar (care e același: *a fi*); de asemenea, participiul flexionează după gen și număr (acordându-se cu subiectul, el are întotdeauna cazul nominativ). Ex: *Colegele de clasă au fost invitate de Aida la o cofetărie* (verb predicativ, personal, conjugarea I, diateza pasivă, intransitiv, indicativ, perfect compus, persoana a III-a, plural, participiul este feminin plural; predicat verbal).

Verbele reflexiv-pasive nu se încadrează în categoria *verbelor impersonale*, ci au numai un sens impersonal. Ex: *Se aude că va fi o primăvară timpurie* (verb predicativ, cu sens impersonal, conjugarea IV, diateza pasivă (reflexivul pasiv), intransitiv, indicativ, prezent, persoana a III-a, singular; predicat verbal).

În exprimări orale se produce o contaminare între construcția pasivă și cea cu predicat nominal (Ex: *El e foarte iubit de toți*); acordăm prioritate diatezei pasive, considerând că la bază stă o exprimare de tipul: *El e foarte mult iubit de toți*, în care superlativul se referă la adverb.

Locuțiunile verbale

Nu se mai specifică conjugarea verbului conținut, întrucât locuțiunea este o unitate neanalizabilă.

E necesar să nu se confunde locuțiunea verbală cu sensul figurat al verbului. Ex: *L-a șters de pe fața pământului* („a scos, a eliminat“).

Verbul copulativ construit cu o locuțiune adjectivală (*e cu dare de mână* „înstărit, bogat“) sau adverbială (*e de prisos să...* „inutil“) nu formează o locuțiune verbală.

Locuțiunea adverbială nu se poate confunda cu locuțiunea verbală, deoarece ea se poate asocia cu mai multe verbe. Ex: *Lasă-mă în pace* (dar și: *dormi~*, *odihnește-te~*, *mergi~*), față de *înghite în sec*.

Locuțiunea verbală se desface dacă se adaugă un determinant adjectival. Ex: *Îi face bine plimbarea*, dar: *Îi face atâta bine plimbarea*; *își dădea ifose*, dar „*lucru care nu împiedica pe măruntul meu călugăr de a-și da ifose profesionale*“ (C. Hogaș).

Aceeași sintagmă poate fi interpretată ca locuțiune verbală după context: este locuțiune când nu se mai distinge sensul elementelor componente, apărând o nouă entitate semantică. Ex: *Și-a făcut socoteala cumpărăturilor*, dar *Și-a făcut socoteala că trebuie să învețe o meserie* („a considerat“); *I-a pus mâna pe umăr ca s-o liniștească*, dar *Am pus mâna pe hoț* („am prins, am capturat“).

Verbele cu sens modificat, asociate cu pronumele *o* cu valoare neutră alcătuiesc locuțiuni verbale: *o duce* (bine), *ai încurcat-o*, *o rupe* (pe nemțește), *au șters-o* (au plecat).

Omonimie gramaticală

Aceleași verbe (*a ajunge*, *a însemna*, *a rămâne*, *a veni*) își pot schimba calitatea în funcție de context: pot fi predicative personale (*El a ajuns în America*; *Însemnează pagina la care ai ajuns!*; *Fotoliul rămâne în birou*; *El vine din Anglia*), predicative impersonale (*Ajunge că întârzii*, *mai și lipsești?*; *Afară plouă?*; *Înseamnă că nu mai plecăm în excursie*; *Rămâne să verificăm calculele*; *Îmi ajunge hârtia*; *Nu-i rămâne decât munca*; *Îmi vine să plâng*) copulative personale (*El a ajuns director*; *De ce a ajuns să muncească atât?*; *Sănătatea înseamnă fericire*; *Ea a rămas repetentă*). Sau chiar copulative impersonale: *Dacă lipsește înseamnă că e bolnav*; *Îmi vine nepot de soră*.

Paralelisme sintactice

Sintagme asemănătoare pot fi interpretate diferit. Ex: *El e de părere/ că...* (numele predicativ *dé părere* „convins, opinant,” constituie o locuțiune adjectivală, iar propoziția următoare e

completivă indirectă); *El e de aceeași părere*, *El e de părerea (cuiva)* – numele predicativ e reprezentat de un substantiv precedat de prepoziție, deoarece există un determinant al substantivului *părere*).

Construcția *nu-i chip/ să...* (v.p. 141) diferă de *nu-i de chip/ să...* care este o expresie verbală impersonală conținând locuțiunea adverbială *de chip* „posibil”.

ADVERBUL

Adverbul este partea de vorbire care arată caracteristica unei acțiuni, stări sau însușiri sau circumstanța realizării unei acțiuni.

Este o parte de vorbire neflexibilă, fiind invariabil. Spre deosebire de alte părți de vorbire neflexibile (prepoziție, conjuncție, interjecție), adverbul are categoria gramaticală a comparației care se realizează perifrastic (prin combinație cu anumite elemente). Trebuie precizat că nu toate adverbele prezintă grade de comparație.

Structura sa este neanalizabilă (ex: *acum, aici, așa, chiar, când, mai*). Când este analizabil, se poate detașa un sufix lexical (ex: *cruciș, prietenește, realmente*) sau o particulă deictică (*asemenea, iarăși, tocmai*), dar niciodată un element gramatical de felul morfemelor (sufixe, desinențe).

Adverbul nu este o parte de vorbire independentă, ca substantivul sau verbul, ci apare întotdeauna în calitate de determinant față de un element regent. În mod obișnuit, el determină un verb (ex: *scrie repede*), un adjectiv (ex: *ușor răcită*) sau un alt adverb (*vizibil prietenește*); dar el poate apărea și în grupul nomi-

nal, determinând un substantiv (ex: *spațiul de aici*), un pronume (ex: *acela de atunci*) sau chiar un numeral (ex: *primul de jos*). Nu toate adverbele pot apărea în contexte atât de variate; contextul caracteristic oricărui adverb este regentul verbal.

La rândul său, adverbul poate reprezenta regentul unui alt adverb, de ex: (*aleargă*) **destul de repede**, **chiar acum**, **tocmai acolo**, **aproape prietenește**.

CLASIFICAREA ADVERBELOR

I. CLASIFICAREA SEMANTICĂ

Majoritatea adverbelor sunt **circumstanțiale**, arătând circumstanțe de loc, timp, mod, cauză, scop.

1. **Adverbele de loc** arată locul sau direcția acțiunii: *acasă, acolo, afară, aici, aiurea, alături, aproape, deasupra, dedesubt, departe, dincoace, dincolo, împrejur, înainte, înapoi, înăuntru, încoace, încolo, îndărăt, jos, nicăieri, niciunde, pretutindeni, sus, unde, undeva*. Locuțiuni: *în față, de jur împrejur, de colo până colo, în lung și-n lat* etc.

2. **Adverbele de timp** arată momentul acțiunii (adverbe momentane), continuitatea sau repetarea acțiunii (adverbe durative).

a. **Adverbe momentane**: *acum, adineaori, alaltăieri, alaltăseară, altădată, apoi, aseară, astăzi, atunci, azi, când, cândva, curând, deocamdată, deodată, demult, devreme, diseară, ieri, imediat, îndată, mâine, odinioară, poimâine*. Locuțiuni: *dintr-o dată, pe urmă, în curând, după-amiază* etc.

Adverbele momentane cu sens de viitor au în limba română caracteristica de a modifica valoarea de prezent a verbului în valoare de viitor: **Plec mâine** (= voi pleca).

b. **Adverbe durative**: *adesea, câteodată, iarăși, (în)totdeauna, mereu, neconținut, nicicând, niciodată, pururi, rareori, uneori, zilnic*. Locuțiuni: *din când în când, de-a pururi, în veci, zi și noapte* etc.

Adverbele durative conțin și o componentă semantică modală, subordonată însă celei temporale.

Adverbele de loc și cele momentane se pot construi cu anumite prepoziții, fără să formeze locuțiuni adverbiale. Prepozițiile nuantează circumstanța, arătând punctul de plecare (*de*), limita acțiunii (*până*), aproximația (*pe*), direcția în spațiu (*în*), de ex: *de azi, de aici, până acum, până sus, pe atunci, de pe atunci, pe acolo, în sus, în jos, într-acolo*.

3. **Adverbele de mod** constituie o clasă foarte numeroasă, redând diferite nuanțe ale modalității:

a. *Adverbele calificative* exprimă însușirile unei acțiuni: *agale, aievea, alandala, alene, altfel, anapoda, anevoie, asemenea, astfel, așa, așisderea, bine, călare, cum, cumva, defel, degeaba, deloc, degrabă, dinadins, împotriva, împreună, încontinuu, întruna („mereu“), negreșit, neîndoielnic, nicidecum, oricum, repede, totuna, zadarnic*. Locuțiuni: *într-adevăr, de pomană, de prisos, pe tăcute, în zadar, de zor* etc.

Sunt incluse și adverbele provenite din adjective calificative, precum: *clar, frumos, greșit, încet, rău, serios*.

Aceste adverbe apar uneori în formă diminutivă, în scopuri expresive, de ex: *frumușel, încetișor, repejor, ușurel*. Mai rar, apar cu astfel de forme și adverbele propriu-zise (*binișor, olecuță*) sau cele provenite de la substantive (*copăcel*).

Sunt cuprinse aici și derivatele cu sufixe adverbiale: *-iș (îș), -ește, -icește, -mente* (*fățiș, morțiș, pieptiș; chiorâș; bărbătește, frățește, omeneste, prietenește; intelectualicește; absolutamente, completamente, realmente* etc.).

Adverbele în *-ește* și *-icește* (sufix frecvent în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea) sunt înlocuite în limba actuală prin construcția analitică **în mod+adjectiv**: *în mod creator, în mod deschis, în mod științific* etc.

b. *Adverbele cantitative* formează un grup restrâns, dar foarte frecvent: *atât, berechet, cât, câtva, destul, doldora, enorm, întrucâtva, mult, oricât, puțin, suficient*. Locuțiuni: *asa de, atât de, cât de, destul de, de ajuns, cât de cât, de multe ori, cu toptanul* etc.

c. **Adverbele intensive** provenite din adjectivele corespunzătoare: *extraordinar, grozav, îngrozitor, nemaipomenit, teribil* etc. Pe baza acestora s-au format locuțiuni adverbiale cu o structură aparte (*adverb+de*), pentru a forma superlativul absolut al adjectivelor sau al adverbelor, de exemplu: *grozav de bună, extraordinar de sensibil, uimitor de inteligenți, teribil de repede* etc.

d. Câteva nuanțe din sfera modalității sunt redată de clasa *semiadverbelor* (vezi capitolul respectiv).

e. **Adverbele conclusive**: *deci, așadar, dară, vasăzică*. Locuțiuni: *prin urmare, în concluzie, în consecință, ca atare, așa că, în definitiv, la urma urmei, care va să zică*.

4. **Adverbele finale și cauzale** sunt reprezentate de câteva locuțiuni adverbiale care exprimă scopul sau cauza, în funcție de context: *de aceea, de asta, de aia, pentru aceea, pentru asta, pentru aia*. Ex: *Sunt bolnav și de aceea n-am fost la serviciu* (sens cauzal); *Pentru că sunt bolnav, de aceea n-am fost la serviciu* (sens cauzal); *De aceea am venit, ca să te ajut* (sens final).

*

Între cele trei mari categorii de adverbe (de loc, de timp, de mod) se produc deseori schimbări de sens datorate contextului. Mai frecvent, adverbele de loc se folosesc ca adverbe de timp (deoarece punctului în spațiu îi corespunde momentul în timp, iar întinderii spațiale îi corespunde durata temporală: *aici, înainte, înapoi, înapoi, încoace, încolo, aproape, departe*. Ex: *Aci se porni o vije-lie, de nu se mai vedea om cu om; Atunci se ocupa cu negoțul, dar ce a făcut înainte nu știu; Asta s-a întâmplat aproape de primul război mondial*.

Uneori adverbele de loc sau de timp devin adverbe de mod. Ex: *Lucra înainte [= în continuare], fără să se oprească; A fost bolnav, dar acum e aproape sănătos*. Sau: *Vin numaidecât* (sens temporal); *Vreau numaidecât să urmez o facultate* (sens modal).

Invers, adverbele modale pot deveni temporale sau locale. Ex: *Abia am terminat cartea; Tocmai mă culcasem când a sunat tele-fonul* (sens temporal); *Abia acolo ai ajuns? Tocmai aici vrei să te așezi?* (sens local).

Încă poate avea sens modal (*Dați-mi încă un bilet !*) sau temporal (*N-a venit încă*).

Altfel și *atunci* au uneori sens condițional: *Mă grăbesc, pentru că altfel nu termin lecția la timp; Să fii cinstit și atunci te va respecta toată lumea. Atunci are și sens conclusiv: A luat nota cinci ? Atunci a promovat examenul.*

Oricum poate fi folosit și cu sens concesiv. Ex: *Oricum aș proceda, nu e mulțumită; N-o pot certa, oricum mi-e prietenă.*

Anumite restricții semantice determină restricții morfologice. Astfel, adverbele temporale se organizează, în funcție de sens, cu anumite timpuri: adverbele de posterioritate se folosesc cu timpul viitor, iar adverbele de anterioritate, cu timpurile trecute. În expresiile verbale impersonale apar numai adverbe de mod.

Adverbe substitute

Sunt adverbe de loc, timp sau mod care au un conținut semantic vag, dar care se precizează prin raportare la un antecedent din context: *aici, acolo, unde, acum, atunci, când, așa, astfel, altfel, cum, atât, cât* etc. Ex: *Ea locuiește la Arad. Acolo [= la Arad] locuiește și sora ei; Ion a terminat liceul în 1970. Atunci [= în 1970] am terminat și eu școala; Ai răspuns corect la întrebare. Așa [= corect] a răspuns și colega ta.*

Se distinge categoria **adverbelor nehotărâte**, cu sens neprecizat (de loc, timp sau mod), rezultat, de obicei, din combinarea cu particulele specifice pronomelui nehotărât (*ori-, -ori, oare-, fie-, -va*): *oriunde, oricând, oricum, oriîncotro, uneori, oarecum, oarecând, fiecum*. Analog locuțiunilor pronominale nehotărâte s-au format și **locuțiunile adverbiale nehotărâte**, provenite din combinarea adverbilor *unde, când, cum, cât* cu formele verbale *cine știe, nu știu, te miri, te pomenști*: *nu știu când, cine știe când, te miri când, te pomenști când („cândva“), nu știu unde, cine știe unde, te miri unde, te pomenști unde („unde va“), nu știu cum, cine știe cum, te miri cum, te pomenști cum („cum va“), nu știu cât („câtva“), cine știe cât („puțin“ sau „mult“), te miri cât („puțin“)*. Ex: *A plecat cine știe unde și nu*

s-a mai întors; A venit **nu știu când** și mi-a adus asta; Se descurcă te miri **cum** cu un venit așa de mic.

II. CLASIFICAREA DUPĂ FORMĂ

După structura formei, adverbele se grupează în: simple, compuse și locuțiuni.

1. **Adverbele simple** sunt alcătuite dintr-un singur cuvânt; la origine, multe dintre ele sunt compuse.

a. *Adverbele primare* sunt moștenite sau împrumutate din alte limbi: *abia, acolo, acum, afară, agale, aici, aidoma, aievea, aiurea, altminteri, apoi, aproape, așa, atât, atunci, azi, bine, cam, chiar, când, cum, deja, destul, doar, iar, ieri, înainte, încă, încoace, încotro, lesne, mai, măcar, mereu, mâine, nici, prea, sus, și, tocmai, tot, unde.*

b. Adverbe formate în românește prin *derivare* cu sufixele adverbiale (-iș, cu varianta -îș, -ește, -icește, -mente): *cruciș, furiș, grăpiș, târâș, istoricește, părintește, românește, actualmente, fatalmente, totalmente.*

c. Adverbe provenite din *adverbializarea* adjectivelor sau a substantivelor (v. cap. *Adverbializarea*).

2. **Adverbele compuse** conțin două categorii:

a. *Adverbe formate în limba română prin compunere*: *acasă, alene, adineaori, altădată, alteori, altfel, anevoie, anume, astăzi, astfel, bineînțeles, cică, cândva, câteodată, dedesubt, deloc, demult, deodată, deoparte, deseară, deseori, fiecare, împreună, înapoi, înăuntrul, încotro, îndată, întocmai, laolaltă, neapărat, neîncetat, nicicând, niciodată, numai, numaidecât, odată, odinioară, oricând, oricum, parcă, rareori, undeva, uneori, vreodată.*

b. *Adverbele compuse* sunt limitate numeric. Majoritatea sunt formate prin alăturarea a două adverbe: *ieri-dimineață, ieri-seară, ieri-noapte, azi-dimineață, mâine-dimineață, mâine-seară, mâine-noapte, marți-dimineață, joi-seară, duminică-noapte, mâine-poimâine* etc.

Să adaugă cele din limba vorbită conținând determinantul *astă*: *astă-seară, astă-noapte* sau *astă-primăvară, astă-vară, as-*

tă-toamnă, astă-iarnă (unde *astă* are sensul „trecută”), precum și cele populare: *an-primăvară, an-vară, an-iarnă*.

Câteva adverbe compuse sunt alcătuite din două semiadverbe, neavând, deci, funcție sintactică: *nu prea, nu numai, cam prea, nici chiar, poate numai, ba chiar, chiar și, chiar numai*.

3. Locuțiunile adverbiale

Sunt construcții perifrastice echivalente cu un adverb. Și locuțiunile adverbiale, ca orice alt tip de locuțiuni, se caracterizează prin unitate semantică și gramaticală. Spre deosebire de alte categorii de locuțiuni (substantivale, verbale, prepoziționale, conjuncționale) care includ în structură partea de vorbire respectivă (substantiv, verb, prepoziție, conjuncție), locuțiunile adverbiale nu conțin obligatoriu un adverb.

a. *Locuțiuni adverbiale cu structură simplă*. Sunt alcătuite din *prepoziție* (prepoziții)+*altă parte de vorbire* (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, adverb): *după-amiază, cu droaia, la început, la întâmplare, fără îndoială, la un loc, în grabă, din vreme, de fapt, de cu seară, în silă, la rând, pe rând, pe față, pe parcurs, pe de o parte, la pas, în sfârșit, mai cu seamă, în veci, la o adică, cu totul, de tot, peste tot, de aceea, de la sine, ca atare, cu nimic („în nici un fel”), pe nimic („aproape gratis”), pe din două, în doi, dintr-o dată, din nou, de mult, la sigur, în general, în principal, cu binișorul, din contra, în curând, peste poate*.

Unele locuțiuni conțin cuvinte inexistente independent în limba română: *dintr-adins, cu anevoie, în curmeziș, într-o doară, în fine, pe furiș, cu ghiotura, pe îndelete, la îndemână, pe de rost, cu toptanul, la țanc, de-a valma, în zadar*.

Altele sunt formate cu prepoziția compusă **de-a**: *de-a berbeleacul, de-a binelea, de-a bușilea, de-a dreptul, de-a dura, de-a gata, de-a-ndoaselea, de-a moaca, de-a rostogolul, de-a surda, cu de-a sila, de-a valma*.

Un subtip de locuțiuni conține un supin (deseori în forma de feminin plural) construit cu prepoziția **pe**: *pe alese, pe încercate, pe înserate, pe întrecute, pe neașteptate, pe negândite, pe nemâncate, pe nevăzute, pe nesimțite, pe rupte, pe tăcute, pe*

cascuns. La unele dintre acestea se pot adăuga particulele adverbiale -le, -lea: *pe rupele, pe rupelea* etc.

Tot cu prepoziția *pe* se construiesc câteva locuțiuni cu sens temporal (*pe* capătă sensul „în fiecare“): *pe secundă, pe minut, pe oră, pe zi, pe săptămână, pe lună, pe an*.

Un subtip aparte îl constituie locuțiunile adverbiale cu prepoziția **de** postpusă adverbului, determinând un adverb sau un adjectiv. Unele au sens cantitativ: *așa de, atât de, cât de, destul de, suficient de, insuficient de*. Altele exprimă superlativul: *grozav de, teribil de, extrem de, extraordinar de, nespus de, nemaipomenit de* etc. Locuțiunile adverbiale *așa de, atât de, cât de* în construcții exclamative capătă un sens intensiv, exprimând superlativul. Ex: **Așa de frumoasă s-a făcut !** Câteva locuțiuni reproduc structura numeralului adverbial: *de multe ori, de puține ori, de câte ori, de câteva ori, de atâtea ori, de nenumărate ori; de prima dată, de prima oară, pentru întâia dată, pentru întâia oară, de a doua oară, pentru a doua oară* etc.

Unele locuțiuni intră în structura unor expresii verbale impersonale: *de dorit, de invidiat, de înțeles, de neconceput, de necrezut, de presupus, de văzut, de mirare, de prisos, cu puțință*. Ex: **E de prisos să mai insistați.** (Când determină un substantiv ele devin locuțiuni adjectivale. Ex: *Nu iau cu mine lucruri de prisos*).

Un număr mare de locuțiuni au o structură simetrică, manifestată prin repetarea cuvântului de bază, prin reluarea sa printr-un sinonim, prin corelarea cu un antonim sau prin dispunerea rimată a elementelor componente. Ex: *an de an, ceas de ceas, clipă de clipă, zi de zi, rând pe rând, încetul cu încetul, nas în nas, umăr la umăr, cot la cot, picior peste picior, din când în când, din vreme în vreme, din ce în ce, din zi în zi, din loc în loc, de unde până unde, așa și așa, când și când, cât de cât („puțin“); în vecii vecilor, mult și bine („îndelungat“), în fel și chip, nici în car, nici în căruță, cu vârf și îndesat, cu șosele, cu momenele, cu chiu, cu vai, (de) jur-împrejur, fără doar și poate, cu una, cu două, de azi pe mâine, de-a fir a păr, din una în alta; mai mult sau mai puțin, de silă, de milă, de voie, de nevoie, de bine, de rău, ici și*

colo; vrând-nevrând, calea-valea, harcea-parcea, târâș-grăpiș, talmeș-balmeș, (ni)tam-nisam, mort-copt.

Unele locuțiuni au o structură eterogenă: *mai întâi, cel mult, înainte de toate, în primul rând, cât mai curând, nu (care) cumva, când colo („deodată“), cât colo („departe“), cât de colo („foarte clar“), cătuși de puțin („deloc“), nici pe departe („absolut deloc“), unde nu („deodată“), numai iaca („deodată“), dis-de-diminează.*

Locuțiunile adverbiale prezintă unitate semantică și gramaticală (morfologică și sintactică), de aceea sunt neanalizabile sintactic. Există și anumite **expresii adverbiale**, cu o structură mai complexă, care prezintă o relativă unitate semantică (dată de componenta expresivă), dar ale căror relații sintactice dintre termenii componenți pot fi reconstituite. Spre deosebire de locuțiuni, expresiile nu au unitate morfologică (nu se comportă ca un adverb), ci au numai unitate sintactică (formează o singură parte de propoziție): *din vorbă în vorbă, pe nepusă masă, cu noaptea în cap, la paștele cailor, la voia întâmplării, cu mâinile în sân, în vârful picioarelor, nici în ruptul capului, pe toate cărările, din pământ, din iarbă verde, c-o falcă-n cer și una-n pământ, de azi înainte, de acum încolo, cu orice preț, din piatră seacă, colac peste pupăză, la dracu-n praznic, între patru ochi, până-n pânzele albe („departe“), ziua în amiaza mare.*

Unele **expresii** sunt **frazeologice**, plasate la nivel propozițional. Ele reprezintă însă o unitate sintactică (formează o singură parte de propoziție), dată de echivalența aproximativă cu un adverb: *după câte văd („probabil“), pe zi ce trece („treptat“), de când lumea („dintotdeauna“), vezi bine („desigur“), vorbă să fie („de necrezut“), cât ai bate din palme („imediat“), cât ai clipi din ochi („imediat“), cât îl ține gura („tare“), cât vezi cu ochii („pretutindeni“).*

III. CLASIFICAREA SINTACTICĂ

Aceasta are în vedere două aspecte: posibilitățile de combinare ale adverbilor și funcțiile sintactice îndeplinite.

A. În plan *sintagmatic* adverbul poate apărea ca regent sau ca determinant.

1. După posibilitatea de a funcționa *ca element regent* distingem o categorie largă (majoritatea adverbilor) care pot avea calitatea de regent și categoria limitată numeric, a semiadverbilor, care nu pot fi decât elemente determinative.

Adverbele se pot subdiviza și după determinanții pe care îi primesc:

- alt adverb (ex: *vorbește aparent politicoș; grozav de departe*).
- un semiadverb (ex: *cam târziu; chiar atunci*).
- construcții nominale prepoziționale (ex: *aproape de casă; împreună cu ei*).

2. Cu funcția de *element subordonat*, adverbele se pot clasifica după calitatea morfologică a regentului:

- Adverbe cu *regent exclusiv verbal*: adverbele relative și locuțiunile adverbiale cauzal-finale. Ex: *Spune cum procedezi; De aceea am venit*.
- Adverbe cu *regent verbal, adjectival sau adverbial*: majoritatea adverbilor de mod și de timp (durative). Ex: *scrie clar; e puțin distrat; a răspuns destul de bine; e mereu atent*.
- Adverbe cu *regent verbal sau nominal* (substantiv, pronume, numeral): adverbe de loc și de timp (momentane). Ex: *locuiește acolo; casa de aici; plecarea înapoi; acela de atunci; al doilea de sus; (cei) trei de acum*.

3. Având în vedere *restricțiile de combinare*, deosebim câteva categorii de adverbe foarte importante:

a. *Adverbele relative* au o dublă dependență sintactică: în frază constituie un element de relație subordonator, iar în propoziția subordonată pe care o introduc formează o parte de propoziție. Ele apar în poziție inițială, în această subordonată, și presupun un verb la mod personal: *când, unde, cum, cât, încotro, oricând, oriunde, oricum, oricât, oriîncotro, precum, precât* (învechit), *ce* („cât”). Ex: *A povestit/ cum au petrecut vacanța*.

De obicei ele au în regentă un corelativ exprimat printr-un adverb propriu-zis: *acolo-unde, atunci-când, așa-cum, atât-cât*. Ex: *O să vină atunci/ când o să-l chemi*.

b. *Adverbele interogative* apar în propoziții principale (interogative directe), ocupând o poziție inițială: *când, unde, cum, cât, încotro, ce* („cât”). Ex: **Când** se dă examenul ? Sau în propoziții exclamative: **Ce bine** ne-am distrat de revelion !

c. *Adverbele negative* presupun forma negativă a verbului: *nici, nu, niciodată, nicicând, nicăieri, niciunde, nicicum, nicidecum, nicicât, deloc, defel*. Ex: N-am vizitat **niciodată** Japonia.

B. După *funcția sintactică* îndeplinită, adverbele se clasifică în: adverbe cu funcție sintactică (în special de complement circumstanțial sau de atribut adverbial), adverbe fără funcție sintactică (semiadverbele și adverbele incidente), adverbele propoziționale (formează o propoziție neanalizabilă).

Adverbele propoziționale sunt adverbe (și locuțiuni adverbiale) afirmative (*da, desigur, firește, bineînțeles, negreșit, ba da, nici vorbă, ba bine că nu, de bună seamă*), negative (*nu, ba nu, da de unde*) și potențiale (*poate, pesemne, probabil, parcă*), independente sintactic, formând propoziții neanalizabile și independente. Ex: – *Te prezinți la bacalureat ?* – **Firește**.

Aceste adverbe formează propoziții independente și în cazul în care se află în raport de coordonare cu predicatul altei propoziții. Ex: **Negreșit**, n-am să uit.

Se remarcă locuțiunea adverbială *toate ca toate*, care formează o propoziție în raport de coordonare adversativă cu propoziția următoare. Ex: **Toate ca toate**, dar să știi că nu m-ai convins.

Adverbele incidente nu formează o categorie clar delimitată, ci reprezintă situații în care adverbele de mod (și locuțiunile adverbiale) cu sens mai puțin pregnant sunt folosite ca elemente incidente: *astfel, bunăoară, desigur, dimpotrivă, poate, totuși, într-adevăr, de altfel, de asemenea, din contra, de fapt, în schimb, în speță, în sfârșit, la drept vorbind, într-un cuvânt, mai exact, mai precis, cu alte cuvinte, altfel spus* etc. Ex: El e, **într-adevăr**, un mare specialist; Știu că, **de fapt**, m-a ajutat.

SEMIADVERBELE

Semiadverbele reprezintă o clasă distinctă semantic și gramatical în cadrul adverbilor, care se caracterizează prin lipsa de independență semantică și gramatică. Au un sens relativ abstract, exprimând diferite nuanțe ale modalității:

- restricția: *măcar, încaltea, barem, doar, numai, decât* („numai“)+ locuțiunea semiadverbială *cel puțin*.
- aproximația: *aproape* (cu sens modal), *aproximativ, cam, mai, prea* + locuțiunea *cât pe ce* („aproape“).
- probabilitatea: *poate, pesemne, parcă, probabil, posibil*.
- îndoiala: *oare, au* (învechit, „oare“)+locuțiunea semiadverbială *nu cumva*.
- precizarea: *chiar, tocmai, taman, tot, și, nici, inclusiv, încă, exclusiv, abia, deja* + locuțiunile *mai ales, mai degrabă* („mai ales“), *mai cu seamă, în special*.
- concesia: *tot, totuși*+locuțiunea *cu toate acestea*.

Uneori valorile diferă după context. Ex: **mai toți** (aproximația); **mai lucrează** (continuitatea); **a mai venit** (repetarea).

Sau: **tot pictează și acum** (continuitatea); **tot el a vorbit** (identitatea).
Sau: **a și terminat** (sens temporal); **a venit și el** (includerea).

Correspondentul semantic al lui *cam* din structurile pozitive este *prea* din structurile negative. Ex: **E cam târziu**=**Nu e prea târziu**. Lui *numai* din construcțiile pozitive îi corespunde *decât* în cele negative. Ex: **Am numai un frate**=**N-am decât un frate**.

Semiadverbele pot determina orice parte de vorbire autonomă, de ex: **Tot profesoară s-a făcut și Maria**; **Tot el te-a căutat**; **Tot frumoasă ai rămas**; **Și eu am învățat tot acolo**; **Tot doi frați ai și tu ? Dănuț tot întreabă, dar nu-i răspunde nimeni**. De aceea, ele nu au funcție sintactică, ci alcătuiesc împreună cu cuvântul determinat o parte de propoziție dezvoltată. Semiadverbele se pot referi și la o întreagă propoziție. Ex: *Muncește mult, / poate ca să-și întrețină familia*; *Vino / numai dacă te chem*; *Nu vrea / decât să te roage ceva*.

Ba devine semiadverb când apare în contexte largi, pe lângă orice parte de vorbire. Ex: – *El a venit?* – **Ba** ea; – *Aici stai?* – **Ba** acolo; – *E mică?* – **Ba** înaltă; – *Vine?* – **Ba** pleacă; – *Mergi cu autobuzul acela?* – **Ba** cu celălalt.

Semiadverbele se disting de celelalte adverbe prin posibilitatea de a apărea pe lângă adjective pronominale. Ex: **tot** aceste idei, **chiar** alte persoane, **măcar** fiecare copil.

Spre deosebire de celelalte adverbe care funcționează, fie ca determinanți, fie ca elemente regente, semiadverbele au întotdeauna numai rol de determinanți (**măcar** acum, **cam** zece, **chiar** obosit, **mai** vine).

Semiadverbele se deosebesc și prin topica relativ fixă, cu tendința de a se situa proclitic față de termenul regent și în imediata sa apropiere: **tocmai** acolo; **numai** acelea; **poate** vine; **nici** el.

Grupările rezultate din combinația cu un semiadverb sunt întotdeauna accentuate.

Câteva semiadverbe pot disocia formele verbale compuse: *mai, cam, prea, tot, și* (Ex: *n-a* **mai** venit; *ar* **cam** vrea; *n-o* **să** **prea** muncească; *să* **tot** fie șapte; *va* **și** traduce). Nu intră în structura formei negative a unor timpuri sau moduri; de asemenea, el disociază forma verbală a infinitivului și a conjunctivului (*a* **nu** munci; *să* **nu** întârzie). *Oare* și *au* (învechit) apar în propoziții interogative: „**Au** trecutul nu ni-i mare?”; **Oare** o să ajungă la timp?

Semiadverbele nu pot forma derivate sau compuse, nu au grade de comparație și nu pot suferi conversiunea în alte părți de vorbire.

MODALIZATORI ADVERBIALI

Sunt adverbe (locuțiuni și expresii adverbiale) cu sens modal, folosite cu rolul de a actualiza un enunț. Ele redau atitudinea vorbitorului față de comunicare, fapt care le apropie de cuvintele incidente: *bunăoară, cică, dimpotrivă, totuși, pasămite, de altfel, de asemenea, din contra, de fapt, propriu-zis, în schimb, în speță, de exemplu, de pildă*. Atitudinea vorbitorului se poate orienta în direcția posibilității (*parcă, pesemne, poate, probabil*), a siguranței (*adevărat, bineînțeles, desigur, firește, sigur, într-adevăr, cu si-*

guranță, fără îndoială, de bună seamă, fără doar și poate, nici vorbă) sau a necesității (neapărat, negreșit).

Aceste adverbe apar în mai multe situații: ca enunțuri independente, formând propoziții neanalizabile (Ex: – *A plecat?* – *Desigur*) în calitate de cuvinte incidente (Ex: *El e, desigur, obosit*) sau combinate cu particula întăritoare (expletivă) **că: Poate (că) o să vină; Firește că se întoarce.**

Prezența lui **că** este facultativă, neatrăgând nici o modificare în conținutul comunicării, deci **că** nu are rol funcțional, deși la origine este conjuncție. O dovadă în acest sens o constituie unele adverbe la care ea s-a contopit cu verbul (**parcă** < *pare că*, **cică** < *se zice că*) și câteva semiadverbe (niciodată predicative) pe lângă care apare cu același rol întăritor (Ex: **Doar că nu vorbește; Nici că mai vine; Aproape că a reușit; Chiar că greșești**). De aceea, nu este justificată interpretarea lor ca **adverbe predicative** urmate de o subiectivă (introdusă prin **că**). Ele reprezintă niște determinanți ai enunțului, care nu influențează deloc conținutul mesajului. Sunt niște modalizatori ai enunțului, fără funcție sintactică.

PARTICULELE ADVERBIALE

Sunt particule deictice care se împart în două categorii: elemente formale sau elemente având un anumit rol.

1. Unele sunt particule deictice lipsite de sens și de funcție gramaticală, care realizează variantele unor adverbe. Ele au numai rolul de a întări forma adverbilor.

Cea mai frecventă este particula **-a**, care creează variante adverbiale populare: *acum (acuma); adineauri (adineaurea), aici (aicea), alături (alătura), atunci (atuncea), nicăieri (nicăierea)*. Uneori varianta cu **-a** are o altă variantă, tot populară, cu **-le**: *acia-acile, pururea-pururile, pretutindenea-pretutindinile*. Alteori **-le** se combină cu **-a**, rezultând variante precum: *acilea, almintrelea, de-adevăratelea, pe apucatele, de-a binelea, de-a-ndăratelea, de-a-ndoaselea, de-a-mpicioarele, pe săritelea*. Mai rar apare particula **-și**, în forme literare (*cătuși* [de puțin], *iarăși, totuși*) sau populare (*acuși, cumvași*). Particula **-î** este rară

și se întâlnește în forme literare: *numai, tocmai* (*numa, tocma* sunt variante populare).

2. Particula **-a** reprezintă un formant obligatoriu în structura adverbilor: *aievea, aiurea* și în grupul de adverbe temporale provenite din substantivele care arată părțile zilei, zilele săptămânii și anotimpurile (*ziua, noaptea, duminica, vara* etc.). Ea marchează adverbializarea substantivului, exprimând, în același timp, un sens iterativ.

COMPARAȚIA ADVERBIALĂ

Gradele de comparație reprezintă singurul aspect de flexiune adverbială. Ea se realizează, însă, analitic, prin combinații de cuvinte; rezultă că nu putem vorbi de o flexiune propriu-zisă, ci de o variație formală realizată prin procedee sintactice.

Gradele de comparație se formează cu aceleași elemente ca la adjective, cu deosebirea că morfemul *cel* de la superlativ este invariabil la adverb (ex: **cel mai bine**). Dacă însă adverbul reprezintă un atribut verbal, *cel* se comportă ca articol, acordându-se cu substantivul determinat (ex: *rafturile cele mai de jos*).

Au grade de comparație numai adverbele care permit variații graduale din punct de vedere semantic: majoritatea adverbilor de mod (calificative și cantitative) și unele adverbe de loc și timp, precum; *bine, rău, frumos, repede, mult, puțin, sus, aproape, departe, devreme, târziu* etc.

Locuțiunile adverbiale pot avea grade de comparație, de exemplu: *mai la îndemână, mai pe îndelete, foarte de mult, mai de cu seară*.

Există adverbe și locuțiuni adverbiale care se folosesc numai la pozitiv și la comparativul de superioritate, fiind defective de celelalte grade de comparație: (*mai*) *înainte*, (*mai*) *înapoi*, (*mai*) *încolo*, (*mai*) *încoace*, (*mai*) *apoi*, (*mai*) *pe urmă*, (*mai*) *la dreapta*, (*mai*) *la stânga*. Locuțiunea adverbială *de mult* nu are decât comparativ de superioritate și superlativ absolut: *mai de mult, foarte de mult*. Adverbele care provin din adjective cu sens comparativ sau superlativ nu pot avea nici ele grade de comparație

(ex.: *A repartizat egal; O să rezolve ulterior; Se simte excelent; S-a comportat formidabil*).

Unele adjective apar în cadrul unor locuțiuni adverbiale cu structura unui comparativ de superioritate: *mai abilitat, mai ales, mai bine de* (o oră, zece metri...), *mai mult de* (o lună, 3 km...), *mai prejos de, mai presus de, mai mult sau mai puțin* („aproximativ“).

Câteva locuțiuni au sens superlativ: *mult prea puțin* („foarte puțin“), *mai mult decât bine* („foarte bine“).

Foarte se folosește și ca adverb de mod cantitativ, pe lângă un verb (ex: *S-a supărat foarte; Îți foarte mulțumesc*). **Foarte** și **mai** pot apărea într-o exprimare expresivă în fața unor substantive cu sens calificativ, asemănător adjectivelor: *mi-e foarte foame* (dor, frică, lene), *e foarte copil, e mai bărbat, e mai puțin artist, e mai poet, e mai puțin istoric decât scriitor*.

CORECTĂRI DE STATUT

Unele cuvinte, pe care gramaticile le consideră adverbe, reprezintă alte părți de vorbire, deoarece nu apar în contextul verbal specific adverbului.

Fostele adverbe și locuțiuni adverbiale cu ajutorul cărora se formează gradele de comparație sunt *morfeme* ale acestei categorii, intrând, deci, în structura aceluia adjectiv sau adverb.

Da, nu, ba, ba da, ba nu se folosesc în mod similar interjecțiilor cu valoare propozițională. Ele sunt *cuvinte-propoziționale*, care formează propoziții neanalizabile, independente. Ex.: – *Ai citit cartea?* – **Nu**; – *Nu ai tradus textul?* – **Ba da**.

Câte apare numai în structuri nominale, fie ca formant al numeralelor distributive (*câte două*), fie intrând în structura unor numere adverbiale (*de câte trei ori*), de unde s-a extins în antepoziția câtorva pronume nehotărâte (*câte unii, câte cineva, câte ceva*). Această distribuție exclude calificarea sa ca adverb și îl apropie de categoria adjectivelor invariabile. Însă, din cauză că nu îndeplinește o funcție sintactică, el este numai *un determinant invariabil cu sens distributiv*.

Vreo, exprimând aproximația, este, de asemenea, un element invariabil, folosit în context nominal: în fața unui numeral cardinal sau a pronumelui nehotărât *câtiva*. Neavând funcție sintactică în propoziție, poate fi considerat, de asemenea, *determinant invariabil pentru aproximație*.

Asemenea, când impune cazul dativ, devine prepoziție: *A jucat asemenea campionilor*.

Adică, anume, folosite cu sens explicativ, sunt conjuncții explicative care exprimă un raport apozitiv în propoziție sau în frază (introduc o apozitie simplă, dezvoltată sau o propoziție apozitivă).

Ca, decât, cât, când intră în structura complementului de mod comparativ, sunt prepoziții, deoarece impun cazul acuzativ (substantivului sau pronumelui), de exemplu: *la fel de înaltă ca Lucia, mai vesel decât tine, cât dulapul de înalt*.

Pasămite nu este locuțiune conjuncțională, ci semiadverb, folosit în vorbirea populară (**Pasămite** *el trebuia să țină socotelile; Pasămite atunci aflase țărășenia*). Apare frecvent, sau în calitate de cuvânt incident (*Voia, pășămite, să o ajute*), sau pe lângă o propoziție (**Pasămite** *dacă i-ar fi spus...*)

Au (învechit) provine din conjuncția latină *aut*, dar în română și-a pierdut sensul disjunctiv, convertindu-l în unul dubitativ („oare“). El poate preceda orice parte de vorbire, comportându-se ca semiadverb.

ADVERBIALIZAREA

Adverbializarea constă în transformarea unor părți de vorbire, în anumite condiții, în adverbe.

Substantivele care arată părțile zilei, zilele săptămânii și anotimpurile, când nu se mai pot substitui printr-un substantiv, ci printr-un adverb de timp, devin adverbe de timp: *ziua, seara, noaptea, dimineața, vara, toamna, duminica* etc. Ele au o formă aparent articulată (la origine –a a fost articol, dar a devenit particulă deictică). Substantivele care redau zilele săptămânii și substantivul *dimineață* au particula deictică numai când exprimă periodicitatea. Ex: **Noaptea** *citim până târziu; Sâmbăta* *nu lucrați ? Vara* *plec*

întotdeauna la mare. În forma articulată la plural, ele rămân substantive folosite tot cu un sens iterativ.

În unele expresii, substantivele au un sens modal și sunt folosite invariabil pe lângă un verb, devenind adverbe de mod: *m-a lăsat baltă*; *se uită țintă*; *îl leagă burduf*; *o să se culce covrig*; *se ținea scai*. Multe dintre ele au un sens superlativ: *a înghețat sloi*; *doarme buștean*; *o să se supere foc*; *s-a îndrăgostit lulea*; *fuge glonț*; *o să meargă strună*.

Tot în expresii, substantivele apar pe lângă adjective, ca adverbe cu sens superlativ: *gol pușcă*, *înghețat tun (cobză)*, *beat turtă*, *singur cuc*, *slab scândură*, *plin ochi*, *negru corb*, *sărat ocnă*. Astfel de exprimări au la origine o comparație (*singur ca un cuc*, *slab ca o scândură* etc.). În aceste situații adverbializarea substantivului se vede din caracterul său invariabil, din imposibilitatea de a primi un determinant adjectival și din posibilitatea înlocuirii sale cu un adverb (de timp sau de mod). Ex: *fuge glonț* → *fuge repede*; *beat turtă* → *beat tare*.

În mod curent, adjectivele calificative (inclusiv cele participiale), când determină un verb devin adverbe. Ex: *Mergem des la teatru*; *Dansează frumos*; *Vorbește încet*; *A procedat corect*; *Mi-a vorbit deschis*; *Legăți strâns rana!* Procedeul este specific limbii române și este foarte activ, extinzându-se la tot mai multe adjective.

Pronumele *ce*, când arată cantitatea (având sensul „cât”), devine adverb de mod. În construcțiile exclamative are un sens intensiv, formând un complement de mod pe lângă un verb, un adjectiv sau alt adverb: *Ce-a mai dormit!* *Ce frumos e tabloul!* *Ce greu e să renunți!* *Ce bine îmi pare!* În cadrul frazei, tot cu sensul „cât”, *ce* apare ca adverb relativ: *A tăcut ce a tăcut, apoi a izbucnit*; *Am văzut ce frumos ai recitat*.

Numeralul *una* devine adverb în expresia *o ține una*. Acest numeral intră și în locuțiunea adverbială *una-două* (Ex: *Una-două mănâncă*).

În expresiile: *Cine e pentru?* *Cine e contra?* prepozițiile *pentru* și *contra* au devenit adverbe.

CONVERSIUNEA ADVERBULUI

La rândul său, adverbul poate trece la altă parte de vorbire în anumite condiții.

Prin articulare hotărâtă sau nehotărâtă adverbele se substantivizează. Ex: *Ți s-a urât cu binele; Iubește-ți aproapele ! Fă-mi un bine, te rog !* De asemenea, când are o determinare adjectivală, adverbul se substantivizează, deoarece substantivul e singura parte de vorbire care poate primi un adjectiv ca determinant. Ex: *Mare bine mi-ai făcut !*

Un caz special de substantivizare îl constituie adverbe ca *românește, franțuzește, rusește, englezește* etc. care apar pe lângă verbe tranzitive de felul lui *a ști, a vorbi, a învăța, a scrie*, adverbele substituind sintagme de tipul *limba română, limba franceză* etc.

Câteva adverbe pot deveni adjective invariabile, dacă au ca regent un substantiv: *aievea, aiurea, alene, altfel, anevoie, anume, asemenea, astfel, așa, bine, deopotrivă, gata*. Ex: *Așa fată n-am mai văzut; Nu mă pot descurca într-o asemenea situație.*

Adverbele *altfel, astfel, așa, cum, deopotrivă, întocmai* sunt singurele care pot avea valoarea de nume predicativ. De fapt, deoarece ele pot apărea și în context adjectival (ca determinant al unui substantiv), (ex: *asa vreme, comportare deopotrivă, femeie altfel, o concluzie întocmai*), pot fi considerate adjective invariabile și atunci când formează un nume predicativ. Singurul din această serie care nu apare ca determinant al unui substantiv, rămânând întotdeauna adverb, este *cum*. Prezența sa în astfel de construcții rezultă din exemple în care introduce propoziții predicative echivalente cu un adjectiv: *Programul este cum l-ați conceput (= Programul este conceput așa) → Cum e programul ?*

Adverbul *jos* devine adjectiv când determină substantive: *statură joasă, voci joase, temperatură joasă, clădiri joase.*

Numeroase adverbe și locuțiuni adverbiale devin, printr-o aparentă articulare, prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu genitivul: *împotrivă → împotriva, împrejur → împrejurul, înainte → înaintea, înapoi → înapoia, înăuntru → înăuntrul, îndărăt → îndărătul, în față → în fața, în jur → în jurul, în mijloc → în mijlocul, în spate → în spatele.*

Adverbele relative, când suferă o modificare semantică, devin conjuncții, pierzându-și funcția sintactică. Ex: **Cum** *se luminează de ziuă, se apucă de treabă* (sens temporal); **Cum** *era obosit, s-a culcat* (sens cauzal); **Unde** *stătea aproape, voia să vină și ea* (sens cauzal); **Când** *aș avea bani destui, aș pune și deoparte* (sens condițional); **Să-l ajute când** *el o critică ?* (sens concesiv); **Cât** *ajunse acolo, își chemă rudele* (sens temporal); **A insistat atât, cât** *i-a convins pe toți* (sens consecutiv).

FUNCȚIILE SINTACTICE ALE ADVERBULUI

Deși este o parte de vorbire neflexibilă, adverbul are de obicei funcție sintactică, aparținând *cuvintelor pline* (dotate cu sens).

1. Funcția specifică este cea de *complement circumstanțial*. Cele mai frecvente sunt complementele circumstanțiale de loc, timp sau mod (vezi categoriile de adverbe corespunzătoare, cu precizarea că intervin anumite modificări semantice contextuale). Trebuie menționat faptul că la complementul de mod comparativ nu mai are importanță sensul (de loc, de timp sau de mod). De exemplu: *Era mai cald acolo **decât** aici*; *S-a comportat mai bine acum **decât** atunci*; *Procedează mai bine așa **decât** altfel*.

Următoarele complemente circumstanțiale apar mai rar:

- de relație: **Teoretic**, *situația e simplă*.
- de excepție: **În afară de duminică**, *lucrăm în fiecare zi*.
- opozițional: **În loc de azi**, *examenul se va ține mâine*.
- cumulativ: **Pe lângă dimineața**, *lucrează și seara*.

2. *Adverbele relative* formează complemente circumstanțiale de loc, de timp sau de mod, după sensul pe care îl au.

Dacă au sensul modificat, ele își pierd calitatea de adverb, devenind conjuncții și, deci, își pierd funcția sintactică.

3. Când determină un substantiv (sau un pronume), adverbele de loc și de timp formează un *atribut adverbial*. Ex: *plecarea acasă*; *programul de mâine*; *aceia de acolo*; *raftul de sus*.

4. *Semiadverbele* nu au funcție sintactică proprie. Ele sunt incluse în partea de propoziție formată de cuvântul regent, rezultând o parte de propoziție dezvoltată. Ex: *E aproape sănătos*

(nume predicativ dezvoltat); **Tocmai acum ai venit!** (complement circumstanțial de timp dezvoltat); **Nu știe decât germana** (complement direct dezvoltat); **Lucrează ca și mine** (complement circumstanțial de mod dezvoltat).

Adverbele conclusive, de asemenea, nu au funcție sintactică.

Adverbele de mod folosite ca **elemente incidente** nu au funcție sintactică. Ex: *El vine, desigur, mâine.*

5. În expresiile verbale impersonale adverbele de mod formează numele predicativ: *e bine (necesar, ușor etc.)*

La fel, în sintagmele *Cine e pentru ? Cine e contra ?* adverbele **pentru** și **contra** formează numele predicativ.

6. În anumite contexte, adverbele pot forma chiar propoziții (v. *Adverbele propoziționale*).

FOLOSIREA ADVERBELOR

I. PRECIZĂRI NORMATIVE

1. Precizări ortografice

Forma corectă este *încontinuu*, fiind vorba de un adverb creat în limba română din prepoziția *în* + adverbul *continuu* (*încontinuu* este o formă greșită, deoarece nu există în limba română o prepoziție **in*).

Atât are și o variantă *atâta* în anumite contexte: *atât(a)+verb, verb+atât(a), atât(a)...încât, (cu cât)...cu atât(a)*. (În alte contexte *atât* apare fără particula deictică *-a*: *atât...(cât), cu atât mai mult*).

Sunt corecte sintagmele *din câte știu, după cât știu*.

Grafia diferită corespunde unor părți de vorbire diferite, cu sensuri distincte: *altfel* „altminteri“ (adv.), *alt fel* „altă modalitate“; *defel* „deloc“ (adv.), *de fel* „originar“; *deloc* „defel, nicidecum“ (adv.), *de loc* „originar“; *bineînțeles* „firește“ (adv.), *bine înțeles* „înțeles bine“; *întruna* „mereu“ (adv.), *într-una* (din zile...) „în una“; *numai* „doar“ (adv.), *nu mai* (+verb, de ex.: *Nu mai fuma !*), *odată* „odinioară“ (adv.), *o dată* (numeral adverbial sau articolul nehotărât *o*+substantivul *dată*); *altădată* „odinioară“ (adv.), *altă dată* „în altă împrejurare“; *demult* „odinioară“ (adv.), *de mult* [timp] (locuțiune adv.); *vasăzică* (adv.), *care va să zică* (locuțiune adv.).

2. Precizări semantice

Au același sens: *dintotdeauna* (adv.), *de totdeauna* (prepoziție+adverb).

Unele adverbe sunt sinonime cu locuțiunile adverbiale corespunzătoare: *abia* = *de abia*, *altfel* = *de altfel*, *altminteri* = *de altminteri*, *anevoie* = *cu anevoie*, *asemenea* = *de asemenea*, *așa* = *așa de*, *atât* = *atât de*, *curând* = *în curând*, *deodată* = *dintr-o dată*, *deplin* = *pe deplin*, *dinainte* = *pe dinainte*, *înadins* = *într-adins*, *îndeajuns* = *de ajuns*, *paralel* = *în paralel*, *românește* = *pe românește* (pop.).

Există adverbe distincte, deși asemănătoare ca formă: *des* „în mod frecvent“, *ades* „adeseori“, *sigur* „în mod cert“, *desigur* „bineînțeles“, *tocmai* „chiar“, *întocmai* „exact“, *acolo* „în acel loc“, *acolea* (pop.) „prin apropiere“.

Sensul unor adverbe este organizat pe structuri (pozitive și negative): *numai* (afirm.) = *decât* (negativ) (Ex: Am **numai** o umbrelă = N-am **decât** o umbrelă); *cam* = *nu prea* (Ex: E **cam** neatent = Nu e **prea** atent); *și* (afirm.) ≠ *nici* (negativ) (Ex: Are mașină, are **și** casă ≠ N-are mașină, **nici** casă). Sau e dirijat de topică: o perioadă **deloc** necunoscută („bine cunoscută“), o perioadă necunoscută **deloc** („necunoscută defel, absolut necunoscută“).

3. Precizări stilistice

Există variante ale unui adverb sau ale unei locuțiuni adverbiale, diferite stilistic.

Uneori ambele variante sunt literare: *înadins*=*dinadins*, *totdeauna*=*întotdeauna*; *de asemeni*=*de asemenea*, *de-a pururi*=*de-a pururea*, *în adevăr*=*într-adevăr*.

Unei forme literare îi poate corespunde o variantă populară: *iar* (iară), *doar* (doară), *nicidecum* (nicicum), *oarecum* (oareșicum), *oricât* (orișicât).

Forma literară *totodată* are varianta învechită *totdeodată*.

Într-o exprimare prețioasă se folosește supărător construcția **de o manieră**+adjectiv, în locul lui **în mod**+adjectiv.

4. Precizări gramaticale

Atare este adjectiv invariabil (Ex: *o atare situație*). *Ca atare* este locuțiune adverbială cu sens modal (Ex: *S-a comportat ca atare*) sau conclusiv (Ex: *A greșit, ca atare va fi pedepsit*); sau este locuțiune adjectivală (Ex: *o situație ca atare*).

Gata este adjectiv invariabil (Ex: *Mâncarea e gata*) sau adverb (Ex: *Gata, am plecat*). *De gata* este locuțiune adjectivală (Ex: *haine de gata*). *Pe de-(a) gata* este locuțiune adverbială (Ex: *Obține totul pe de gata*).

Altfel, astfel sunt adverbe când determină un verb (Ex: *A procedat astfel; El s-a comportat altfel*) și sunt, mai rar, adjective, când determină un substantiv sau pronume (Ex: *o locuință altfel, mă crede altfel*) sau când reprezintă un nume predicativ (Ex: *El e altfel; Situația e altfel*). *Altfel de, astfel de* reprezintă un tip special de locuțiuni adjectivale (*altfel de glume, astfel de oameni*).

II. TENDINȚE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

1. Cea mai extinsă tendință este cea de adjectivizare a adverbului în diferite construcții. E vorba de un fenomen de hipercorectitudine prin care vorbitorul acordă adverbul cu substantivul precedent, ca și când ar fi adjectiv.

În adjectivele compuse conținând un adverb: (copii) *noi-născuți*, (mărfuri) *noi-venite*, *răi-făcători*, *liberi-profesioniști* etc. (în locul formelor corecte: *nou-născuți*, *nou-veniți*, *rău-făcători*, *liber-profesioniști*).

Când adverbul determină un adjectiv: *gravi bolnavi*, *fermi convinși*, *totali vinovați*, *proaspete pregătite* (corect: *grav bolnavi*, *ferm convinși* etc.). Deseori apare un adverb de cantitate: *puțini numeroși*, *câți de mari*, *destule de multe*, *atâți de numeroși*, *câți mai puțini*, *mai mulți de atâția* (corect: *cât de mari*, *destul de multe*, *atât de numeroși* etc.).

Adjectivizarea adverbului se explică prin raportarea sa la substantivul apropiat: *reviste noi apărute*, *sentimente adânci umane*, *oameni răi platnici*, *copii proști crescuți*, *concurenți slabi*

pregătiți, bani destui de mulți, rude putrede de bogate (corect: reviste nou apărute, sentimente adânc umane, concurenți slab pregătiți, bani destul de mulți etc.).

Un loc aparte îl ocupă sintagmele construite din: *substantiv+adverb+supin*, de ex: **sarcini dificil de rezolvat, munți greu de urcat, problemă ușor de rezolvat, situații imposibil de discutat**, care apar frecvent cu adverbul adjectivizat, în exprimări neliterare (*sarcini dificile de rezolvat, munți grei de urcat* etc.). De fapt, aceste construcții sunt greu de interpretat din punct de vedere gramatical. Probabil că ele pornesc de la un tipar de felul: **problemă** [care este] **greu de rezolvat** și se ajunge la **probleme greu de rezolvat**. Sintagma este alcătuită din: *substantiv+atribut adverbial+complement circumstanțial de relație*. Construcțiile conțin întotdeauna adverbe din sfera posibilității (*greu, dificil, complicat, ușor, posibil, imposibil*). Când apar cuvinte din alte sfere semantice, ele sunt adjective: *fată bună de măritat, aspecte interesante de studiat, idee demnă de reținut, păreri vrednice de luat în seamă, carne bună de mâncat, stofă plăcută la pipăit* etc. Exprimările cu adverb tind să se extindă și în sfera necesității, de ex: *program bine de îndeplinit, temă necesar de discutat*. Considerăm, deci, că în stilul oficial recent s-a impus contragerea unor propoziții atributive conținând expresii verbale impersonale (această folosire stilistică explică și limitarea semantică a construcțiilor).

2. O tendință similară de acord prin hipercorectitudine o reprezintă flexionarea lui *cel* din structura superlativului relativ al adverbului. Ex: *Ei au răspuns cei mai bine; rochiile cele mai frumoase lucrate; cele mai des întâlnite situații; fenomenele cele mai ușor de explicat. Cel* nu trebuie să se acorde cu substantivul, deoarece este morfemul de superlativ al adverbului, deci formele corecte sunt: **cel mai bine, cel mai frumos lucrate** etc.

3. Se produc modificări în topica unor semiadverbe.

Semiadverbele *cam, mai, prea, tot*, în loc să disocieze forma verbală compusă sau gruparea *pronume aton* (personal sau

reflexiv)+verb, se plasează înaintea acestor construcții. Ex: **Mai am mâncat**; **Cam ar vrea**; **Tot să doarmă**; **Nu mai mă duc**; **Nu prea se întâmplă**; **Mai îl aștept**; **Unde tot o ascunzi ?**; **Mai îmi cere** (Formele corecte sunt: **Am mai mâncat**; **Ar cam vrea**; **Nu se prea întâmplă**; **Unde o tot ascunzi ?** etc.).

Alte semiadverbe disociază construcția prepozițională, plasându-se, greșit, imediat lângă regent. Ex: **A discutat cu aproape toți**; **S-a așezat în exact același loc**; **Lucrează cu numai două ajutoare**; **A sosit de aproximativ zece zile**; **O să locuiască în chiar acel loc** (Formele corecte sunt: **A discutat aproape cu toți**; **S-a așezat exact în același loc**; **Lucrează numai cu două ajutoare** etc.).

4. Se produc confuzii în folosirea unor adverbe.

Sinonimele *numai* și *decât* își inversează rolurile, în exprimarea dialectală. În Muntenia se extinde eronat *decât* în structuri pozitive (**Am decât un frate**), iar în Ardeal se conservă folosirea veche a lui *numai* în context negativ (**Nu e priceput numai la zidărie, la alte meserii nu se pricepe**).

În limba literară *numai* este concurat de sinonimul său *doar*, care se extinde în aspectul îngrijit al limbii.

Frecvent, într-o exprimare mai puțin îngrijită, se folosește adverbul nehotărât *vreodată* pe lângă verbul la forma negativă, în locul adverbului negativ *niciodată*: **N-ai fost vreodată pe acolo ?**

Se folosesc îmbinări pleonastice: *prin urmare așadar, în concluzie deci*.

5. Se observă anumite permutări semantice.

De-acum, care arată momentul inițial al acțiunii, se folosește în locul lui *deja*, care arată momentul final al acțiunii. Ex: **A terminat de-acum aranjarea florilor**.

Pe undeva capătă o valoare modală („oarecum“, „într-o anumită măsură“), devenind un clișeu al prețiozității. Ex: **Pe undeva ai greșit și tu**; **Se referă pe undeva la această situație**.

În special în vorbirea generației mai tinere, *deci* apare golit de sensul conclusiv, devenind un fel de particulă expletivă. Această utilizare este supărătoare și pentru că tinde, prin frecvența sa, să devină un tic verbal. Ex: **– Unde înveți ? – Deci învăț la școala...; – La ce facultate vrei să mergi ? – Deci vreau să dau examen la Arhitectură**.

Gruparea semiadverbială **nu numai** e frecventă în limba de azi în formule trunchiate (prin eliminarea unui termen al coordonării): Eminescu și *nu numai*....

MODEL DE ANALIZĂ GRAMATICALĂ

Analiza unui adverb trebuie să urmărească criteriile de clasificare generale, apoi să se refere la flexiunea prin grade de comparație: clasificarea după formă (adverb simplu, compus sau locuțiune adverbială), clasificarea după sens (adverb de loc, timp, mod, cauză, scop), gradul de comparație (la adverbele cu sens comparabil); funcția sintactică.

Se pot preciza în analiză categoriile mai bine conturate, precum adverbele *relative, interogative, negative, nehotărâte*. Ex.: *A venit când a putut* (adverb relativ de timp, simplu, complement circumstanțial de timp).

Pentru *semiadverbe* analiza este foarte sumară. Ex.: *Are numai două caiete* (semiadverb – cu sens restrictiv – fără funcție sintactică, intră în structura atributului adjectival dezvoltat: *numai două*).

Nu se precizează structura *locuțiunii adverbiale*. Uneori este dificil de distins o locuțiune adverbială, rezultată din combinarea unui substantiv cu o prepoziție, de combinația liberă *prepoziție+substantiv*, deoarece foarte multe locuțiuni adverbiale provin din gramaticalizarea acestei sintagme. Ex.: *în voie* „liber“, *în grabă* „grăbit“, *în fugă* „repede“ (locuțiuni adverbiale); *în libertate, cu grabă* (prepoziție+substantiv). Adăugarea unui determinant poate desface locuțiunea, de ex.: *în mare grabă, în fuga mare*. Dacă însă determinantul apare constant, el intră în structura locuțiunii, de ex.: *în gura mare, într-o bună zi, cu orice preț*.

Omonimie gramaticală

Același cuvânt sau aceleași grupări reprezintă părți diferite de vorbire, cu sensuri diferite:

- *aproape* (adverb de loc): *Locuiește aproape.*
- *aproape* (semiadverb cu sens de proximitate): *E aproape sănătos.*

• *oarecum* (adverb de mod): *O să procedeze el oarecum („cumva“).*

• *oarecum* (semiadverb cu sens de proximitate): *Problema este oarecum rezolvată.*

• *cât* (adverb de mod cu sens cantitativ): *Cât a tradus ?*

• *cât* (semiadverb cu sensul „tot“): *Dă-mi cât mai multe !*

• *iar* (conjunție): *Tu vii, iar el pleacă.*

• *iar* (adverb, varianta lui *iarăși*): *Ai venit iar ?*

• *mai degrabă* (adverb la comparativ): *Vino mai degrabă acasă !*

• *mai degrabă* „mai ales“ (locuțiune semiadverbială): *El e mai degrabă conștiincios decât inteligent.*

• *mai înainte* (adverb la comparativ): *Parchează mașina mai înainte !*

• *mai înainte* (locuțiune adverbială „odinioară“; „mai întâi“): *Mai înainte în acele locuri nu trăiau oameni; O să luăm mai înainte un aperitiv, apoi mâncăm friptura.*

• *de unde* (adverb+prepoziție): *De unde ai venit ?*

• *de unde* (locuțiune conjuncțională „dacă; deși“): *De unde ieri viscolea, azi s-a încălzit brusc.*

Plurifuncționalitate

Același cuvânt își schimbă valoarea (trece la altă parte de vorbire), după contextul în care apare:

• Adverbele *aievea*, *aiurea*, *alene*, *altfel*, *anevoie*, *anume*, *asemenea*, *astfel*, *așa*, *bine*, *deopotrivă*, *gata*, *întocmai* devin adjective invariabile când determină un substantiv.

Ca adverbe: *A trăit aievea acea întâmplare; Vorbește aiurea; Se mișcă alene; Încearcă altfel ! S-a descurcat anevoie; Nu-ți spune anume unde s-a mutat; S-a comportat asemenea; A rezolvat*

astfel; *A procedat așa; A răspuns bine; A împărțit bucatele deopotrivă tuturor oaspeților; Gata cu traba! A procedat întocmai cum i-ai recomandat.* Ca adjective: *un vis aievea; un titlu aiurea; o privire alene; Rezolvarea e altfel; drum anevoie; o cifră anume; (un) asemenea gând; Situația e astfel; așa întâmplare; un bărbat bine; Amândoi au dat un răspuns deopotrivă; Masa e gata; un procedeu întocmai.*

- Adverbele *asemenea, aidoma, întocmai* devin prepoziții când impun cazul dativ: *A procedat asemenea începătorilor* (complement circumstanțial de mod).
- *Anume* poate apărea în calitate de conjuncție explicativă: *Meseria asta, anume cea de electrician, implică și riscuri.*

Precizări morfologice

Nici este întotdeauna semiadverb, opus semantic lui *și* din structurile pozitive. Ex: *A venit și el → N-a venit nici el.* Semiadverbele *și, nici*, când sunt repetate, îndeplinesc rolul unor conjuncții coordonatoare. Ex: *Am și pix, și creion → N-am nici pix, nici creion.*

Leoarcă este un adverb popular: *ud leoarcă, s-a stropit leoarcă* (nu este adjectiv invariabil, așa cum îl consemnează dicționarele, deoarece nu poate însoți un substantiv).

Când, corelat cu el însuși în aceeași propoziție, își pierde calitatea de adverb relativ, rămânând numai adverb de timp: *Scrie când cu pixul, când cu creionul* („uneori“, „alteori“).

Unde își pierde calitatea de adverb relativ când are sens temporal („deodată“): *Unde începu să plouă de nu se mai vedea om cu om.* Aceeași situație se regăsește și în locuțiunea adverbială *unde nu* „deodată“, locuțiune cu o structură singulară în limbă, *Unde nu dă o ploaie de inundă totul* (nu nu mai realizează forma negativă a verbului, acesta rămânând la forma pozitivă).

Cum, folosit cu sens temporal și repetat, își schimbă calitatea devenind: conjuncție+adverb de timp. Ex: **Cum** („îndată ce“) *văzu fotografia, cum* („imediat“) *și-l aminti ca elev.*

Considerăm că adverbele urmate de prepoziția *de* alcătuiesc locuțiuni adverbiale (*asa de, atât de, cât de, grozav de, extrem de*

etc.), pentru că prepoziția nu mai funcționează normal pentru a introduce termenul subordonat (ca în: *casă de lemn*), ci îl succede (*grozav de bun*). În aceeași categorie se include și locuțiunea adverbială **cum...de** „cât de”, frecventă în vorbirea populară: *N-ai crede cum recită de frumos*.

Cum de cu elementele nedislocate este o locuțiune adverbială interogativă, rezultată prin suprimarea unui verb de tipul „S-a întâmplat”: **Cum de n-a ajuns la timp ? Cum de le potrivește așa de bine !** (are rolul de complement circumstanțial de mod). În calitate de element de relație subordonator, ea devine locuțiune conjuncțională, pierzându-și, bineînțeles, funcția sintactică: *M-am mirat/ cum de n-a venit*.

În mod similar se comportă **de ce**: **De ce ai întârziat ?** (locuțiune adverbială interogativă cu rol de complement circumstanțial de cauză); *Am întrebat/ de ce ai întârziat* (locuțiune conjuncțională).

Pronumele nehotărât **ceva** devine adverb când arată cantitatea („mult”, „destul”) și determină un verb: *A așteptat ceva; O să cheltuiască ceva*. Ca adverb, poate avea gradul comparativ: *A răspuns mai ceva decât tine*.

Numeralul ordinal masculin *al doilea* „apoi”, funcționează în vorbirea populară ca o locuțiune adverbială: *Întâi să-ți crești copiii, al doilea să-i însori bine*.

Trebuie să se distingă substantivele care denumesc părțile zilei, zilele săptămânii și anotimurile de adverbe corespunzătoare, provenite prin adverbializarea substantivelor: *Lucrează noaptea* (adverb); *Lucrează nopțile* (substantiv); *A lucrat noaptea asta* (substantiv) (vezi *Substantivul*, p. 16).

Precizări sintactice

Adverbele sau locuțiunile adverbiale care determină un substantiv de origine verbală formează un atribut adverbial (și nu un complement circumstanțial): *mersul pe jos; plecarea de aici; fuga acasă*.

În exemplele în care adjectivul este la masculin singular pe lângă un verb, el nu se poate distinge de adverbul corespunzător: *El a vorbit calm; Bărbatul o privește atent* (la feminin distincția

e clară: *Ea a vorbit calm*; *Ea a vorbit calmă*). Rezultă că nu putem preciza dacă este adjectiv care formează un element predicativ suplimentar sau adverb care reprezintă un complement de mod.

Semiadverbele se pot referi și la o propoziție și în acest caz segmentarea propozițiilor arată apartenența lor la cea de a doua propoziție. Ex: *N-am vrut/ decât să văd programul*; *L-a găsit/ tocmai unde nu se aștepta*; *Nu spun/ nici dacă mă rogi*.

Există locuțiuni semiadverbiale care apar numai înaintea unui verb: *cât pe ce*, *gata-gata*, *mai-mai* (cu sens de aproximație), *numai nu* (cu sens restrictiv: „doar“), *ba chiar că*.

Exprimările de tipul: *Poate (firește, desigur, posibil, pesemne) că da (nu)* formează propoziții neanalizabile, deoarece *da* sau *nu* (care reprezintă propoziții neanalizabile) sunt precedate de un adverb de mod fără funcție sintactică.

Sintagma *de când lumea* e preferabil a fi interpretată ca o expresie adverbială cu sensul „dintotdeauna“ decât să se refacă exprimarea originală *de când există lumea* (care formează o propoziție circumstanțială de timp).

Este posibilă și subînțelegerea adverbului relativ (ca a oricărui element de relație subordonator): *Mănânc/ unde pot/ și/ [unde] vreau*.

Folosirea unui adverb relativ presupune existența verbului predicativ chiar când acesta nu este exprimat, ci numai subînțeles: *O să mă ocup de asta/ dar/ nu știu/ când* [o să mă ocup]; *Pleacă/ unde* [dorește]/ *și/ când dorește*. Constatarea este valabilă pentru orice element de relație subordonator. (Ex: *Să vină/ cine* [vrea]/ *și/ când o vrea*; *Se întreabă/ unde* [va pleca]/ *și/ cu ce va pleca*.

Tot aici se încadrează și expresiile alcătuite din verbul *a avea* urmat de un adverb relativ (*cum, când, unde, încotro*): – *O să te muți?* – *N-am/ încotro* [...]; – *De ce nu-ți iei altă slujbă?* – *N-am/ cum* [să fac asta]; – *Pleacă câteva zile în vacanță!* – *N-am/ unde* [să plec]. În aceste situații adverbul relativ introduce subordonate cu un predicat subînțeles sau eliptic.

Pronumele *care* sau *cine* când sunt urmate de un adverb relativ sau de pronumele relativ *ce* redau, de fapt, pronume nehotărâte

(„fiecare“, „fiecare“, „oricine“): *Să facă cine/ ce-o vrea; Vine cine/ când poate; Lucrează care/ cât poate; S-a descurcat care/ cum a putut; O să scrie care/ cu ce are.*

Aceleași sintagme (pronumele *care*, *cine*+adverb relativ sau pronumele relativ *ce*) când introduc o propoziție interogativă indirectă cerută de un verb din sfera semnificativă a informării au, de asemenea, sensul unui pronume nehotărât, dar segmentarea propoziției se face în fața acestei sintagme, deoarece pronumele nehotărât aparține semantic propoziției a doua: *A întrebat/ care în ce an s-a născut* [= în ce an s-a născut fiecare]; *Nu știu/ cui ce-i folosește asta* [= ce-i folosește asta cuiva]; *Spune-mi/ care unde a plecat* [= unde a plecat fiecare].

În cazul unei interogative directe, pronumele *care* și *cine* redau tot un pronume nehotărât, dar pronumele interogativ *ce* și adverbele interogative nu mai reprezintă elemente de relație subordonatoare: *Cine ce a dat ?* [= Ce a dat fiecare ?]; *Care încotro a plecat ?* [= Încotro a plecat fiecare ?]; *Cine când a venit ?* [= Când a venit fiecare ?].

PREPOZIȚIA

Prepoziția este partea de vorbire neflexibilă care are rolul de a realiza relațiile de subordonare în propoziție: leagă atributele și complementele de cuvintele pe care le determină. Neexprimând noțiuni, prepozițiile nu au funcție sintactică proprie, ci intră în componența atributelor și complementelor respective, ca elemente introductive ale acestora.

Alături de conjuncții, prepozițiile formează categoria *instrumentelor gramaticale*, reprezentând simple *cuvinte auxiliare*. Ele fac parte din clasa mai largă a *elementelor de relație*: prepozițiile sunt elemente de relație *intrapropoziționale* (exprimă raporturile dintre părțile unei propoziții), iar conjuncțiile, adverbele relative și pronumele relative sunt elemente de relație *interpropoziționale* (exprimă raporturile dintre propozițiile unei fraze).

Exprimând numai raporturi, prepozițiile au un conținut semantic abstract, vag, actualizat prin context. Ele nu sunt cuvinte vide, diversele semnificații reducându-se, totuși, la un sens fundamental. De exemplu: *de* arată direcția abstractă, *în* – interiorul unei entități, *din* – desprinderea din interior, *cu* – asocierea etc. Unele prepoziții au un sens mai abstract (ex: *a, de*), altele au un sens mai concret (ex: *lângă, peste, în*); locuțiunile prepoziționale și prepozițiile provenite prin conversiunea altor părți de vorbire au, de asemenea, un sens mai pregnant. Unele prepoziții sunt monosemantice (ex: *lângă*); cele mai multe, însă, sunt polisemantice, de exemplu *prin* exprimă străbaterea (*prin piele*), interiorul aproximativ (*prin oraș*) sau modalitatea (*prin inteligență*).

După *origine*, prepozițiile se grupează în: *primare* (moștenite sau rareori împrumutate) și *formate în românește*. Prepozițiile primare moștenite din latină sunt destul de numeroase și foarte frecvente: *asupra, către, cu, de, după, fără, în, între, la, lângă, pe, pentru, peste, până, spre, sub*. Li se adaugă prepozițiile împrumutate, vechi (*bașca*, din turcă, *bez*, din slavă) sau neologice (*á la, contra, per, pro, supra, versus, via*). Cele formate în română provin din compunerea unor prepoziții (*din*<de+în, *prin*<pre+în, *dintre*<de+între, *printre*<pre +între, *deasupra*<de+asupra, *de la, fără de, pe sub* etc.) sau din conversiunea altei părți de vorbire (ex: *împrejurul* – din adverb, *grație* – din substantiv, *potrivit* – din adjectiv).

Prepoziția apare în sintagme de trei termeni: *element regent+prepoziție+element subordonat*, fiind mai strâns legată de al doilea termen, căruia îi impune un caz (dacă e substantiv sau substitut al substantivului) sau o formă nepersonală (de infinitiv

sau de supin, dacă e verb). Pot fi precedate de prepozițe: substantivul (ex: *cu flori*), pronumele (ex: *pentru fiecare*), numeralul (ex: *despre amândoi, la trei*), verbul la infinitiv sau supin (ex: *de a munci, la pescuit*), adjectivul (ex: *de mic*), adverbul (ex: *până atunci*). Substantivul și substitutele sale (pronumele și numeralul) se pot combina cu foarte multe prepoziții, în timp ce adjectivul sau adverbul se combină cu un număr restrâns de prepoziții. Majoritatea prepozițiilor se combină cu un substantiv sau un pronume, deoarece prepoziția e un instrument de subordonare nominal. Câteva prepoziții au restricții de combinare: *până* se construiește numai cu un adverb temporal sau de loc (*până seara, până acolo*), *înde* – numai cu pronumele la plural (*înde ei*), *supra* – numai cu numeralul (*patru supra doi*), *între, dintre, printre* – numai cu pluralul substantivelor sau pronomelor (*între colegi, dintre aceștia, printre brazieri*).

CLASIFICAREA PREPOZIȚIILOR

După structură, prepozițiile sunt: simple, compuse, locuțiuni. Clasificarea trebuie să țină seama și de cazul impus de prepoziții.

1. **Prepozițiile simple** sunt cele formate dintr-un singur cuvânt, indiferent că acesta este un cuvânt primar (*în, la, pe, sub* etc.) sau are o structură neanalizabilă din perspectiva limbii actuale (*din, dintre, printre, dinapoia*).

a. Prepozițiile cu acuzativul: *ca* „în calitate de”, *către, cu, de, din, dintre, drept* „în calitate de; în locul”, *după, fără, în, între, la, lângă, pe, pentru, peste, până, prin, printre, spre, sub*.

Mai există două prepoziții omonime *a*, diferite ca origine și ca sens. Cea veche, moștenită, exprimă o direcție abstractă, o asemănare: *Trage a sărăcie; Asta nu-i a bine; Miroase a pește; Seamănă a insectă*. Această prepoziție se mai folosește pentru a suplini lipsa flexiunii de genitiv a numeralelor (și a unor cuvinte cu sens cantitativ) și a pronomelor invariabile sau defective de genitiv: *notele a doi elevi, sălile a numeroase teatre, o prezentare a (ceea) ce realizase, împotriva a tot ce susținea*. Prepoziția

neologică *a* are numai sens distributiv, fiind utilizată numai în fața numeralelor: *borcane a 10 litri* („de câte“).

Prepozițiile *întru*, *dintru*, *printru* apar cu variantele *într-*, *dintr-*, *printr-* când se află în fața unui cuvânt care începe cu o vocală (articolul și numeralul *un*, *o*, unele adverbe care încep cu o vocală, pronumele *însul*): *într-un*, *dintr-o*, *într-acolo*, *într-adevăr*, *într-adins*, *dintr-însa*, *printr-o*. *Întru* apare astăzi numai în îmbinările: *întru totul*, *întru câțva*, *întru nimic*.

Se includ în această categorie prepoziția învechită *înde* (exprimând reciprocitatea, construită cu un pronume, deseori repetat: *Au început a vorbi ele înde ele*) și prepozițiile neologice: *per*, *pro*, *supra*, *versus*, *via*.

b. **Prepozițiile cu genitivul** sunt puține: *asupra*, *contra*. Se adaugă cele care provin din articularea formală a unor adverbe: *împotriva*, *deasupra*, *dedesubtul*, *înaintea*, *dinaintea*, *înapoia*, *dinapoia*, *îndărătul*, *dindărătul*, *împrejurul*, *dîmprejurul*, *înăuntrul*, *dinăuntrul*.

c. **Prepozițiile cu dativul** sunt limitate numeric: *datorită*, *grație*, *mulțumită*, *potrivit*, *conform*, *contrar*. Ele au o situație specială, prin aceea că toate provin din conversiunea altor părți de vorbire: *grație* și *mulțumită* – din substantive, *datorită* – dintr-un participiu, iar *potrivit*, *conform*, *contrar* – din adjective.

Adverbele *asemenea*, *aidoma*, *întocmai* rareori impun cazul dativ, devenind prepoziții: *S-a purtat asemenea lașilor*; *Is-a înfățișat aidoma îngerilor*; *Povestea domol întocmai celeia de dinainte*.

2. **Prepozițiile compuse** provin din combinarea a două prepoziții simple (rareori a trei sau a patru prepoziții simple). Ele se centrează în jurul prepozițiilor **de**, **pe**, **până**: *de către*, *de deasupra*, *de după*, *de la*, *de lângă*, *de pe*, *de peste*, *de până*, *de prin*, *de printre*, *de sub*, *pe după*, *pe la*, *pe lângă*, *pe sub*, *până către*, *până despre*, *până după*, *până în*, *până între*, *până la*, *până lângă*, *până pe*, *până peste*, *până prin*, *până spre*, *până sub*. Mai puține sunt cele compuse din trei prepoziții (*de pe la*, *de pe lângă*, *până pe la*, *până pe lângă*, *până pe după*) sau din patru (*de până pe la*, *de până pe lângă*).

Prepozițiile *înspre*, *despre*, *dinspre*, deși se scriu într-un cuvânt, sunt incluse în categoria prepozițiilor compuse, deoarece au o structură analizabilă: *în+spre*, *de+spre*, *din+spre*.

Prepoziția *de-a* apare numai în structura locuțiunilor adverbiale, a locuțiunilor prepoziționale corespunzătoare și în denumirea unor jocuri: *de-a curmezișul*, *de-a hoții și vardiștii*.

Prepozițiile *fără de* (cu acuzativul) și *în contra* (cu genitivul) sunt învechite.

Toate prepozițiile compuse se construiesc cu cazul acuzativ, cu excepția prepoziției *în contra*.

3. Locuțiunile prepoziționale

Sunt perifraze formate dintr-o prepoziție în combinație cu un substantiv sau un adverb, mai rar cu un adjectiv, având valoarea unei prepoziții. Prezența prepoziției este obligatorie în locuțiune. Ca toate categoriile de locuțiuni, și locuțiunile prepoziționale se caracterizează prin: alterarea sensului în direcția abstractizării, caracterul neanalizabil al sintagmei, invariabilitatea gramaticală a cuvântului de bază, imposibilitatea adăugării unui determinant substantivului conținut. Gradul de gramaticalizare a acestor perifraze este diferit, unele fiind locuțiuni propriu-zise, altele reprezentând expresii pe cale de a deveni locuțiuni.

a. **Locuțiunile construite cu genitivul** sunt cele mai numeroase. Majoritatea provin din combinația prepoziției cu un substantiv: *în fața*, *în spatele*, *în urma*, *în dosul*, *în mijlocul*, *în preajma*, *în ciuda*, *în pofida*, *în vederea*, *în locul*, *în favoarea*, *pe măsura*, *pe seama*, *de pe urma*. Clar conturate sunt locuțiunile care conțin cuvinte sau sensuri vechi (*în pofida*, *în preajma*) sau cele care suferă o modificare semantică vizibilă (*pe mâna*, *în vederea*, *pe seama*). *În centru* este locuțiune numai când presupune o abstractizare semantică (Ex: **în centrul atenției**, dar nu *în centrul orașului*); la fel – *pe marginea* (Ex: **Am discutat pe marginea acestei chestiuni**, dar nu *în S-a așezat pe marginea băncii*).

Unele grupări, deși sunt mai puțin abstractizate, pot fi interpretate ca locuțiuni prin specializare sintactică (introduc în mod constant anumite tipuri de complemente): *din pricina*, *din*

cauza (pentru complemente circumstanțiale de cauză), *cu excepția* (pentru complemente circumstanțiale de excepție), *în privința*, *în numele*, *din partea* (pentru complemente circumstanțiale de relație), *în cazul* (pentru complemente circumstanțiale de condiție).

Multe locuțiuni prepoziționale provin din articularea formală a unor locuțiuni adverbiale construite cu o prepoziție: *în susul*, *în josul*, *în jurul*, *în dreptul*, *de-a lungul*, *de-a latul*, *de-a curmezișul*, *pe dinaintea*, *pe dinăuntru*, *pe deasupra*, *în afara*, *pe dinafara*.

b. **Locuțiunile cu acuzativul** sunt în majoritate bazate pe combinația unui substantiv cu prepoziții: *față de*, *sub raport*, *în funcție de*, *în loc de*, *în caz de*, *în materie de*, *în chip de*, *în raport cu (de)*, *în conformitate cu*, *în legătură cu*, *în comparație cu*, *cu privire la*.

Puține sunt construite pe baza unui adverb: *(în) afară de*, *în jur de*, *vizavi de*.

Câteva locuțiuni s-au format pe baza unui adjectiv, fiind specializate sintactic: *privitor la*, *referitor la*, *relativ la* (pentru complement circumstanțial de relație), *potrivit cu*, *conform cu* (pentru complement circumstanțial de mod), *cu tot (cu toată, cu toți, cu toate)*, *indiferent de* (pentru complement circumstanțial concesiv). O situație specială o are *cu tot*, care își menține flexiunea adjectivală; preferăm să o considerăm totuși locuțiune, deoarece *tot* este elementul care dă un sens concesiv grupării (dacă îl considerăm adjectiv, sensul concesiv se convertește în unul modal, alterând semnificația inițială).

Sunt discutabile din perspectiva caracterului gramaticalizat locuțiunile: *cât despre*, *cât pentru*, *cât privește*, *în (ceea) ce privește*, *din punct de vedere*, *dat fiind*. Este însă mai comod să le considerăm locuțiuni, justificate prin specializare sintactică (ele introduc un complement circumstanțial de relație, iar ultima – un complement circumstanțial de cauză). Trebuie menționat că, dacă structurile corespunzătoare conțin elemente flexionate, nu mai putem vorbi de locuțiuni prepoziționale: *din punctul de vedere*, *sub raportul*, *dată fiind*.

REGIMUL PREPOZIȚIILOR

Prepozițiile care se combină cu un substantiv sau un substitut al acestuia (pronume, numeral) au un regim cazual și un regim de articulare.

1. REGIMUL CAZUAL

După cazul pe care îl impun, prepozițiile se grupează în: prepoziții specializate pentru genitiv, prepoziții care impun dativul și prepoziții construite cu acuzativul (pentru exemple, vezi *Clasificarea prepozițiilor*).

Se contruiesc **cu acuzativul**: majoritatea prepozițiilor simple (cu excepția lui *asupra*, *contra* și a celor provenite din alte părți de vorbire), toate prepozițiile compuse și locuțiunile prepoziționale terminate într-o prepoziție cu acuzativul (*de*, *la*, *cu*).

Prepozițiile care impun **genitivul** provin, în general, dintr-un adverb. Locuțiunile prepoziționale pentru genitiv, foarte numeroase, se termină într-un substantiv articulat sau într-un adverb cu formă articulată.

Prepozițiile **cu dativul** sunt puțin numeroase, având o proveniență eterogenă (rezultă din conversiunea substantivului sau a adjectivului, rareori a adverbului).

Excepții ale regimului cazual există la prepozițiile cu genitivul.

Acestea se combină cu un pronume personal aton în dativ (legat prin cratimă): *asupra-mi*, *în juru-i*, *înainte-ți*. Aceste situații provin din construcții conținând la origine un dativ posesiv.

Prepozițiile specifice genitivului se construiesc cu un adjectiv posesiv în acuzativ: *asupra sa*, *în fața mea*, *împrejurul tău*. Aceste construcții se explică prin analogie cu sintagmele care conțin un substantiv (ex.: *familia sa*, *în casa mea*, *locul tău*).

Contra are regim de acuzativ, când îi urmează un numeral (ex.: *unu contra cinci*) și în câteva expresii folosite mai ales în limbajul administrativ (*contra cost*, *contra chitanță*, *contra ramburs*, *contra cronometru*, *tată contra fiu*).

Printr-un fenomen de gramaticalizare s-a produs **specializarea** unor prepoziții pentru a reda echivalența cu unele cazuri: *a* și *la* în

locul genitivului și al dativului. Prepoziția *a* se folosește pentru a exprima genitivul pronumelui invariabil *ce* (inclusiv compusele: *ceea ce, ceva, orice*), al pronumelui *tot* (defectiv de genitiv la singular) și al numeralelor (deoarece acestea sunt invariabile după caz). Ex.: *în realizarea a ceea ce era necesar; Situația a doi dintre ei este grea*. Aceeași modalitate se regăsește și în structurile care conțin un numeral cu rol de adjectiv al unui substantiv ce trebuie să fie în genitiv (de ex.: *situația a doi elevi*). În mod obișnuit, determinantul antepus preia flexiunea cazuală (ex.: *situația ultimilor elevi*); în astfel de structuri, însă, numeralul fiind neflexibil, se recurge la prepoziția *a*. Această folosire s-a extins și la adjectivele care exprimă cantitatea (*toți, mulți, puțini, numeroși, câțiva, destui, anumiți, diferiți*), apărând paralel cu forma flexionată. Ex.: *sălile a numeroase teatre, sălile numeroaselor teatre*.

Prepoziția *a* are și valoare de dativ pentru pronumele *ce, ceea ce* și pentru numerale când sunt precedate de prepozițiile specifice dativului. Ex.: *datorită a cinci elemente; contrar a ceea ce a afirmat*.

Prepoziția *la* s-a specializat pentru a reda dativul numeralelor cu rol de complement indirect. (Ex.: *Am adresat la trei dintre candidați aceeași întrebare*) și al substantivelor cu funcția de complement indirect, precedate de un numeral cu rol de adjectiv (Ex.: *Am adresat la trei candidați...*). Și această construcție s-a extins la adjectivele cantitative, folosite paralel cu forma flexionată: *A trimis vederi la mulți colegi; A trimis vederi multor colegi*.

În vorbirea familiară *la* se folosește pentru orice substantiv nume de persoană (*A dat bomboane la copii*). La singular, exprimarea devine chiar populară (*Am spus la soțul meu...*).

2. REGIMUL DE ARTICULARE

Se disting două situații:

- a. Prepoziții care impun substantivului forma nearticulată.
- b. Prepoziții care impun forma articulată hotărât.

Articularea nehotărâtă nu este distinctivă, deoarece toate prepozițiile o admit. Ex.: *în jurul unui subiect; datorită unor împrejurări; pentru o colegă*.

a. Substantivele au o formă nearticulată după toate prepozițiile cu acuzativul. Ex: *pe stradă, în cameră, la magazin*.

Dacă substantivul are un determinant, el se articulează, deși este precedat de prepoziție. Ex: *pe strada aceasta, în camera de la etaj, la magazinul „Unirea”*.

De asemenea, se articulează substantivele care redau nume de persoane unice pentru vorbitor. Ex: *se gândește la tata; povestește despre bunica; s-a dus fără primarul*.

Fac excepție prepozițiile *cu, cât, ca, decât, de-a*, impunând întotdeauna articularea substantivului (*cât casa, ca cireașa, decât colegii, de-a berbeleacul*). *Cu* apare mai frecvent cu forma articulată a substantivului, când arată: instrumentul (*scrie cu pixul, bea cu paharul*), o cantitate (*vinde cu bucata, lucrează cu ziua*), asocierea (*colaborează cu colegii, vine cu mama*); dar impune și nearticularea substantivului, când arată: materia (*pâine cu unt, se spală cu săpun, scrie cu cerneală, merge cu benzină, om cu bani*) sau o modalitate (*cu atenție, cu simpatie*).

b. Prepozițiile cu genitivul și cele cu dativul impun, fără excepție, articularea hotărâtă a substantivului. Ex: *în jurul mesei, înaintea casei, mulțumită hărniciei, conform planului*.

CORECTĂRI DE STATUT

1. Unele cuvinte considerate de gramaticile tradiționale ca aparținând altor părți de vorbire reprezintă, de fapt, prepoziții.

Cu din structura subiectului multiplu nu este conjuncție coordonatoare, ci prepoziție, deoarece impune cazul acuzativ (Ex: *El cu mine lucrăm la acest proiect*). Utilizarea lui *cu* în locul lui *și* este posibilă, deoarece sensul sociativ al prepoziției se apropie de sensul copulativ al lui *și*; așa se explică și acordul în număr al verbului.

Și cu reprezintă o alăturare între conjuncția *și* și prepoziția *cu* (specifică subiectului multiplu), care nu formează, însă, o locuțiune conjuncțională. De fapt, *și cu* reprezintă o dovadă a strânsei legături între copulativ și sociativ. Ex: *Tu și cu mine suntem buni prieteni; Doi și cu trei fac cinci*.

Ca, decât, cât, din structura complementului de mod comparativ și a atributului prepozițional, sunt prepoziții, deoarece au rolul de a introduce o parte de propoziție subordonată și impun acuzativul. Ex: *Ea e mai informată decât mine; o fată ca tine; înalt cât casa.*

2. Unele grupări de cuvinte interpretate tradițional drept locuțiuni prepoziționale sunt, de fapt, îmbinări libere conținând un adverb (locuțiune adverbială) și o prepoziție.

Sintagme alcătuite dintr-un adverb de loc (formând un complement circumstanțial de loc sau de timp) urmat de un complement indirect introdus prin prepoziția *de*: **alături de, aproape de, departe de, dincolo de, în sus de, în jos de, înainte de, pe dinainte de, peste drum de, vizavi de, de din vale de**. Ex: *Locuiește alături de farmacie; A murit înainte de război.* Calitatea de adverb se confirmă prin posibilitatea trecerii unora dintre ele la grade de comparație: *foarte departe, mai înainte, la fel de aproape, mai în jos.*

Îmbinări conținând adverbe de mod (cu rol de complement circumstanțial de mod), urmate de un complement sociativ introdus prin prepoziția *cu*: **împreună cu, laolaltă cu, la un loc cu, cu tot cu, o dată cu**. Ex: *Locuiește împreună cu părintii.*

Sintagme formate dintr-un adverb de mod (complement circumstanțial de mod) urmat de un complement indirect introdus prin prepoziția *cu*: **conform cu, asemănător cu, asemenea cu, comparativ cu, contrar cu, la fel cu, în rând cu, de față cu**. Ex: *Vorbește de față cu colegii.* O construcție similară o reprezintă **începând cu**, unde circumstanțialul este exprimat printr-un gerunziu, ca echivalent al adverbului.

Toate aceste grupări permit inversarea topicii elementelor componente, ceea ce atestă independența lor morfologică: *alături de tine* → *de tine alături*, *cu tot cu familia* → *cu familia cu tot*, *de față cu colegii* → *cu colegii de față*.

FOLOSIREA PREPOZIȚIEI

1. Precizări normative

a. Ortografie

Se scriu într-un cuvânt: *deasupra, dinspre, înspre, înde*.

Se scriu în două cuvinte: *de la, de pe, pe la, în contra*.

Exprimarea *c-un* e redată greșit: *cu-n*.

De-a din structura locuțiunilor (adverbiale sau prepoziționale) și a unor expresii (*de-a valma, de-a lungul, de-a baba oarba*) se deosebește de prepoziția *de* urmată de un infinitiv (ex: *de a veni*).

b. Variantele prepozițiilor sunt destul de numeroase.

Unele variante sunt paralele, ambele corecte, dar specializate deseori stilistic: *față de = față cu, în raport cu = în raport de* (matematică), *afară de = în afară de, în funcție de = funcție de* (matematică).

Alte variante redau forme învechite sau populare: *cătră, pre, înspre, fără de, în contra*; în limba actuală: *către, pe, spre, fără, contra*.

Prepozițiile provenite din forma „articulată” (cu *-a*) a unui adverb au o variantă „nearticulată” când sunt urmate de un pronume personal neaccentuat în dativ: *asupra-ne = asupră-ne, împotriva-mi = împotrivă-mi, înaintea-ți = înainte-ți, în fața-mi = în față-mi, în urma-i = în urmă-i*.

Dupe este o formă hipercorectă a lui *după*, creată după modelul formei multenești *pă*, pentru *pe*. Prin analogie apare forma greșită *dupe* pentru *de pe*.

c. Coordonarea unor substantive precedate de prepoziții impune anumite reguli.

Este permisă omiterea prepoziției la substantivele coordonate, de ex: *stațiunile de la munte și [de la] mare; în anul și [în] ziua; din Franța și [din] Spania; costume pentru copii și [pentru] adulți*. Omiterea prepoziției nu este admisă când rezultă o exprimare confuză: *A cumpărat o haină de piele sau stofă* (corect: *de stofă*).

Când două substantive în genitiv sunt precedate de prepoziție și coordonate, articolul genitival al celui de al doilea substantiv se acordă cu substantivul regent (ex: *în structura poeziilor și a volumului*).

— 2. Fenomenul cel mai general este *substituția* unei prepoziții prin altele. Procesul este favorizat de sensul vag al prepozițiilor și are ca efect exprimări cu grad diferit de incorectitudine.

a. Substituția reflectă deseori nevoia unei exprimări mai concrete.

Pe lângă **de** se folosește și **cu** pentru a evidenția conținutul: *pahar de/cu apă, borcan de/cu dulceață, coș de/cu mere, pungă de/cu bomboane, sticlă de/cu vin, vagon de/cu cereale*. Ambele exprimări s-au impus în limba literară.

Din se folosește în locul lui **de** pe lângă substantive nume de materie, semnificând „făcut din...”: *cămașă din bumbac, bluză din mătase, mănuși din piele, vază din porțelan, dulap din metal*, sau chiar: *produse din import* („provenite din”). Astfel se modifică sensul de calificare al construcției cu *de*.

Pentru, având ca sens fundamental destinația, este preferat lui **de**, la care ideea de scop se înscrie într-o mulțime de alte sensuri, de ex: *frânghie pentru rufe, costum pentru gimnastică, ibric pentru cafea, aparat pentru perforat*. Sintagmele cu *din* sau *pentru* în locul lui *de* aparțin limbii vorbite, dar au șansa să se impună în limba literară. Trebuie evitate exprimările echivoce; sunt clare formulările: *mănuși din piele și mănuși de damă*, sau *mănuși din piele pentru dame* (nu: *mănuși din piele de damă*).

Prepoziția compusă *de către*, specifică complementului de agent, este recomandabilă numai în fața numelor de persoană sau a substantivelor proprii (nume de instituții sau de țări): *Propunerea a fost făcută de către toți colegii; Lista a fost publicată de către Oficiul Național de Turism*. Limba vorbită are tendința să o extindă în unele situații în locul lui *de*, pentru a evita repetarea acestuia (*raport făcut de către directorii de școli*) dar și în exprimări neliterare, precum: *rapoartele făcute de către școli; învins de către răutatea oamenilor*.

b. Înlocuirea unei prepoziții se face și din dorința de simplificare a exprimării, rezultând însă construcții neliterare.

În limba vorbită, **ca** din structura comparativului de egalitate se extinde și la comparativul de inegalitate. Ex: *mai gustos ca acela; mai puțin confortabilă ca mașina*.

Pentru exprimarea detașării unui exemplar dintr-un grup de obiecte asemănătoare se folosesc prepozițiile: **din** (care raportează exemplarul la întregul grup, deci este urmat de singular: *cel mai bun din clasă*) și **dintre** (raportează exemplarul respectiv la celelalte exemplare, deci este urmat de plural: *unul dintre colegi; cel mai bun dintre toți*). În vorbirea neîngrijită se generalizează **din**: *unul din colegi, cel mai bun din toți, câțiva din sportivi, fiecare din muncitori, care din ele*.

Raportul de reciprocitate se exprimă cu ajutorul prepozițiilor **între** (pentru substantivele nearticulate sau articulate nehotărât: *o colaborare între parteneri*) și **dintre** (pentru substantivele articulate hotărât: *colaborarea dintre parteneri*). Ele se amestecă în limba vorbită cu tendința de extindere a lui *între*, de ex: *spațiul între masă și fereastră, prietenia între băieți și fete* sau, mai rar: *o frumoasă privediște dintre munți*.

c. Prepozițiile sunt înlocuite și din cauza unor permutări semantice supărătoare.

Din dorința de prețiozitate se folosește **datorită** (care are o semnificație pozitivă, aceea a intermediului, a mijlocului realizării unei acțiuni: *A reușit în viață datorită seriozității sale*) în locul locuțiunii prepoziționale **din cauza** (care are o semnificație negativă sau exprimă cauza: *Fructele s-au stricat din cauza neglijenței culegătorilor*). Rezultă exprimări contradictorii semantice, ca de pildă: *A fost pedepsit datorită răutății sale; A stricat aparatul datorită nepriceperii*.

Prepoziția **de** cu sens calificativ este înlocuită cu **din**, având sens partitiv: *materiale din astea, oameni din ăștia, pantofi din ăia*. Mai mult, *din* cu sens partitiv (care presupune selecția unui exemplar dintr-o clasă, deci forme de plural) apare nejustificat și pe lângă singular, rezultând exprimări greșite, precum: *material din ăsta, situație din asta*.

3. În vorbirea neliterară se produce *confundarea* unor prepoziții cu altele.

Norma limbii literare prevede folosirea, pentru acuzativul direcției, a prepoziției **în** pentru numele de țări (*Plec în Anglia*) și

la înaintea numelor de localități (*Plec la Paris, la Brașov...*). Amestecarea lor ne întâmpină în exprimarea neîngrijită: *S-a dus la Dobrogea, în Constanța*).

Regional se confundă *după* cu *de pe*. Astfel, în Muntenia apare **după** în locul lui **de pe**: *Haina după mine e bună; la vaza după masă! îmbogățirea după urma săracilor*. Invers, în Moldova se folosește **de pe** pentru **după**: *se vede de pe față*.

Întru și **dintru** se folosesc în locul lui **în** și **din** când sunt urmate de un pronume: *într-unele familii, într-alte locuri, o masă dintr-astea, rodii dintr-acelea*.

Sunt nerecomandabile îmbinările pleonastice, de tipul: **ca drept** (*ca drept avantaj*), **drept pentru** (*drept pentru care solicităm...*).

4. Omiterea prepozițiilor, impusă de legea economiei în vorbire, este un fenomen paralel cu cel de *introducere* a acestora, rezultatul fiind construcții hipercorecte.

Sub influența exprimării din limbajul comercial, este omis *de* în construcții atributive de felul: 20 [de] metri, 10 l [de] lapte, 100 [de] kilometri, 370 [de] bucăți, șef [de] serviciu administrativ.

Prepoziția *pe* specifică complementului direct exprimat prin nume de persoană individualizată este omisă sistematic în fața pronumelor *care, câți, câțiva*: *Casa care am construit-o; oamenii câți am întâlnit*. Omiterea sa este uneori compensată prin articularea substantivului, fiind preferat acest mod de realizare a individualizării (ex: *să stimulăm întreprinzătorii*).

Sunt repetate inutil **între** și **dintre** când sensul exprimat este de reciprocitate. Ex: *relațiile dintre părinți și dintre copii, legături între orașe și între sate*. Repetarea prepoziției atrage modificarea sensului.

Se introduce nemotivat prepoziția *de* în fața unui genitiv sau a unui adjectiv posesiv la singular, prin analogie cu construcțiile cu sens partitiv urmate, firesc, de determinantul la plural: *un frate de-al tău/de-al colegului* (după modelul: *un frate de-ai tăi/de-ai colegului*).

Uneori prepozițiile intră în structuri care redau modele străine. Astfel se explică folosirea lui *de* în fața infinitivului cu rol de subiect sau de complement direct: *e util de a face..., reușește de*

a se descurca (combinația *de a* este firească la atribute: *arta de a compune*).

Pornind de la evitarea unui lanț de genitive cu ajutorul prepozițiilor (ex: *condițiile de dezvoltare a cercetării planetelor din univers*, în loc de: *condițiile dezvoltării cercetării planetelor universului*) se recurge la formulări populare precum: *ușa la casă* (pentru *ușa casei*), *capacul de la stilou* (pentru *capacul stiloului*), care redau genitivul apartenenței.

5. Unele greșeli de exprimare provin din *interpretarea eronată a sintagmei* în care apare prepoziția.

Se confundă regimul cazual al prepozițiilor: când două substantive coordonate sunt precedate de o prepoziție cu dativul, al doilea substantiv apare precedat de articolul genitival. Ex: *datorită competenței și a ajutorului; conform instrucțiunilor și a recomandării*. De asemenea, locuțiunea prepozițională *din cauza*, în loc să fie urmată de un genitiv, se construiește cu acuzativul precedat de *la*: *Din cauza la unul suferă toți*.

Prepoziția *a*, impusă de lipsa de flexiune cazuală a numeralelor, se utilizează și pentru adjectivele care exprimă o cantitate, în paralel cu formele flexionate. Ex: *Contribuția a multe persoane/ contribuția multor persoane*. În vorbirea neîngrijită se combină cele două structuri într-o unică formă: *contribuția a multor persoane; contra a multor colegi; în jurul a câtorva probleme; situația a celor trei exemplare*.

Gruparea locuționară *în ce privește* este supusă acordului printr-un fenomen de hipercorectitudine: *în ce privesc rezultatele muncii...*

6. În limba literară prepoziția suferă un fenomen de *conversiune*, adică de trecere în altă categorie morfologică.

După, pentru, contra pot deveni adverbe când determină un verb. Ex: *Ei sunt contra; Noi am votat pentru; Neînțelegerea a început după; Toți se manifestă pentru*. Conversiunea s-a produs din cauza omiterii substantivului (Ex: *Neînțelegerea a început după căsătorie*).

Până devine conjuncție când introduce o subordonată (Ex: *Până vii tu, eu termin scrisoarea*). Conjuncția *până* provine din contragerea locuțiunii conjuncționale *până ce* sau din omiterea adverbului din îmbinarea *până când*.

Câteva prepoziții apar în fața unui numeral cardinal, cu rolul de a exprima aproximația: **la, între, sub, peste, către, până la**. Ex: *Are sub treizeci de ani; A săpat la o sută de metri din grădină*. Deseori *la* este precedat de semiadverbele *cam, ca, aproape* sau urmat de *vreo*. Ex: *Încărcaseră ca la 100 de căruțe; Pare să aibă la vreo șaptezeci de ani*. Aceste elemente intră în structura numeralului aproximativ.

La este folosit în fața unui substantiv, având un sens cantitativ („mulți, multe”); este, deci, un determinant cantitativ invariabil, similar adjectivelor invariabile, dar fără funcție sintactică. Ex: *S-a adunat la lume! A mâncat la pâine!*

RECOMANDĂRI PENTRU ANALIZA GRAMATICALĂ

1. Menționăm câteva specializări în utilizarea unor prepoziții.

Asupra intră în structura complementului indirect (ex: *Asupra acestei chestiuni ne vom opri mai târziu*) și în cea a complementului circumstanțial de loc (ex: *Grindina s-a abătut asupra regiunii*).

Către introduce complementul indirect, când se referă la o persoană (Ex: *S-a adresat către toți locuitorii*); în rest, se folosește pentru complementul circumstanțial de loc sau pentru cel de timp (ex: *către sud, către 1900*).

Cu este specifică subiectului multiplu (Ex: *Mihaela cu sora ei fac o excursie prin țară*), complementului sociativ (Ex: *Se joacă cu copiii*) sau celui instrumental (Ex: *Taie lemne cu toporul*).

Pe apare în câteva situații distincte: a. În fața complementului direct, nume de persoană și de rudenie (Ex: *Îl laudă pe vărul lui*), având un rol de individualizare, similar articolului hotărât; b. Înaintea complementului indirect (Ex: *M-am supărat pe tine; Se bazează pe noi; Lasă asta pe mine!*); c. Cu sens locativ, în structura

complementului circumstanțial de loc (Ex: *pe masă, pe stradă, pe cap* etc.); d. Rareori are sens temporal: **pe atunci, pe vremea aceea**.

Înde introduce un complement indirect (Ex: *Se sfătuiesc înde ele*).

2. Prepozițiile care se combină cu alte prepoziții formează prepoziții compuse (v. *Clasificarea prepozițiilor*). Prepozițiile care se combină cu conjuncții sau cu pronume relative formează locuțiuni conjuncționale, de exemplu: *fără să, pentru că, până să, pe lângă că, după ce, de ce* (Ex: **De ce** îmbătrânea, *de aceea se usca*).

3. Având în vedere **omonimia gramaticală**, este necesar să se distingă prepoziția de alte părți de vorbire.

Prepoziția **a** apare înaintea numeralului, a adjectivelor cu sens cantitativ și a pronumelor invariabile (*ce, ceea ce, tot*), pentru a suplini lipsa flexiunii de genitiv a acestora. Ea este omonimă cu articolul genitival, care, însă, nu poate apărea în aceste contexte. Articolul genitival poate apărea în fața numeralului numai când acesta este precedat de *cel (de)*: *celui (de)-al doilea, celei de-a doua*.

Unele prepoziții cu genitivul sunt omonime cu adverbele din care provin: *contra, împotriva, deasupra, de-a lungul, de-a latul, de-a curmezișul, pe deasupra, în/la stânga, în/la dreapta*. Ex: *Vrabia a zburat deasupra* (adverb cu rol de complement circumstanțial de loc); *Vrabia a zburat deasupra balconului* (prepoziție+substantiv, formând un complement circumstanțial de loc).

De îndeplinește mai multe funcții: prepoziție (*A râs de tine*), conjuncție (*De ești obosit, culcă-te ! A răcnit atât de tare de i-a speriat pe toți*), pronume relativ (*Cel de spune asta, minte*), determinant cantitativ care intră în structura locuțiunii adjectivale **ce de** (*Ce de flori !*) sau particulă expletivă (cu rol întăritor, de ex: *De-ar veni vara mai repede !* vezi la *Conjuncție*).

Cât are următoarele roluri: prepoziție (*E la fel de mare cât mine*), adverb interogativ (*Cât întârzie ?*), adverb relativ (*Nu știu*

cât întârzie), adjectiv interogativ (*Cât timp lipsește ?*), adjectiv relativ (*A anunțat cât timp lipsește*).

Decât apare ca: prepoziție (*E mai dulce decât mierea*), conjuncție (*Mai mult pierde decât câștigă*), semiadverb (*N-am decât două fotografii*).

La poate fi: prepoziție (*Merge la școală*), determinant cantitativ invariabil fără funcție sintactică (*A cheltuit la bani !*), determinant cantitativ de aproximație pe lângă numeral, lipsit de funcție sintactică (*Au venit la 200 de persoane*).

Drept reprezintă: un adjectiv (*unghi drept, linie dreaptă*), un adverb (*Merge drept*), o prepoziție cu sensul „ca, în loc de” (*S-a dat drept doctor; A folosit batista drept șervețel*).

4. Cea mai discutabilă problemă o constituie **locuțiunile**. În aprecierea unei grupări drept locuțiune trebuie avute în vedere trăsăturile următoare: modificarea semantică a elementului de bază, lipsa de flexiune a substantivului cuprins și, mai ales, imposibilitatea adăugării unui determinant. Nu sunt, deci, locuțiuni prepoziționale cu genitivul: *cu ajutorul, în alternativa, în cadrul, cu condiția, în cursul, în fundul, cu gândul, în ideea, cu intenția, prin intermediul, în ipoteza, pe linia, în lumina, pe motivul, la nivelul, pe parcursul, în/cu scopul, în sensul, în/pe temeiul, în timpul, în vremea*. În mijlocul poate fi trecut printre locuțiuni cu sens locativ (alături de: *în fața, în spatele* etc.) datorită caracterului nedeterminabil al substantivului conținut. Cele mai multe greșeli apar în interpretarea locuțiunilor prepoziționale construite cu genitivul, deoarece există tendința eronată de a considera orice grupare *prepoziție+substantiv* urmată de un *genitiv* drept locuțiune prepozițională (ex: *la fundul sacului, pe firul apei*).

Din motivele arătate mai sus nu sunt considerate locuțiuni prepoziționale cu acuzativul nici grupările: *spre deosebire de, pe motiv de, din motive de, cu referire la, în timp de, în vreme de* (în ciuda faptului că unele corespondente conjuncționale au devenit locuțiuni: *în timp ce, în vreme ce*).

Grupările slab gramaticalizate, considerate locuțiuni prepoziționale genitivale din cauza specializării sintactice (*din cauza, în cazul, cu excepția, din pricina, în privința*) își pierd acest caracter când apar însoțite de un adjectiv demonstrativ: *din cauza asta, în acest caz, cu această excepție, în privința asta*.

Rămân discutabile grupările *pe/în baza, pe bază de*. Considerăm că, din cauza nealterării sensului și a folosirii lor frecvente cu un determinant (ex: *pe această bază*) este preferabil să nu le includem printre locuțiuni.

Integrarea grupării *dat fiind* printre locuțiunile prepoziționale se bazează pe lipsa de acord cu substantivul care ar trebui să reprezinte subiectul (dacă sintagma n-ar fi apreciată drept locuțiune). Ex: *dat fiind părerea, dat fiind părerile*. În concluzie, este mai adecvat să considerăm că întregul grup formează un complement circumstanțial de cauză (Ex: **Dat fiind condițiile grele...**). Trebuie să precizăm, însă, că la origine stă o construcție pasivă (**date fiind condițiile grele...**), a cărei transformare în locuțiune prepozițională reprezintă o exprimare neîngrijită.

5. Există paralelisme în structura diverselor **tipuri de locuțiuni**.

Locuțiuni adverbiale și locuțiuni prepoziționale: *în jur* (locuțiune adverbială)–*în jurul* (locuțiune prepozițională cu genitivul); *în față* (locuțiune adverbială)–*în fața* (locuțiune prepozițională cu genitivul), *față de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul).

Locuțiuni prepoziționale și locuțiuni conjuncționale: *din cauza* (locuțiune prepozițională cu genitivul), *din cauză de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul)–*din cauză că* (locuțiune conjuncțională); *din pricina* (locuțiune prepozițională cu genitivul), *din pricină de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul), *din pricină că* (locuțiune conjuncțională); *în cazul* (locuțiune prepozițională cu genitivul), *în caz de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul)–

în caz că (locuțiune conjuncțională); *cu excepția* (locuțiune prepozițională cu genitivul)–*cu excepția că* (locuțiune conjuncțională); *indiferent de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul)–*indiferent că/dacă* (locuțiune conjuncțională); *pe lângă* (prepoziție compusă, cu acuzativul)–*pe lângă că* (locuțiune conjuncțională); *dat fiind* (locuțiune prepozițională cu acuzativul)–*dat fiind că* (locuțiune conjuncțională).

Locuțiuni adverbiale, locuțiuni prepoziționale, locuțiuni conjuncționale: în afară (locuțiune adverbială)–*în afara* (locuțiune prepozițională cu genitivul), *în afară de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul)–*în afară că* (locuțiune conjuncțională); *în loc* (locuțiune adverbială)–*în locul* (locuțiune prepozițională cu genitivul), *în loc de* (locuțiune prepozițională cu acuzativul)–*în loc să* (locuțiune conjuncțională).

6. În analiza gramaticală a sintagmei *prepoziție+adjectiv + substantiv* nu trebuie neglijat faptul că prepoziția este legată de substantivul căruia îi impune un caz și nu intră în nici o relație cu adjectivul. Ex: *Am discutat despre această situație.*

Prepozițiile *a* și *la*, când au valoare de genitiv (*a*) sau de dativ (*la, a*), rămân prepoziții care impun formal cazul acuzativ, dar sensul construcției (prepoziție+nume) este echivalent cu genitivul sau cu dativul. Este necesar, deci, să se distingă forma de semnificație. De exemplu, în „dă cadouri la rude“, *la rude* este un complement indirect exprimat prin substantiv în acuzativ, echivalent semantic cu *rudelor*, în cazul dativ.

CONJUNCȚIA

Conjuncția este partea de vorbire neflexibilă lipsită de semnificație noțională, având rolul de *unealtă gramaticală*.

Morfologic, ea se caracterizează prin invariabilitate, și *sintactic*, prin lipsa funcției sintactice. *Sensul lexical* nu este inexistent, ci foarte abstract, conjuncția neexprimând noțiuni, ci raporturi. Unele conjuncții sunt mai abstractizate – exprimă raporturi mai numeroase – (în special cele primare, care sunt moștenite: *că, de, să*), altele au o semnificație mai pregnantă și de aceea exprimă un singur raport sau foarte puține raporturi (sunt incluse aici, cu precădere, conjuncțiile formate prin compunere – *fîindcă, deși, încât* etc. – sau locuțiunile conjuncționale, de exemplu: *de vreme ce, ca și cum, în loc să*). Acest conținut abstract permite redarea unor raporturi variate prin aceeași conjuncție. De pildă, *dacă* poate introduce: subiective (*E bine **dacă** încerci*), predicative (*Problema e **dacă** se însănătoșește*), atributive (*Întrebarea **dacă** să plece în provincie și-o pune mereu*), completivă directă (*Nu știe **dacă** o să vină sau nu*), completivă indirectă (*Se gîndește **dacă** să se înscrie la facultate*), condițională (***Dacă** îl cauți, îl găsești*), concesivă (***Dacă** mă invită eu tot nu mă duc*), cauzală (***Dacă** ai luat medicamentul, te-ai făcut sănătos*), opozițională (***Dacă** iarna e frig, vara în schimb e cald*), circumstanțială de timp (***Dacă** începuse ploaia, băiatul se adăposti sub un pom*). Datorită acestui sens abstract este posibilă și omonimia conjuncțională (ex: *deși=cu toate că, deoarece=fîindcă=pentru că=din cauză că*).

Conjuncțiile alcătuiesc, împreună cu prepozițiile, categoria uneltelor gramaticale. Prepozițiile funcționează numai în propoziții, unde exprimă raporturi de subordonare. Conjuncția

se deosebește de prepoziție prin faptul că se utilizează atât în propoziție, cât și în frază, îndeplinind atât raporturi de coordonare (în propoziție și în frază), cât și raporturi de subordonare (numai în frază).

CLASIFICAREA CONJUNCȚIILOR

Clasificarea după funcție are în vedere tipul de raporturi exprimate și distinge două mari categorii: *conjuncții coordonatoare* și *conjuncții subordonatoare*. Se mai poate face o clasificare bazată pe formă, după care deosebim: *conjuncții simple*, *conjuncții compuse* și *locuțiuni conjuncționale*.

I. CLASIFICAREA DUPĂ FUNCȚIE

După acest criteriu se separă conjuncțiile coordonatoare de cele subordonatoare, pe baza câtorva deosebiri esențiale.

1. Distribuția (plasarea în context)

Conjuncțiile coordonatoare leagă două propoziții, două părți de propoziție sau o parte de propoziție de o propoziție întreagă. Ex: Trenul pleacă/și/ se întoarce la aceeași linie; Pentru că e obosit/și/îl doare capul/a plecat mai devreme (leagă două propoziții); El se face profesor sau învățător (leagă două părți de propoziție); O să merg mâine/și/când o să mă mai cheme (leagă o parte de propoziție de o propoziție). În toate situațiile de coordonare unitățile sintactice sunt, de obicei, de același fel, dar pot fi și diferite, în special când coordonarea se face cu conjuncții copulative. De pildă, pot fi coordonate tipuri diferite de complementive sau chiar o completivă și o subiectivă, deoarece au același element regent. Ex: O să repar mașina/ când voi lua vacanță/și/ dacă voi avea bani (temporală și condițională); Zică/cine o zice/ și/cum o vrea/să zică (subiectivă și modală). Sau se coordonează părți de propoziție diferite. Ex: Să răspundă oricine dar pe loc (subiect și complement circumstanțial de timp). Sau este coordonată o parte de propoziție cu o propoziție, ambele subordonate, dar diferite ca tip. Ex: Lucrează mult/și/ce îi place (complement circumstanțial de mod și propoziție completivă

directă). Nu e posibil, însă, să se coordoneze o propoziție principală cu o subordonată sau subordonate care depind de elemente regente diferite (cum ar fi o completivă și o atributivă).

Coordonarea este *contextuală*, când propoziția principală apare precedată de o conjuncție coordonatoare care o leagă de contextul anterior. Ex: *Și nimeni nu era mai norocos decât feciorul împăratului; Dar mama îi îndemna pe copii să spună întotdeauna adevărul.*

Conjuncțiile subordonatoare apar numai în frază, legând o subordonată de regenta corespunzătoare. Ex: *Nu se știe/ dacă va participa la concurs.*

Distribuția celor două categorii de conjuncții este, deci, diferită: conjuncțiile coordonatoare se folosesc atât în propoziție, cât și în frază, în timp ce conjuncțiile subordonatoare apar numai în frază.

2. Poziția sintactică

Conjuncțiile coordonatoare nu se integrează în nici una dintre propozițiile coordonate, reprezentând numai un element de legătură între ele. Ex: *Mănâncă/ și/se culcă la oră fixă.*

Conjuncțiile subordonatoare intră în structura subordonatei pe care o introduc. Ex: *A spus/că mai așteaptă zece minute.*

3. Inventar și frecvență

Conjuncțiile coordonatoare sunt limitate numeric, dar au o frecvență ridicată. Ele se grupează în categoriile următoare:

Conjuncții copulative: *și*+locuțiunile conjuncționale *cât și, cum și, precum și*.

Conjuncții disjunctive: *sau, ori, fie*. *Fie* se repetă în fața fiecărui termen subordonat. Ex: *Vrea să se facă, fie medic, fie farmacist.*

Conjuncții adversative: *iar, dar, însă, ci, or* + locuțiunea conjuncțională populară *numai că*.

Iar are cel mai slab sens adversativ, apropiat de cel copulativ și realizează numai coordonarea unor propoziții. Ex: *Noi venim/ iar/ei pleacă.*

Dar și însă sunt sinonime și exprimă un raport adversativ mediu. **Însă** se caracterizează printr-o topică mobilă care îl distinge

de toate celelalte conjuncții. Ex: *Îi place să picteze/însă n-are timp acum/ n-are timp însă acum/ n-are timp acum însă*. Deseori și se folosește cu sens adversativ. Ex: *El ar schia și ea ar patina („iar“)*; *Vrea să candideze și n-are curaj („dar“)*. Invers, iar apare uneori cu sens copulativ. Ex: *Bătrâna citea scrisoarea iar lacrimile îi curgeau pe obraji*.

Cî exprimă o raportare la un termen negativ, ceea ce îi conferă un puternic sens adversativ. Ex: *Mircea nu urmează Politehnica, ci Arhitectura*.

Or este o conjuncție neologică, cu un sens apropiat de *dar*, fiind utilizată numai pentru coordonarea propozițiilor. Ex: *L-a întrebat ce limbi străine știe, or el nu vorbește corect nici românește*.

Conjuncțiile copulative și cele disjunctive servesc la coordonarea părților de propoziție multiple. Ex: *Vinde legume și fructe* (complement direct multiplu); *Scump sau ieftin, noi tot îl cumpărăm* (complement circumstanțial concesiv multiplu).

Conjuncțiile subordonatoare sunt foarte numeroase și au, de cele mai multe ori, o polivalență funcțională, fiind mai puțin specializate decât conjuncțiile coordonatoare. Astfel, *că, să, dacă, de* pot introduce cele mai diverse tipuri de subordonate. Specializarea este mai clară, în special la locuțiunile conjuncționale. Dintre conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale specializate menționăm: toate cauzalele (*deoarece, fiindcă, întrucât, căci, din cauză că, din moment ce* etc.), concesivele (*deși, cu toate că, măcar că, chit că, chiar dacă* etc.), unele temporale (*până să, până ce, după ce, îndată ce, imediat ce, în timp ce, ori de câte ori*), unele modale (*ca și când, ca și cum, de parcă, pe măsură ce*), unele finale (*pentru ca(...)* *să, ca nu cumva să*), consecutiva *încât*, condiționala *în caz că*, opoziționala *în loc să*, exceptiva *în afară că*, cumulativele *pe lângă că, după ce că, plus că*.

Conjuncția *să* are, uneori, în propozițiile subordonate, o dublă calitate: marcă a modului conjunctiv și conjuncție subordonatoare (În propozițiile independente este numai marcă a conjunctivului. Ex: *Să pleci imediat ! Să vă dau orarul ?*). Fiind o marcă a con-

junctivului, ea nu poate fi precedată de *că*. *Să* intră, de asemenea, în structura diferitelor locuțiuni conjuncționale: *pentru că să*, *fără (ca) să*, *măcar să* etc.

Cele mai multe conjuncții subordonatoare se construiesc cu modurile: indicativ, condițional–optativ, prezumtiv. Ele manifestă, totuși, anumite preferințe în selectarea modurilor verbale personale. Astfel, *dacă* se poate combina cu orice mod personal (cu excepția imperativului, care apare numai în propozițiile principale), *că* se construiește cu orice mod, cu excepția conjunctivului, iar *să* se asociază numai cu conjunctivul.

Deși conjuncțiile coordonatoare și cele subordonatoare reprezintă categorii distincte, bine diferențiate, totuși se observă că adversativele se apropie de conjuncțiile subordonatoare. Astfel, ele nu permit inversarea termenilor, fără ca sensul să se schimbe, deoarece sunt mai legate de al doilea termen. Ex: *E târziu, dar mai lucrez* ≠ *Mai lucrez, dar e târziu*; *E ocupat, dar o să te ajute* (**O să te ajute, dar e ocupat*). Apoi, construcția adversativă este echivalentă semantic cu o construcție concesivă: *Deși e ocupat o să te ajute*.

II. CLASIFICAREA DUPĂ STRUCTURĂ

Conjuncțiile simple

Sunt puțin numeroase. Primare sunt în special cele *coordonatoare* (*și*, *dar*, *iar*, *însă*, *ci*, *fie*, *sau*, *ori*), la care se adaugă câteva conjuncții *subordonatoare* (*că*, *să*, *de*).

Conjuncțiile subordonatoare provin, de obicei, din sudarea unor conjuncții compuse sau a unor locuțiuni conjuncționale: *căci*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucât*, *dacă*, *deși*, *încât*.

Conjuncțiile compuse

De asemenea, sunt puține ca număr și toate sunt *subordonatoare*. Ele sunt alcătuite din două conjuncții propriu-zise nesudate (*ca(...)**să*, *încât să*, *de să* „încât”) sau dintr-un adverb relativ și o conjuncție (*cum că*, *precum că*, *când să*).

Locuțiunile conjuncționale

Sunt foarte numeroase și au o structură variată. Toate sunt subordonatoare, cu excepția locuțiunilor copulative *cum și*, *precum*

și, cât și și a locuțiunii populare adversative *numai că* „dar”. Ele au anumite restricții în realizarea raportului de coordonare: *cum și, precum și, cât și* nu pot coordona propoziții principale, iar *numai că* nu coordonează părți de propoziție. Grupările *ci și, dar și* nu sunt locuțiuni conjuncționale coordonatoare, deși sunt asociate frecvent în folosire. Ele sunt niște sintagme libere, analizabile, compuse dintr-o conjuncție adversativă și semiadverbul *și*.

Inventarul bogat al locuțiunilor conjuncționale este în continuă creștere. Locuțiunile conjuncționale sunt mai specializate decât conjuncțiile. Structura lor se caracterizează prin faptul că pe ultimul loc se află un element de relație subordonator: conjuncție subordonatoare, adverb relativ, pronume relativ. Acest element se combină cu un adverb propriu-zis, un substantiv sau o prepoziție (locuțiune prepozițională):

- Adverb+element de relație subordonator: *măcar că, măcar să, măcar de, chiar dacă, chiar de, și dacă, nici dacă, chit că, indiferent că, indiferent dacă, plus că, în afară că, nu numai că, așa că, așa încât, numai cât, numai ce, îndată ce, imediat ce, de bine ce, chiar fără să, și fără să*.
- Substantiv+element de relație subordonator: *în timp ce, în vreme ce, de vreme ce, pe măsură ce, din moment ce, o dată ce, din cauză că, din pricină că, în caz că, în loc să*.
- Prepoziție (locuțiune prepozițională)+element de relație subordonator: *până ce, după ce, de ce, până să, decât să, pentru că, pentru ca să, fără (ca) să, de cum „îndată ce”, după cum, după cât, pe cât, cu cât, întru cât, pe lângă ce, pe lângă că, după ce că, față de cum, față de cât, ca și cum, ca și când*.

Locuțiunile conjuncționale care se termină în *să* sunt deseori dislocate prin intercalări: *ca (...) să, pentru ca (...) să, fără ca (...) să, măcar (...) să*.

Câteva locuțiuni au o structură eterogenă: *cu toate că, de parcă, fie că „deși”, cât ce „îndată ce”, câtă vreme, cât timp, (ori) de câte ori, (să) nu (care) cumva să*.

Unele sintagme sunt semilocuțiuni, insuficient cristalizate: *dat fiind că, având în vedere că, pentru aceea că, prin aceea că*. Totuși, gruparea *dat fiind că* o considerăm locuțiune conjuncțională prin simetrie cu locuțiunea prepozițională corespunzătoare (*dat fiind*). Celelalte grupări, însă, este preferabil să fie separate în analiză: *având în vedere* (locuțiune verbală cu rol de complement circumstanțial de cauză)+*că* (introducând o completivă directă), *pentru aceea* (locuțiune adverbială cu rol de complement circumstanțial de cauză)+*că* (introducând o propoziție circumstanțială de cauză), *prin aceea* (pronume demonstrativ precedat de prepoziție, cu rol de complement circumstanțial instrumental)+*că* (introducând o propoziție atributivă).

Alte sintagme, deși frecvent folosite, n-au devenit locuțiuni, deoarece substantivul conținut este articulat și își păstrează sensul nealterat (dovadă a menținerii sale ca parte de vorbire independentă): *prin faptul/ că, pe lângă faptul/ că, datorită faptului/ că, în ciuda faptului/ că, din cauza faptului/ că, în afară de faptul/ că, în afara faptului/ că, cu condiția/ să, în cazul/ că, în ipoteza/ că, în eventualitatea/ că, în alternativa/ că, sub pretextul/ că, pe motivul/ că, cu scopul/ să, cu intenția/ să, cu speranța/ că, cu excepția/ că*.

O tendință de transformare în locuțiuni au grupările care conțin substantivul nearticulat (*în caz că, pe motiv că, pe bază că*), dar și în această situație este preferabilă analiza lor ca substantive cu determinări atributive, nu ca locuțiuni conjuncționale.

SCHIMBĂRI DE STATUT

1. Nu se poate accepta opinia „Gramaticii Academiei“, după care *nici* ar fi conjuncție copulativă când este corelat cu *nu* (Ex: *Norodul nu te vrea, nici te iubește*) și că numai când este corelat cu el însuși este adverb (Ex: *nici casă, nici masă; Nici nu bea, nici nu mănâncă*). Am arătat că *nici* este întotdeauna semiadverb (p.219), de ex: *Nici eu nu știu adresa ei; Nici acolo n-am fost; Nici plăcută nu e; Nici nu știe să vorbească*. Când este corelat cu el însuși devine conjuncție coordonatoare: *nici tu, nici eu; nici aici, nici acolo; nici nu plânge, nici nu râde*.

Au (învechit și popular), considerat în gramatici drept conjuncție adversativă din considerente etimologice (provine din conjuncția latină *aut* „sau”) a devenit, de fapt, în limba română un semiadverb cu sensul „oare”. Ex: **Au prezentul nu ni-i mare** ? (M. Eminescu).

Adică și **anume** când au sens explicativ (introduc o apozitie) devin niște *conjuncții explicative*, cu rolul de a introduce o parte de propoziție sau o propoziție.

2. De asemenea, nu se justifică părerea tradițională că ar exista o categorie de *conjuncții coordonatoare conclusive*, plasată la granița cu conjuncțiile subordonatoare, exprimând raporturi apropiate de acestea. În realitate, ele sunt **adverbe conclusive** (v.p. 195).

Calitatea adverbială a lui *nici* și a conclusivelor se vede din următoarele trăsături:

- Posibilitatea de a apărea în propoziții independente. Ex: **Nici azi nu vine; Deci nu mai rămâi acolo.**
- Posibilitatea de a fi precedate de alte conjuncții coordonatoare. Ex: **Nu mai e bolnav, dar nici sănătos nu e încă; Mi-a spus că îi place muzica și că deci o să se înscrie la conservator.**
- Folosirea lor cu o topică liberă. Ex: **Nu știe nici acum când o să plece/ Nici acum nu știe când o să plece/ Nu știe când o să plece nici acum.** Ex: **Nu mi-a răspuns la scrisoare, deci e supărat pe mine/ e supărat deci pe mine/ e supărat pe mine deci.**

3. Conjuncțiile **că, dacă, de** pot apărea la începutul unor propoziții exclamative și optative. Atunci, ele nu mai reprezintă conjuncții subordonatoare, ci *particule expletive* (cu rol întăritor), folosite din motive de expresivitate: **Că bine zici! De-ar veni vacanța! Dacă aș câștiga la loto!**

Dacă își pierde calitatea de conjuncție când e însoțită de semiadverbul *abia* (*Abia dacă mai respira*), având rolul de a exprima incertitudinea.

4. Adverbele relative precedate de prepozițiile *de, până, pe* nu alcătuiesc locuțiuni conjuncționale, așa cum nici adverbele

propriu-zise precedate de aceste prepoziții nu formează locuțiuni adverbiale. Ex: *de oriunde, pe când, până unde* (cf. și *de acolo, până acum, pe atunci*). E vorba de situații când prepozițiile își păstrează semnificația nemodificată: *de* arată punctul de plecare, *până* – punctul final, limita, *pe* exprimă aproximația.

5. Îmbinările **ci și, dar și** nu sunt locuțiuni conjuncționale coordonatoare, fiind analizabile în: conjuncție coordonatoare + semiadverbul *și*; coordonarea se realizează prin *ci și dar*.

Alte grupări precum **și nici, dar nici** de asemenea nu reprezintă locuțiuni conjuncționale, deoarece coordonarea se realizează prin conjuncțiile *și, dar*, iar *nici* este semiadverb. Ex: *Nu vrea nici aici dar nici acolo; Nici nu lucrează și nici nu se odihnește.*

ELEMENTELE DE RELAȚIE SUBORDONATOARE

Elementele relaționale care introduc propozițiile subordonate includ: conjuncții subordonatoare, pronume relative, adverbe relative, adjective relative.

Conjuncțiile subordonatoare apar numai în cadrul frazei și au rolul de a marca subordonarea unei propoziții față de un element (morfologic) din regentă. Ele introduc acea subordonată, fără însă să reprezinte o parte de propoziție.

Spre deosebire de conjuncțiile subordonatoare, pronumele, adjectivele și adverbele relative au o dublă calitate: element de relație subordonator și parte de propoziție în subordonata pe care o introduc.

Pronumele relative sunt: *cine, ce, care, câți (câte), al câteleva, ceea ce*, compusele acestora cu *ori-* (*oricine, orice, oricare, oricâți, oricâte*), *de* (folosit în vorbirea populară pentru a introduce o propoziție atributivă).

Adverbele relative sunt: *când, unde, încotro, cum, cât*, compusele lor cu *ori-* (*oricând, oriunde, oriîncotro, oricum, oricât*), *precum, precât*.

Adjectivele relative (*ce, care, câți, câte, orice, oricare, oricâți, oricâte*) îndeplinesc, și ele, funcția de elemente de relație subordonatoare. Ex: *Nu știu/ **câte** exemplare există; Spune-mi/ **care** culoare îți place mai mult.*

Pronumele relativ poate fi precedat de prepoziții care precizează funcția sintactică a pronumelui. Ex: *dulapul în care am pus cărțile* (complement circumstanțial de loc). Prepozițiile care precedă adverbul relativ, de asemenea, nu au decât rol semantic, nuanțând circumstanța. Ex: *Nu știe de când s-a mutat din cartier* (complement circumstanțial de timp).

Nu există nici o relație între tipul de subordonată introdus și partea de propoziție reprezentată de pronumele sau adverbul relativ. Ex: *A venit colegul/ căruia i-ai dat dicționarul* (complement indirect în propoziția atributivă); *Ne-a povestit despre vremea/când se ara cu plugul* (complement circumstanțial de timp în propoziția atributivă).

Dubla funcție a pronumelui relativ (în frază și în propoziție) atrage excepții în exprimarea subiectului sau a complementului direct. Astfel, e posibil ca pronumele relativ cu rol de subiect să stea la un caz oblic impus de verbul din propoziția regentă. Ex: *Îl recomand/ pe care răspunde mai bine; Îi spun/ cui mă întrebă; Recolta e/ a cui o culege; Se referă/ la ce s-a întâmplat luna trecută.* În mod similar, pronumele relativ *ce* (sau *ceea ce*, *orice*) cu rol de complement direct poate fi precedat de o prepoziție cerută de verbul din regentă sau impusă de sensul partitiv al unui element nominal din regentă. Ex: *Mi-a povestit/ despre ceea ce a văzut la televizor; A cheltuit o parte/ din ce a adunat.*

Adverbul relativ poate avea sensul modificat și atunci devine conjuncție, pierzându-și funcția sintactică. Ex: **Cum** *era supărat, nu i-a răspuns la întrebare* (sens cauzal); **Cum** *termină treaba, pleacă* (sens temporal); **Unde** *era bătrână, n-auzea bine* (sens cauzal); **Cât** *stinse lumina, adormi pe loc* (sens temporal).

Pronumele relative, adverbele relative și unele conjuncții (*că, să, dacă, de*) sunt total nespecializate; ele pot introduce toate tipurile de propoziții necircumstanțiale (subiective, predicative, atributive, completive directe, completive indirecte, completive de agent).

Topica elementelor de relație subordonatoare este la începutul propoziției pe care o introduc. De aceea, ea devine o modalitate de diferențiere a conjuncției adversative *dar* față de adverbul conclusiv

dar(ă) care apare, sau la sfârșitul, sau în interiorul propoziției. Ex: *E târziu, dar nu ne culcăm* (conjunție); *E târziu; să ne culcăm dar mai repede/ să ne culcăm mai repede dar* (adverb).

Există totuși anumite excepții:

- Conjunția adversativă *însă* are o topică mobilă. Ex: *Și-ar cumpăra o garsonieră, / însă trebuie să mai aștepte un an/ trebuie însă să mai aștepte un an/ trebuie să mai aștepte însă un an/ trebuie să mai aștepte un an însă*.
- Pronumele relative *care* și *cine* în genitiv, cu rolul de atribut al unui substantiv cu prepoziție pot apărea în două poziții sintactice: atât înaintea substantivului determinat (ex: *pe a cărei margine, la al cui îndemn*), dar și după acesta (*pe marginea căreia, la îndemnul cui*). A doua structură dă impresia unei abateri de la topica normală.
- Sunt posibile anumite inversiuni folosite din motive stilistice. Ex: *La vânătoare dacă mergi...* (= *Dacă mergi la vânătoare...*).
- Relativul poate fi precedat de un semiadverb, care, neavând funcție sintactică, intră în structura părții de propoziție reprezentate de relativ (ex: *chiar când, tocmai unde, nici cine*). Unele semiadverbe intră în structura locuțiunilor conjuncționale: *chiar dacă, chiar de, și dacă, nici dacă, măcar că, măcar să*.
- *Să*, în dubla calitate de conjuncție și de marcă a conjunctivului, poate apărea împreună cu verbul, adică în interiorul propoziției. Ex: *Vrea/ pe acela imediat să-l pedepsească*.

Pronumele și adverbele relative nu funcționează ca elemente de relație subordonatoare în două situații: în construcțiile infinitivale relative (v.p.169) și în locuțiunile pronominale nehotărâte (v.p.109) sau în locuțiunile adverbiale nehotărâte (v.p.196).

ELEMENTE CORELATIVE

Folosirea elementelor corelative se încadrează în tendința limbii române de accentuare în exprimarea unor categorii sintactice (cum este, de pildă, reluarea și anticiparea complementului direct sau

indirect). Apar, astfel, cupluri corelative, atât în coordonare, cât și în subordonare.

În *coordonare* perechile corelative apar în raporturile copulative și disjunctive și conțin repetarea aceluiași element. E vorba de conjuncții disjunctive: *fie (că)...fie (că), sau...sau, ori...ori*. Sau de unele adverbe care capătă prin repetare o valoare coordonatoare: *și...și, nici...nici, aci...aci, acum...acum, când...când, unde...unde, mai...mai*. Ex: **Fie** de voie, **fie** de nevoie *s-a apucat de treabă*; **Acum** râde, **acum** plânge.

Mai rar, elementele corelative sunt diferite: *nu numai...ci și, nu numai că...dar (mai) și, nu numai că...ba (mai) și, atât...cât și* (ultima pereche se folosește numai pentru părțile de propoziție). Ex: **Nu numai că** minte, **mai și** fură; **Îi place atât** muzica ușoară, **cât și** muzica clasică.

În *subordonare*, în mod obișnuit elementele corelative sunt diferite: un adverb (locuțiune adverbială) în regentă corelat cu o conjuncție subordonatoare (locuțiune conjuncțională) sau cu un adverb relativ, aparținând aceleiași sfere semantice: *atunci...când, acum...când* (raport temporal); *acolo...unde, aici...unde* (raport locativ); *așa...cum, la fel...cum, tot așa...cum, tot așa...după cum (precum), atât...cât, cu cât...cu atât, pe cât...pe atât, de câte ori...de atâtea ori, de ce...de aia* (raport modal de diverse tipuri); *de aceea...pentru că (fiindcă, deoarece etc.), dacă...apoi* (raport cauzal) *de aceea...ca să* (raport final) *așa de/atât (de)...încât/că/de* (raport consecutiv) *deși...totuși* (raport concesiv) *pe lângă că/ după ce că... (mai) și* (raport cumulativ). Se adaugă cuplul pronominal *acela...care*.

Rareori, corelativul este omonim cu elementul de relație, calitatea sa morfologică fiind diferită: **cum** „îndată ce“ (conjuncție)...**cum** „imediat“ (adverb de timp); **de ce** „cu cât“ (locuțiune conjuncțională) ...**de ce** „cu atât“ (locuțiune adverbială). Ex: **Cum** intră, **cum** izbucni în plâns; **De ce** îmbătrânea, **de ce** slăbea.

Deseori elementul de relație se învecinează cu adverbul corelativ, fără însă ca ele să-și schimbe calitatea (nu formează

împreună o locuțiune conjuncțională). Ex: A procedat asa/ cum l-au sfătuit; O să vină atunci/ când o s-o chem.

FOLOSIREA CONJUNCȚIILOR

1. PRECIZĂRI NORMATIVE

a. Punctuația

În fața conjuncțiilor coordonatoare copulative și disjunctive nu se pune virgulă. Dacă, însă, conjuncțiile disjunctive sunt repetate, se pune virgulă în fața lor: *Sau pleci, sau rămâi.*

Conjuncțiile adversative sunt precedate de virgulă: *A venit, dar a stat puțin.* Conjuncția *or* permite utilizarea virgulei, atât în față, cât și după ea. Ex: *A întrebat-o cum o cheamă, or ea abia-a împlinit un an.* Sau: *Mi-a refuzat prietenia. Or, în aceste condiții, nu mai avem ce discuta.*

Adverbele corelate cu ele însele, având deci rol de conjuncție coordonatoare, impun folosirea virgulei. Ex: *Aci vorbește, aci tace.*

Conjuncțiile subordonatoare sunt, în general, precedate de virgulă. Folosirea virgulei depinde, însă, atât de tipul subordonatei, cât și de topica ei (pentru detalii, vezi fiecare subordonată din volumul de *Sintaxă*).

b. Variante

În vorbirea populară există variante ale conjuncțiilor: *dar* (var. *da'*), *ori* (cu varianta *or*, supărătoare din cauza omonimiei cu conjuncția neologică *or*); unele variante reprezintă forme învechite, rămase popular: *iar* (var. *iară*), *dar* (var. *dară*).

2. TENDINȚE ÎN LIMBA ACTUALĂ

a. Omiterea conjuncțiilor

În limba vorbită, pentru a realiza o comunicare economică, se omit conjuncțiile care introduc a doua subordonată, ele exprimându-se numai la prima subordonată. Omisiunea este admisă numai când cele două subordonate sunt coordonate între ele. Ex: *Mi-a spus că e ocupat și [că] nu poate să vină; Pentru că e timp urât și [pentru că] e răcit, n-o să plece la țară; Dacă o cumperi și [dacă] o citești astăzi, mi-o aduci mâine.*

În comunicările din sfera comercială este omis și, din aceleași motive de brevilocvență, ca și prepoziția *de*: *un metru[și] jumătate [de] stofă, un kilogram [și] un sfert, un litru [și] jumătate.*

b. Substituția conjuncțiilor

Este cel mai frecvent fenomen, atrăgând numeroase exprimări neliterare.

Conjuncțiile *să* și *ca să* (nedislocat) sunt sinonime pentru exprimarea raporturilor finale și consecutive. Ex: *Muncește mult (ca) să-și ajute frații* (raport final); *E prea scump (ca) să-l folosești zilnic* (raport consecutiv). Extinzând această sinonimie și la propozițiile necircumstanțiale, se folosește *ca să* în locul lui *să*; rezultă exprimări neliterare, supărătoare: *Vrea/ ca să repare poarta; E bine/ ca să-și cumpere casă.* Conjuncția *ca...să* (numai dislocată) se poate folosi pentru alte subordonate. Ex: *Vrea/ ca singur să repare poarta.*

Locuțiunea conjuncțională **pentru ca să**, specializată pentru propoziția finală, se folosește în locul lui *să* pentru subordonatele necircumstanțiale, în special pentru completiva directă, folosire ridiculizată și de I.L. Caragiale. Ex: *Vrea pentru ca să știe.*

Sinonimia dintre cauzalele **că** (folosită general) și **căci** s-a extins la propozițiile necircumstanțiale, din motive de prețiozitate în exprimare. Ex: *Aflați despre mine căci sunt sănătos și cu armata o duc bine.*

Conjuncția compusă **că să** introducând completive directe provine din contaminarea dintre *ca să* și *că*. Ea este inacceptabilă, deoarece *că* nu permite asocierea cu conjunctivul (Ex: *Te-am rugat că să nu pleci*).

Se răspândește tot mai mult **dar** în locul lui **ci**, în special în corelația *nu numai...ci și* (*nu numai ...dar și*).

După modelul francez (conjuncția *que*) se folosește **că** în locul adverbului relativ *când*. Ex: *E prima oară că am jucat tenis.*

Ori se generalizează aproape în locul lui *or*, prin confundarea conjuncției neologice cu cea veche. Ex: *Îi propune să cumpere o mașină, ori el n-are bani nici măcar de o bicicletă* (corect: *or*).

c. Folosirea pleonastică a conjuncțiilor

Este supărătoare alăturarea sinonimelor adversative *dar* *însă*.

Mai puțin supărătoare, dar tot pleonastice, sunt sintagmele conținând o conjuncție adversativă pe lângă un adverb (locuțiune adverbială) cu sens de asemenea adversativ: *dar în schimb, în schimb însă, ci dimpotrivă, dar dimpotrivă, dar totuși, însă cu toate acestea*. Astfel de construcții pleonastice se explică prin caracterul adversativ slab al conjuncțiilor *dar* și *însă*.

Tot o folosire pleonastică este corelarea conjuncțiilor adversative cu elemente de relație concesive sau condiționale: *deși...dar, deși...însă, dacă...însă*. Este inacceptabilă corelarea unui element de relație subordonator cu unul coordonator.

RECOMANDĂRI PENTRU ANALIZA GRAMATICALĂ

1. Omonimia gramaticală

Există situații de omonimie gramaticală care atrag confuzii în analiza gramaticală:

- Adverbul conclusiv *dară* apare frecvent sub forma *dar*, antrenând confuzia sa cu conjuncția adversativă *dar*. Diferențierea se face prin sens și prin topică (v.p.251)
- Conjuncția causală *întrucât* „deoarece“ se deosebește în scris de locuțiunea conjuncțională cu sens de relație *întrucât* „în măsura în care“.
- Multe cazuri de omonimie gramaticală provin din exprimări orale care comprimă elementul de relație subordonator, deplasând valoarea subordonatoare asupra elementului vecin: *până ce* → *până*, *de parcă* → *parcă*, *numai că* → *numai*. Ex.: *Aleargă până obosește*; *Ne privește parcă ar fi supărat pe noi*; *Vrea să joace, numai nu poate*. Astfel apar omonimii între prepoziția și conjuncția *până*, între semiadverbul și conjuncția *parcă*, între semiadverbul și conjuncția *numai*.
- Adverbele corelative *așa (...)* *cum* se deosebesc prin sens și punctuație de locuțiunea conjuncțională comparativă *așa cum*. Ex.: *A procedat așa/cum l-au sfătuit toți*; *Dacă,/ așa cum se întâmplă,/ o să afle lumea,/ o să se facă de râs*.

- Este necesar să se distingă locuțiunea conjuncțională concesivă *și dacă* (conține în structură semiadverbul *și*, se află în raport de sinonimie cu locuțiunea conjuncțională concesivă *chiar dacă* și în raport de antonimie cu locuțiunea conjuncțională concesivă *nici dacă*) de alăturarea dintre conjuncția copulativă *și* și conjuncția subordonatoare *dacă*. Ex: *Și/dacă mă invită/mă duc la ziua ei* (*dacă* introduce o propoziție condițională); *Și/ dacă îl recunoști/ înseamnă/ că l-ai mai întâlnit* (*dacă* introduce o propoziție subiectivă); *Și dacă mă roagă/ tot nu merg* (*și dacă* introduce o propoziție concesivă).
- De asemenea, elementele corelative *așa (...)* *încât* sunt distincte de locuțiunea conjuncțională consecutivă *așa încât*. Ex: *A procedat așa/ încât i-a uimit pe toți; Se schimbase mult,/ așa încât nimeni n-o mai recunoștea.*

Locuțiunile *așa cum*, *și dacă*, *așa încât* se recunosc și prin faptul că elementele lor componente nu se despart prin virgulă.

2. Precizări pentru analiza gramaticală

- Denumirea de *pronume relativ* sau de *adverb relativ* redă calitatea acestora de elemente de relație subordonatoare. În practica școlară se folosește impropriu formularea de „pronume/adverb cu rol de conjuncție”. Cu atât mai neadecvată este această exprimare, cu cât în unele situații într-adevăr adverbul relativ are rol de conjuncție (atunci când își modifică sensul, v.p.251).
- Conjuncția adversativă *însă*, având topică mobilă, este frecvent confundată cu un adverb. Trebuie să se insiste în predare asupra omonimiei cu *dar* și asupra topicii sale libere. Folosită ca un cuvânt incident, își pierde calitatea de conjuncție. Ex: *Se pensionase, ceea ce nu însemna, însă, că nu mai muncea.*
- Să apare în două ipostaze: a. marcă a conjunctivului, atât în propoziții principale (*Să aduceți urgent actele !*), cât și în cele subordonate (*Se întreba/ dacă să plece în provincie sau nu*); b. marcă a conjunctivului și conjuncție subordonatoare (*Vreau/ să-ți spun ceva*).

- Pronumele relativ *care* apare uneori în vorbirea populară cu prepoziția *care* trebuia să-l preceadă deplasată la alt nume: *Vecinul care m-am întâlnit cu el*. În această situație *care* devine conjuncție, întrucât își pierde funcția sintactică.
- Pronumele relative *care, ce, câți* apar deseori precedate de alte pronume, dând impresia unor sintagme fixe (ex: *tot ce, cel care, toți câți*). E vorba de situații de vecinătate a două pronume diferite, aparținând altor propoziții, dat fiind că al doilea pronume este relativ. Ex: *Am citit tot/ ce mi-ați recomandat*.
- Sintagma **pentru ce** cu sens causal nu este locuțională, fiind alcătuită din prepoziția *pentru*+pronumele *ce*. **De ce**, însă, s-a transformat în locuțiune, deoarece sensul prepoziției *de* este total modificat; ea formează o locuțiune conjuncțională cu sens causal (ex: *Nu știu/ de ce a întârziat*), iar când introduce o propoziție interogativă directă reprezintă o locuțiune adverbială cu rol de complement circumstanțial de cauză (Ex: **De ce ai întârziat?**)
- Locuțiunea conjuncțională populară **de unde** are valoare concesivă (**De unde zice că nu mai vrea să-i ajute, tot se necăjește cu ei**) sau opozițională (**De unde înainte era un om voinic, acum a slăbit de nu-l mai recunoști**). Mai apare, tot în vorbirea populară, cu rolul de a reda o condițională negativă eliptică (*De unde nu*), echivalentă celei folosite general în limba vorbită (*De nu*). Ex: *Spune adevărul, că, de (unde) nu, o pățești*.
- Construcțiile infinitivale relative, deși formează o unitate sintactică (subiect sau complement direct), sunt analizabile morfologic. Ex: *N-am ce face* (complement direct exprimat prin pronumele relativ *ce* în acuzativ și infinitivul *a face*).
- Gramatica modernă dă prioritate formei asupra sensului. Astfel, în situații în care sensul pare a fi circumstanțial, prezența conjuncției coordonatoare face ca acele propoziții să fie considerate principale. Ex: **Citesc cartea și mă gândesc la copilăria mea** (sens temporal); **Strânge bani**

și-ți cumperi casetofonul (sens condițional); **Am terminat lucrarea și sunt liber** (sens cauzal); *Pleacă și caută-ți umbrela* (sens final).

- Prezența unui element de relație subordonator marchează existența unei propoziții subordonate, chiar atunci când verbul nu e exprimat (el trebuie să fie subînțeles neapărat): *A plecat, dar n-a spus/ unde* [a plecat]; *Ar vorbi și el, însă nu știe/ ce anume* [să spună]; **Deși** [era] *supărat,/ a venit la petrecere*.
- Este posibilă și situația inversă, când, într-o structură coordonată, este exprimat numai verbul, elementul de relație subordonator fiind subînțeles. Ex: *Mi-a spus că repară și* [că] *vopsește gardul; Nu știu când a cumpărat și* [când] *a instalat televizorul; Am văzut copii care cântau și* [care] *recitau frumos*. Nu e posibil, însă, să presupunem un element de relație subordonator care „s-ar potrivi ca sens“, dacă el nu a fost folosit pentru o propoziție anterioară. De exemplu, este greșit să analizăm: *Am procedat așa/ ca să te scutesc de orice neplăceri/* [care] *ți s-ar putea întâmpla*. Corect este: *...ca să te scutesc/ de orice neplăceri ți s-ar putea întâmpla*.
- Conjuncția *iar* realizează numai coordonarea unor propoziții, deci, când verbul predicat nu este exprimat, el trebuie să fie subînțeles. Ex: *Tu îl vei juca pe doctor, iar el √ pe pictor*.
- Conjuncțiile disjunctive, alături de cele copulative, realizează părțile de propoziție multiple. Conjuncțiile disjunctive, însă, nu pot coordona subiecte, deoarece folosirea lor atrage schimbarea subiectului, deci realizarea a două propoziții. Ex: *Tu √ /sau/ Irina a cumpărat revista asta ?*

3. Probleme controversate

- Adverbele corelate cu ele însele funcționează ca niște conjuncții coordonatoare. Gramaticile consideră că ele devin conjuncții coordonatoare copulative, dar, atât sensul lor, cât și construcția lor, prin repetare, le plasează mai

degrabă în categoria conjuncțiilor coordonatoare disjunctive.

- Gruparea **înainte (ca) să**, considerată, în general, o locuțiune conjuncțională aparținând limbii vorbite, este discutabilă, în special când apare cu adverbul la comparativ: *mai înainte (ca) să*. Credem că este preferabil să o interpretăm similar lui *înainte de* (adverb+prepoziție), adică formată din *adverb + conjuncție*. În orice caz, la varianta *mai înainte (ca) să* trebuie să detașăm adverbul.
- **Lasă că** (*las' că*) este considerată o locuțiune conjuncțională. De fapt, este o sintagmă expletivă de origine verbală care introduce propoziții principale, având un rol stilistic în vorbirea populară: **Las' că-ți arăt eu ție petrecere!**
- Într-un exemplu ca: *S-a purtat politici precum un domn* e preferabil să presupunem subînțelegerea verbului (*precum* [se poartă] *un domn*) decât să considerăm că *precum* a devenit o prepoziție (echivalentă cu *ca*).
- Există situații în care propoziții cu sens subordonator sunt introduse prin adverbe care nu sunt relative. Astfel, *doar* poate introduce propoziții cu sens cauzal. Ex: *O să-l ajut, doar m-a ajutat și el pe mine la nevoie*. Probabil că se produce contragerea sintagmei **că doar** la **doar**. E o situație similară unor contrageri de același fel, în care dispare tocmai elementul de relație subordonator, iar semiadverbul îi preia rolul: *până ce* → *până*, *de parcă* → *parcă*, *numai că* → *numai*.

Doar introduce și propoziții cu sens final. Ex: *Făcea orice doar să câștige bani*. Aceste propoziții sunt finale, deoarece elementul de relație este *să*, în dubla sa funcție de marcă a conjunctivului și element de relație subordonator. *Doar* introduce însă și propoziții cu sens final construite cu viitorul indicativ: *Făcea orice, doar va câștiga bani*. Viitorul este singura formă verbală care poate înlocui conjunctivul în aceste propoziții. (Transferul s-a realizat, probabil, astfel: *doar să câștige* → *doar o*

să câștige → doar va câștiga). Nu putem, deci, decât să considerăm că în construcția cu viitorul avem o finală juxtapusă (știut fiind că există subordonate juxtapuse: concesive, condiționale, cauzale).

Trebuie discutată și situația propozițiilor legate prin *totuși* cu sens adversativ, de ex: *E bolnav, totuși lucrează*. Se știe că există o echivalență semantică între sensul concesiv și cel adversativ: *Deși e bolnav, totuși lucrează* = *E bolnav dar lucrează*. Primul exemplu (*E bolnav, totuși lucrează*) poate să reprezinte o contaminare a celor două structuri echivalente și atunci avem o frază alcătuită din două propoziții în raport adversativ preluat de semiadverbul *totuși*. Mai potrivit este însă să considerăm că avem o propoziție concesivă juxtapusă, derivată de la structura care conține conjuncția concesivă exprimată: *Deși e bolnav, totuși lucrează* → *E bolnav, totuși lucrează*. Noua structură rezultă din suprimarea elementului de relație.

INTERJEȚIA

Interjecția este partea de vorbire neflexibilă care exprimă senzații, stări psihice, acte de voință sau reproduce sunete din natură. Interjecțiile nu denumesc, pentru că nu exprimă noțiuni; ele redau senzații și sentimente sau imită zgomote.

Se folosesc în limba vorbită, în construcții exclamative.

CLASIFICAREA INTERJEȚIILOR

1. CLASIFICAREA SEMANTICĂ

Se disting două categorii: interjecții propriu-zise, bazate pe sistemul articulatoriu, și interjecții onomatopice, bazate pe sistemul acustic.

a. **Interjecțiile propriu-zise** exprimă:

- scuzații: *a! ah! au! brr! hop!*
- stări psihice: *ao! aș! ă! bravo! deh! ei! ehei! ha! haiti! măre! o! of! uf! ura! vai!*
- impulsuri de voință (adresare, salutare, îndemn etc.): *bre! fă! hei! mă(i)! pst! pa! ai? alo! hai(de)! na! nani! sst! ho! stop! mersi! pardon!* Sunt incluse în această categorie și cuvintele ce exprimă chemarea (alungarea, îndemnul) animalelor domestice: *pis! cuțu! bâr!* (pentru oi) *nea!* (pentru vaci) *hăis! cea!* (pentru boi) *pui-pui, (h)uș* (pentru păsările de curte) etc.

b. **Interjecțiile onomatopice (onomatopeele)** sunt, de fapt, *cuvinte imitative* care redau:

- zgomote din natură: *bâlbâdâc! buf! cioc! haț! hârști! hop! jart! pic! pleosc! plici! poc! scârț! sfâr! sfor! teleap! țâr! țuști! vâj! zdup! zvâr!*
- sunetele vietăților: *be(h)e! bâz! chiț! cotcodac! cucurigu! groh! guiț! ham! miau! mârr! muu!*
- sunete ce însoțesc acte fiziologice omenești (exprimând uneori și o stare psihică): *gogâlț! ha-ha! hap! hapciu! hâc! horp! ptiu! sfor! șontâc-șontâc! țoc!*

Există o anumită aproximație semantică a interjecțiilor, în sensul că aceeași interjecție poate avea diferite semnificații, în funcție de context (ex: *ah! vai!* – admirație sau durere, *mă* – adresare sau admirație) și invers, mai multe interjecții pot reda aceeași stare (ex: *ptiu! halal* – disprețul; *de! hm!* – îndoiala).

2. CLASIFICAREA FORMALĂ

După structură, interjecțiile sunt: simple, compuse, locuțiuni.

a. **Interjecțiile simple** sunt alcătuite dintr-un cuvânt, de regulă foarte scurt, și sunt neanalizabile: *ah! au! ei! hai! hop! na! of! vai!* etc.

Unele s-au format prin compunere: *iacă* < *ia* + *că*, *iacă-tă* < *iacă* + *iată*. *Păi* provine din conversiunea adverbului *apoi*, iar *zău* a apărut în limba veche, rezultând dintr-o sintagmă de tipul „mă jur pe Dumnezeu”.

Unele interjecții se întâlnesc și în alte limbi (*ah ! hai ! na ! oh ! vai !*). Câteva sunt împrumutate: *amin*, *bogdaproste*, *na* din slavă, *bre*, *haide*, *halal*, din turcă (*halal* însemna „binecuvântare, fericire“), *mersi*, *parol*, *pardon* din franceză, *prosit* din germană, *salve*, *servus*, *vivat* din latina savantă (lat. *servus* „sclav, servitor“ a fost împrumutat în Transilvania și Bucovina ca formulă de salut, semnificând inițial „sunt sclavul dumitale“). Printre neologismele internaționale se încadrează și interjecțiile: *adio*, *alo*, *bravo*, *stop*, *ura*.

Interjecțiile repetate trebuie să fie considerate tot simple: *cucu*, *ga-ga*, *gâl-gâl*, *ha ! ha !* *lipa-lipa*, *mac-mac*, *măi, măi*, *mor-mor*, *oac-oac*, *pa, pa*, *piu-piu*.

b. **Interjecțiile compuse** sunt formate din două interjecții simple: *ei na ! ei aș ! ia hai ! haida-de ! hei-rup ! tic-tac ! bing-bang !* Deseori ele sunt rimate: *cip-cirip*, *hodoronc-tronc*, *treanca-fleanca*, *trosc-pleosc*, *tura-vura*.

c. **Locuțiunile interjecționale** sunt puține și se comportă de obicei ca niște cuvinte incidente. Unele conțin o interjecție în structura lor: *ia uite ! ia te uită ! ei bine ! nu zău ? !* Altele reprezintă sintagme eterogene: *pe naiba ! da de unde ! Doamne ferește ! Doamne iartă-mă ! păcatele mele !*

3. CLASIFICAREA SINTACTICĂ

După locul lor în context se disting următoarele categorii: interjecțiile izolate și interjecțiile neizolate.

a. **Interjecțiile izolate** sunt neintegrate în propoziție, comportându-se similar substantivelor în vocativ. Izolarea lor este marcată printr-un semn de punctuație, prin care se redă o pauză caracteristică. De obicei, se despart prin virgulă, dar uneori semnul exclamării preia rolul virgulei; alteori apare și virgula, și semnul exclamării, ultimul redând numai intonația. Ex: **Ah**, *ce rău mă doare ! Ei*, *tu de colo, ce vrei să faci ? Ia !*, *ține puțin pachetul ăsta ! Trezește-te, măi Vasile, că e târziu ! Deh ! așa pățești dacă nu te ții de treabă.*

Sunt neintegrate întotdeauna interjecții precum: *ah*, *au*, *bre*, *de*, *ei*, *măi*, *of*.

Topica lor e mobilă, dar mai frecvent apar la începutul propoziției, reprezentând un element de întărire al acesteia.

b. Tot izolate pot fi considerate și **interjecțiile propoziționale**, numite astfel pentru că alcătuiesc propoziții (neanalizabile și independente). Izolarea este marcată grafic prin semnul exclamării. Ex: **Ura ! Am reușit la concurs. Hai ! Grăbește-te să ajungi la timp ! Bravo ! Ai recitat foarte frumos ! Adio ! Să nu mă mai cauți ! Sst ! Faceți puțină liniște ! Hai ! Apucă-te imediat de treabă ! Pa ! Ne vedem mâine ! Pardon ! N-am înțeles bine. Mersi ! N-am nevoie de nimic.**

c. **Interjecțiile neizolate** sunt cele care se integrează în structura sintactică a propoziției.

Cel mai adesea ele formează *un predicat interjecțional*, considerat ca o specie a predicatului verbal. Cu această valoare interjecția este determinată de diferite complemente. Ex: **Na-ți banii !** (complement indirect+complement direct); **Bravo tuturor !** (complement indirect); **Vai de noi !** (complement indirect prepozițional); **Hopa sus !** (complement circumstanțial de loc); **Hai cu mine în oraș** (complement sociativ+ complement circumstanțial de loc); **Și tuști în grabă în coteț** (complement circumstanțial de mod+complement circumstanțial de loc).

Unele interjecții au, ca și verbele, regim de tranzitivitate (se pot construi cu un complement direct sau cu o propoziție completivă directă). Ex: **Na cheia ! Iată lacul ! Și haț pe om de picior; Și hârști un colac ! Zău/ că ți-am spus adevărul.**

Interjecțiile (în special cele onomatopice) pot avea uneori rolul altor părți de propoziție: subiect (*Sub frunze se aude fâș !*), nume predicativ (*Era vai de el; Halal de tine*), atribut interjecțional (*O fată hei ! Halal afacere*), complement direct (*Am auzit zdup în curte; Fă nani, puiule !*), complement circumstanțial de mod (*Și bâlbâdâc căzu în groapa cu noroi*).

Aceleași interjecții pot apărea uneori izolate (**Vai, ce m-ai speriat ! Bravo, te-ai descurcat ! Na, c-am spart farfuria !**), altele neizolate (*O să fie vai de tine; Bravo câștigătorilor; Na o bucată de pâine !*).

4. CLASIFICAREA DUPĂ PROVENIENȚĂ

După origine, interjecțiile se pot grupa în: interjecții proprii, interjecții improprii și false interjecții.

a. **Interjecțiile proprii** sau propriu-zise sunt cele prezentate în clasificările precedente.

b. **Interjecțiile improprii** sunt cele provenite de la alte părți de vorbire prin conversiune, rezultând și o pierdere a sensului lexical. Ele provin în special din vocative sau din imperative. Vocative precum *doamne, frate, soro, domnule, drace*, când se folosesc ca interjecții, sunt golite de sens. Total delexicalizate apar: *dracu'* (*Ce dracu' vrei și tu ?*), *dumnezeu* (*Unde Dumnezeu ai umblat până la ora asta ?*), *păcatele* (*Ce păcatele spune ?*), *ciorile* (*Ce ciorile, țapo ?*). De fapt, devin cuvinte parazite care încarcă inutil enunțul, fără să transmită ceva.

Poftim, poftiți sunt interjecții cu forme verbale (provin de la verbul *a pofti*). Dovada transformării lor în interjecții o constituie pierderea semnificației gramaticale a desinențelor verbale: *-m* pentru persoana I plural, *-ți* pentru persoana a II-a plural. Ex: **Poftim, intrați vă rog ! Poftim (= poftiți) toți alături !**

Uite a rezultat din imperativul *uită-te*.

Forma verbală **mă rog**, folosită ca un clișeu verbal, devine interjecție: **Mă rog, vrei să fii și tu băgat în seamă !**

c. **False interjecții** sunt cuvintele aparținând altor părți de vorbire care își păstrează sensul lexical, dar sunt folosite exclamativ, similar interjecțiilor propoziționale. Substantive: *Ajutor ! Liniște ! Foc ! Salut ! Valea !* Adverbe: *Afară ! Aiurea ! Înainte ! Înapoi ! Jos ! Sus !* Unele elemente interjecționale sunt provenite de la formulele de salut: *'Neața ! Bună !* Toate aceste interjecții sunt plasate la granița cu propozițiile eliptice de predicat.

Câteva forme verbale se apropie de interjecții datorită folosirii lor frecvente în construcțiile exclamative din vorbirea directă: *mulțumesc* (de la indicativul prezent al lui *a mulțumi*), *Mulțam !* (de la popularul *a mulțămi*); *Trăiască... !* (de la *să trăiască*). Imperativele populare *păzea, ghici, feri* sunt folosite interjecțional.

TRĂSĂTURI SPECIFICE

Interjecțiile se folosesc în limba vorbită și în cea populară, având *un caracter oral*. Acest caracter, precum și specificul lor semantic, explică numeroasele forme fluctuante cu care apar multe

interjecții: *de/dec, fa/fă, hai/haide, hop/hopa, iacă/iuca, mă/măi, of/oh*. Se disting prin instabilitate formală în special interjecțiile onomatopeice: *ao!eu/ao!eo, bâr/brr, cogâ!t/gogâ!t, miau/mior!au, pac/pic/poc, pfui/ptiu, sst/sss, !aști/tuști*.

Sensul lor este dependent atât de contextul lingvistic, cât și de contextul situațional (împrejurările în care se folosesc, intonația, mimica, gesturile care le însoțesc).

Fonetic, ele se prezintă ca niște cuvinte scurte, conținând chiar o singură vocală (uneori lungită), consoane duble sau combinații de sunete inexistente în română. Ex: *a !, o !, brr !, sst !, n !, hm !, hârști !, ptrru !*. Deseori, ele prezintă armonie vocalică (*bâ!ldâ!bâc, cotcodac, cucurigu*) sau formează compuse rimate (*cioc-boc, hodoronc-tronc, tura-vura*). În mod frecvent sunt folosite repetate: *hai-hai, măi-măi, of, of, pis, pis, vai, vai*.

Interjecțiile se caracterizează printr-o intonație exclamativă, ca și vocativul sau imperativul.

Morfologic, sunt cuvinte neflexibile (invariabile).

De cele mai multe ori sunt lipsite de *funcție sintactică*. În sintagme se asociază frecvent cu vocativul (în special interjecțiile izolate) și cu imperativul. *Ia* este aproape exclusiv urmată de un imperativ (ex: **Ia** spune tu...), iar *hai*, de conjunctiv (ex: **Hai** să repetăm poezia !). Interjecțiile se comportă sintactic similar vocativului, prin faptul că apar în cadrul unei propoziții, fără să aibă funcție sintactică, sau constituie un enunț independent (formând o propoziție neanalizabilă).

Stilistic, interjecțiile se folosesc mai ales în limba vorbită și, bineînțeles, în cea scrisă când se redă o exprimare orală. *Iată* este singura interjecție folosită general, inclusiv în stilul științific, *ian, hăi, fă, bre* sunt populare, iar *fâș, mucleș, sanchi, ptiu* aparțin unei exprimări vulgare. Rareori ele sunt repartizate dialectal (ex: *zât !* în Muntenia, *câ!t !* în Moldova).

O importanță *lexicală* deosebită au interjecțiile onomatopeice, deoarece servesc drept bază pentru derivarea numeroaselor verbe: *bâ!zâi, behăi, bocăni, bubui, bufni, chiui, ciocni, ciripi, câ!râi, clă!nțâni, cotcodăci, covițâi, croncăni*.

dârdâi, dudu, fâlfâi, fâșai, gâlgâi, grohâi, gunguri, hămăi, hârșai, icni (<hâc), lălăi, lipăi, măcăni, mieuna, mormăi, ofta, pica, plescăi, pocni, ronțai, scârțai, scrâșni, sfârâi, trâncăni, trosni, tăcăni, țâțai, se văicări, zbârnâi, zdrăngăni. De la aceste verbe s-au format și unele substantive: *bâzâit, bubuit, croncănit, mieunat, oftat, pocnet.* Direct de la interjecții provin puține substantive: *cuc, of* „durere“, *hop* „obstacol“, *fâș* „manta impermeabilă“.

Conversiunea interjecției este redusă. Astfel, *haidem, haideți* reprezintă unicele forme (de indicativ prezent cu valoare de imperativ) ale unui verb defectiv, provenit de la interjecția *haide*. Argumentul care justifică această apreciere îl constituie prezența desinențelor verbale specifice (-*m* pentru persoana I plural, -*ți* pentru persoana a II-a plural) și raportarea lor reală la aceste persoane. *Na* are, popular, și o formă de imperativ plural *nareți*. *Hăt* nu se mai folosește singură, ca interjecție, ci numai precedând un adverb (*hăt departe, hăt încolo, hăt demult*), devenind astfel și ea un adverb, cu sens superlativ.

Având în vedere legătura directă cu realitatea, interjecțiile constituie un inventar nelimitat, mereu îmbogățit. În comparație cu alte părți de vorbire ele sunt mai puțin reglementate prin norme. Apar în scris deseori însoțite de semnul exclamării (în special interjecțiile onomatopice) care redă intonația, și nu reprezintă un semn de punctuație.

RECOMANDĂRI PENTRU ANALIZA GRAMATICALĂ

Zău urmat de *că* reprezintă regentul unei propoziții complementive directe (nu este urmată de o subiectivă, deoarece interjecția echivalează cu un verb de declarație, nu cu un verb impersonal).

După *iată* e posibil să nu fie exprimată conjuncția *că* (Ex: *Iată/soarele răsare*), deoarece *iată* apare în variație liberă cu *iacă*, în care s-a inclus conjuncția *că*, în procesul de compunere a acestui cuvânt.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura științifică, București, 1967
- Grigore Brâncuș, *Morfologia verbului*, București, 1976
- Grigore Brâncuș, *Părțile de vorbire flexibile*, în „Sinteze de limba română”, ediția a III-a, Editura Albatros, București, 1984
- *Limba română contemporană. Fonetică. Fonologie. Morfologie*, Editura didactică și pedagogică, București, 1985
- Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985
- Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997
- Gabriela Pană Dindelegan, *Teorie și analiză gramaticală*, Editura Coresi, București, 1992

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	3
INTRODUCERE	5
SUBSTANTIVUL	7
Genul	7
<i>Substantive heteronime</i>	8
<i>Substantive mobile</i>	8
<i>Substantive epicene</i>	9
Genul comun	10
Arhigenul	10
Numărul	10
<i>Substantive defective de număr</i>	11
<i>Substantive colective</i>	12
Cazul	12
Cazul general	16
Clasificarea substantivelor	16
Flexiunea substantivelor	19
Funcțiile sintactice ale substantivului	20
Model de analiză gramaticală	20
ARTICOLUL	22
Articolul hotărât	24
Articularea substantivelor	26
Pseudoarticularea	28
Articolul nehotărât	28
Articolul genitival-posesiv	30
Articolul demonstrativ-adjectival	31
Model pentru analiza gramaticală	32
ADJECTIVUL	33

Clasificarea adjectivelor	34
Flexiunea adjectivelor	39
Gradele de comparație	42
Topica adjectivului	47
Funcțiile sintactice ale adjectivului	48
Adverbializarea adjectivului	49
Model de analiză gramaticală	49
NUMERALUL	51
Numeralul cardinal	52
Numeralul ordinal	54
Numeralul colectiv	56
Numeralul fracționar	58
Numeralul multiplicativ	59
Numeralul distributiv	60
Numeralul adverbial	60
Funcțiile sintactice ale numeralului	61
Aspecte ale folosirii numeralului	65
Model de analiză gramaticală	68
PRONUMELE	72
Pronumele personal	73
<i>Valori pronominale specifice</i>	77
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui personal</i>	80
Alte pronume personale: însul, dânsul	80
Pronumele de politețe	81
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui de politețe</i>	83
<i>Aspecte ortografice și normative</i>	83
Pronumele reflexiv	83
<i>Valori pronominale specifice</i>	85
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui reflexiv</i>	86
Pronumele de întărire	86
Pronumele genitival-posesiv	87
<i>Adjectivul posesiv</i>	89
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui genitival-posesiv</i>	90
<i>Exprimarea posesiei în limba română</i>	90
Pronumele demonstrativ	91
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui demonstrativ</i>	96
<i>Aspecte ale folosirii demonstrativului</i>	97
Pronumele interogativ	98

<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui interogativ</i>	102
<i>Aspecte ale folosirii pronumelui interogativ</i>	102
Pronumele relativ	103
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui relativ</i>	107
<i>Aspecte ale folosirii pronumelui relativ</i>	107
Pronumele nehotărât	109
<i>Funcțiile sintactice ale pronumelui nehotărât</i>	117
<i>Aspecte ale folosirii pronumelui și adjectivului nehotărât</i>	117
Pronumele negativ	118
Model de analiză gramaticală	120
VERBUL	128
Clasificarea verbelor	129
Verbe predicative și verbe nepredicative	131
<i>Verbe auxiliare</i>	132
<i>Verbe copulative</i>	132
Verbe impersonale	134
Tranzitivitatea	143
Diateza	145
Modul și timpul	151
<i>Modurile predicative</i>	153
<i>Modurile nepredicative</i>	168
<i>Structura formelor verbale</i>	175
Verbe neregulate	177
Verbe defective	180
Locuțiunile verbale	181
Semiauxiliarele de mod	184
Exprimarea aspectului	186
Model de analiză gramaticală	186
ADVERBUL	192
Clasificarea adverbilor	193
Semiadverbe	203
Modalizatori adverbiali	204
Particulele adverbiale	205
Comparația adverbială	206
Cercetări de statut	207
Adverbializarea	208
Conversiunea adverbului	210
Funcțiile sintactice ale adverbului	211

Folosirea adverbilor	212
Model de analiză gramaticală	217
PREPOZIȚIA	222
Clasificarea prepozițiilor	224
Regimul prepozițiilor	228
Corectări de statut	230
Folosirea prepoziției	232
Recomandări pentru analiza gramaticală	237
CONJUNCȚIA	242
Clasificarea conjuncțiilor	243
Schimbări de statut	248
Elemente de relație subordonatoare	250
Elemente corelative	252
Folosirea conjuncțiilor	254
Recomandări pentru analiza gramaticală	256
INTERECȚIA	261
Clasificarea interjecțiilor	261
Trăsături specifice	265
Recomandări pentru analiza gramaticală	267
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	268

Printed in Romania

 grupul drago print

fed print sa O societate Butan Gas

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31, sector 5, București, ROMÂNIA

Telefon: 335.93.18; 335.97.47

Fax: 337.33.77

*Autorii Gramaticii limbii române (Morfologia) sunt cadre didactice la Facultatea de Litere a Universității din București, cu o îndelungată experiență didactică și științifică. Cartea se adresează profesorilor, elevilor, studenților și tuturor celor interesați de problemele specifice limbii române contemporane. Prin limpezimea expunerii, sistematizarea materiei, bogăția exemplelor și evidențierea dificultăților de interpretare a unor fapte morfologice, lucrarea se constituie într-un prețios instrument de pregătire pentru examenele de **capacitate**, de **bacalaureat** și de **admitere la facultate**.*

Această carte este primul din cele două volume de gramatică a limbii române contemporane, pe care le-am conceput în spiritul exigențelor învățământului nostru preuniversitar. Am făcut aici o descriere amănunțită a structurii morfologice, volumul următor fiind consacrat, în întregime, sintaxei. Trebuie precizat însă că am descris părțile de vorbire și, în general, categoriile morfologice, ținând seama nu numai de aspectele formale, ci și de conexiunile pe care le implică vecinătatea cuvintelor în lanțul vorbirii, altfel spus, de funcțiile formelor. Rezultă de aici că materia propriu-zisă a cărții noastre aparține, de fapt, domeniului mai întins al morfosintaxei. Prin această metodologie integratoare, în deplin acord cu viziunea actuală asupra cercetării morfologiei și sintaxei, sunt puse în evidență indisolubilele dintre cele două mari componente ale gramaticii, în esență, unitatea acesteia. Dacă nu am urmărit prezentarea exhaustivă a fenomenelor sintactice; am reținut numai pe cele care, impuse de concepția generală a cărții, de scopul imediat, acela de a asigura tratarea completă a elementelor morfologice.

